

Атанас Ангелов Раденски

ОТ ПАВЕЛСКО ДО АМЕРИКА

ЖИВОТ В СПОМЕНИ

Настоящата книга е написана през 1989 г. и допълнена от автора през 1994 г. Наред с данните за рода и живота на Атанас Ангелов Раденски, особен интерес представляват описанията на детските игри в Павелско през 20-те години на 20-ти век, самолетния инцидент, в който попада автора по време на Втората световна война, студентския живот в София през 40-те години и пътуванията до Америка през 90-те години.

Атанас Ангелов Раденски е роден на 30 август 1922 година в село Павелско, Смолянско. Завършва гимназия в Асеновград през 1941 г. От 1941 до декември 1944 година е в армията където учи в школа за запасни офицери и става летец. През 1948 година завършва специалност "Лесовъдство" в Софийския университет. От 1949 до 1967 година работи последователно като лесничей и директор на горски стопанства в Беглика, Лесичево, Куртлуджа и Пловдив. От 1967 година до пенсионирането си през 1982 година е инспектор в Районната Дирекция на Горите - Пазарджик. След пенсионирането си живее в родното си село Павелско и при сина си Атанас Атанасов Раденски в Съединените щати. Умира в Пловдив през 1997 г. Има публикувани три книги: "Защитени природни обекти в Пазарджишко" (София, Земиздат, 1988), "Българската гора" (Пловдив, Калем, 1999) и "От Павелско до Америка: Живот в спомени" (София, Българи, 2014).

РОДООПИСАНИЕ

ПРАРОДИТЕЛИ - РОДИТЕЛИ НА МОИТЕ РОДИТЕЛИ

За произхода на рода ни зная срамно малко. От прародителите ми помня дядо Илия Радински - бащата на моя баща и баба Неделя Хубенова - майката на майка ми.

Дядо Илия беше дребно старче, някъде около 75 - 76 години. Не виждаше почти никак. Седеше на двора и се печеше на слънце през пролетта и есента или бягаше на сянка през лятото. През зимата - край печката. На младини, разбира се, не е бил такъв. Бил е дюлгерин /строител/. Ходил е на работа и извън селото - в полето и др. От него в момента имам в наследство една малка "Терезия" /Либела/ за хоризонтиране и една металическа, маламашка ли, не знам точно как се нарича, за оформяне ъглите между стените при мазане за получаване права и хубава линия в ъгъла. Животновъдството - овце и кози, също е заемало значителна част от живота му. В местността "Стоките", в непосредствено съседство със сегашните останки на "Мината" /Мина Персенк, разкрита и разработена след неговия живот и "угаснала" за няколко години/ е имал къшла - зимна кошара. Тук добитъкът е изкарвал почти без фураж - на паша и суха дъбова шума, насичана и складирана през лятото. Колибарският пушек в тази къшла вероятно е оказал фатално влияние за ослепяването му в напреднала възраст.

Дядо Илия е имал двама сина - чичо Никола Илиев Радински и баща ми - Ангел Илиев Радински /по-малкия син/ и една дъщеря - Николина Илиева Радинска, а по мъж - Тодорова Проданова /по прякор - Тукоска/.

На старини живееше при синовете си - един месец при единия, един при другия и т.н. Верно, че синовете му живееха в една и съща къща, в която имаха по една стая, но все пак

бяха отделни семейства и то в последните години на живота му доста рязко разграничени, поради особените отношения между етьрвите /майка ми и чичана Гина - жената на чичо Кольо/. Сега, като си представя ежемесечното местене на стареца, ми става неудобно и дори малко обидно. Но все пак, гледали са го, не е изоставен. Малък бях и не можах да разбера, при кого от синовете си се е радвал, че изтича месецът и при кого е съжалявал за това или с безразличие е чакал края си.

В спомените ми за дядо Илия се е залазил трайно единствен епизод. Като че ли беше последното му лято. Беше седнал на малко трикрако столче на двора. Аз бях край него. Вероятно сме си приказвали нещо. Какъв е бил разговорът между един немощен старец и неговото четири-пет годишно внуче, не мога да си спомня. Но при всички случаи е бил дружелюбен. Това заключение си вадя от внезапното появяване на братовчед ми Ангел /Николов Радински/ в този момент и сценката, която разигра. Братовчедата носеше в ръцете си едно полусухо кравешко лайно, с диаметър 25-30 см. и дебелина 2-3 см, подаде го на дядо и рече: "Дядо, майка ми ти е провела /пратила/ питурчица /вид тестено изделие, което обикновено се приготвяше в празнични дни/, вземи да хапнеш!" Старецът повярва, зарадва се и хвана внимателно лайното с двете си ръце. Аз останах като гръмнат и с вик, пълен с възмущение, го предупредих, че е лъжа. Той го поднесе към носа си, помириша го и моментално го изпрати по посоката, от която му беше дадено, но братовчедът беше вече избягал.

За дядо Илия не зная нищо повече. Дори името на баща му не ми е известно. Навремето съм чувал майка ми да разправя, че родът на баща ми произлизал от газенския корен - Газенови. Имало някоя си баба Рада, която останала вдовица. Децата и били малки, но тя не се омъжила повторно и те расли като "Радините" деца. Оттам преминало към "Радинските" и станало

ОТ ПАВЕЛСКО ДО АМЕРИКА: ЖИВОТ В СПОМЕНИ 5

фамилно име "Радински". От други стари хора зная /кака Люба Кърнева - по баща Иванова Димчева/, че нашия, Радински род, освен с Газенови, има връзки и с родовете: Димчеви /Куцоски/, Драганови, които също били "Газенолар" т.е, издънки от Газенския корен.

Дали дядо Илия е имал братя и сестри и кои са те - също не ми е известно. Но освен баща ми и чичо ми и техните наследници други Радински не познавам. /Естрадната певица Маргарита Радинска, не знам откъде е, няма нищо общо с рода ни. Това е съвсем случайно съименничество/.

Съпругата на дядо Илия се е казвала Велика. Тя произхождала от рода Калоянови. Сестра е на Апостол Калоянов, чийто син Калоян - първи братовчед на баща ми, почина на 75 години в с. Павелско, през 1987 год. Аз и неговите синове - Илия и Димитър, сме втори братовчеди, но за сега още не се познаваме. Те са доста по-малки от мене и са израсли, когато аз съм странствал извън Павелско.

Образа на баба Велика не съм виждал. Тя е напуснала този свят преди моето появяване. Пак от майка ми съм запомнил един-единствен епизод от живота и. Един ден трябвало да отиде от Павелско в "Стоките", вероятно да занесе храна на мъжа си и другите около него и да ги види как са, що са. Това сигурно не е било един-единствен път, а се е случвало често, така че тя е знаела добре пътеките, които минавали през гори и деретии. Пътувала сама. Магарето, с което карала багажа, внезапно спряло и запънало - не мърда. Подвикнала един-два пъти, поударила го, но то назад се стъписва, напред не ще. Досетила се, че нещо плаши животното и минала пред него да види аджеба какво има. Изненадата и не била малка: Край пътя лежала голяма мечка. Ами сега? Да се върне назад - изключено, храната трябва да пристигне още днес. Ами ако се разлюти мечката и погне магарето и нея? "Спокойно! - си рекла тя и

подвикнала: - Хайде мари дъртано, не се ли наспа?" - и зачакала мечката да се разшава и избяга. Но тя продължавала да лежи. Взела баба камъче и го отпратила към мецана. Камъчето я чукнало, но мечката пак не мърда, а магарето, което било завързано за едно дъбче, се дърпа, та ще скъса юларя. Върнала се при магарето, поуспокоила го, и пак към мечката. Този път с доста по-голям камък и по-отблизо. „Тупнал камъкът върху мечешкото туловище и подскочил, а мечката ни мърда ни шава. Разбрала баба Велика каква е работата. От яд я ритнала два-три пъти и се опитала да я премести по-далеч от пътя. Но мъртвата мечка била много тежка.

След два-три часа, мечешката кожа била опъната да съхне край колибата и засенчвала цялата и южна страна.

Преди година-две бях в някаква мъжка, весела компания. По едно време един от мъжагите стана и извика: "Сипи Делю гужи!" и веднага със същия тон си отговори: "Няма Янко, няма проклетнико!". Загледах го учуден, тъй като не можах да разбера, защо ми се подиграва. Почаках да ме погледне в упор и да изплюе камъчето, като през това време нервите ми се източваха и се готвех да отмъстя най-сериозно за семейната обида, която ми нанася. Но веселякът си седна ухилен, нито ме погледна, нито даде дори нищожен знак, че се отнася за мене. Напротив, държането му доказа, че шегата му е адресирана към цялата компания, с цел да покачи още малко градуса на настроението. Сиромашът не знаел, че това е наш, домашен виц. А произходът му е следният. Дядо Янко Хубенов - бащата на моята майка, бил майстор - строител. Имал "златни" ръце, майсторил много хубави неща, но имал дефектно гърло - широко и "разпрано", както се изразяваше баба Деля – жена му. Каквото изчука – изпука през тази бездънна яма. Попийвал си. Друго може и да няма вкъщи, но вино, ракия и хляб - винаги. Понякога се намирало даже зеле, ориз и сланина, та и брашно

и картофи. Един ден дядо Янко се подокарал в кръчмата и забрал кръстника си и го завел вкъщи - да си довършат. Баба Деля се притеснила. Какво да сложи на софрата - кум е това! Поразшетала се насам-натам и събрала продукти за една малка тенджерка сърми - ориз, завит в зелени листа, а в ориза резенче сланинка. В онова време думата "сърми" в Павелско не е била позната. Това вкусно ястие било наричано "гужи"/гушка на птица, понеже имат горе-долу такава големина и форма/. Как да е, кръстникът дочакал топлите гужи. Баба Деля ги подавала икономично по-две, по-три най-много - да стигнат пък и за децата да останат. Три деца са това! Но изострените от изпития алкохол стомаси поемали твърде апетитно гушките и саханчетата много скоро се опразвали. Старата умишлено забавяла следващия поднос, дано забравят и да не поискат повече. Това карало дядо Янко да я подсеща, като категорично и заповядвал: "Сипи Делю гужи!" Тя се подчинявала и сипвала. Но, както казах, тенджерката била малка и скоро звъннала на празно. Когато се чула поредната заповед "Сипи Делю гужи!" бабата настръхнала и почти през съзвон изревала в очите му: "Нема Янко, нема проклетнико!" Кръстникът се намерил в небрано лозе и макар и пиян, съвсем правилно се ориентирал към външната врата. Но не мълчал негодникът му, а докато изтреснее наляво и надясно разказвал с най-тънки подробности случая със злополучните гужи.

И днес, ако ви се случи да минете край някоя павелска къща, където, в момента поне, няма нищо стотвено за ядене, може да чуете горния виц. Той още с раждането си е станал нарицателен, но не всички павелци знаят за произхода му.

Не зная, имал ли е дядо Янко братя и сестри.

Както вече стана ясно, жената на дядо Янко, т.е. майката на мойта майка се е казвала Неделя. Тя също е от Павелско, от семейство Кокошарови. Сестра е на Димитър Кокошаров -

майстор-бичкиджия, който строил и ремонтирал тогавашните дъскорезни съоръжения - бичкиите на вода. Търсен бил не само в селото, но и в по-отдалечените родопски краища. Имал е сестра - Велика, която помня като самотна бабичка. Познавах дъщерите и - леля Бояна Кетипова и леля Николина Бухова. Внукът на леля Бояна Радко Стефанов, по-настоящем кмет на 9-то кметство Пловдив, се познава с моя син - Ангел и се търсят.

От баба Неделя имам най-много спомени - лично мои. Поради пиенето си вероятно, дядо Янко е съкратил живота си с няколко години и е умрял по-рано от бабата. Тя се чувствала още млада, а може би смятала, че ако се омъжи повторно, животът и няма да бъде както при първия и мъж, а при всички случаи ще е по-добър. Това я накарало да изпълни намеренията си и когато дошъл от Добралък вдовецът Димитър Величков и потърсил от Павелско жена, тя без да се колебае, заминала с него. Въпреки че животът и отдавна се бил наклонил към "залез" и всичките и чада били задомени. И така, заживяла баба Деля в малкото планинско село, разположено между Станимака и Бяла черква. Спомените от Павелско, колкото и горчиви да са били, я привличали към родното място. Освен това, семействата на единия и син - Никола и на дъщеря и - Велика /майка ми/, са в Павелско. Пътуването тогава от Добралък до Павелско, е ставало само пеш или с муле /на самар/. Но на вторият и мъж не било приятно да среща потомството от неговия предшественик. Не затова се е оженил за нея и теглел чергата към себе си. Един-два пъти в годината бабата си правела нови цървули от волска кожа /женски/, понапълвала торбата с някои други подаръци и "опъвала тънкия" през Бяла черква. Сама. Пътуването траяло цял ден. Вечерта пристигаше капнала от умора. В очите и имаше и радост и мъка. Обикновено отсядаше у нас - у дъщеря си. Аз

и сестра ми незабавно претършувахме торбата и знаехме, че непременно има "вити питурки"- родопски деликатес за онова време, на който тя, баба ми, беше голям майстор. Този деликатес аз и сега много обичам и отдавна съм принудил жена ми да усвои приготвянето му и то не по-лошо от баба Деля.

Но бабата нема късмет и с втория си мъж. След няколко годинка и той умрял. Тя се намерила в задънена улица, да остане в Добралък - невъзможно - там няма абсолютно никакви близки. Да се върне в Павелско, се срамувала от хората. "В Станимака!" решила тя /днешния Асеновград/. Там бил другият и син – Димитър. Завареникът и - синът на Величков, също се въртял по Асеновград, като шивашки работник. Той се казваше Атанас.

Най-много съжителство с баба Деля имаме в Асеновград. Моя милост там започна и там завърши гимназия. При една квартирна конюнктура се намерих посред зима в къщата ѝ, която тя бе купила в югоизточния край на града, близо до черквата "Св.Георги", след продажбата на имота, който бе наследила след смъртта на втория си мъж.

Това бе стара паянтова къщурка, с една горе-долу прилична стая, една недовършена, която служеше за килер, голям салон, изба и дворче. На двора около къщата, имаше стара асма /лозница/, която раждаше много вкусно мискетово грозде. При силен вятър паянтите пукаха, но къщата не падаше. След време бе съборена и на нейно място израсна хубава, нова къща, не зная на кого.

Бях ученик в V гимназиален клас - сега - IX. Понеже стаята бе една и аз и бабата живеехме в нея. Обичаше ме баба, няма да си кривя душата. Правеше всичко според силите и възможностите си да ми е добре. Особени усилия полагаше да бъда нахранен. Правеше вкусни ястия. За пръв път при нея ядох "къпоолу". Много ми хареса и тя не пропускаше

възможност да го сготви пак. Вече беше стара жена, при това болнава. Имаше нужда някой да шета на нея, а не тя на други. Но сега разбирам, че моят момчешки разум не се е съобразявал с това. Не разбирах винаги настроението и редовно си свирех с уста и вдигах шум. Понякога ми се сърдеше за това, но не ме изгони, изтърпя ме до края на учебната година.

Завареният и син Атанас бе "пипнал" обичайната и много разпространена за онова време болест в Асеновград - туберкулозата. Естествено, прекъснал бе всякаква работа и се "влачеше" от болница в санаториум и обратно. Не пребиваваше вече в Асеновград, но от време на време идваше. Нямаше къде другаде да отиде, спираше се при мащехата си. Той ставаше третият съжителстващ в същата стая. В такива моменти аз съм се излагал на голяма опасност. Добре, че идваше рядко и не престояваше много време. Беше културен човек - сам гледаше да се махне колкото е възможно по-скоро от нас. Познаваше добре болестта си. Външно не изглеждаше зле. Само кашлицата го издаваше. Наскоро умря. Тогава туберкулозата беше още неизлечима, беше болест на гладните и социално слабите и много жесток бич за тях.

Къщата на баба ми беше много далече от гимназията - на половин час и повече пеш. Обществени превозни средства нямаше. Освен това, както вече казах, тя вече не бе в състояние да шета на себе си, камо ли и на друг човек, особено момче - ученик, което не може с нищо да и помогне, а и е само в тежест. За следващата година си намерих друга квартира, но от време на време посещавах баба си. Тя се радваше като ме види.

Бях вече в последния клас на гимназията. Един пролетен ден отидох да я заобиколя. Заварих я в стаята и - боса. До нея имаше едно лимонадено шише с някаква течност, а отгоре му бе залепен красиво изрисуван етикет на латински. Тя разтриваше упорито краката си с тази течност и ми се

ОТ ПАВЕЛСКО ДО АМЕРИКА: ЖИВОТ В СПОМЕНИ 11

оплакваше: "Отичат ми краката! Не мога да ходя както едно време ".Не знам точно за кое време говореше, но аз веднага си спомних за онова време, когато късно вечер пристигаше у нас, с торбичката на рамо, с която бе тръгнала пеш от Добралък рано сутринта. Годините и бяха надхвърлили 76 - 77. Но тя се бореше, искаше да живее и, то както някога и разтриваше ли, разтриваше. Същевременно се сърдеше на доктора/лекаря/, който казал, че нищо и няма и и дал само нещо за разтривка. Взех шишето и прочетох етикета: "Аква дестилата". Учех доброволно латински, тъй като го въведоха по-късно като учебна дисциплина и посещавах лекции в по-долните класове. Аз бях единственият "голям" ученик, който доброволно учеше латински и учителката много се радваше. Още повече, тя ни предаваше и по френски език, където редовно бях и отличен ученик. Веднага преведох надписа: "Дестилирана вода", но не произнесох тези думи. Оставих баба ми спокойно и с надежда да се разтрива.

Година след това, когато бях млад войник, баба Деля бе починала и я погребали без да ми съобщят да отида и аз. Счели, че не съм и толкова близък, но не е вярно. За това аз и до днес съжалявам.

НАСЛЕДНИЦИ НА ПРАРОДИТЕЛИТЕ МИ - ПРЕКИ И НЕПРЕКИ

НАСЛЕДНИЦИ НА ДЯДО ИЛИЯ И БАБА ВЕЛИКА

1.1. По-големият им син беше чичо Никола Илиев Радински. Беше много висок, леко наведен сух мъж. По височина на ръста си имаше потенциален конкурент само Ангел Стоянов Петканов - Длегото. Но така и не можа да се установи кой е по-високият. Чувал съм чичо да подмята на Длегото, като минава покрай нас: "Ей, Ангеле, яла да се померим, да видим кой е по-висок бе!" Оня само се усмихваше и двамата никога не застанаха един до друг. Длегото изглежда се страхуваше, че ще излезе по-нисък от чичо ми. Чичо Кольо бе много тих и добродушен човек. Върху скуестото му лице винаги прозираше усмивка, дори и когато колата му се счупеше или затънеше някъде и воловете не можеха да я изтеглят. Обработваше няколко декара слаби нивички в Буков дол, Селище, Ветърне и Голубица. Повече от приходите му идваха от кираджилък с волска кола, предимно превозване на трупи и греди от планината - Пашалийца и др.

Страдаше от язва в стомаха. Един летен ден бил на мандра /по едно време бе завъдил и някоя овчица/. Там изглежда хапнал повечко коркмач /мандраджийски специалитет, приготвен от прясно мляко чрез продължително варене и бъркане/ и получил спукване на язвата. Доколкото си спомням, не можал да стигне до къщи - още по пътя умрял.

Жената на чичо Кольо - чичана Гина, беше от Тодорински, сестра на Васил Тодорински - големия. Беше ниска женица.

ОТ ПАВЕЛСКО ДО АМЕРИКА: ЖИВОТ В СПОМЕНИ 13

Не зная-дали заради кавгите с майка ми, но честичко ми се поскарваше.

Чичо Кольо и чичана Гина имаха двама сина. Бате Иван(1.1.1) беше по-голям от мене - най-малко пет-шест години. Като юноша се разболя и съвсем за кратко време почина. Беше ни много мъчно. Братовчедът Ангел Николов Радински (1.1.2) остана единствен син на своите родители. Завърши прогимназия в Павелско. Отслужи военната си служба някъде към Палас-Рудозем. Като малък беше много палав, но като порасна, стана стабилен и умен мъж. Опитва се да усвои ковашкия занаят при ковача Илия Пашев, но изглежда не му се понрави. След като се ожени и създаде семейство, хвана мините - съдба, която споходи по-голямата част от работоспособното мъжко население по онова време в селото. Работил е като ръководител смяна, не е бил работник-миньор. Взел бе и семейството със себе си - майка, жена и три деца. Напусна Павелско, изостави жилището, двора и градината, които запустяха. Предложил на майка ми, която в оня момент бе единственият обитател на цялата братска къща, да купи и неговия дял. Дал го на изгодна цена. Сделката станала и била оформена по съответния съдебен ред и изискуеми документи.

При разкриване на мините и започване експлоатацията им в Мадан - Рудозем, на нашенци не било известно колко време може да продължи един човек на тази работа в галериите, а още по-малко им били известни последствията от нея. Получаваха много пари. Например когато аз бях директор на горско стопанство "Антон Иванов" /голямо стопанство/, получавах около 1200 лв месечна заплата. Един ден прочетох във в. "Работническо дело", че братя Ангъзови от Павелско и други работници от бригадата им, за един месец заработили по 4600 - 4800 лв.на човек. Това много ме озадачи и разколеба донякъде дали да продължа да работя повече като лесовъд или да отида в

мините. Така или иначе, за мен отиването в мините се размина. На голямо разстояние бях от тях, шайбата по горскостопанските задачи наново ме завъртя и аз си останах в горите да служа за чест и достойнство. Нашенци обаче, които нямаха почти други професии, освен традиционното оскъдно земеделие и животновъдство, чукане чакъл и друга обща работа, масово се ориентираха към новата бързо усвояема и много "доходна" професия. Това накара и братовчед ми да се пресели в миньорския район. Но не мина много време и миньорите започнаха да "капят". Стана известна опасната миньорска болест - силикоза - отлагане на прах от силициев двуокис /живак, кремък/ в белите дробове на работниците и втвърдяване на дробовете. Дишането, един от основните физиологически процеси, се силно затруднява. Организмът бързо отслабва, силикозата скоро преминава в силикотуберкулоза и... камбаната в Павелско често започна да бие по три последователни удара, отделени от следващите три с пауза около една минута - умрял е мъж. Вярно, след заболяването получаваха големи пенсии. Както от пенсиите, така и от заработките преди това, мнозина от миньорите подобриха чувствително материалното си състояние: едни събориха старите си къщи, други купиха парцели и дигнаха нови кокетни къщи, с дворчета и модерни огради. Но... една по една, почти на всички миньорски врати, се залепиха некролози. По дворовете тъжно бродеха младите вдовици...

Не след дълго и братовчеда заболя и се пенсионира. В мините не можеше повече да остане, в Павелско бе ликвидирал с къщата. Засели се Пловдив, като си построи апартамент на IX етаж, в една тринайсет етажна сграда, на ул "Яко Доросиев" - 20.

След детските години, тук започнахме наново да се срещаме. Ние живеехме недалече от неговия апартамент, на ул. "Генерал Колев" - 26, на десетина минути пеш. Обикновено

ОТ ПАВЕЛСКО ДО АМЕРИКА: ЖИВОТ В СПОМЕНИ 15

си приказвахме за спомени, за интересни миньорски епизоди, играехме на карти. Умееше да се шегува и да весели околните. Имаше самочувствие, но извънредно много се пазеше. Рядко излизаше навън. Сега, когато пиша тези редове /м. XII-87г/, той още е жив, но не е здрав. Здравословното му състояние е силно влошено . Получава някакви пристъпи. Почти не го безпокоя. /П.П. Почина на 16 май 1988 год. Погребвахме го в павелските гробища/.

Съпругата му Вера е дъщеря на Христо и Ана Драганови, от Павелско. Помня сватбата им. Беше посред зима, а аз деверувах, облечен с едно леко абитуриентско костюмче, катър сезон. Дърво и камък се пукаха от студ, но деверът издържаше.

Родиха им се три деца: Анка (1.1.2.1),Илия (1.1.2.2) и Никола (1.1.2.3).

Илия загина трагично като юноша, при една зимна младежка експедиция из Родопите. Снегът бил голям. Той се наел да разбива напред пъртината и не давал други да го сменят. Получил сърдечен разрыв и почти мъртъв го смъкнали надолу. Това дете, никога не съм виждал. Родило се е, когато аз съм бил далече от село и мините, а загина преди идването на семейството му в Пловдив.

Анка Ангелова Радинска по мъж Кабамитова, е много умен и вежлив човек. Завършила е математически профил на висшия педагогически институт в Пловдив, но настоящем работи в Пловдивския завод за запамятаващи устройства. Ценят я като кадър. Има дете на две-три години. Съпругът и още не познавам добре. Живеят в големия нов Пловдивски район Тракия, малко настрана от нас. От време на време Анка идва къщи, за да си купи мед за малкото, но ни предупреждава "Не искам да ми го давате по-евтин.Искам да ми го дадете на такава цена, както и на всички други. Иска да каже, както и на чуждите, не желае да използва роднинството за икономическа

изгода. Как няма да уважавам такъв човек. Съпругът и се казва Любен, а детето – Верка (1.1.2.1.1).

Никола Ангелов Радински видях за пръв път почти на сватбата му. Хубав момък, завършил някакво средно образование. Струва ми се, че и той работи в Завода за запаметяващи устройства, но средното образование не го задоволява. Никола искал по-широк простор. Решил и като семесен завършва инженерство, по специалността, която упражнява. Съпругата му Пепа е от Бойково. Имат един син – Юлиан (1.1.2.3.1), който през учебната 1988/89 година, е в VI клас. Те живеят в блок в Тракия.

Както се вижда, стремежът на децата на братовчед ми Ангел към наука и прогрес не е малък. Никола задочно завършва висше образование и то не какво да е, а инженерство.

1.2. Леля Николина Илиева Радинска - Проданова, е единствената дъщеря на дядо Илия и баба Велика. Тя е първото им дете, помня я. Също височка, но не колкото чичо Кольо. Добра и умна. Много ни обичаше, мене и сестра ми. Когато майка ми и баща ми закъснеха и се прибираха късно от "Глухи връх", или от другаде, ние се разплакахме и бягахме право при нея. Каква вълшебница беше. Веднага изсушаваше сълзите ни и ни къткаше при нея, докато дойде майка ми да ни прибере. Разбираше малко и от медицина. Веднъж, като малък, паднах от едно дърво и си изкълчих ръката. Много ме болеше. Майка ми ме заведе при нея да ми я намести. Какви ли интересни неща намери да ми каже, за да ме накара да стоя мирно та да си свърши работата. Най-последно ръката изпука, ставите се наместиха, сухожилието се успокои и болките секнаха. Когато идваше у нас или ние отивахме у тях, винаги ни даваше по някое орехче, плод, който в нашата къща липсваше.

Омъжена бе за Тодор Проданов /Тукоски Тодор/. Той беше възтежък, спокоен, не притеснен човек. Така поне ми

ОТ ПАВЕЛСКО ДО АМЕРИКА: ЖИВОТ В СПОМЕНИ 17

изглеждаше. Струваше ми се , че леля върти всичко в тяхната къща.

1.2.1. Най-голямата им дъщеря – Велика , приличаше много на майка си, както по външни белези, така и по характер. Поради високия и ръст, ергените я отбягваха. Омъжи се за млад вдовец - Марин Илчев, от когото роди двама сина – Стефан (1.2.1.1) и Илия (1.2.1.2). Една бодлива крава я бутна и понатисна и това се оказа фатално. Младият вдовец пак овдовя и повече не помисли да се жени. Почна с вино да потушава мъката си от несполуките в семейния си живот. Уважаваше я приживе и бе много внимателен към нея. По природа си е добър и кротък човек. Жив е, но стар вече.

Големия им син - Стефан е зет на Стефан Г.Бодуров. Съпругата му се казва Мария. Той работи предимно като "магазинер". Имат дъщеря Вила /Велика/ и син Марин.

Илия е женен за стрелчанка - от новото градче Стрелча, близо до Панагюрище. След като се пенсионирах, един път ходих у тях по покана на бате Марин. Между другото, Илия сам изяви желание да направи електрическата инсталация на старата ни къща, която в момента ремонтирах. Дори започна. Но тя нещо го "заплете" и той изостави започнатата работа, та бях принуден да търся друг човек. След този случай нямам желание да отида в тази къща. Отношенията ни с децата на кака Лика по настоящем са формални. Бате Марина - уважавам.

1.2.2. Бате Георги Тодоров Проданов е роден след кака Лика. Той е единственият син на леля Николина. Височък, леко приведен. Сладкодумен като майка си, спокоен - като баща си. Добряк. На стари години проявява слабост към виното и ракията. Слабограмотен е. През живота си е работил различни работи, но основното му занятие е било каруцарството, предимно извоз на дървени материали от сечищата до временните складове с мулета и др. подобни.

Винаги е поддържал малко земеделие и животновъдство. Женен е за Невена Г. Юркова. Имат три деца.

1.2.2.1. Николина Г. Проданова - слабо я познавам. Омъжена е за Петър Кокошаров. Имат две деца – Иван (1.2.2.1.1) и Мира (1.2.2.1.2).

1.2.2.2. Тодор Г. Проданов има основно образование. От много години е милиционер в Нареченски бани. Там си е построил апартамент, а в Павелско сега си строи вила /къща/. Улегнал, тактичен мъж. С добър характер и много работлив /извън службата/. Синът му Георги, също е милиционер. По настоящем милиционерите у нас са изключително добре заплатени. Съпругата му се казва Йорданка и е дъщеря на Никола Росенов.

1.2.2.3. Атанас Георгиев Проданов е по-малкият син на братовчедата Георги. Дълги години работи като шофьор на товарна кола. Напоследък премина на работа в мините. Работлив и спокоен е. Съпругата му Недялка е дъщеря на Живко Костов Джурджев и Слава Ил. Джурджева /Ушева/. Имат две деца – Невена (1.2.2.3.1) и Георги (1.2.2.3.2).

1.2.3. Христина Тодорова Проданова - по-малката дъщеря на леля. Носеше повече наследствени белези от баща си, отколкото от майка си. Омъжена бе за Петър Хараламбиев Генчев, от Павелско. Физически той беше малко слабичък, а тя - яка. Роди им се една дъщеря – Костадинка (1.2.3.1). Съпругът и - Петър, умря твърде млад, вероятно, от някакво простудно заболяване. Христина се омъжи повторно, за Трендафил Кирчев, от Косово. Има син минен инженер (1.2.3.2) от втория си мъж, който работи като учител в Минния техникум в Кърджали. Преди две-три години заболя нещо в стомаха и за кратко време почина. Вторият и съпруг - Трендафил, бе починал няколко години преди нея.

ОТ ПАВЕЛСКО ДО АМЕРИКА: ЖИВОТ В СПОМЕНИ 19

1.3. Третото дете /втори син/ на Илия и Велика Радински, е баща ми Ангел Илиев Радински. За разлика от чичо Кольо и леля Николина, той беше среден на ръст, набит, със широки плещи и здравеняк. Пъргав, ловък и съобразителен. Трудолюбив. Инвалид от войната /Балканската/, с 50 % изгубена работоспособност, за което получаваше военно-инвалидна пенсия. Макар и с една здрава ръка, в работата си на полето и като делач не отстъпваше на нито един от здравите си другари съселяни. Това, разбира се, се отрази-на живота му,който прекъсна на 53 годишна възраст. Спомените от баща ми са много. Някои ще намерят място в моето животоописание по-нататък. Сега искам само да подчертая, че грижите му към мен винаги са били големи. Като най-голям син аз му бях твърде нужен както в селското стопанство, така и в делаческата работа, тъй като винаги е имало едно муле, което някой е трябвало да кара. Докато съм бил мъничък, тази работа си е вършил той и е губел много време. Затова още щом стъпих, на краката си и започнах горе-долу да ходя, почти от седем годишна възраст, ме направи свой помощник. Но не аргатин! Преценяваше добре какво мога и какво не мога и бащински ме направляваше. Успехите ми ме вдъхновяваха и той все по-смело ме пускаше. По този начин израснах физически и психически закален, а считам, че и трудолюбието и находчивостта, не са ми чужди. Не ме е бил. Макар че според мене много пъти съм заслужавал бой. Въздържаше се и прибягваше повече към съвети. Веднъж обаче, го принудих да не се въздържа и да премине към "практически" съвети.

Бях 13 - 14 годишен. С моя приятел и съученик - Апостол Ангелов Кисъов, бяхме решили да правим "врътка" /дървена голяма люлка/ за Великден. След един несполучлив опит да докараме дървен "строителен" материал с техния "Сивчо" от Ръжен дол, реших да потърся възможност за задоволяване с

материал от къщи. На източната страна на къщата висеше като ухо на стената пещ - домашна фурна за печене на хляб. Готов хляб от обществената фурна в селото или докаран от другаде нашенци започнаха да купуват някъде след 1950 г. По онова време си беше в пълно право и действие. "Стъпила" бе на две бял борови конзоли, подпрени съответно с два дъбови стълба, които от своя страна пък бяха загнездени в специални вдлъбнатини, в каменната стена. Аз "хвърлих" око на дъбовите подпори. Дълги бяха над два метра и сравнително лесно можеха да паднат. Най-напред трябваше да проверя здравината им. Замахнах с брадвата и нанесох няколко удара на едната. Показа се здрава червеникава дъбова дървесина. Докато реша какво да предприема по-нататък за свалянето им, видях баща ми да прескача прага на външната врата на къщата "прехапал" леко долната си устна. Дотича при мене, погледна брадвата в ръце ми, погледна прясно засечената подпора и на секундата отупа значително количество прах от панталонките ми, без никакво предисловие. Удряше ме с плесници по задника и викаше "Ти акъла имаш ли бе диване. Ще падне пещта и ще те затрупа" Аз,естествено,в момента все още нищо не разбирах и се чудех защо ме бият. Сега обаче, ми е съвсем ясно, че съм заслужавал много повече и по-сериозен бой.

Едно лято с него косяхме ливадата в местността Ръжен дол. Казвам "косяхме" не защото и двамата сме косили, а защото и аз бях там. Още бях малък и не можех да държа коса, но натовареното муле със сено, след като ми го изведе на главния път, закарвах до село и го връщах пак на мястото. По обяд напълни вървилниците /специални мрежи от конопени здрави върви/ със сено, приготви ги за товарене привечер, като отхлади и полегна под едно дърво да почине. Аз се повъртях около него, па като нямаше какво да правя, а трябваше да пазя тишина, легнах и аз. Но не къде да е, а върху един от пълните

ОТ ПАВЕЛСКО ДО АМЕРИКА: ЖИВОТ В СПОМЕНИ 21

вървилници, между цапилата му /две обли дръвчета с дължина около един метър и дебелина около пет сантиметра за които са захванати вървите и с помощта на които става пълненето на сеното и връзването на края/. Заспал баща ми, заспал съм и аз. По едно време той се събудил. Потърсил ме, но не може да ме види никъде. Обиколил по краищата на ливадата, по дерето под нея - няма ме. Повикал ме един-два пъти, но аз съм заспал дълбоко. По едно време ме стресна силен и изплашен вик: "Начооо!". Като ме видя да се надигам между цапилата, само дете не потекоха сълзи от очите му.

Естествено, отношението, което показвам с горните два случая, на баща ми към мене бе отношение и към другите деца - сестра ми и брат ми само че те не можах да го предизвикат да ги натупа. Считам, че грижите му към майка ми също не бяха малки. Между баща ми, брат му и сестра му съществуваше взаимно уважение и разбирателство. Основното занимание на баща ми беше земеделието. Когато почина остави около двадесет и пет-шест декара ниви и ливади, повечето от които беше купувал самият той. Винаги сме имали крава, муле и поне един вол. През последните години на живота му държахме два вола. Ежегодно отглеждахме по едно прасе. Пет-шест кокошки се въртяха из двора и обираха отпадъците от софрата и от хармана. Всички селскостопански дейности - оране, вършитба, коситба и др. извършваше сам, с помощта на майка ми и на нас със сестра ми. В помощ сме викали чужди /наети надничари/, само в много напрегнати моменти - жътва и първо окопаване на царевицата /прашене/ и то не всяка година. През мъртвия сезон за селското стопанство - май, юни, октомври, ноември, дялаше греди или извършваше някоя друга обща работа. При безпаричие и изгодна сделка, дялането се е промъквало и през активния селскостопански период. Когато действаше мина "Персенк" /Генадиевата мина/, работеше там като миньор в

галериите - ръчно и сухо биене.Имахме щастието, че мината фалира бързо.

Участвал е и в двете войни - Балканската и Европейската. Понеже, както обясних по-горе, през Балканската бил ранен точно в лакътната става на дясната му ръка и до края на живота си не можеше да я свива, в Европейската война е служил като санитар. За онова време имаше значителни санитарни и практически медицински познания. Владееше много добре и готварството.

Моите родители - Ангел Илиев Радински и Велика Янкова /Хубенова/ Радинска /за нея ще говоря по-нататък, при наследниците на Янко и Неделя Хубенови/, са родили седем деца. Поради лошите условия за отглеждане на децата им и необходимостта да се отдели повече време за работа, за насъщния, отколкото за децата, повече от половината са починали. Останали сме само три живи. По реда на раждането са починали първото, второто, петото и седмото, все момчета, на възраст най-много до две-три години. Останали сме и по настоящем сме живи три от децата им.

1.3.1. Мария Ангелова Радинска - Костова. Родена е през 1919 година. Израснала е и целия си живот е прекарала в с. Павелско. Има основно образование. През живота си се е занимавала с домакинство и земеделие.

Омъжена бе за Петър Атанасов Костов /Мъникоски/.Има две дъщери – Елена (1.3.1.1) и Велика (1.3.1.2). Напоследък ходи на гости при едната или при другата дъщеря, за някоя седмица или месец, главно през зимата. Основната причина за тези посещения е недостигът на гориво. През останалото време пак е в Павелско.

Съпругът и Петър се е поминал през 1963 година. Оттогава се оправя сама в живота.

ОТ ПАВЕЛСКО ДО АМЕРИКА: ЖИВОТ В СПОМЕНИ 23

Нисичка е на ръст. Напоследък "шиповете" са я прегърбили. Но това още не може да я спре да не шета по цял ден. Работи си градината и "коноплен" - друга градина /за картофи и лук/, която навремето е използвана само за производство на коноп. От конопени влакна нашите родители и прародители са изработвали: черги, чували, вървильници, ризи, гащи, месали /бохчи/, канап и др.

Сестра ми е честен и праволинеен човек, със стабилен характер. Пенсията и е малка, доходите от градините - също. Това я принуждава да се стреми винаги към икономии и пресметливост /Не сметкаджийство!/. Въпреки скромните приходи, срежда си работите и никога не изпада в затруднено положение, а още по-малко е в тежест на други.

Уважава братята си - мене и Костадин.

Дъщеря и Елена Петрова Костова, е омъжена в село Хвойна, за Атанас Инджов. Работи дълги години в "О.Т.П." /Окръжно търговско предприятие, филиал в с .Хвойна/. Добър работник, добра домакиня и съпруга. Среден ръст и прилична външност. Вежливи обноски.

Съпругът и - Атанас, бе дълги години шофьор на товарна кола. Поради изключителното му трудолюбие, се преумори и преди три години получи инфаркт. Пенсиониран е временно и премина на работа към АПК-Хвойна като началник склад на резервни части за автомобилите. До настоящия момент продължава да работи там. Дъщеря им Ана сега (88/89г.) учи в IX клас в гимназията Смолян.

Величка Петрова Костова е учителка. Завършила е висшия институт за подготовка на учителски кадри в Пловдив. Работи в Смолян. Височка, стройна и хубава мома, но все още не може да си намери подходящ партньор в живота. Дано това стане скоро!

1.3.2. Следващото останало живо чедо в семейството на моите родители съм аз - Атанас Ангелов Раденски. За себе си ще говоря малко по-обстойно в раздела "За моя живот". Тук ще кажа само по няколко думи за синовете ми и за техните деца, за да не се нарушава родоописанието.

Моята съпруга ми е родила трима синове: Ангел (1.3.2.1), Атанас (1.3.2.2) и пак Ангел (1.3.2.3).

Първият Ангел се роди през 1947 година и почина през същата година, на седем месечна възраст.

Първият от живите ми синове е Атанас Атанасов Раденски - Наско, роден на 23.12.1950 година. Основното си образование получи в Пловдивското училище "Елин Пелин", близо до нас. Средното си образование започна в специална паралелка към Математическия Факултет на Софийския Университет (покъсно прераснала в Национална Математическа Гимназия). Там не издържа на битовите условия в пансиона и на следващата година се прехвърли в пловдивската гимназия „Георги Димитров“ - Пловдив. След завършване на последната, без конкурс влезе в математическия факултет на Софийския университет "Климент Охридски", където вместо за пет, завърши математика за четири години. Взимаше предварително изпити за следващите години. За целта му бе дадено специално разрешение от Благовест Сендов, декан на факултета по това време. От Университета премина на работа към БАН /Българската академия на науките/ - Математическия институт. Там работи по специалността Математическо Осигуряване като научен сътрудник. Наскоро след започване работа записа аспирантура и след 3 години получи звание "Кандидат на математическите науки". В процеса на работата си се изявява със своята упоритост, усвояване на новостите в математиката и бързо напредва, като през 1980 год. е вече "Старши научен сътрудник - II степен". Нещо, което

ОТ ПАВЕЛСКО ДО АМЕРИКА: ЖИВОТ В СПОМЕНИ 25

е твърде много за младата му възраст. Наред с научната си работа, още като млад научен сътрудник проявява и педагогическа наклонност и дейност. Води кръжоци, замества ръководителя си Бърнев в лекциите му при студентите и т.н. По настоящем, наред с научната си дейност, е и редовен преподавател в Университета по Информатика. Написал е и са издадени три - четири книги на математическа тематика. Често ходи в чужбина на симпозиуми, срещи и др. подобни от математически характер.

Освен на умствените си способности, успехите си дължи и на извънредното трудолюбие. Силно се увлича в започната работа и бърза да я свърши, без почивка. Не са малко денонощията, когато сънят и почивката му - общо не надминават три-четири часа. Това води до пресилен експлоатация на нервната система, още повече, че и през останалото време не е зает с физически, а с интензивен умствен труд.

През 1988 г. Наско защити докторска дисертация и е удостоен със званието "Доктор на науките".

Военната си служба Наско отби в Шумен, в Школата за запасни офицери. Казармата никак не му се понрави и почти не завърши успешно школата. В уволнителния му билет е вписан чин "Старши сержант" вместо "Старшина школьник", а в запаса бе отнесен към щабния кадър. По тази причина, досега не е безпокоен за допълнителни военни обучения, което за него е "добре дошло!".

В последните студентски години се ожени за колежката си Екатерина Кирилова Окова, от гр. Станке Димитров, дъщеря на зъболекаря Кирил Оков. От нея има дъщеря Боянка. Поради несходство в характерите и Впоследствие поради тежко психическо заболяване на Катя, през 1976 година бракът им бе разтрогнат. Това обаче, не стана така просто. Бяха

няколко тежки години на морален тормоз, както за двамата съпрузи в развод, така и за нас - родителите им. Дори Наско не се възползва от първото решение на съда, с което им бе даден развод. Някаква слаба надежда го накара да се откаже от развода и да опита още веднъж да спаси семейството си. Уви! Нещата се усложняваха все повече и повече и при второто дело бракът бе окончателно разтрогнат.

В едно кратко време Наско се среща с Румяна Велчева Стоименова. След развода на Румяна сключва брак с нея.

Румяна е завършила Историко-филологическия ф-тет при СУ "Климент Охридски" и работи в една от библиотеките му като специалист. Тя довежда със себе си сина си Вихрен. Двамата имат уговорка и разбирателство, да приберат и Боянка, което се осъществява след две-три години. Междувременно, в новото семейство през 1979 година се ражда още едно дете - Яна. През учебната 1988/89 г., Боянка е ученичка в IX клас на Математическата гимназия, Вихрен е в VI клас, а Яна - в III. Семейството живее в Жилищен квартал /ЖК/ "Младост", блок 317, апартамент 117 - София.

Ангел е роден на 29.III.1954 година, в м.Лисичево, Девинска околия тогава, а по настоящем - Пловдивска област, Девинска община. Първите си четири години расна в горските стопанства - Лисичево и Антон Иванов. През 1957 година се преместих в Пловдивското горско стопанство, защото Атанас трябваше да тръгва вече на училище. За постоянно местожителство избрах Пловдив. Основно и средно образование Ангел получи в Пловдив, а висше - строително инженерство, специалност Промислено и гражданско строителство във Висшия институт по строителство, в София.

Първоначално започна работа в една много съмнителна проектантска организация в Пазарджик, към НПЛВК

ОТ ПАВЕЛСКО ДО АМЕРИКА: ЖИВОТ В СПОМЕНИ 27

/Научно - производствен лозаро-винарски комплекс/ в гр. Септември. Не помня по какви съображения Ангел се беше насочил към тази проектантска организация, но след като бе решил да кандидатства, аз му ходатайствах пред директора и един мой колега лесовъд - Георги Филипov. Когато му обясних случая, Георги великодушно каза "Ще го взема. Нека подаде документи". Ако беше истински приятел и ако съзнаваше добре положението на своята проектантска организация, трябваше да ми каже "Слушай, брат. Тук няма поприще за един млад специалист с подготовка като тази на твоя син, дай да не го похабяваме. Нека си потърси работа другаде!"

Разбира се, Ангел много бързо отчете грешката си и се премести в Домостроителния комбинат, край гара Огняново недалеч от Пазарджик. В този комбинат се подготвяха бетонни панели за изграждане на жилища. Тук Ангел чувстваше, че горе-долу, е намерил мястото си и, въпреки че пътуваше с влака от Пловдив до Огняново, можеше да работи още дълго време. Но директора /или зам.директора/ на СМК /Строително монтажния комбинат/ в Пазарджик, нещо го засегна, в смисъл, че е несигурен кадър поради пътуването и че всеки момент той може да ги изостави. По този начин, този "всеки момент", ръководството на СМК фиксира "веднага в момента". Ангел подаде молба, напусна и след това премина на работа към "Заводски строежи", Пловдив на един обект извън града "Стоманено леярнен завод", край с. Шишманци, където също пътуваше всеки ден, но вече с ведомствен автобусен превоз. Чувстваше се малко по-добре.

След година и нещо му се удаде възможност да постъпи на работа в проектантската организация "Машпроект" - Пловдив. Там вече имаше доста високо самочувствие. Смяташе, че работи добре и прояви нетърпимост към някои слабости на ръководството. Поради това, когато му се удаде нова

възможност да смени учреждението и отиде в новосъздадената ПО "Биотехпроект", не се поколеба. В нея зае по-висока длъжност - Ръководител група. И тук не се задържа за дълго. Донякъде му помогнаха за това пак нетърпимостта към слабостите на ръководствата, а освен това и понатрупаните дългове от заеми. Реши да замине в чужбина за две години. Завърши шестмесечен курс в София по френски език, с откъсване от производството, и три месеца след завършването му, бе изпратен на работа като проектант в Алжир. В заповедта му бе посочен гр. Сайда като място на работа. Когато пристигна обаче там, трябваше да преживее редица лутания и неволи, продължаващи месец и нещо докато най-сетне бе преместен и установен за постоянно /две години/, в гр.Бискра, близо до пустинята. Още е там, но се надяваме, като изтече двегодишния му срок по договора, през лятото на 1988 година да се прибере в България. През по-голямата част от пребиваването му в Алжир, с него е и съпругата му а през учебната 1986/87 година и дъщеря им Елена.

Военната си служба отби едновременно с брат си, но в гр.Харманли, веднага след завършване на гимназия. И той като брат си се ожени още като студент. Съпругата му е от гр. Пловдив и се казва Николина Димитрова Георгиева. Родителите и живеят на ул. "Силиврия" 16. Николина има средно икономическо образование и работи като счетоводител в едно техническо училище. Имат една дъщеря Елена, която през учебната 1988/89 година е в IV клас на училище "Елин Пелин"- Пловдив. Втори клас завърши задочно, като се яви на изпитна комисия в Българското посолство в Алжир.

В началото на юли 1988 г. Ангел и Нина се завърнаха от Алжир. След кратка почивка той започна работа в "Предприятие по свиневъдство" - Пловдив, като зам.директор по строителната част. Засега още е там, но не му харесват някои

ОТ ПАВЕЛСКО ДО АМЕРИКА: ЖИВОТ В СПОМЕНИ 29

порядки в това предприятие и възнамерява да си потърси другаде работа. На Нина бе запазено мястото в промишленото училище към завод "Антон Иванов", като счетоводител. Тя го зае и продължи да работи там.

1.3.3. Брат ми, Костадин Ангелов Радински е най-малкият от живите братя и сестри. Роден е на 30.V.1930 година, също в Павелско. Спада към хората с висок ръст.

На 14 годишна възраст остана сирак, без баща и грижите по отглеждането му по-нататък пое изцяло майка ми. Има висше образование медицина. Завършил е аспирантура в СССР и е "Кандидат на медицинските науки". Работил е като лекар на няколко места из страната, но не след дълго време се установява трайно в някакъв военен медицински институт, в София, където продължава да работи. Със съпругата си Мария, която също е лекарка, ходиха две години на работа в Мозамбик.

Съпругата му е от Пловдив. Имат две деца – Пламен (1.3.3.1) и Калинка (1.3.3.2). Пламен е инженер, но точно по каква специалност, не зная. Женен е. Има ли деца и колко са не ми е известно. Не зная също дали Калинка е омъжена.

Контактите между мен и брат ми Костадин, са слаби, да не кажа, че липсват. Преди десетина-петнадесет години се опитах да ги подобра, понеже не виждах причини, които не позволяват това. Уж нещо потръгна добре работата, но скоро ми бе дадено да разбере, че такова подобряване не е желателно. Много съм мислил върху причините за това му поведение, но и досега не съм успял да си ги изясня. Догаждам се за туй за онуй, но не смея да твърдя нищо. Просто страни от мене и нищо не ми обяснява като брат. Преди седем-осем години имах такъв случай. Беше в Павелско, у сестра ми. В същото време се случих и аз там. Срещнахме се поприказвахме си и дори тръгнахме да излезем, заедно в селото. Но..., когато наближихме центъра,

предъвка някакъв повод и ме напусна - отдели се от мене. Защо му е било неудобно да върви заедно с брат си през селото, може само да се гадае. Според мен, подбудите не са нито благородни, нито достойни, нито основателни. По инициатива на неговото семейство, отчуждението се предаде и върху децата ни. Въпреки, че синът ми /Наско/, живее вече двадесет години в София, където живее и семейството на брат ми, нито се виждат, нито се чуват, а може би вече и не се знаят. Да не говорим за малкият ми син Ангел. Той ако случайно седне с чичо си в едно такси, ще му рече: "Другарю, Вие откъде сте и за къде пътувате?". Или, както казват любителите на / кратките и точни изрази: "Жалко, но факт!"

Допускам, че брат ми Костадин страни от мен и семейството ми по следните причини.

Първо - обиден ми е, че не съм му помогнал по време на студентството му с пари. Че не съм му помогнал - не съм, това е безспорна истина. По онова време, когато той е чакал евентуално да му изпратят част от заплатата си, аз също имах не по-малка нужда от помощ, а и на мене никоой не ми даваше вече. Всички смятаха, че съм вече на работа и всичко ми е в ред. Работа започнах при крайно лошо материално състояние. Нямах облекло за пред хората, та даже и за вкъщи. В резултат на оскъдната издръжка по време на следването, бях и физически изтощен. На всичко отгоре заплатата, с която започнах, беше 11000 лв, при дневна заработка на един среден работник – 1000 лв. Нямахме ги вече онези лесничейски заплати, за които хората си имаха представа. През първите 4-5 години, самият аз едва свързвах двата края в икономическо отношение.

Втората причина допускам, да се дължи на страха му да не се компрометира в политически смисъл като поддържа добри връзки с мене. В първите години след 9-IX-1944 година някои от новите управници в Павелско не гледаха с добро око към

ОТ ПАВЕЛСКО ДО АМЕРИКА: ЖИВОТ В СПОМЕНИ 31

менено освен него и д-р Стойков - син на моя приятел Иван Стойков, никой друг никога не се е отделял по такъв странен начин от мен, приближавайки центъра на селото.

НАСЛЕДНИЦИ НА ДЯДО ЯНКО И БАБА НЕДЕЛЯ

2.1. Никола Янков Хубенов - първото им чедо. Мургав, възвисочък, подвижен. Беше слабограмотен, но бе усвоил добре фотографския занаят и го практикуваше на общо основание в селото и района. Апаратът му бе примитивен - с гюрюк и снимките излизаха след една седмица, но това бе достатъчно за него и за клиентите, особено като се има предвид, че нямаше никаква конкуренция.

Нямам спомени за него от лични контакти. Като че ли малко странеше от нашето семейство. Като деца, аз и сестра ми ходехме у тях, но там ни посрещаха предимно съпругата и децата му.

Къщата им беше на "Гъгньовица", в края на западната част на селото - мъничка, нисичка, едноетажна. През последните години на живота си построи нова двуетажна къща на мястото на малката.

Майстор беше и по брулене на орехи. Ниви нямаше никакви, но орехов плод в малката къщичка се намираще винаги в изобилие. Плащаха му в натура за бруленето.

Съпругата му, Неделя Чилова - Хубенова, бе средна на ръст, слабичка жена - хрисима, тиха и въздържана. Почина преди съпруга си, на около 60 годишна възраст.

Никола и Неделя Хубенови имаха две деца – Запряна (2.1.1.) и Димитър (2.1.2).

Пенка е родена през 1922 година и почина, също като майка си на около 60 годишна възраст. И по външност приличаше на майка си. Беше много общителна и много

привързана към семейството на баща ми, а по-късно и лично към моето семейство. Беше сърдечен човек, с широка душа. Не играеше на дребно в отношенията си към околните. Много се натоварваше с работа. След пенсионирането си ходеше н работа в "Цеха" /за куфари и чанти/ в Павелско, като същевременно въртеше и цялата домакинска работа вкъщи. Считаше се задължена да свърши работата и на останалите членове на семейството. Преумори се и се разболя. Една зима отиде на баня в Кюстендил сама и след някой ден я докараха в ковчег.

Омъжена бе за Борис Ангелов Макаков, по-възрастен около три години от нея. Той е мазач по професия. Кротък и тих човек. Още е жив, но не е добре със здравето.

Пенка и Борис Макакови имат четири деца.

2.1.1.1. Елена - най-голямата. Завършила е акушерско училище и работи като акушерка в Смолян. Омъжена е за Иван Петров Семерджиев (Хаджийски). Имат две деца. Съпругът на Елена Борисова Семерджиева - Иван, работи като зам директор на СМК – Смолян.

2.1.1.1.1. Даниела Иванова Семерджиев а. Работила е малко като аптекарка. Омъжена е, в момента е в майчинство.

2.1.1.1.2. Боряна Иванова Семерджиева - в момента е курсистка в двегодишния телеграфо-пощенски институт.

2.1.1.2. Ангел Борисов Макаков - втория по реда на раждането. Взел е професията на баща си. Женен е в с. Белацица - Пловдивско и живее там. Съпругата му се казва Иванка и работи като плановик в "Елпром" - Пловдив. Завършила е училището за детски учителки в Пазарджик. Пътува до Пловдив. Ангел е в Либия, за втори път, като строител мазач - гипсация. Трудолюбив и добродушен е. Има малко слабост към чашката. Ангел и Иванка имат две деца.

ОТ ПАВЕЛСКО ДО АМЕРИКА: ЖИВОТ В СПОМЕНИ 33

Борислав (2.1.1.2.1) - ученик в IX клас на техникума по "Механотехника" - Пловдив и Цветана (2.1.1.2.2) - ученичка в прогимназията в Белащица.

2.1.1.3. Иван Борисов Макаков - средният син на Пенка и Борис, Здравеняк, шофьор по професия. Не пие, но е с постуден характер от брат си, а от характера на майка си, като че ли нищо не е наследил. Женен е за дъщерята на Атанас Костадинов Калоянов от Павелско. Казва се Недялка и работи във фабрика "Зарена" - Павелско. Имат две деца.

2.1.1.3.1. Борис който в момента е войник в Пловдив /КЕЧ/, като строител. Има основно образование. Завършил е курсове за заварчици в Смолян.

2.1.1.3.2. Атанас Иванов Макаков - ученик е в Електротехническото училище в Девин.

2.1.1.4. Никола Борисов Макаков - най-малкият от братята си. Завършил е Селскостопанския техникум в Садово. По настоящем работи в "Градска търговия" - Асеновград, на павилион. Съпругата му - Магдалена Петрова Филипова - Макакова, е от Асеновград. Работи като медицинска сестра в Нареченски бани. Семейството живее в Асеновград. Имат едно дете – Пенка (2.1.1.4.1), което сега е в I клас. .

2.1.2. Синът на Никола и Неделя Хубенови, се казваше Димитър. От сестра си бе по-малък две-три години, но почина няколко години преди нея. Височък, мургав, добродушен, завършил някакъв техникум. Претърпя трудова злополука, при която му бе счупен единият крак. Последваха операции и разни манипулации, които не дадоха оздравителен ефект. Движеше се с патерици и то с голяма мъка. Почина преди да навърши 50 годишна възраст. Съпругата на Димитър се казва Елена. Дъщеря е на Иван Ст. Петканов, по-малък брат на Длегото, но не висок като брат си. Елена понесе стоически загубата на съпруга си. Не се омъжи повторно, живее си сама.

2.1.2.1. Елена и Димитър Хубенови имат само една дъщеря – Недялка, много умно и учтиво дете. Завършила е техникума по "Електротехника" в Пловдив. Започна работа в Смолян, откъдето бе изпратена да учи в МЕИ /Механо-електротехкически институт/ -Варна. Още е студентка.

2. 2. Вуйчо Митьо - Димитър Янков Хубенов, бе вторият син на своите родители. Човек със среден ръст, широчко скулесто, мургаво и почти винаги усмихнато лице. Още като момченце избягал от мизерията, която царяла в дома на баща му. Бил аргатин на разни места из полските села. Като поотраснал, със собствени средства и организация, /подготовка и придвижване/, стигнал до Франция и то не къде да е, ами в Париж. В онези времена, неговите другарчета от Павелско не само, че не могли да мечтаят за такова приключение, но изобщо не знаели, че има такъв свят и не можели да си го представят. Този подвиг вуйчо ми е извършил предполагам, под влиянието на прочетени книги. Беше любознателен и размишляваше дълбоко. Освен мизерията, която го съпътствала все още и във Франция, там се срещнал и с фотографията. Усвоил тази професия и с нея си вадел хляба, докато бил там. Когато се върнал в България, предал я на помалкия си брат, както посочих по-горе, а самият той се заема с друга работа.

Най-напред отваря кръчмичка в "Кюмурджу махала" /циганския квартал/, в най-северната част на Асеновград, близо до гробищата. Повечето от клиентите му били прости хорица - цигани, турци, бедняшко българско население, но към него били щедри и великодушни - обичали го. За няколко години, вуйчо понапълнил чувалчето с парици и "Кюмурджу махала" му се видяла тясна и грозна. Отвори голям магазин в центъра на града. Наскоро и тук му стана тясно и заедно с още един съдружник, откриха база за търговия на едро в Пловдив,

ОТ ПАВЕЛСКО ДО АМЕРИКА: ЖИВОТ В СПОМЕНИ 35

като продължаваше да си живее в Асеновград. Така го завари 9.IX.1944г., когато частната инициатива в търговията и в другите стопански области бе пресечена. Познат като добър търговски работник, незабавно му беше предложена подходяща организаторска дейност в асеновградското търговско предприятие. Впоследствие взе едно магазинче за колониални стоки, нещо подобно на сегашните магазини за хранителни стоки, близо до дома му. И там работеше много добре. В магазина му имаше "от пиле мляко", както казват. В това магазинче се пенсионира.

С вуйчо Митьо съм имал доста контакти в Асеновград. Вярно, че стипендията ми не беше малка - 500 лв, но не беше и твърде голяма. Често се случваше да закъсам за пари. Моите родители бяха далече. Докато се обадя, докато пратят парите. Пък и те не винаги имаха. Изтичвах при него в магазинчето и исках колкото ми трябват. Не знам с какви мисли и чувства ми е дал пари първия път, но след това без колебание и без страх ме питаше: "Колко?" Казвах му и вземах парите. Но получех ли стипендията, ако не в същия, на другия ден винаги си връщах борча.

По-късно, когато вече бях завършил гимназия и напуснал Асеновград, аз често се отбивах у вуйчо ми, само и само да го видя и да чуя някоя умна приказка от него. Разказваше ми и за Франция.

Заболя нещо в черния дроб и почина на шестдесет и пет - шест годишна възраст.

Съпругата му - учинайка Люба, беше от близките планински селца на Асеновград - Добростан ли, не си спомням точно. Тя беше здрава жена и добра домакиня. Уважаваше вуйчо ми и много се грижеше за него. Както повечето снахи и тя не обичаше свекърва си - баба Неделя. Трудно я понасяше.

Затова бабата беше в града, но си живееше самостоятелно. С мен учинайка е била винаги коректна.

Димитър и Люба Хубенови имат само две деца.

2.2.1. Борис Димитров Хубенов е първата им рожба. От мене е по-малък пет-шест години, а от сестра си е толкова по-възрастен. Малко височък, рус. На младини беше много палав и даже стигаше до вироглавост. Сега улегнал и разумен мъж, приятен събеседник. Дългогодишен касиер на Хлебарската кооперация в Асеновград, плановик и др.

Изглежда, че доста съм бил привързан към семейството на вуйчо ми, защото и след смъртта му не прекъснах посещенията си. Бях още в казармата. Един хубав есенен ден пак се отбих да ги видя. Заварих учинайка Люба и Борис - настръхнали. Отначало не разбирах нищо. Полека-лека, учинайка ми разказа, че Борис не я слуша, причинява и тормоз .Борис и възразяваше грубо и не след дълго свадата която бях прекъснал с идването си, се възобнови пред очите ми. Слушах и се чудех какво да правя, но когато Борис напсува майка си, изходът бе намерен - завъртях му един як войнишки шамар и си излязох. После научих, че бил променил чувствително поведението си вкъщи. А мене като ме срещнеш, отдалече ми се ухилваше и поздравяваше. Не е злопаметен. Дори чувствам, че ми е благодарен за плесницата.

Като възмъжа, Борис се ожени за една девойка от Асеновград, на име Ксения. Имат една-единствена дъщеря – Люси (2.2.1.1), която свири на пиано. Може-би отдавна е омъжена. Нямам информация.

/П.П.: Не! Не е още омъжена. Учителка е в Средно музикално училище в Стара Загора. Тези допълнителни записвания правя на 16.XI.1988 след срещата ни- с Люси към края на м.Х.с.г., на помена на баба и Люба /учинайка/, по случай 40 дни от смъртта и/.

ОТ ПАВЕЛСКО ДО АМЕРИКА: ЖИВОТ В СПОМЕНИ 37

2.2.2. Тотка Димитрова Хубенова - по мъж Иванова, е дъщерята на вуйчо Митьо. По-малка е от Борис. Височка, черноока, с приятна външност. С усмивката и приятния тембър на баща и.

Завършила е Икономическия техникум в Пловдив. Работила е на различни места като касиер, а по-късно, като счетоводител. Омъжена е за неин колега /съученик/- Рангел Иванов от с. Момино - Пловдивско. Построиха си апартамент край Марица, близо до ресторант "Стадиона", където живеят по настоящем. При тях дълго живя и прекара старините си майка и. Отначало Рангел започна работа като счетоводител. После няколко години работи като финансов ревизор. След туй стана зам. директор, а не след дълго и директор на ДСП "Петрол"- Пловдив. Голяма длъжност! Трудно е да не се главозамае човек. И да не забрави близките си. Така стана и с Рангел /Не и с Тотка!/. Докато беше ревизор, счетоводител и др., по-често си ходехме на гости и играехме табла. Стана ли генерален директор, сякаш с нож бе прерязано всичко.

Преди три - четири години се случи нещо неприятно с него. Подгониха го и бе уволнен лошо. Един ден скоро след това го срещнах на гара Пловдив, връщаше се от София. Бил на работа като търговски пътник към някое голямо предприятие. Още се чувстваше неудобно, притеснен. Тогава не можахме да възстановим връзките си.

Тотка и Рангел имат същата съдба, както Елена и Атанас Инджови . Не можаха да си постигнат дете и си осиновиха момиченце, на име Савина/Сава/ (2.2.2.1). Сава не е още омъжена. Работи като лаборантка към един научен институт по селско стопанство в Пловдив.

Тотка беше шаферка на сватбата ми.

/П.П. Смъртта на учинайка Люба даде повод да посетим Тоткиното семейство няколко пъти през октомври и ноември

88г. Рангел се е по-успокоил и свикнал с новото си положение. Налице са всички предпоставки и се надавам, че взаимовръзките ни ще се възобновят както по-рано.

2.3. Велика Янкова Хубенова - Радинска - милата ми майчица! Единствената дъщеря на Неделя и Янко Хубенови .Родена е, вероятно през 1896 година, в малката къщичка на "Тъгнъовица", където е израсла до 16-17 годишна възраст и се е омъжила за баща ми. Види се и нея мизерията е подгонила рано от бащиния и дом.

Майка ми беше средна на ръст и дори малко клонеше към височките хора. Стройна, с приятна външност и завладяващ говор. Притежаваше изключително трудолюбие и издържливост същевременно. Немотията, в детството и изглежда я закалила.

Равнища - Голямата нива. Златна пшеница полюшва клас. Юлското слънце изцежда зноя от наведените жетварски тела. Майка ми, стиснала здраво сърпа в лявата си ръка, трупаше една след друга ръкойките /количеството ожънати класове, което се държи в ръката/ върху оплетеното от класове въже и снопите един след друг лягаха върху стърнишката. В същото време провлечените жетварски песни кънтяха над нивата и по трептящия от мараня въздух, отлитаха надалече и се срещаха с песните на други жътвари... Не само че не се страхуваше от жегата и издържаше цял ден на тежкия труд, но и за песни намираше сили. А как хубаво пееше! Когато тя започнеше, поблизките жетвари млъкваха за да я слушат. Освен работата на полето през тези усилни дни, трябваше да успее да свърши и цялата текуща домакинска работа - да изпере и изкърпи дрехите ни, да омеси и изпече хляб, да сготви, да ошета добитъка, да... А времето не стига. Крадеше от нощта - от съня и от почивката си. Може-би затуй в Природата съществува белият /четвърти/ сезон - за да си починат творците на хляба.

ОТ ПАВЕЛСКО ДО АМЕРИКА: ЖИВОТ В СПОМЕНИ 39

Когато сестра ми поотрасна, започна да и помага, а при изключително напрегнати моменти, както казах по-горе, вземахме временно и надничари.

Майка ми се е отнасяла винаги с голяма любов към нас - мене, брат ми и сестра ми и с готовност за саможертва. Никога не е жалила сили и труд за да направи така, че на нас да ни е добре или още малко по-добре. На "Глухий връх" имахме нива една част от която засявахме с картофи, а останалата - с фуражни култури - овес, фий и др. Разстоянието от селото до тази местност е около два часа здраво ходене пеш по стръмни планински пътеки. Превишението е 800 м - в селото 700 а на върха - 1500. За да се види работа на тази нива трябва да осигуриш четири часа време за път - два за отиване и два за връщане и поне осем часа за работа. Там няхахме никакъв подслон и само при хубаво лятно време можеше да се преспи на открито.

Бе настъпило време за възряване /втора копан/ на картофите. Баща ми отсъстваше, сестра ми не можеше да дойде. Тръгнахме с майка ми. Пристигнахме на нивата и тя започна да копае, а аз - да обикалям из гората наоколо. Още преди обяд започнаха да излизат облачета и да прошарват небето. По обяд бързо взеха да нарастват и да затулят слънцето. Потъмняха, "напиха се" с вода и започна да вали. Майка ми прекъсна работа и изтичахме в петлашковата колиба. За наша голяма неприятност дъждът не стихваше, а се усилваше. Всичко се намокри - дървета, картофи, треви. Нивата се разкаля и не можеше да се работи повече този ден. Провлачиха се мъгли. Трябваше да си ходим. От дъжда и мъглите ревматизма на майка ми се активизира - заболяха я краката и трудно вървеше.

Докато скитах из гората бях намерил на един бор гнездо, вероятно на дрозд, с малки пиленца. Виждах добре гнездото и

пиленцата, ала не можех да го достигна - високо бе и трябваше някой да ме повдигне малко.

Когато дъждът попрестана и майка ми каза да си ходим, аз се запънах. Обясних и за гнездото и ѝ предложих да отидем да го извадим /да вземем малките/. Започна да ме увещава, че е мокро, че утре пак ще дойдем и т.н., но аз бях непреклонен. Накрая се принуди и тръгна с мене. Намерихме гнездото, но се оказа, че е доста високо, та и с повдигане нищо не стана. Едва тогава се примирих и си тръгнахме - мокри до кости. Майка ми закуца още повече и едва се прибрахме в селото.

Никога няма да си простя мъката, която и причиних тогава! Мисля, че това е най-големият ми грях пред нея.

Не помня да ме е била. Или ако ме е чукнала някой път, то е било така майчински, че да не го запомня. А и при нея е имало достатъчно поводи и основания. Викаше понякога подире ми, но бой не помня.

Беше май или юни. Под нас, на около 50-60 м, в самарджийската градина, край вадата, която отвеждаше в дерето водата от махленската чешма, двете пирамидални черни тополи, на метър - два една от друга, бяха потънали в зеленина. Едната беше висока около двадесет метра, а другата - малко по-ниска от нея. На върха на високата една сврака бе свила гнездо. Пред нашата къща се бяхме събрали куп дечурлига и наблюдавахме как свраката достига до гнездото, постои малко в него и пак хвъркне навън. Някое от децата рече: "Страшна сврака, ей! Виж къде е направила гнездо да не може никой да го стигне." "Наистина" - потвърдиха други. Аз погледнах, попримижах, па казах: "Не е чак толкова трудно." "От дума на дума, хванахме се на бас и аз тръгнах към дънера на грамадната топола. Стъблото и беше много дебело, но още от ниското имаше тук-там гънки клонки, които се оказаха достатъчно яки да ме удържат. Стигнах до истинската корона на дървото на

ОТ ПАВЕЛСКО ДО АМЕРИКА: ЖИВОТ В СПОМЕНИ 41

два, два и половина метра над земята и започнах сравнително по-бързо и по-смело да пълзя нагоре. Наближавах гнездото. Вятърът страшно полюшваше върха, но аз продължавах, не се отказвах. Децата отдолу гледаха какво ще стане и чакаха да им хвърля гнездото. В този момент чух гласа на майка ми: "Кой се е качил на кавака?" /кавак е турска дума и значи топола/. Децата хорowo отговориха: "Ваш Начо". След минутка майка ми се намери при децата и започна да ме моли: "Начко, слези сине! Слез полекичка!" "Не ща, ще ме биеш!" - беше моят отговор от небето. "Няма сине, няма да те бия". Явно беше, че "експедицията" при създаването се обстановка не може да продължи и започнах да слизам. Всички, включително и майка ми стоят долу и следят напрегнато слизането ми. Когато наближих долния край на короната, майка ми се отдели от децата, и приближи дървото. Не разбрах добре с каква цел - дали да ме хване ако падна или да ме улови като слезна и да... Допуснах, че може да е с втората цел затова, когато свърши короната, без много да му мисля, скочих от противната страна на тази, където чакаше майка ми и хукнах да бягам. Тя ме погна с клетви и ругатни, отдъхнала си, разбира се, че неблагоприятното и чедо се е приземило благополучно. Та и тогава дори не можа да-ме набие.

Както казах вече, брат ми остана сирак, без баща, на 14 години. Отглеждането и издръжката му паднаха изцяло върху майка ми. Гимназия учи в Пловдив и в Чепеларе. След гимназията записа медицина, пак в Пловдив. Завърши я. През това време, особено през студентските му години, майка ми даде и калта под ноктите си, за да го изкара до край. По едно време решила /и брат ми я пуснал!/, да стане перачка в гръдоболеното отделение на Държавната болница. В резултат на тази работа там тя заболя белодробно. Благодарение, че медицината вече беше понапреднала в онова време, та бързо

ограничиха болестта ѝ. Но от този момент да края на живота си, тя бе заклеймена и отбягвана от всички, считайки я опасна за здравето им. Изолирала се в Павелско сам-сама, ходела почти всеки ден за дърва по Бесов дол, Тепел и др. и дочака сравнително дълбока старост, според прежеждията и мъките, които бе преживяла.

Между другото, майка ми е оказвала помощ и на сестра ми при отглеждането на децата, в градината и др. Когато зет ми и сестра ми напуснали семейството на Костови, прибрали се при нея – в старата къща. Но тя е само с една стая. За да е удобно на семейството, тя слезнала в обора, където доскоро връзвахме мулето. Поизмела, почистила, нагласила дървено нарче, повикала майстор и пробрили дупка за тръбите на печката към комина и отседнала там. Не мога да твърдя точно, но ми се струва, че в обора е прекарала една или две години. Семейството на сестра ми купило къщата на Борис Ангелов Лещев, преместило се там и майка ми тогава напуснала обора и се качила наново в стаята. За щастие, пребиваването ѝ в обора не се оказало фатално. Помещението е сухо, а и щом е имало печка е било и топло.

Последните пет-шест години от живота на майка ми преминаха при моето семейство. Зиме - в Пловдив, а лете - в Павелско, където ние редовно я посещавахме и осигурявахме с храна. Най-много грижи за гледането на майка ми положи жена ми - Бояна. В Павелско я понаглеждаше и сестра ми. Есен с радост слизаше в Пловдив, а пролет с нетърпение чакаше да се постопли малко, за да се върне в Павелско. Там се чувстваше най-добре.

Почина на 17.ІІІ.1977 година, в къщата ми в гр.Пловдив, в малката стаичка долу. По нейно поръчение я закахме и погребяхме в павелските гробища, в гроба на баща ми. Нашите

ОТ ПАВЕЛСКО ДО АМЕРИКА: ЖИВОТ В СПОМЕНИ 43

са в непосредствена близост до черквичката "Св.Георги", източно от нея.

Оказахме се некадърни и неблагодарни наследници - още не сме поставили паметна плоча на гроба им. /П.П: През пролетта на 1988 година поставихме едно малко паметниче/.

Уважаваше баща ми и му беше добър помощник в работата. Уважаваше и братята си и всички други близки и роднини. Само, както казах, с чичана Гина малко се счепкваха от време на време. От съседите често "воюваше" с Маджирова Васела.

ЗА МОЯ ЖИВОТ

ДЕТСТВО

На този свят съм дошъл на 30 август 1922 година. "Паднал" съм в една от най-старите къщи в горния край на Бяртенската махала на село Павелско.

Както е видно от направеното родоописание дотук, произхождам от бедно селско-работническо семейство и съм гражданин на Народна република - България.

Селото ни се намира в живописната Рупчоска котловина в Средните Родопи. От всички страни тя е заградена с планински възвишения с надморска височина от 1200 до 1500м. Затова климатът тук е много благоприятен: лятото е прохладно, а зимата мека. Въздухът все още е чист, а шумът - малък. При нашата къща и от нас нагоре положението е къде по-добро. В същата котловина са разположени още и селата: Хвойна, Малево и Орехово. В близост са: Косово/Шейтан кьой/, Наречен и Нареченски бани, а така също и Студенец /Сафтъще/.

Теренът около родната ми къща е на места повече, на други по-малко пресечен. На около 40-50 м хоризонтално разстояние, източно от къщата ни, планинският порой е издълбал дълбок дол. В горната му част, под Равнища, той е известен като "Дери-дере" - от турските думи "дерин" /дълбок/ и "дере" /дол/. По-надолу в селото, при бетонното мостче до къщата на Христо Пашев /Сабака/, го казват "Будьов дол". То е сухо дере, но при поройни дъждове събира много води и става опасно. Като малък съм слушал грохота на тракащите се едри каменни блокове, които мътната вода търкаляше. Нагоре и надолу от нас уличката, ако може да се нарече улица, е стръмна. На стотина метра под нас започва сравнително равен участък, който държи не повече от 700-800 м. Надолу, до центъра, тя и разклоненията ѝ са стръмни. Стръмен е целия

път от нас нагоре до Глухи връх, с изключение на отклоненията към сравнително по-равните местности: Св.Неделя, Селище, Равнища, Пашалийца и др. Разбира се и там не е равно както в полето, но все пак, според другите...

Първото равно местенце над нас, където можеш да спреш и да погледаш спокойно далечните хоризонти, е Света Троица. Един голям харман, в югозападния край на който са струпани няколко камъка и е направено място за палене на свещи, символизиращи черква. Тук най-много сме играли с моите другарчета - Гочо Марудински, Ангел Йолтоски, Царьов Гочо, Стоил Гроздански, Васил Какев, Тодор Лещев, Сотирьоски Ваньо и др. Понякога с часове сме наблюдавали билото на далечната Бяла черква, върховете Модър, Пилаф тепе, Персенк, хребетите Ечименища, Юзеница, Янче, Синич, връх Св.Димитър. Спирали сме поглед на река Чая и шосето, легнало успоредно до нея и сме чакали да мине автомобил, та да дигне облак прах след себе си. Друг път не обръщаме внимание на тази разкошна панорама и направо потегляме към по-далечните местности да търсим джанки, диви круши, орехи или киселици, в зависимост от сезона. Същевременно, движейки се между храсти внимателно ги оглеждахме, за да открием гнездото на някой "шипкар" - /една птица с големината на скорец, която изобилства тук и си прави гнездата по шипките и трънките.

През летните горещини ходехме в Голяма ряка, най-вече в някой от бентовете на наредилите се една под друга воденици – Сотировата, Попчовата и Кетиповата. Посещавахме и други вирове, оформили се край скалите на някой завой.

Много време отделяхме за игри.

Най-много играехме "Топ в харман" - нещо като Народна топка. "Игрището" ни беше под чешмата, между лещьоската, сотирьоската и куцаската къщи на улицата. Топките си

ОТ ПАВЕЛСКО ДО АМЕРИКА: ЖИВОТ В СПОМЕНИ 47

правехме сами. Пролетно време добитъкът - волове, крави, мулета и други едри животни, линеят т.е. капе им козината. Бащите ни ги решеха със специални гребени, а ние я събирахме. Първоначално ѝ давахме груба кълбовидна форма, колкото да може да я завърти водата. Пускахме я в коритото на чешмата под течащия чучур, водата я поемаше и непрекъснато я въртеше. След половин - един час, имахме идеална сферична топка. Само, че не много голяма - с диаметър от пет до десет см.

Стопеше ли се снегът, откриваше се сезонът за "Топ в харман". Рояк боси дечурлига, облечени в полу къси закърпени панталонки и шаячни палтенца викаха радостно и се блъскаха из "игрището". Играехме още на Титари, Чилик и Закопан чилик, на Комбале, Копчета, Зумбак, Куцканица, Криеница и др. Катерехме се по дървета, ходехме по греда, правехме си дървени пищови.

Играта на "Титари" цели да научи детето да се мери и да нанася точни попадения по цел с камък, хвърлен с ръка. За целта се изправя вертикално едно правилно каменно блокче, с размери около 40/20/10 см. така, че при удар с камък да падне. Върху горната му /къса/ страна, се поставя залогът - титарите, кръгло скроени каменни плочки с диаметър 3-4 см, наподобяващи монети /пари/. Всички участващи в играта залагат по равен брой титари. "Стрелбата" се извършва по строго спазван ред от всички участници. Който успее да улучи и събори каменното блокче, печели и събира всички титари за себе си. Ако даден играч не умери блокчето /камъка/, а закачи и събори само част от титарите и те паднат на земята, последните също стават негова собственост.

В края на краищата, най-добрият стрелец събира всичките каменни монети при себе си, след което великодушно ги раздава на бившите им притежатели, за да започне играта отново.

"Чиликът" и "Закопаният чилик" създаваха у децата навик за точен удар с тояга по подвижна цел. За тази игра бяха необходими също евтени и изобилстващи подръчни материали - една пръчка дълга 80 - 100 см. - чиликница и друга - късичка, с дължина 15-20 см, наречена чилик. От двата си края чиликът биваше противоположно задялан, за да може при удар с чиликницата да подскочи нагоре.

Обикновеният чилик се състоеше в следното. В лявата си ръка държиш чилика, а в дясната - чиликницата а. В един момент пускаш чилика и преди той да падне на земята, го удряш с чиликницата, за да го изпратиш колкото може подалече. Постижението се измерва с една и съща чиликница. Който получи най-голям сбор от надхвърлени разстояния е победител, а на най-слабия се пише /брои/ една наказателна точка - "гама".

"Закопаният чилик" е на същият принцип, само че на най-слабия играч не се брои гама, ами се наказва физически. Изкопава се яма с максимална дълбочина, като се работи само с чиликниците и се чисти само с ръцете - от всички останали играчи. Победеният стъпва прав в ямата, победителите връщат пръстта обратно, засипват го в нея и я притъпкват. Около него оставят всички чиликници /дрянови и лескови тояги/, камъни, дръвчета, буци пръст и други "бойни" материали. Отдалечават се на 40 метра разстояние и казват: "Хайде!" След този сигнал, заровеният в ямата има право да се отскубне колкото може по-скоро, да подгони своите победители и да хвърля по тях предоставените му тояги и камъни. Страшно, нали? Затова стремежът беше, победеният да бъде по-яко закопан. Обикновено последни в играта и закопавани биваха най-слабичките или най-малките. Затова и усилията им да достигнат и замерят някого бяха почти винаги безрезултатни и скоро се провикваха: "Хайде ей, идвайте! Спирам да гоня."

ОТ ПАВЕЛСКО ДО АМЕРИКА: ЖИВОТ В СПОМЕНИ 49

Губеха играта, не успяваха да отмъстят и все пак винаги печелеха - каляваха се.

Тази игра най-често играехме на Коноплене, под Бикова ливада. Един път, последен остана Атанас Иванов Батинков /Начо Щърбьоски/. Беше румено, набито, бузесто момченце, но нисичко. Същевременно спадаше и към по-малките. Закопахме го, оставихме му боеприпаси, извикахме му "Готово", побегнахме и зачакахме нападението му. Като бягахме се пообръщяхме да видим дали е излязъл и кого ще подгони. Мина минута, две, пет - Начката не излиза от ямата - не може. Та ние не бяхме го заровили до колена, както обикновено ставаше с другите, ами до кръста. Гърчи се, вие се, рови с чиликниците да се освободи – напразно. Разбрахме, че не може да излезе, но не смеяхме да го наближим и помогнем - .беше в правата си да замеря. След малко ревна, викайки майка си. Тя го чула, дофтаса веднага и вместо него ни подгони тя с натрупаните край сина и камъни, изпращайки и клетви заедно с камъните, нещо, което не бе залегнало в устава на играта.

"Комбале" наричахме играта "Джамини", която е позната на всички деца.

При играта "На копчета", се целеше усъвършенстване на стрелба с копче, чатнато с един пръст. Най-много с три удара, копчето трябваше, да бъде вкарано в една дупка с диаметър 7-8 см. Не успееш ли, продължава следващият играч. Вкараш ли копче в дупката - става твое, независимо чия собственост е било и от кой играч е пуснато в игра.

"Зумбак" е игра за постигане ловкост при хвърляне и улавяне на предмети преди падането им и незабавно поставяне на определено място. Играе се с пет обли речни камъчета - зумбаци. Опираш върховете на палеца и средния пръст на лявата ръка на земята така, че да се получи свод. Показалеца и безименния пръст качваш върху средния, за да се получи нещо

като гнезденце. Четирите зумбака се оставят на земята. Петият се взима в ръката и се хвърля нагоре. Докато хвърленият нагоре зумбак е още във въздуха, дясната ръка бързо хваща един от тези на земята, поставя го върху гнезденцето на лявата ръка и се връща веднага да улови падащия, преди да е докоснал земята. След туй хвърля пак нагоре зърното/камъчето/, а едно от останалите на земята бързо прехвърля под сводчето на лявата ръка, да мине от другата страна и пак улавя падащото зърно преди да е стигнало земята. Така - до прекарването на всички камъчета на земята. Накрая и това от сводчето също минава под сводчето. Жонгльорство! Доста е занимателно. Него и Куцканица, играеха предимно момичетата.

Тази игра има още няколко разновидности.

"Куцканица". Един правоъгълник с дължина около три метра и ширина около един метър, начертан на равно място /ех, за толкова се намираше/, се разчертава на четири равни малки правоъгълника. Целта е, куцкайки на един крак, да вкараш с крака си една каменна плочка от правоъгълник в правоъгълник без да заседне на черта и без да излезе навън от следващия правоъгълник. Естествено, през време на играта /куцкането/, единият крак се държи редовно вдигнат над земята.

На тъмното, вечер, не можеха да се играят горните игри. Затова пък си -имахме "Криеница" /Миженица/. Един мижи, другите, се крият. Щом е готово, мижещият започва да издирва и лови. Първият уловен - мижи.

Както вече посочих в случая с кавака, катеренето беше много добре изпечен спорт, особено за момчета. Едва ли има по-голямо дърво в Св.Неделя и Равница - орех, ябълка, круша, джанка и др., да не съм се качвал.

"Ходене по греда" практикувахме в Дерето /Деридере край селото/. В отвъдния бряг /под Човалановото/ бликаше малко

ОТ ПАВЕЛСКО ДО АМЕРИКА: ЖИВОТ В СПОМЕНИ 51

изворче, чиято водица точно през горещините ставаше много студена. Родителите ни всяка вечер ни изпращаха да налеем бъклите. За удобство водата бе доведена до отсамния бряг /до пътечката/ с помощта на една греда, дълга 5-6 м. и широка около 12 см. На горната страна на гредата бе издълбано улейче, по което течеше водата. Така че гредата играеше роля на чучур. Чучурът висеше над дерето на 4-5 м. височина. Най-смелите от нас минаваха прави по него - от единия му край, до другия. Акробатика, само че под чучура вместо разни постели и пружиниращи устройства ни чакаха ръбести едри камъни, довлечени от пороя.

Ездата на магарета и мулета също ни привличаше. Яздехме и препускахме /карахме бегом/, "На самар" и "На голо". При езда като дете съм падал само веднъж от муле. Нищо ми нямаше. Като възрастен /млад лесовъд/, падах три пъти от кон. И тогава минах "гратис". При всички случаи падането ми при езда се е дължало на изплашване на животното.

Като надхвърляхме десетте годинки, започвахме една доста опасна игра, с дървени пищови. То не беше игра, а просто стремеж да се изявим като мъже. Намирахме гилза от изстрелян патрон от бойна пушка - Бердана, Карабина, Манлихер и др. Отсичахме един крив клон, от който може да се изкара пистолетоподобна част. В предния край на тази пистолетоподобна част издълбавахме с нож легло за гилзата. След като я поставяхме там, връзвахме я здраво с тел на две-три места, а в задния и край - отгоре, пробивахме дупка с гвоздей. Пищовът е готов. От децата на ловците се снабдявахме с черен барут. Напълвахме гилзата до една трета с барут, а останалото - с книги и други материали - тапа. Върху пробитата дупка на гилзата слагаме допълнително малко барут /евзалък, капсул/, за да осигурим възпламеняването. На една, леко цепната в единия си край пръчица, втъквахме парченце запалена прахан.

С лявата ръка се държи пищова, с дясната се поднася праханта към евзалька. Гърмежът не отстъпваше по сила на гърмеж от пушечен изстрел. Това ни доставяше голямо удоволствие. Някои слагаха в гилзата и сачми. То беше още по-опасно, защото често гилзите се пръскаха поради честото предозиране на барута. Димитър Атанасов Янев /Митьо Каракачански/ много години носи една сачма, заседнала в горната му устна. Не знам дали и досега още не си е там. При играта с пищови се криехме от родителите си и от възрастни хора въобще. Аз най-често гърмях скрит в Дерето. Когато извозвах сено или нещо друго от Планината, покажеха ли се сивите къщички на Павелско, им изпрацах салют от височините на Ечименища.

Веднъж с баща ми косяхме ливадата на Татънски кутъл. Малка площ от ливади, действително затънтени сред девствени гори. Чух лай на ловно куче. Гонеше. Пищовът ми беше зареден и реших да се проявя и аз като ловец. Навлязох навътре в гората и гръмнах. След десет-петнадесет минути при нас дойде ловецът Елен Въргулев и попита баща ми: "Ангеле, кой стреля преди малко?" "Не знам - рече-баща ми - не съм забелязал да е минал някой". "Обърка ми лова- добави бай Клен. -Сърната се уплаши от изстрела и смени посоката. Изгървах я!" И двамата се чудеха кой ли може да бъде, но нито на единия, нито на другия минаваше през ума, че в джоба на палтото ми има пищов, чиято гилза още не е изстинала.

Аз се правех на три и половина и бях много доволен, че съм спасил живота на една сърничка.

Зимно време игрите ни не спираха. Само се сменяваха. Основната ни игра-спорт през този сезон беше пързалянето с казаци - саморъчно сковани дървени шейни. Дърво и камък се пукаше от студ, ние – децата се пързаляхме на Бикова ливада до посиняване.

ОТ ПАВЕЛСКО ДО АМЕРИКА: ЖИВОТ В СПОМЕНИ 53

Правехме и "Принги" /примки/ за ловене на врабци. Една дъска се подпира на пръчица с кука и събарящ механизъм. Около нея се нахвърля слама върху снега, за да привлече птиците. Под дъската се слага също слама, а при събарящия механизъм - жито. Щом врабчето влезе под дъската и започне да къве, събарящия механизъм се задейства, дъската пада и потиска жертвата. Понякога имахме успех.

УЧЕНИЧЕСКИ ГОДИНИ

УЧЕНИК В ПАВЕЛСКО

През първия учебен ден – 15.IX.1929 година не отидох на училище. Просто не можах да се разделя с игрите си и скитанията. Още повече, Гочо Марудински беше на 6 години тогава и училището не го засягаше. Родителите ми не очаквали от мене такава постъпка и не проявили необходимата бдителност. Аз обаче, още първия ден им дадох урок, че малкият ученик трябва да се контролира, ако искат наистина да е ученик. Вечерта строго бе разкритикувано това мое своеволие, поради което на следващата сутрин, рано се отправих към павелската "Алма матер", вече убеден, че това задължение не е само за мене и че не може да се избегне.

Нашето първо отделение /сега I клас/, бе настанено на горния етаж на "Старото училище" - стара паянтова двуетажна сграда, построена в североизточния ъгъл на двора на черквата "Св.Спас". Това е първата училищна сграда в селото ни, използвана някога вероятно като килийно училище. То не задоволяваше вече нуждите на селото, поради което една част от децата учеха в частни сгради. Така например, още във второ отделение/втори клас/, бяхме преместени в къщата на Ангел Ангъзов. В долния етаж на същата имаше едно голямо помещение с изход /врата/ към улицата. Може би то е било замислено и построено да послужи за дюкян /магазин/, но тази мечта не бе осъществена от неговия стопанин и ние се нанесохме там. В съседната къща избата на Христо Кетипов бе приютила другото второ отделение - от Метряковската махала. У Ангъзови изкарахме една или две години, след което пак се върнахме в Старото училище. В съседство с него бе наета и напълнена с ученици сградата на Попкалинови.

ОТ ПАВЕЛСКО ДО АМЕРИКА: ЖИВОТ В СПОМЕНИ 55

Идеята за строеж на ново училище бе назряла и докато завършим I прогимназиален клас /днес V клас/, първият му етаж вече бе готов и ние се пренесохме. В него завърших прогимназия.

Първият ми учител се казваше Иван Димитров Газенов. Роден, израснал и живял в Павелско. Ниско човече, което знаеше да чете, пише и смята, а на главата си носеше мека, поизмачкана шапка, без която го виждах само по време на занятията ни в час.

Известно е вече, че на първия учебен ден не се явих на училище, но още на втория, всъщност за мене първия, ми хареса. Тук се бяха събрали много деца - момчета и момичета, които не бяха по-лоши от моя приятел Гочо. Особено голям интерес събудиха в мен буквите и цифрите. Бързо ги заучавах и започнах да сглобявам сричките, а не след дълго и думите. Още по средата на учебната година бях прочел целия буквар и бях го направил като баница от обръщане. По този повод, един ден като срещнал баща ми, господин Газенов му рекъл: "Ангеле, твоя син си е скъсал букваря, трябва да му купиш нов. Само той е без буквар!" В препоръката му имало нотка на укор към мен, разбрах после от думите и изражението на баща ми, който пък с укор към господин Газенов му отговорил: "Ами той знае наизуст букваря. Проявява интерес и чете вестника, който получавам. Защо му е буквар?" - и така се разделили.

Учех се добре. Когато станеше дума кой е най-силният ученик в отделението /класа/, другарчетата ми единодушно казваха моето име. Естествено, господин Газенов знаеше не по-зле от тях тази истина, но изглежда, не го радваше. Той желаше не аз, а други да са първите. Какво беше баща ми - Ангел Радински? Един обикновен селянин-работник. Друго би било например, ако пръв ученик беше сина на бакалина, на фелдшера или на фотографа, да речем. Знатни селски личности.

Уви! Нито той, нито амбициозните родители на тези деца бяха в състояние да променят нещата. За съжаление, поставяне на оценка в края на годината оставаше в правата на учителя. Никога не оцени въпросните деца като посредствени или поне като малко по-слаби. Поставяше ги наравно с мене. А на края на IV отделение, когато трябваше да ни напусне завинаги като учител, нито учителската, нито гражданската му съвест му попречиха да ги постави пред мен. Йордан Тодоров Кривошиев /Бог да го прости!/ - син на бакалин и Елена Василева Марудова - дъщеря на фелдшера, получи свидетелства за завършено основно образование с отличен успех, а аз - с мн.добър. Позор! Като получих и прочетох това свидетелство не можах да се въздържа - докато се добера до мястото - си, го направих на парчета в ръцете ми, нещо, което не остана незабелязано от присъстващите.

От Газенов нямам запазен добър спомен. Извън преките си учителски задължения не проявяваше никаква инициатива или отклонение.

Бях във второ отделение. Вдигна един ученик да разкаже урока. Ученикът не беше готов, мълчеше. Аз нещо му подсказах и той започна да си отваря устата. Газенов ме погледна и измърмори нещо. Аз разбрах, че ме кара да подсказвам понататък. Подсказах още веднъж и млъгнах. Учителят пак ме стрелна с -поглед и попита ядосано: "Чу ли какво ти казах?" Ако беше сега или някоя година по-късно, щях да му обясня какво съм чул или че не съм разбрал добре. Но аз не сторих това и продължих да подсказвам. Пак последва "Чу ли какво ти казах?" Понеже ученикът, когото изпитваше, беше на няколко чина пред мен, помисли, че съм го казал тихо и той не ме чува, затова почнах по-високо и съвсем открито да суфлирам. Господин Газенов изцъкли жабешките си очи, спусна се като сокол към мене и на секундата ме натупа, произнасяйки своето

ОТ ПАВЕЛСКО ДО АМЕРИКА: ЖИВОТ В СПОМЕНИ 57

всеизвестно проклинание "Дявол да те вземе!" като от време на време вмъкваше и любимата си думичка "Вагабонтин!" Едва тогава разбрах, че е станало недоразумение в моя вреда, но беше вече късно.

Добре, че живота не стои на едно място! -Благословен да е житейския кипеж. Завършихме IV отделение, разделихме се с много уважавания Газенов и отидохме в прогимназията - I прогимназиален клас. Там бяха няколко души учители, сравнително по-млади и амбициозни мъже - също местни хора. С други виждания, с друг подход и култура. Апостол Иванов Попов - преподавател по история, френски език и рисуване, Христо Димитров Калинов - директор и преподавател по математика /аритметика и геометрия/, Марин Ангелов Макаков - литератор и др. Още първите месеци усетих, че съм паднал в други, по-чисти води. Изгубеното ми самочувствие се възстанови. Натиснах педалите. С интерес слушах уроците по история, за турското робство и освобождаването ни от Русия. Заради Апостол Попов обикнах и френски език, с който и до ден днешен не съм се разделил. Помня усмивката, която се появяваше по лицето на Христо Калинов, когато ми връщаше тетрадката от класната работа и казваше: "Без грешка!". Помня, когато Марин Макаков ни накара да направим драматизация на "Бай Ганю" от Алеко Константинов, а след това моята драматизация бе "поставена" пред класа, под режисурата и активното участие на "автора" ѝ и т.н. Никога няма да забравя излизането ми за пръв път на сцената в "Спящата царкиня", подготвена и изнесена с голям успех в читалищния салон в Павелско, а след туй и в с.Хвойна. Аз играех "Царят" - бащата на спящата царкиня, а царкинята беше съученичката ми Бояна Атанасова Кетипова.

Всички учители в прогимназията бяха обективни и безпристрастни в оценките си. За добрите ученици това бе

стимулиращо, а изкуствените "отличници" на Газенов закъсаха. Елена Марудова още в първи /пети/ клас на прогимназията остана да повтаря поради слаб успех. Йордан Кривошиев и други подобни едва кретаха и завършиха прогимназия, някъде към опашката по успех.

Основното си образование /прогимназия/ завърших през м.юни 1936 година, с успех Мн.добър - 5, при шестобална система. Но това бе дипломата с най-висока оценка. Отличници няхаме. Имахме още един-двама петоркаджии, а другото вече отиваше към четири и половина и надолу. Както ще видим по-нататък, оценката е била реална.

ГИМНАЗИЯ

Още докато учех в Павелско, баща ми хранеше надежда, а и в мене всаждаше такава, че след завършване на прогимназията е възможно да продължа учението си в средно училище - гимназия. Не бяхме сигурни в това, но баща ми се надяваше, а аз - мечтаех. Родителите ми няхаха материална възможност да ме издържат в друго населено място - квартира, храна, облекло, учебници и т.н. Баща ми беше, както посочих по-горе, инвалид от войната, с 50 % изгубена работоспособност и получаваше пенсия за това. Но тя бе малка, колкото да връзваме двата края вкъщи. Не можеше да се отдели от нея за издръжка и на ученик. Друга беше надеждата, пак на базата на инвалидността. В Пловдив имаше пансион за сираци от войните, а на някои ученици в другите градове държавата отпускаше стипендия. След завършването ми на III прогимназиален клас, баща ми бе влязъл във връзка с председателя на асеновградското дружество "Инвалид" - Тяню Атанасов Калканов. /Родом от с. Брягово - Първомайско/. И чакаше резултат от него. Времето обаче минаваше, август месец се изтъркули, навлезе септември, а Калканов не се обаждаше. Родителите ми през месец август

ОТ ПАВЕЛСКО ДО АМЕРИКА: ЖИВОТ В СПОМЕНИ 59

и септември тогава затъваха до гуша от работа. Да отиде баща ми специално по този въпрос в Асеновград за осведомяване, бе почти невъзможно.

Един ден в началото на септември родителите ми заминаха на Глухи връх да жънат овес и да вадят картофи. Времето беше много подходящо за такава работа - слънчево и тихо. Аз останах вкъщи. Не помня защо не съм заминал с родителите си. Може би нарочно са ме оставили да "дежуря" вкъщи. Какво съм смятал да правя този ден - не помня. Помня само, че бай Динко - раздавача, към 10 часа потропа на вратата и извика: "Ало, има ли някой?". Показах се от салончето. "Баща ти тук ли е?" - запита той бързо. "Няма го - рекох - на Глухи връх е. "Ела тогава ти да се разпишеш!" "За какво?" "Има телеграма от дружество "Инвалид". Как сме се разделили с бай Динко - не помня. За пръв път след срещата ми с него се опомних в Маре - на 4-5 км от селото. Стисках телеграмата в ръка и бързах към Глухи връх. Калканов викаше баща ми и мене в Асеновград, за да бъда записан в гимназията. Вървах нагоре по стръмната пътека - не, не вървах - летях и от време на време я препрочитах и крилата ми порастаха още повече. При нормално ходене, разстоянието от Павелско до тази местност се изминава за два - два и половина часа. Аз го взех за не повече от 50 минути. Естествено, можех и да не ходя до там, а да дочакам завръщането на родителите ми до вечерта и тогава да им съобщя новината. Но радостта бе голяма и трябваше да бъде час по-скоро споделена.

Непосредствено преди започването на учебната година, аз и баща ми се озовахме в Асеновград. Калканов обясни на баща ми, че въпросът с моето учение се разрешава така: ще уча в Асеновград, ще живея на частна квартира и ще се грижа сам за прехраната и др. подобни, но ще направим постъпки да ми бъде отпусната стипендия. Така и стана. Записах се в началния

клас на гимназията - IV, сега VIII и тръгнах на училище. След месец и нещо пристигна и стипендиантската ми книжка, с отпусната месечна стипендия от 500 лв. Петстотин лева месечно, за един ученик! Това беше достатъчно да се преживява. Вярно, някои богаташки деца харчеха много повече. На тях просто не им държаха сметка колко ще похарчат, а само ги питаха колко искат. Но имаше и такива, на които родителите пращаха по-малко и от моята "стипендия".

И така, Тяню Калканов стана много важна фигура и фактор в моето съществуване, предопределяйки съдбата ми, кажи-речи, за цял живот. Ако той не беше проявил интерес и инициатива към моето учение, аз нямаше да се запиша да уча. Другият вариант, който обсъждахме вкъщи, в случай, че не се осъществи учението, беше - работата. Не вкъщи. Работа навън. Пак в Асеновград или Пловдив, но като чирак /аргатин/ в някой дюкян, работилница или нещо подобно. Калканов сигурно не е вече между живите. Още тогава беше възрастен човек - военно-инвалид. Войната му бе взела едното око. Бог да усмири праха му!

Занизаха се ученическите дни. Същият Калканов ми стана настойник, т.е. човекът, който доброволно се задължаваше да замести родителите ми по време на учението ми в града, относно грижите за моето възпитание и контролиране поведението и цялостната ми дейност.

За пръв път се отделях от семейството си, заживявайки при съвсем нови условия. Всичко наоколо бе друго, непознато. На обяд и вечер няма мама, да те попита гладен ли си. Учебният процес набра скорост. Бях се хванал вече, връщане назад няма.

Три души се настанихме в една стая близо до гимназията, у адвокатата Иван Тошев - аз, братовчед ми Апостол Христов Кетипов и Апостол Ангелов Джурджев. И тримата бяхме в

ОТ ПАВЕЛСКО ДО АМЕРИКА: ЖИВОТ В СПОМЕНИ 61

един клас. Хазяинът ни също имаше ученик на нашата възраст - Костадин, но той беше в друга паралелка.

Хранехме се както намерим. Купувахме си суха храна /сирене, салам и др./ или си готвехме кооперативно. Обикновено правехме гювеч на фурна или фасул /гърне/ на фурна. От село ни пращаха продукти, а и в града можеше да се намери всичко, стига пари да има. Мръсните дрехи, след преобличане, изпращахме на майките ни на село, по каруцарите Иван Калоянов, Димитър Каников, Димитър Панчев и др. Условиата за учение не бяха много добри по простата причина, че бяхме трима души. Все някой ще наруши тишината. Най-много залягаше на четене - Джурджев. Много трудолюбив младеж. Кетипов, като че ли още от самото начало, нямаше намерение да я кара сериозно. Все навън му бяха очите /Бог да го прости!/. И мен повличаше със себе си. В града, наред с трудностите, съществуваха и много привлекателни неща. Едно от тях беше карането на колело. В града работеха две ателиета на Пънтъо и на бай Кольо, които предлагаха велосипеди под наем. Таксата беше по два лв. за 15 минути. Аз и Кетипов спортувахме, а Джурджев използваше отсъствието ни и учеше. Разбира се, понякога и тримата въртяхме педалите. Не мина много време и ние с Кетипов станахме майстори на спорта. Той май имаше претенции за първото място и винаги караше напред и бързо. Един пазарен ден - четвъртък, когато градът гъмжи от народ, ние пак се качихме на велосипедите. Братовчеда пак напред. Но за беда, отпреде му се появи една възпъльничка селянка, с пъстро червеникаво облекло. Роклята и на плисета. Той се пообърка малко и ха на ляво, ха на дясно, а тя ха да спре, ха да тръгне, докато накрая братовчеда я улучи и гътна на земята. Просна се онова туловище и не, че я удариха много, ами едро - не може бързо да стане. Настъбра се народ,

дойде и полицаи. Но по едно време пъстрата червена рокля на плисета, се изправи и започна да се изтърсва...

Бяхме спечелили славата на добри колоездачи. По-неопитните ни търсеха да ги учим. Веднъж един съученик от друга паралелка, но от съседното на Павелско село Хвойна - Иван Атанасов Сотиров, ме помоли да го науча да кара. Не чаках много кандърмаци, защото знаех, че при всички случаи и аз ще покарам малко. Ванчо нае колело за цял час. Отидохме на Пазарния площад, където днес се издига сградата на културния дом и започнахме. Мегдан широк, без движение на други хора или превозни средства - не беше пазарен ден. Качи се Ванчо на колелото, а аз го крепя и се мъча да го подкарам. Докато държа колелото отзад, зад седалката, Ванчо горе-долу се задържа върху седлото. Пусна ли го обаче сам, веднага губи равновесие, спира колелото и стъпва на земята, а понякога и пада. Половин час тичах след него, да подпирам колелото, но Иван не показва никакъв напредък - пусна ли го, пада като чувал с картофи.

Аз се изморих, пък и той разбра, че от тази работа, поне днес, нищо няма да излезе, та рече: "Начка, хайде ти да караш, пък аз да седна отпред на рамката, да ме возиш. Бива ли?" "Бива - рекох - аз и без това се изморих и не мога повече да тичам след тебе". Качихме се и двамата. Подкарах. Той седи на рамката, аз държа здраво кормилото - върви. В пазарен ден селяните докарваха стоката си за продан, с волски каруци. Разпрегнат воловете, вържат ги за каруците и им положат царевична шума или сено, та да имат да ядат цял ден. Като свърши пазарът впрегнат воловете и си тръгват. Каквото изяли - изяли. За купчините останки от шума и друг фураж никой не се интересува. Така си оставаха до другия пазар или докато ги разнесе вятъра. За почистването на пазара, общината не полагаше необходимите грижи.

ОТ ПАВЕЛСКО ДО АМЕРИКА: ЖИВОТ В СПОМЕНИ 63

И така, караме с Ванчо, обикаляме из празното пазарище, не остана местенце, откъдето да не сме минали. По едно време той се обади: "Можеш ли да минеш през онази купчина?" Пред нас стоеше една широка но не много висока купка. Изглеждаше утъпкана и уплътнена. "Мога" - рекох и прекарах колелото през нея. Получи се нещо като "носене върху вълна" - приятно. "Начка, хайде пак!" И аз повторих, потретих. "Хайде сега, карай все през купчини!" И аз започнах - от вълна на вълна т.е. от купчина на купчина. Ванчо се смееше от радост, като дете, а аз форсирах ли, форсирах. И на мен ми беше приятно, разбира се.

Наближаваше време да връщаме велосипеда. Напомних му за това и той рече: "Още малко, ама карай по-силно!" и аз се засилих. Наближихме една голяма купчина, която дотогава не бяхме преминавали и от която не можахме да излезем. Още като се гмурнахме в нея, тя се раздвижи някак си особено, предното колело се поднесе, велосипедът се наклони невъзвратно и докато разберем какво става, се намерихме на земята. То като не знае да кара човек, не знае и да пада. Аз излязох съвсем "сух" от това падане. Ванчо пострада. Ех, не много - всичко се събра само в дясното му коляно: панталонът му се съдра и се отвори такава дупка, сякаш си я изрязал с шивашка ножица. На кожата на коляното се червенееше голямо петно. Ами сега? Той изобщо не може да се появи в града в този си вид. Закарах го в нашата квартира, дадох му игла и конец и така приключи историята. Впоследствие Ванчо стана колоездач.

Малко се отклоних, но увлечението по колоезденето и други игри, които си устройвахме в квартирата, разходките по Главната и Асенова крепост ни помогнаха бързо да забравим село, та дори и за какво сме дошли. След месец, месец и нещо, учебните занятия набъбнаха. Изискваше се голямо залягане.

По математика, физика и други дисциплини, където се изисква повече разсъдък отколкото памет, горе-долу, се справях. Но за разказните предмети ми оставаше малко време. Дори в един хубав ден към края на октомври не ми остана време да прочета програмата за следващия ден. Като започнах сутринта да събирам учебниците в чантата тогава видях, че имаме и химия, а не бях научил новия урок. Не знаех даже и заглавието му. Пъхнах и учебника по химия, като се успокоих с мисълта "Та точно днес ли ще ме вдигне?" Добре, ама като съм си помислил това, дяволът бил наблизил край мен и си свършил работата. Господин Иванов, учителят по химия, сякаш винаги сърдит за нещо човек още не затворил класния дневник за присъствие, извади червеното си тефтерче и произнесе "Атанас Ангелов Раденски". Мълния ме тресна по-главата. Изправих се на чина и стоя, дано да каже нещо друго. Той ме погледна, махна вяло с ръката си към черната дъска и каза: "Излез!" Стигнах до дъската като пиян. "Разкажи урока!" - заповяда учителят. Помълчах няколко секунди, които бяха достатъчни да се опомня малко и да набера смелост да кажа: "Не съм готов". "Как така не си готов?" - се изненада той. По-нататък не помня казаните от мен думи, защото в главата ми нещо силно зашумя, но бяха в смисъл, че съм бил възпрепятстван и просто не съм имал време. Помъчил съм се вероятно, да изтъкна някоя обективна причина. За колелото, нито дума - естествено. "Седни си!" - отсече най-спокойно Иванов и записа нещо в бележника си. Какво може да е това нещо? Всеки ученик, който е имал моята съдба, го знае. Този крах по химия ми подейства като освежителен студен душ. Дадох си добра сметка за какво бях отишъл в Асеновград. Спомних си тичането до Глухи връх и реших, че никога вече няма да направя такъв пропуск. И устоях. Започнах да уча редовно уроците си и да бъда готов винаги и по всичко, да ме дигнат. Особено наблегнах на

ОТ ПАВЕЛСКО ДО АМЕРИКА: ЖИВОТ В СПОМЕНИ 65

химията, защото очаквах непременно да бъда изпитан още веднъж, за да поправа бележката си за срока. Озона, за който имахме урок, когато ме изпита първия път и не знаех минерал ли е, киселина ли е, научих идеално, та и до днес помня, че е концентриран кислород и че приятният чист въздух в борова гора и след гръм, се дължи на него. Но господин Иванов не благоволеше да си направи този труд и без много да се церемони, ми завъртя двойката за срока. Същата бе записана в Главната книга на гимназията, а оттам бе нанесена и в бележника ми. Единствената двойка не само за срока, не само за годината или за целия гимназиален курс, а през целия ми живот. Малко успокояващо беше обстоятелството, че по другите предмети имах сравнително добър успех - две-три петици, а останалото четворки. Интересното беше, че тройка няхах направо двойка. Джурджев нямаше двойка, но общо взето, успехът му беше по-нисък от моя. На Кетипов бележника беше щедро напълнен с тройки и двойки. Когато показах през ваканцията бележника си на баща ми, не ми се скара. Обясних му, че съм изпитван само веднъж, когато съм бил неподготвен т.е. не е от неразбиране, а от това, че не съм чел. Видя, че останалите бележки не са лоши и спокойно, но задължаващо ми каза: "Трябва да я поправиш!" Настояника ми - Тяньо Калканов, реагира по същия начин. Биваше ли да се посрамя пред тези мъже? След ваканцията се стегнах и залегнах по-здраво. Не само че бях винаги готов да ме изпитат, но напирах и взимах участие още при преподаването на уроците. Та това си е съвсем естествено следствие: човек като знае, не може да се стърпи и да не иска да стане да каже. Още през втория срок на същата начална година се изяхих като един от добрите ученици в класа. И господин Иванов се увери в това, но двойката продължаваше да се мъдри в бележника ми. Тя гарантираше явяването ми на

поправителен изпит през юни, веднага след свършването на учебната година.

На поправителния, изпитната комисия ме "разходи" из цялата химия и накрая единодушно ми даде оценка "Мн.добър - 5".

Разбрах вече как трябва да се учи. От добрия успех на поправителния, самочувствието ми порасна. Освен това, в следващите години учителите вече ни познаваха. Повечето от тях бяха много внимателни към мене, а някои дори не успяваха да прикрият симпатиите си. Не само че не се повтори случаят по химия, но растях. Струваше ми се, че ми растат и криле. В горните класове участието ми в клас бе вече толкова активно, че мнозина от учителите не считаха за необходимо да ме изпитват официално и за срока ми пишеха направо петици, понякога и шестници. Учителката ни по физика пък - Мария Пеева, стигна до там, че веднъж ме изкара пред черната дъска и започна да ми задава въпроси, които никога не бях чувал. До голяма степен тези въпроси имаха връзка с миналите уроци, а така също и с практиката в живота, отнасяха се до хидравликата и хидростатиката, така че като помислех малко - отговарях. Тя поклащаше одобрително глава и задаваше следващия въпрос. Вероятно ми е помагала на трудните места, но часа си изкара само с мене. Накрая заяви на класа: "Ученици, това беше новият урок" и обясни вече за какво точно става дума и на коя страница на учебника се намира.

Редовен клиент бях и на учителката по френски език - Валерия Карабаджова. Тя пък, най-често след като си предадеше новия урок, дигаше мене да го повторя. Разбрала беше, че разполагам вече с достатъчно добре заучени думи, за да преразкажа онова, което тя бе разказала. Убедена беше също, че съм разбрал казаното. Никога не ми пишеше по-малко от отличен.

ОТ ПАВЕЛСКО ДО АМЕРИКА: ЖИВОТ В СПОМЕНИ 67

Подобно беше положението и при Антон Ковачев - учител по география, Стояна Радичева - по естествознание и др. Радичева беше класна наставница на нашия "Г" клас - от началото, до завършването на гимназията. За нея съм запазил спомени, освен като добър преподавател, но и такива, свързани с нейните майчински грижи, които полагаше за нас. Освен научни познания, от време на време ни даваше много важни за оня момент практически съвети, отнасящи се до чисто домакинските ни проблеми и до проблемите на нашето здраве. Никога няма да забравя думите и, казани още в началните курсове: "Ученици, внимавайте с вашето хранене за да не се разболее. Ако няма друго, може да се наядете само с хляб, но стомахът трябва да е пълен!" И до днес, този съвет за мен не е изгубил стойността си.

Последната година Мария Пеева отиде някъде другаде и за преподавател по физика дойде Георги Кутев Карагъзов. Човек на средна възраст, силно влюбен в професията си /физика/, строг и амбициозен преподавател и в най-невинния смисъл - садист към учениците си. Първия срок ми писа четворка. Ощети ме в оценката си. Обичах този предмет и продължавах с усърдие работата си върху него. На края на втория срок /в последния гимназиален клас – VIII/ предложи "Ако някой иска да се яви на изпит за по-добра бележка за срока, идещия път ще изпитвам първо такива желаещи и ако остане време, ще работим друго." Този камък беше "хвърлен към моята градина, както казват, и към някои друг може би. В момента нищо не казах. После си направих сметка, че ако се явя и изкарам шестица, средната ми бележка за двата срока става 5 и вероятността да се освободя от матура, ставаше много голяма. И не забрави господин Карагъзов. Още с влизането си в клас следващия път, попита: "Има ли желаещи да си подобрят бележките?". Класът мълчеше. Няколко секунди мълчах и аз.

Дано се обади някой друг - да не съм пръв. Но като видях, че всичко живо си натиска парцалите и той всеки миг можеше да каже: "Значи - няма?", вдигнах показалеца и средния пръст на дясната си ръка. "Излез!" - се зарадва Карагъзов. Излязох и застанах до черната дъска, пред целия клас както стават всички изпитвания и зачаках. Той не закъсна да ме атакува с въпроси. Беше ни предупредил, че ще изпитва върху целия преминал материал, поради което препускаше из цялата физика, връщаше се в по-долните класове, скачаше безразборно от въпрос на въпрос. Той се умори и недоволен, че не можа да ме спъне някъде, загриза писалката си с уста, замълча известно време, зашари с поглед из пространството в класната стая и накарай отсече "Трябва още веднъж да те изпитам. Идущия път пак се приготви!" Седнах си, нито доволен, нито разочарован, само леко измамен. Разбира се, когато следващият път ме покани да изляза пак аз спокойно, но категорично му отказах. "Ще ти пиша двойка!" - ме заплаши. "И единица да ми пишете, няма да стана." - потвърдих становището си. Пак загриза писалката си с уста, но мене ме остави на мира. Двойка не посмя да ми пише, но на матура останах - единственият предмет, по който държах матура. Не зная какви са били намеренията и желанията му, но благодарение все пак на обстоятелството, че не беше сам, си осигурих успех Мн.добър - 5. По този начин си осигурих същия успех - пълна петица и за дипломата.

Апостол Джурджев също завърши редовно гимназия, с успех някъде Добър 4⁺. Кетипов закъса още първата година и остана да повтаря. Не можа да си поправи двойките, въпреки че му помагахме с Джурджев. В квартирата му обяснявахме всичко, каквото ни попита, а когато правехме класна работа сядаше зад мене и преписваше. Аз го улеснявах. Излезе неблагодарен. Завистта у него надделя.

ОТ ПАВЕЛСКО ДО АМЕРИКА: ЖИВОТ В СПОМЕНИ 69

През курса на гимназията, смених няколко квартири и хази в Асеновград. По-горе обясних, че първата ми квартира беше у адвоката Иван Тошев. Една хубава, голяма стая на първия етаж. Особеното тук беше, че стаята до нея, от източната страна, се използваше за черква. Хазяите ни по религия бяха протестанти. В града имаше и други такива и всяка седмица се събираха в "черквата" и пееха молебствени песни. Всеки държеше в ръката си по една книжка и следеше текста на песента. Ноти нямаше написани - мелодиите заучаваха по слух. Когато за пръв път чухме "хорът" доста се зачудихме какво е това. Сетихме се, че е нещо организирано, защото преди това забелязахме, че идват много хора и все възрастни. След разпуска на "църква" синът на хазяина - Коцето, ни обясни подробно какви хора са и защо се събират. Следващите няколко пъти песенето вече не ни правеше впечатление. Но у нас се породи някакво любопитство, та на четвъртата или петата сбирка, попитахме Коцето, може ли и ние да влезем да се помолим. "Може" - рече той и тримата нахълтахме, наред с другите богомолци. Дадоха ни по една "песнопойка" и нашето грачене подсили хора. Едва издържахме до края и втори път не влязохме, с което причинихме разочарование на хазяина ни.

В V клас Апостол Кетипов вече не беше ученик. Родителите му мъдро бяха преценили, че е излишно повече да го мъчат, а заедно с него и те да се мъчат. Дадоха му някакво друго направление. Апостол Джурджев имаше свой родственик, живуц в Асеновград и работещ в общината, нещо като писар. Казваше се Борис Костов Джурджев. Улегнал, спокоен и добродушен човек. Апостол бе влязъл във връзка с него, за квартира. Той му бе казал, че може да отдели една стая от жилището си, което самият той бе наел от тютюнева фабрика "Картел"- Асеновград, но не била за сам човек, трябвало да

си намери още един другар. И Апостол и бай Борис ми предложиха да отида аз. Въпреки че квартирата беше доста далече от гимназията - на десетина - петнадесет минути пеши ход, приех предложението. И без това беше невъзможно да остана и тази година у Тошеви. За там трябваша още двама души, които липсваха в момента. Възможно ли бе изобщо да се намерят и какви щяха да дойдат, беше тъмна работа. От друга страна, с Джурджев се познавахме добре, бяхме живели вече една година заедно. Добро момче беше. Пребиваването ми у Борис Джурджев премина без каквито и да било сътресения и премеждия - спокойно. Там само се научих да пуша цигари. Не, че хазяина пушеше или Апостол. И двамата бяха въздържатели. Просто там ме намери дявола и ме завладя.

На следващата година бай Борис каза, че му е тясно. Децата му са пораснали и може да вземе само Апостол между тях, ако иска. Без да му заделя самостоятелна стая. Поради това, непосредствено преди започването на учебната 1938/39 г. - VI клас, загърсих квартира и съквартирант. Съдбата ме събра със съселянина ми Васил Кръстев Пънев, който беше на моята възраст, но по "домашни" причини бе пропуснал една година и беше в V клас. Хазяина ни се казваше Георги Стоев. Къщата се намираше в югозападната част на града. Стара, полупаянтова сграда с широк чардак. Семейството му беше многочислено - няколко деца, той, съпругата му и твърде старата му майка, която говореше чист македонски език. Тук не можах да изкарам годината. Причините бяха две. Първо, в двора на къщата, точно под нашия прозорец, работеше казан за варене на ракия. Колкото и да се пазехме, случваше се да не можем да откажем и от време на време дегустирахме новото производство. Васил свиреше на кларинет в музиката на гимназията. Неговият баща, както и бащата на Джурджев, бяха кларинетисти-слухари и свиреха на сватби и на хорото, което

ОТ ПАВЕЛСКО ДО АМЕРИКА: ЖИВОТ В СПОМЕНИ 71

в Павелско ставаше всяка неделя. Но Апостол не прояви интерес към музиката. Та като пийнехме по една-две чашки, Васил взимаше кларинета и уроците смирено чакаха. Добре виждах опасността, която ни застрашаваше и се чудех какъв ли ще е изходът. На помощ ми дойдоха въшките. Да, въшките! Семейството на Стоянови било свикнало със съжителството на това "невинно и кротко" насекомо, та то се навъдило в достатъчно количество. Към края на I срок, въпреки редовните ни преобличания, ходене на баня и други хигиенни мерки, нашите телца и дрехи бяха порядъчно въшлясали. Съобщих на родителите ми. Дойде баща ми, увери се в достоверността на моя сигнал и на другия ден аз и целият ми ученически багаж, се намери посред зима у баба Деля, за което вече говорих.

Зле-добре, завърших годината при баба Деля. В VII клас съквартирант ми стана Стефан Василев Въргулев, ученик в VI клас, също от Павелско. Той беше една година по-възрастен от мене, но също по домашни причини бе изгубил две години. Настанихме се у Костадин Коюмджиев. Къщата му се намираще близо до черквата "Св.Богородица", югоизточно от Черния /железния/ мост. Стаята бе на втория етаж - светла, слънчева. Хазияте бяха спретнати и чисти хора. Бай Динко действително беше потомък на златари и се занимаваше със златарство. /Коюм е турска дума и означава злато/. Квартирата ни хареса. Стефан бе разумно момче, а бяхме и повъзмъжали. В тази квартира завърших гимназия. От прозорчето на нашата стая видях още веднъж жестокото и безпощадно лице на туберкулозата. Отблизо. Видях го много добре, понеже тя не подозираше, че я наблюдавам.

Отсрещната страна на улицата, малко по на изток от нас живееше една руса девойка. Хубаво момиче, което още не познавахме. Само бяхме го виждали да влиза и излиза оттам. По едно време изчезна. Хазияката ни довери, че се е разболяло

от охтика. След някоя седмица пак започна да се появява, но вече само на прозореца, зад стъклото. Върху лицето му настойчиво се показваше непоправимата дъмка на туберкулозата - бледността и отчаянието. Отправяше тъжен поглед към улицата, минавачите и небето, след което безнадеждно се оттегляше. Един ден на вратата на къщата им видяхме некролог. Тогава научихме, че се казва Мария и е на 18 години.

През месец юни 1941 година получих диплома за завършено средно образование с успех - мн.добър 5. Заминах за Павелско, оставяйки зад себе си всички мъки и неволи в Асеновград, отправил неясен поглед към неизвестното и нерегулирано бъдеще на младия абитуриент. Бях здрав, имах сили и самочувствие, но не знаех къде и как да започна, нямаше кой да ме насочи.

Пропуснах да кажа, където му беше мястото, че още при самото ми записване в IV клас, по настояване на баща ми и настойника ми Калканов, вместо с дотогавашното ми фамилно име Радински, бях записан под името Раденски.

Новата модификация на фамилното ми име бе приета от околните без никаква реакция. Та те изобщо не знаеха, че порано не съм бил Раденски, а Радински. Така че както съучениците ми, така и учителите, хазяите и т.н. се обръщаха съвсем естествено и непринудено с Раденски. Поради това обстоятелство, аз също много бързо и леко свикнах с него. С тази модификация на фамилното ми име - Раденски, съм известен навсякъде, където съм минал през живота си извън Павелско, гимназията, казармата, университета и навсякъде където съм работил като лесовъд.

Известно неудобство изпитах след пенсионирането и завръщането ми в Павелско. Тук ме познаваха като Радински и малцина бяха тези, които се обръщаха с Раденски. Тук обаче

ОТ ПАВЕЛСКО ДО АМЕРИКА: ЖИВОТ В СПОМЕНИ 73

рядко се борави с фамилното име, така че проблемът не е тежък. По паспорт цял живот съм бил Раденски, понастоящем - също. Всички документи, издадени ми след 14 годишна възраст, са ми издавани по новата модификация. Фамилното име Раденски се предаде и възприе твърдо и от синовете ми.

В КАЗАРМАТА

Изходът, макар и временно, дойде сам. Още през лятото на 1941 г. излезе закон, според който всички младежи в страната, завършили средно образование, задължително постъпват в казармата не на 20, а на 19 навършени години, ако не са приети и не учат във висше учебно заведение. Ясно беше, че пагонът, макар и дюс, не ми мърда още същата есен. Това донякъде ме успокои. За кандидатстване във висше учебно заведение, пътят беше затворен с този закон. То и без туй няхах реална възможност: стипендии за следване във висши учебни заведения не отпусаха, а родителите ми без стипендия не можеха да ме издържат в Павелско, та не в София.

Не закъсна и наборната военна комисия. Среднистите, завършили през същата година, получихме повиквателни заповеди заедно с 21 набор, който беше редовният набор за годината. Физически и психически бях много здрав и годен за всякаква военна служба. Предложиха ми да си избира сам родът войска, в който желая да служа. Без много да му мисля, рекох: "Авиация!" макар че там редовната военна служба се отбива не за две, както в другите родове войски, а за три години.

На 15.IX.1941 година, влязох в казармите на летище Пловдив. Остригаха ме първи номер и облякох войнишките одежди. Във войнишкия живот няма периоди на приспособяване. Още на следващия ден ни беше наложен пълнокръвен казармен режим. Ставане по сигнал /тръба/, бързо обличане, обуване ботуши с партенки /а не си свикнал/, миене, сутрешна проверка. Оттам - в столовата - закуска. Храната получавахме в канче/алуминиево/, без което не тръгвахме за ядене. Лъжиците си носехме в джобовете или закачена на някой от ботушите. Дежурният по кухня разнася баките по масите и един от нас разлива храната в канчетата.

ОТ ПАВЕЛСКО ДО АМЕРИКА: ЖИВОТ В СПОМЕНИ 75

След закуската бързо оставяне на канчетата и строяване с пушките за строеви занятия. Пушките ни бяха "Манлихер", образец 1885 година, много дълги. Най-много време през първите месеци се отделяше на маршировката - обикновен марш и рядък ход. Имаше бягане, лягане ставане, лицева опора и други "хватки", които изпълнявахме на широкия плац в единия край на летището или в района на казармите, който също не беше малък. Точно в дванадесет часа, тръбата свири за обяд. Канчетата пак затропват, лъжиците припряно сноват между канчето и устата. Изразходваната енергия трябва да се възстанови, а за младия организъм в такъв случай е необходимо само храна и съответна доза почивка. През деня, обедната почивка беше кратка и донякъде се допълваше от словесните занятия - теоретическа военна подготовка, изучаване маршови песни и др. След обяд - пак на плаца. Вечер - в столовата. След вечеря - вечерна проверка, след нея - сън. И всичко трябва да се върши много бързо, а възможно ли е - и в строй. Лягане в 10, ставане в 6, - 8 часа гарантиран спокоен сън, който използвахме най-рационално, след уморителните и сравнително еднообразни физически занятия.

С други думи, наложен ми един нов, непознат дотогава режим. От теб не се иска нищо друго, освен да маршируваш, да козируваш и да боравиш с някакви си не особено сложни теории, отнасящи се до описанието на оръжието, обяснението на някои по-сложни хватки като "На бой с нож!" и др. подобни. Не те тревожи ни най-малко въпросът имаш ли пари, какво ще обядваш или вечеряш днес, няма класни работи, няма домашни, изпити, нито мулета, телета, ниви, ливади, сено и картофи. Няма и неограничени нощни скитания. Щеш не щеш - ще маршируваш, но щеш не щеш - ще ядеш, ще спиш от десет до шест. Всъщност, за мене казармата дойде нещо като почивна станция. Не мина много време и аз се позагладих в лицето,

наедрях малко и в тялото. От друга страна, строевото обучение ме закали още физически. В първите месеци нямаше време и за скука. Тя почна да ме посещава по-късно, когато строевата подготовка вече не беше за нас и започнахме да даваме наряд - караул, нощен обход и др. Това стана след клетвата, която положихме през месец ноември 1941 година на централния площад в Пловдив. Тогава нямаше традиция родителите да присъстват на клетвата на синовете си. Тя се въведе след 9.IX.44 год. Клетвата наблюдаваха само жителите на града и случайните му гости.

Имах един интересен случай от периода, когато започнахме да даваме караул. Беше студена януарска нощ. Високо на небосклона, звездите трепереха от студ. Бях часови, на пост при ремонтната работилница на летището. Въпреки непрекъснатото ми обикаляне край работилницата, започнах да усещам как студът започва да преминава в тялото ми. Най-напред вкочанясах краката ми. После пръстите на ръцете ми започнаха да стават по-бавно подвижни. По лицето ми сякаш лазеха стотици насекоми и безмилостно ме щипеха. А през едно прозорче на работилницата се виждаше стая, осветена от силна електрическа крушка. В единия край на стаята, близо до вратата, се виждаше голямо кюмбе /ламаринена печка/, което от страната към прозореца, беше зачервено. Върху леглата, петшест на брой, небрежно се бяха разположили техните стопани - предимно шофьори и автомонтъори, стари войници. Един от тях свиреше на кавал. Погледнах веднъж в стаята и отминах. Направих още една обиколка. Втория път пак подминах. На третия път се спрях. От вътре една ръка ми махна - знак да вляза. Пък аз малко от малко, посвирвах на кавал. Съблазънта, която излъчваше зачервената печка, бе подсилена от възможността да опитам и кавала. Не се колебах много, тъй като и студът стана почти нетърпим, а имаше още половин

ОТ ПАВЕЛСКО ДО АМЕРИКА: ЖИВОТ В СПОМЕНИ 77

час до смяната. Влязох. Всички ме посрещнаха със съчувствие. Предложиха ми столче, близо до печката. Опрях пушката до стената и седнах. Топлият въздух бързо погали измръзналото ми лице и отпусна стегнатото ми тяло. Стана ми добре, дори весело. Похвалих се, че и аз свиря на кавал. "Тъй ли?" - рече свирачът и в тоз миг ми подаде кавала си. Изправих се и го надух. Започнах някаква родопска мелодия, която знаех най-добре. Тук-таме из леглата, се чу "Браво!". Точно в този момент, някой потропа на вратата. След малко тя се отвори и в очертанията и се показаха двама души с пушки и строги лица. Нощен обход от щатни служители - фелдфебели, равняващи се по чин на сегашните старшини. Питат ме: "Какъв си ти ?" "Часови" - рекох. "Часови, с кавал? - се зачудиха те. Ами къде ти е пушката?" Посочих им към стената, където беше подпряна. "Като те сменят, тогава ще се разправяме с тебе" - рекоха и си отидоха. Аз грабнах пушката си и веднага изскочих навън.

След 10-15 минути пристигна смяната - новият часови и разводача. Фелдфебелите от нощния обход ме чакаха в караулното помещение. Разговаряха нещо с началника на караула - техен колега. Разпитът се повтори и пред него. Не се опитах да скрия нищо. Казах, че ми беше много студено, че току-що бях влязъл, че щях да се постопя малко и да си изляза. Двамата си отидоха. Началникът на караула беше много неспокоен. Каза ми, че за тая работа може да има и затвор. Не мигнах цяла нощ. На другия ден, след изтичане на наряда ни, дойде новия караул и ние се прибрахме в помещението. Очаквах всеки момент да ме извика ротния командир и да ми съобщи, че ще ме подведат под отговорност или на първо време да ме пратят в ареста. Ден-два чаках така, когато научих, че началникът на караула "уредил" случая с колегите си и те млъкнали - нищо не видели нищо не чули. Сякаш воденичен камък се смъкна от врата ми. А бяха доста мераклии да ме

съдерат. Пък то, каква била работата? Поради големия студ, била пусната заповед по гарнизона, часовете да се сменят през час, а не през два часа. Началникът на караула я знаел, но нито ни я казал, нито я изпълнил.

Няколко месеца след клетвата част от набора, предимно среднисти, бяхме предложени и задължени да следваме кандидат-подофицерска школа, за аеромонтьори. Целта на същата беше да ни запознае с устройството на самолета и с порядките на летището при излитане и кацане на самолетите и др. Тя трая около половин година. След завършването и ни произведоха в чин "Ефрейтор", най-страшния чин в казармата, след фелдфебела, особено ротния. На 15.IX.1942 г., посрещнахме новия набор. Десетина души от завършилите школата ни назначиха за отделёонни командири на новобранците. Нашите отделения се състояха от по 15 души приблизително, а във всяко крило /взвод/, имаше по двама отделёонни командири. Дисциплиниран човек съм и си гледах добросъвестно работата. Обучихме младите войници. Започнаха и те да дават наряд, а ние им бяхме "началници"-разводачи, нощен обход и др. От ден на ден животът ни ставаше все по-еднообразен и по-сив. Краят на третата година ми се виждаше твърде далече. Та за това ли бях дошъл в авиацията? Да давам караул и да строявам млади войници? Фактически, до самолетите ни допушаха само за да ги измием или да побутаме /придвигим без двигател/ за малко, когато се налага. И то винаги в присъствието на отговорно щатно техническо лице, с по-висок чин. Това също не ме удовлетворяваше.

Изглежда, че неудовлетвореност са изпитвали и другарите ми, така че това не останало незабелязано от началството. За внасяне на малко разнообразие в живота ни се използваша почти всички възможности, които може да предложи

ОТ ПАВЕЛСКО ДО АМЕРИКА: ЖИВОТ В СПОМЕНИ 79

казармата. Често ни пускаха в градски отпуск в събота и неделя. Освен това, в някои делнични дни през летния сезон ни строяваха голи - по черни гащета - и ни прекарваха през главната улица на града, с песен и маршировка. Вероятно донякъде е била интересна гледка. Психме неловко, а телата ни бяха изпечени от слънцето и станали кафяви като презрели лешници. През зимния сезон ни предоставяха възможност за културни прояви. Не зная точно как бе започнала работата, но един ден ротният ми командир поручик-летец Стоил Марков Стоилов /доскоро архитект-проектант в Пловдив/, ме извика и разговаряхме, какво бихме могли да направим. Вероятно съм се издал, че имам слабост към театъра, та накрая ми подаде някаква книжка, която се оказва едноактна пиеска с военна тематика. Имаше готвач, гостилница /кръчма?/, ядене, пиене. Пийналите мъже говореха за "айропланките". Женски роли нямаше. Още същия ден сформирах трупата и започнахме репетициите. След около две седмици я изнесохме на сцената в столовата. "Салонът" беше препълнен. Дебютът трябва да е бил успешен, защото не мина много време и поручик Стоилов пак ме извика. Този път разговорът беше по-кратък. Съобщих ми намерението си да подготвим с ротата "истинска" пиеса - "голяма". В летището бе поканен артистът от пловдивския театър - Георги Асенов. След консултация с него се спряхме на чисто битова пиеса. Доколкото си спомням, носеше заглавието "Дава се под наем". Тя се оказа най-подходяща затова, че беше с най-малко женски роли - само една и не беше трудно да се осъществи. Подготвихме и нея. Отначало репетирахме в казармата, като някой от нас четеше женската роля. После репетициите продължиха в града, където идваше и жената - една ученичка, запалена на театрална тема.

Технически отговорник на нашата театрална трупа бе взводният ни командир подпоручик Слав Куртев, симпатичен

мъж, с русо усмихнато лице. Често присъстваше и на репетициите ни. Не беше много запален по театъра, но обичаше хората, обичаше нас. Една вечер, след привършването на репетицията, ме покани да влезем в ресторант "Молле" - днешният хотел-ресторант "Република", в центъра на града. Тогава този ресторант бе от най-висока класа. В него влизаха само хора от отбрано общество- търговци, адвокати, лекари, офицери и др. Простолюдието изобщо не можеше и да мечтае за него, по простата причина, че за да влезеш там, кесията ти трябва да е бая тежка. А посещението му от войници, бе със заповед забранено. Тези неща ги научих след това. Дотогава просто имах за него една смътна представа, че не е място за мене и не влизах. Ходехме в "Златна круша" и в други гостилнички, където намирахме тихо пристанище и хубаво червено винце. Та подпоручик Куртев имаше желание да ми покаже малко "свят", както самият той се изрази. Предупредих го, че нямам в себе си никакви пари. И не само в себе си. Изобщо нямах пари - едва скърпвах за цигари. "Нали си с мене?" - ме успокои той и ме въведе в уютната широка зала. Масите бяха покрити със снежно-бели покривки и украсени с вази свежи цветя. Преди да седнем, минахме през гардероба. Слав си свали офицерското пардесю и фуражката, а кортика си /малка офицерска сабичка, дълга около 30-40 см, носеща се на кръста за украшение/ даде на специално съхранение. И моя милост подаде шинела и войнишката си фуражка в същия гардероб. Горкият гардероб! Колко ли се е чудил какъв е този смачкан шинел. Сигурен съм, че за пръв път виждаше такава груба и проста дреха. Както и да е, седнахме на една маса. Посресях се малко, позагладих косата и в нощната, макар и разкошна светлина, се стопих всред мнозинството. Интересно ми бе всичко, което виждах наоколо: фино облечени дами и господа, пъргави сервитьори, щедър лукс. Не се чувствах

ОТ ПАВЕЛСКО ДО АМЕРИКА: ЖИВОТ В СПОМЕНИ 81

неловко, тъй като с подпоручика си имахме обща приказка и разговорът протичаше непринудено. Пристигна и аперитива: две чаши ракия със съответно мезе, поднесени в луксозен стъклен поднос. Чукнахме се, пийнахме. Усетих как ми става весело и аха, още малко и аз да се почувствам "буржо". Точно в този момент в ресторанта влезе подпоручик Иван Лазаров - Жълтия, също летец, колега на Куртев. Упъти се към нашата маса. Помислих си: "Ха, компанията ни май ще се увеличи". Но той не седна при нас, а само ми каза, че заведението е забранено за войници и най-много след пет минути, да съм го напуснал. И си излезе. Погледнах Слав, да разбере какво мисли по този въпрос. Той ме разбра, смигна небрежно и рече: "Да има много здраве! Никъде няма да мърдаш, нека се разправя с мене!". Бяхме сръбнали вече, колкото за кураж и казаното от него ми бе като "добре дошло!" Продължихме компанията си, дори бях позабравил, когато на вратата на ресторанта отново се появи Жълтия, който отдалече ми направи знак с показалеца на дясната си ръка, да отида при него. Без да се колебая, станах от масата и отидох. "Казах ли ти да напуснеш заведението?" - попита ядосан той. "Да, но аз съм с господин Куртев" - бе моя оправдателен отговор, който той не взе под внимание и ми заповяда: "Ела малко навън!", като същевременно ме помъкна към улицата. Вън чакаха двама войници, въоръжени с пушки и препасани с паласки за носене на патрони. Оказа се, че Иван Лазаров тази нощ е "комендантски орган" из града./Този орган има за цел да пази ред и дисциплина, по отношение прояви от страна военни лица. Двамата въоръжени войници са неразделна част от Комендантския орган и са подчинени, естествено, на офицера, в случая Лазаров./ "Виждате ли го тоя? - им рече Лазаров. Закарайте го в ареста!" Аз започнах да обяснявам, че подпоручик Куртев просто ме е задържал при него и т.н.- печелех време. И ето ти го и Куртев. Като усетил, че

става горещо и изскочил веднага след мен. "Иване, моля ти се, се обърна той към Лазаров - не закачай момчето! Ако трябва да се търси някаква отговорност за случая, търси я от мен! Човекът е с мене - аз го въведох, аз го задържах да остане". "Не ме интересува!" - го прекъсна ехидно Лазаров и даде последна команда на хората си да ме арестуват. Куртев разбра, че няма да излезе "наглава" със стария си враг и само ме попита: "Имаш ли си цигари?" Бях ги свършил. Подаде ми кутията си и добави: "Не се притеснявай, няма да те забравя!"

В този миг, слагайки цигарите в джоба мислех не за друго, а за това кой кара войниците на фронта да вършат чудеса срещу врага и кой - да бягат назад.

Арестът в Девети пехотен полк бе претърпян и неговите "стопани" не искаха да ме приемат - нямаше места. Моите охранители се чудеха какво да ме правят. Ако зависеше от тях, сигурно веднага биха ме пуснали, но... нямаше как. Умувах, питаха насам-натам и накрая ме закараха в затвора. Да, в Пловдивския затвор, който се намираще близо до Девети полк. В една килия за четирима души имаше едно свободно легло. Какво легло - един нар с малко слама и едно парче от скъсано войнишко одеало. Обитателите на килията ме сметнаха за техен колега т.е. за затворник и веднага ме заобиколиха и заразпитваха за какво съм затворен. Разказах им орисията си. Разочароваха се - видях им се "дребна риба". В ареста /Затвора/, влязох към 11 часа вечерта. До един-два часа сутринта стоях прав. Не смеех да легна - мръсно. Но не можах да издържа и към два-три часа съм се отпуснал на нарчето и съм заспал. Събуждането и други церемонии, не помня. Помня само, когато към 10 часа преди обяд "марширувахме" в кръг по двора на затвора, че едно лице се приближи до командващия физкултурните ни занимания и последния даде команда "Стой!". После попита с висок и ясен глас: "Има ли някой да се

ОТ ПАВЕЛСКО ДО АМЕРИКА: ЖИВОТ В СПОМЕНИ 83

казва ..." - и съобщи името ми. Обадих се. "Ела тука!" Напуснах колелото и отидох при него. "Има нареждане веднага да бъдеш освободен и се явиш в частта си. Взимай си багажа и заминавай!"

Не усетих как съм изскочил от затвора. Не можах да видя също, как реагираха колегите ми от килията за четирима. Но още по пътя за летището усетих, че нещо ме сърби по цялото тяло. Когато не ме гледаше никой, се подръгнах тук-таме, но не минаваше. Беше ми ясно вече: трите-четири часа съм в ареста, ми бяха донесли "скъп подарък - бях хванал въшки. За втори път през живота си. Само че тези бяха много по-гладни и по-агресивни от ученическите. Мислех си какво да ги правя. Трябваше да унищожа тази гад преди да съм докоснал войнишкото си легло и шкафчето /гардеробчето/. Иначе можеше да внесе тази напаст в чистите чаршафи и да "запаля" цялото помещение. Условия за попарване дрехите с вряла вода, нямаше. Сетих се, че във взвода има ютия за гладене. Грабнах я, нагрях я силно и започнах да "минавам" одеждите си една по една. Най-напред почнах със шинела си - този нещастен шинел, който за една вечер успя да види и най-големия разкош и най-голямата мизерия на Пловдив! Поради липса на одеяло, бях използвал него за завивка, когато легнах-върху нара. Още при първия пас, когато натиснах ютията върху плата на шинела, се чу някакъв пукот, както се чува стрелба с картечница от един-два километра. "Гърмяха" въшките и гнидите под парещото желязо. Как можа това скъсано парче одеяло и сламата под него, да съберат толкова много гад! "Борбата" продължи повече от два часа. Преоблякох се, измих се и се включих отново в живота на взвода /Крилото/. За щастие, "акцията" бе проведена успешно. "Врагът" бе унищожен до шушка.

"Дава се под наем" изнесохме пред гражданството на Пловдив, в салона на "Тракийски юнак", където днес май се

помещава радио Пловдив /южно от Сахат тепе/. Сигурно и този път сме имали успех, та след свършването на представлението Георги Асенов ми рече: "Атанасе, като се уволниш, ела при нас - в театъра! Ще ти помогна." Усмехнах се и нищо не отговорих. Само си казах на ума: "Как да дойда бай Георги, като гледам, че ръкавите на самото ти са закърпени на лактите?" Действително, тогава артистите не бяха добре оценени и заплатени. Гонеше ги сиромашията. Кой ти е знаел, че ще дойдат златни времена и за тях. За зло или за добро, пропуснах тогава тази възможност. Наистина обичах театъра, но в онзи момент очите ми все още гледаха нагоре, към небето...

Наближаваше края на втората година откак бях влязъл в летище Пловдив. Надеждата, да литна високо над земята бавно и мъчително угасваше. Бях вече готов да погребя нацяло мечтите си, когато...

Един ден поручик Стоилов строи цялото ято /рота/ и каза: „Ще ви съобщя нещо интересно. Слушайте добре, помислете и като ви попитам утре, всеки да има определен и ясен отговор! Има заповед от Министъра на войната, да се сформира извънреден курс за летци, в Школата за запасни офицери в Казанлък. Ние също трябва да изпратим няколко души." Кандидати имаше. В сърцата на мнозина все още дълбоко тлееше огънчето теглещо към синевите. Пак прегледи, комисии, изпити. Отсяха най-годното и отделиха няколко души щастливци и от нашата рота, между които бях и аз. Заминахме за Казанлък. Там дойдоха младежи, като нас и от другите летища - общо около 60-70 човека - за две крила. Отначало ни обучаваха заедно - запознаване с устройството на самолета, с уредите за управление, самолетни оръжия, парашути и т.н. При започване на летателните занятия, ни разделиха на две - половината, за пилоти, а другата половина, за наблюдатели. При изпращането ни от Пловдив, не ни бе

ОТ ПАВЕЛСКО ДО АМЕРИКА: ЖИВОТ В СПОМЕНИ 85

обяснено, че ще има и наблюдатели. Разпределението стана със жребий - теглене билетче /късметче/. Тук не ми провървя - изтеглих билет за наблюдател. Това значеше, че аз ще летя, но никога няма сам да хвана кормилото на самолета. За съжаление, шансът беше непроменим. Реших: ще полетя и ще се уволня, когато му дойде времето т.е. когато изтече тригодишният срок на редовната служба. Макар, че това не стана тъй лесно. След изтичане на въпросния срок, бяхме прехвърлени автоматически към запаса.

Оказа се, че и наблюдателската длъжност /сега шурманската/, не е чак толкова скучна. Напротив - при големите и тежки машини - бомбардировачи, разузнавачи и др., тя е дори по-интересна, да не кажа и по-важна. При тези машини, курсът на летене се ръководи от наблюдателя. Ако се изпълнява разузнавателна задача, тя е изцяло в ръцете на същия. Снимки, скици и други данни, извършвани или обработвани в летящия самолет са задача - право и задължение на наблюдателя. При бомбардировка на противникови обекти със самолетни бомби или обстрелване на такива със самолетни картечници, или оръдия става също по нареждане /заповед/ на наблюдателя. Той е командирът на екипажа, който може да се състои от трима или повече души: наблюдател, пилот, радиотелеграфист, бомбиер и др. При тези машини пилотът е като шофьор на такси, който слуша и изпълнява желанието на пътника. Наименованието на длъжността на радиотелеграфиста ясно показва неговото задължение - да държи връзка по радиото с командния пункт на земята или с други земни или въздушни обекти. Всички данни обаче, които се получават в самолета или се изпращат от него "минават" през наблюдателя. Наблюдателят е "мозъкът" на екипажа.

Школата трябваше да завърши в съкратен срок - една година, поради което програмата беше "сгъстена" и скоро

преминахме към практическото обучение - летенето. За пръв път се качих на малка двукрила и двуместна машина, не си спомням вrabче ли беше или чучулига, при която главата и част от тялото на летците са в открито небе /вън от машината/ и въздушната струя ги шиба безмилостно. Шумът от самолетния мотор също е непоносим. Затова летателната екипировка бе пригодена да защити горе-долу летеца от тези неволи. Летателният комбинезон, бонето, ръкавиците и очилата, бяха задължителни. Комбинезонът представлява кожух от здрава естествена кожа /неощавена/, който от кръста надолу е панталон, а нагоре палто, с цип. Вълната остава от вътрешната страна на кожуха /откъм тялото/. Бонето, плътно прилепнала шапка към главата и ушите, както и ръкавиците, са направени от същата кожена материя. Очилата - също добре прилепнали към лицето, със широки-слюдени или други прозрачни предпазители пред очите. По този начин, открити и изложени на вятъра остават само брадичката, носът и лицевите ябълки. Онази част от бонето, която закрива ушите играе ролята и на антифон т.е. на защита срещу шума. Освен облеклото, задължителна и неразделна част от екипа беше и парашутът. Той се използва от летеца, когато се налага принудително напускане на самолета, докато още е във въздуха. С помощта на парашута той се приземява /скача на земята/ невредим от земното притегляне. При някои разузнавателни полети, неотменен атрибут бе и огромният фотоапарат, който тежи няколко килограма.

Така екипиран, без фотоапарат, седнах на седалката зад пилота. Моторът затрещя, тялото на самолета затрепери, след малко побегна по широката и дълга поляна /тогава още нямаше бетонни писти/ и след миг-два се отлепи от земята и започна леко да се полюшва във въздуха, набирайки височина. Картината, която се появи под и пред нас и всеки миг се

ОТ ПАВЕЛСКО ДО АМЕРИКА: ЖИВОТ В СПОМЕНИ 87

променяше повече или по-малко, грабна изцяло и очите и умът ми. Изобщо не ми остана време да помисля, дали е страшно или не. Имах чувството, че съм седнал на стол, който лети и ми предлага тази неописуема гледка. И за отбелязване е това, че колкото по-високо от земята се намирахме, толкова по-сигурен и по-стабилен ми изглеждаше този стол. При този полет се издигнахме на около 1000 метра над терена под нас. Квадратчетата на нивите /тогава нямаше блокове на ТКЗС/, изглеждаха като наредени една до друга ученически тетрадки и учебници, с различна големина, цвят и форма. Шосетата приличаха на дълги бели панделки, а хората се виждаха като мравки... Ликувах! Мечтата ми все пак се осъществи. Дори забравих, че съм на "дърво без корен" и се опомних, когато самолета започна бързо да слиза и в ушите ми нещо започна да пука. Вероятно реакция на кръвното налягане, резултат на бързата промяна на височината, а оттам и бързата промяна в атмосферното налягане - от по-ниско, към по-високо. При изкачването тази промяна не се чувства. Може-би защото то /изкачването/ става по-бавно, а може пък и човешкият организъм да е по-издържлив на промяната от по-високо към по-ниско налягане. Както и да е, приземихме се благополучно. Чувствах се безкрайно щастлив. Идеше ми да прегърна пилота - човекът който пръв ме качи в небесата...

Обикнах самолета, обикнах още повече и небето. Чаках с нетърпение следващия полет. Готвех се усърдно за успешно изпълнение на задачите. Окоето вече свикна на първоначално пленителната гледка. Всеки от следващите полети бе предназначен да се свърши някаква работа. Да се направи аерофото снимка на дадено село или град, на гара или мост, на шосе или друг някакъв обект или на цял даден район. В последния случай снимките трябва да са няколко, в серия или в няколко серии и да се застъпват. Застъпването пък от своя

страна трябва да е правилно и последователно, за да може след обработването във фотолабораторията, снимките да се скрепят една към друга и да се получи точното лице на района. Не е много лесна тази работа. Не е много лесна и направата на снимка на малък обект - на един мост например. Ако го снимаш от голяма височина, ще го "хванеш" лесно, но няма да личи никаква подробност от него, а може би няма да се вижда и самия мост. Ако го снимаш от малка височина, мостът ще "излезе" с всичките му подробности. Но проблемът в такъв случай пък е, дали изобщо ще го хванеш, тъй като на малка височина машината мигновено прелита над него и докато го видиш, докато реагираш да снимаш, вече си го изгубил далече зад себе си. Подобна е работата и при стрелбата от самолет, при бомбопускането, при окомерните скици и т.н. През целия срок на обучение не съм се посрамвал с лошо изпълнена задача. По време на школата в Казанлък, не съм имал никакви особени приключения. В паметта ми са останали следните по-интересни моменти.

Пилотите, с които изпълнявахме нашите наблюдателски задачи бяха щатни, добре тренирани и обиграни летци, със значителен стаж зад себе си. Те не бяха много на брой. С някои от тях, особено между по-младите се запознавахме по-отблизо, а в някои случаи стигахме и до приятелство. Подобна близост се породи между мен и офицерския кандидат /звание на щатно длъжностно лице, завършило Школата за запасни офицери на Военното училище/ на име Стоилов, който няма нищо общо с ротния ми командир в Пловдив - поручик Стоилов. Този младеж така се отпусна пред мен, че бе готов на всичко, каквото му кажа. Разбира се, от своя страна аз също му отстъпвах. Затова, когато един ден след изпълнението на предвидената задача му поисках да управлявам аз самолета, каза: "Хвани лоста!" Без колебание хванах командния лост /кормилото/ и

ОТ ПАВЕЛСКО ДО АМЕРИКА: ЖИВОТ В СПОМЕНИ 89

поех, макар и съвсем временно, длъжността на пилот. Машината беше учебна и имаше двойно управление - второто при мен, за обучение на младите пилоти. Аз в момента бях пилот. Стоилов вдигна едновременно и двете си ръце нагоре, за да ме увери, че действително в момента аз пилотирам. Повторно изпитах онова радостно чувство, което ме бе изпълнило при първия полет. При това се убедих, че горе, във въздуха, хоризонталният полет не е труден. Машината си върви сама. Необходимо е само следене на курса и леко направляване. Някои машини даже имат т.нар. "Автопилоти" - уред, с помощта на който се фиксират органите за управление за хоризонтален полет и машината си следва сама дадената посока. Ако има вятър, от време на време се прави корекция на курса /заради отклонението/ и пак се пуска автопилотът. По трудно е и по-голям майсторлък изискват излитането и особено кацането. Най-трудна си остава, разбира се, срещата с противника, във време на война,

Колко време ме е оставил да пилотирам, не помня. Може би докато му омалееят ръцете. Бях удовлетворен. Даде ми сигнал, че той поема отново управлението.

Сега пък аз трябваше да отстъпвам. Изглежда, че беше от казанлъшкия край. Посочи ми нещо с ръката си долу, на земята. Аз погледнах, но не видях нищо, освен пожълтели нивя. Машината припряно заслиза. Ушите, уж попривикнали вече, пак запукаха. Наскоро слязохме доста ниско; жълтеещите се ниви бяха току под нас и белите забрадки на жетварките мигновено прибягваха назад. Самолетът бавно набра малко височина и направи завой за полет в обратна посока. Повторно прелетяхме над жътварките. Стори ми се, че някои помахаха с ръце и си мислех, че сега вече ще се приберем в летището. Излъгах се. Докато не изрева още веднъж с мотора, над главите на нещастните жени, Стоилов не миряса. Кацнахме на

летището - живи и здрави. Доколкото си спомням, на колесника на самолета се бе полепила някаква растителност, толкова ниско бяхме летели. Пилотът я почисти и ми смига /да не казвам какво сме правили/. Може ли ? Ням бях като риба.

Един от нашите пилоти /щастливците от жребия/, като го пуснали да лети сам, решил да отиде над родното си село. Като пристигнал пък решил да направи някой "кръг." Ха още един! Ха сега по-ниско, ха още по-ниско, докато машината се врязала в ореха на бащиния му двор и Жельо Бодуров, така се казваше пилотът, заедно със самолета, паднал на двора. Но Жельо се оказа щастливец - орехът "убил" скоростта и машината кротко се съборила на земята. Бодура - цял-целеничък. Само дете един месец ходеше като откачен.

Друг път иммахме някаква задача над Стара планина, със самолет "Папагал" /Гибла/. /Тези самолети бяха производство на Казанлъшкия завод/. На връщане, прелитайки над с. Мъглиж /сега град/, внезапно започнахме да пропадаме с по няколко метра. За да не изгуби определената височина за полета, а и за да избегне опасността от нежелателно приближаване на земята, пилотът непрекъснато набираше височина. Забелязах напрегнатото изражение на лицето му и се опитах да го попитам какво става. Но той само стискаше здраво командния лост и нищо не ми отговори. Като се прибрахме в летището разбрахме, че в този район се появявали "въздушни ями", които били опасни за самолети с малка поддържана плоскост, каквито бяха гиблите. И този път отървах кожата.

Радиотелеграфия учехме и знаехме, но не я прилагаме, не я използвахме при летене. Самолетите ни не бяха оборудвани за целта, не беше добре организирана тази работа и на земята. Затова нощните полети правехме при хубави ясни нощи. Имах щастието да летя в една така вечер над Стара Загора. Хиляди

ОТ ПАВЕЛСКО ДО АМЕРИКА: ЖИВОТ В СПОМЕНИ 91

електрически "слънчица" тържествено потрепваха по правите улици на построения отново град, след унищожението му от турците през несполучливото Старозагорско въстание. Феерия! Тази картина така силно се е отпечатала в паметта ми, сякаш вчера съм я видял.

Както поясних, в летище Казанлък се намираше школата за запасни офицери - летци. Войнишкият състав там беше съвсем малко. Налагаше се да даваме и войнишки наряди: караул и дневалство. Беше сравнително студено време. Бях часови на летището. На края на летателния плац бе монтирана една дървена будка. В нея и около нея прекарвахме двата часа. Бях на смяна от 9 до 11 часа преди обяд - последната. Грееше приятно есенно слънце. Подпомогнато от безсънието и мръзненето през изтеклата нощ, то примамливо подканяше към сън. Влязох в будката и се облегнах на стената. Задрямал съм. Прав. Но нали, когато човек спи /дреме/ прав или седнал, въобще в неудобно положение, когато мозъкът се опита да заспи по-дълбоко, тялото се отпуска, трепва или пада и дремещият автоматически се събужда. Нещо като поплавъка в казанчето на тоалетната - току да прелее водата от него, поплавъкът се запъне, затапи отвора и водата автоматически спира да тече. Така и аз автоматично се сепнах и събудих. Ококорих се малко и се огледах. Наоколо тихо, жива душа няма. Само на около 500-600м, откъм хангарите /големи навеси под които се приютяват самолетите/, един велосипед се движи, като че ли към мене. Напрегнах поглед - нямам грешка, точно към мене идва. А за велосипеда 500м равен път нищо не са. Мобилизирах стреса, окопитих се. Колоездачът ме наближи на 20-30м. - командира на полка! Когато стъпи на земята, излязох от будката, и с твърда стъпка заставах пред него и рапортувах, че произшествия няма. Явно дошъл бе нарочно да провери как си изпълняват задълженията часовите. Май, че беше склонен

да приеме, че няма произшествия, но пустия кожух който още бе на гърба ми при това слънце, нещо го озадачи. "Защо си с кожух бе юнак ?" - започна да опипва той и ме погледна малко подозрително. Реших в себе си: "Смело!" - и отговорих твърдо и без смущение: "Малко съм настинал, господин полковник. "Така ли? Че защо не те сменят тогава?". "Не съм доложил за това господин полковник пък и накрая на наряда сме вече - ще издържа! "Браво, юнак!" - обърна се, качи се на колелото и след малко изчезна там, откъдето бе дошъл. След 20 минути, разводача и един извънреден часови дойдоха и ме смениха половин час преди да свърши смяната ми. Беше ги изпратил командира на полка...

Имах честта да бъда дневален в онази трагична и страшна нощ, когато бе бомбардирано летище "Марино поле", край Карлово. А от Карлово до Казанлък колко е? Един хвърлей разстояние. Тревогата бе дадена, преди още да дойдат англичаните. Не се знаеше вражеските самолети кои обекти ще бомбардират. Целият учебен полк бе дигнат в тревога - да се изкарат самолетите от хангарите и да се разпръснат /на ръка/ из цялото летище, та в случай на бомбардировка, загубите да бъдат по-малки. Нашето крило също бе навън. Останах сам самичък в помещението. Мощни светлини запалиха нощния мрак на запад от Казанлък. След това се чуха страшни бомбени трясъци. После - пак светлини, пак трясъци. Гледах и не можех нищо да разбера. Ясно ми беше само, че гърмят бомби, но къде, кой, защо - не знаех. Когато противникът се оттегли и другарите ми се прибраха, разбрах какво е станало.

Тази бомбардировка, само на няколко километра от нас, преживях като някакво случайно зрелище, предложено ми от съдбата. Доволен бях че се случих дневален точно тогава - нито ме вдигнаха от сън, нито бутях самолетите.

ОТ ПАВЕЛСКО ДО АМЕРИКА: ЖИВОТ В СПОМЕНИ93

След завършването на школата в Казанлък, програмата предвиждаше да преинем краткотраен практически курс в летище Балчик. В Балчик пристигнахме в началото на септември. Плажът край морето беше опустял. Водата беше поизстинала, но ние се къпехме и се боричкахме в нея с моя приятел от с. Страхилово, Великотърновско - Русан Димитров Русанов. Скачахме много смело от вълнолома в морето без да сме добри плувци и без да познаваме капризите му. Какъв щеше да бъде този курс, не можа и да се разбере. Докато да се настаним и ориентираме в обстановката край Балчик и положението у нас съвсем се обърка. Пред нас не се изнасяше никаква информация, но офицерите вече бяха надушили, че ще става нещо. Някакви теоретически занятия по телеграфия и оръжезнание се водеха съвсем формално. Щатните повече мислеха за бъдещата си съдба и по-малко за момента. Един ден командира на орляка /дружината/ заповяда да ни строят и след малко пристигна при нас. Изкомандва: "Напред, ходом - марш!" Тръгнахме към високия, скалист морски бряг северно от градчето. Спряхме на ръба на самия бряг. Орлячния даде команда "Свободно!", след което се обърна към нас с думите: "Момчета, доведох ви тук за да видите нещо, което едва ли ще ви се удаде да видите друг път през живота си. После се обърна към морето и добави, сочейки с ръка: "Виждате ли там онези кораби?". "Виждаме" - отговорихме единогласно ние. "Това са немски военни кораби - поясни той. Седнете и наблюдавайте!"

Седнахме и отправихме любопитни погледи към морето. Край брега бяха спрели десетина кораба, а може-би и повече. Те се полюшваха мързеливо над водата, сякаш да разгонят скуката около себе си. По-навътре в морето, на разстояние от тях около един километър, се кипреше самотен кораб, техен събрат. Не след много, един кораб от групата край брега се отправи към самотника. Когато го наближи на около стотина метра, застана

пред него и се закова. Тричленният му екипаж слезе от него и с една малка лодка се отправи към другия кораб, който го чакаше /Самотника/. Минаха най-много 5-6 минути откак Самотника прие гостите си и два-три артилерийски изстрела нанесоха "смъртоносен" удар на новодошлия. Последния се наклони и започна да става все по-нисък и по-нисък, докато се изгуби нацяло във водата - потъна. От групата край брега се отдели друг кораб и по същия начин се отправи към лобното си място. Историята на първия се повтори и с него. Същата участ очакваше и всички останали.

"Разбирате ли какво става?- наруши отново мълчанието ни Орлячния. - Това са немски кораби и немците сами си ги потопяват". "Не може да бъде! - възрази някой от присъстващите - Няма логика в тази работа!" "Има - се усмихна капитана - Руснаците са наблизко и скоро ще дойдат. Немците нямат бензин и не могат да ги мръднат оттук. За да не паднат в ръцете на противника им, пращат ги на дъното на морето. Може би хранят някаква надежда, че един ден ще могат да ги извадят. Но за сега най-важното за тях е, да не ги оставят на Руснаците. "Отчаяна постъпка - си помислих аз - значи не им е добра работата". Но Орлячния не ме остави много да размишлявам - даде команда да се прибираме, като оставихме немците да се самопотопяват.

Това се случи около пети - шести септември 1944 година. На 8. IX. на летище Балчик кацнаха първите съветски самолети. Братушките казаха на нашите командири, че летището им е нужно и трябва да го освободим незабавно. Поискаха целия офицерски и войнишки състав да го напусне, без да се посяга на наличната материална част. Хората да вземат само личния си багаж. И така, на 8.IX. вечерта "строени" със сухарните си торби и "манлихерите", начело с взводния /крилния/ ни командир - подпоручик Василев /Гарата/,

ОТ ПАВЕЛСКО ДО АМЕРИКА: ЖИВОТ В СПОМЕНИ 95

потеглихме по шосето за Варна. Пеш, без хляб. На разсъмване, в село Обручище си поискахме хляб от местното население. Дадоха ни хората, хапнахме. Когато наближихме Варна на 9.IX. преди обяд, на едно място край шосето ни спряха някакви цивилни хора. Казаха ни, че в България вече има нова власт и че те са представители на Отечествения фронт т.е. нейни представители. Съгласно указанията на новата власт, трябвало да си дадем оръжието /пушките/. Поручик Василев води разговора с тях и ни каза да се подчиним, като посочи един синур край пътя, където само за пет минути направихме камара от пушки. Поолекна ни малко на раменете.

Докато предавахме пушките, Василев ми пъкна в ръцете пистолета си. Явно, не искаше да се разделя с него. След като прибраха пушките, поискаха и неговото оръжие - пистолета. "Нямам пистолет" каза той. "Кобур имате, а пистолет нямате. Къде го сложихте?" "Никъде. Забравих го в бързината и не го взех." Аз слушах разговора, държах в ръката си парчето желязо и се чудех какво да го правя. По едно време го оставих на земята и го настъпих с крака си. Когато колоната отново потегли, наведох се, взех го и като отминахме един-два километра, го върнах на неговия стопанин.

За малко, от нищо нещо, можеше да стане голяма бея. Във Варна се установихме в основно училище "Христо Ботев". То беше още празно. Горедолу една седмица ни делеше от новата учебна година. Ние станахме новите му, неочаквани обитатели. Още на другия ден след установяването ни в града, при нас дойдоха хора от Отечествен фронт. Казаха ни никой да не напуска частта, да стоим тук и да чакаме до второ нареждане. Съобщиха ни също, че можем да отидем и се зачислим за храна в Пехотния полк. Подпоручик Василев беше изчезнал и ние бяхме останали без взводен командир. Двама души от нашите школьници също бяха напуснали Варна и си бяха отишли по

родните места - Дечко от село Безводоно - Разградско и още един. Съществуваха условия за изпадане в хаос. Трябваше малко от малко да се тури някакъв ред. С тази цел вероятно, бяха дошли при нас представителите на Отечествения фронт, които съвсем случайно обявиха мене за взводен командир на нашия взвод. Казвам случайно, защото нито бях изявил някакво желание за това, нито познавах някого от тях, нито те имаха никакви сведения за когото и да било от нас. Не възразих. Другарите ми също ме приеха за командир. Но не знаех какво да правя като такъв. Взех двама-трима колеги с мене и отидохме в Пехотния полк. В полка нямаше жива душа, освен готвача и десет-дванадесет прасета. Обясних му за какво сме отишли при него. Той вдигна рамене и отчаяно рече: "Какво да готвя, имам само фасул?". "Не е малко" – рекох - фасул със свинско става чудесно ядене!" "Е да, ама прасетата са живи!" - възрази пак готвачът. "Всички прасета отначало са живи и след това стават на мъртви!" Разбрахме се. Готвача се убеди, че трябва да ни храни. Организира си отново кухнята и чорбата "тръгна". Отначало се страхуваше да не го начечат нещо, но след като разбра, че няма такава опасност, три пъти на ден ни посрещаше с усмивка. Та нали от цял полк му бяхме останали само ние и то не пехотинци...

Хората от местния Отечествен фронт ни посещаваха често, поддържаха духа. Нали можеше да потрябваме? По радиото бяха призовани всички военни чинове, напуснали своеволно казармата да се явят в частта си. Пехотния полк събра бая народ. Върна се и нашия Дечко. По покана на същите представители на новата власт, нашия взвод излизаше почти всеки ден по улиците на града и марширувахме с песен. То аслъ, това бе единствената работа, която вършехме докато стояхме във Варна, освен яденето.

ОТ ПАВЕЛСКО ДО АМЕРИКА: ЖИВОТ В СПОМЕНИ 97

Две седмици престояхме в училище "Христо Ботев". Пристигна заповед, всеки да замине незабавно в частта си, от която е дошъл. Качих се на влака и се озовах в летище Пловдив. Какво бе ставало тук, не можеше да се разбере, но положението бързо се оправяше. Бяха назначени нови командири и казармения живот пак влизаше в релсите си. От 15.IX. с.г. аз вече бях прехвърлен към запаса и от фелдфебел школьник бях произведен в чин "Офицерски кандидат" - с една чайка. /Вместо звезди, както на офицерите от Военното училище, завършилите ШЗО и произведени за офицери, носеха на пагоните си малки метални птици и ги наричаха "Заместник офицери"./ През краткия престой тук давахме наряд /караул/, но не като часови и разводачи, а вече като "Дежурен офицер по полк". Дежурих няколко пъти. Друго е да си офицер, та макар и от най-младшите.

В летището имаше ЖП рампа. По-рано рядко и слабо работеше - да стоварят някой нов самолетен двигател или друг подобен товар. Сега на рампата често слизаха или се качваха военни части, предимно от другите родове войски. Ставаше раздвижване в армията. Кой накъде отива, можеш само да се досещаш. Но, ето че не закъсня и нашия ред. Получи се заповед, летателния състав от летище Пловдив да замине за летище Враждебна - днешната Аерогара София. Пилотите - с машините, а останалия персонал и необходимото домакинство - с влака. Три дни пътува ешелонът ни от Пловдив до София. На гара Звъничево стояхме цяла вечер. Имаше време да ходим и в кръчмата. Линиите тогава бяха единични, локомотивите - парни. Примитивна работа! А нуждите от ж.п. превоз - много големи, включително и военните.

Наскоро след установяването ни във Враждебна ни бе съобщено, че нашият "Пети въздушен бомбардировачен полк", ще трябва да вземе участие във войната, срещу немските

окупатори. До вчера, докато беше на власт правителството на Муравиев, Багрянов и др. подобни, те бяха наши съюзници, а днес са врагове. Щом са врагове, ще ги бием. Впрочем, те вече отдавна бяха напуснали пределите на България и през Югославия пълзяха към Германия.

Аз бях определен да летя с "Жерав" - стари шведски бракми, въведени на въоръжение у нас. Двумоторни, едноплощни бомбардировачи. Имаха място за четири-пет бомби от по стотина килограма, които се закачаха в туловищата им. Всеки член от екипажа - пилот, наблюдател и радиотелеграфист, седеше в отделна кабина /сандък/, последователно един зад друг. Кабините бяха плътно преградени една от друга, така че между екипажа можеше да се осъществи "връзка" само с помощта на "духало", по което трябваше да се изпраща бележка чрез продухване, или чрез светлинни сигнали: бяло, зелено, червено. Всъщност духалото бе неизползваемо. Аз използвах светлинните сигнали, за да показвам на пилота посоката за движение на самолета. Бялата светлина означаваше право, зелената вдясно, а червената - вляво. Пилота можеше да установи с мен само "видима" връзка, като се обърне назад и обясни нещо с мимики, ако може. Радиотелеграфистът нито се виждаше, нито се чуваше, изгубил се някъде в опашката на самолета.

Екипажите за всяка машина бяха предварително определени. В случай на сигнал за атака да не се губи време, всеки да отива веднага на мястото си. Нашият Жерав имаше следният екипаж: моя милост - наблюдател и командир на самолета, фелдфебел Манол Манолов - пилот, както и подофицер Цоньо Николов - радиотелеграфист. Разбира се, никакво радио не съществуваше и в случая Цоньо изпълняваше само ролята на бомбопускатч. Излетяхме за фронта не повече от два-три пъти. Преследвахме и

ОТ ПАВЕЛСКО ДО АМЕРИКА: ЖИВОТ В СПОМЕНИ 99

бомбардирахме немските ешелони закъсали по Косово поле, по гарите на градовете Прищина, Митровица и Вучи трън - Югославия. Противникът беше безпомощен, макар и да е имал още някаква техника - изтребители и др. Нямаше бензин и представляваше куче с избити зъби - не можеше да хапе. На една от горните гари пуснахме бомбите си върху неговите части. Освен някакви хилави противовъздушни оръдия, нищо друго не се обади. Летяхме на голяма височина и противовъздушната артилерия трудно можеше да ни достигне.

На 21.XI.1944 година полкът ни пак бе вдигнат в тревога. Трябваше да продължим преследването на противника. Летяхме групово - по три машини. Едната с по-опитен екипаж е водач. Ние следвахме. Разбира се, аз си следях маршрута по картата и знаех всеки момент къде се намираме. Бяхме навлезли доста дълбоко в Сръбска територия, когато Манол разклати Жерава и се надигна от седалката си, като с ръката посочи нещо към десния мотор. Забелязах, че оттам излиза някакъв пушек. С мимики Манол ми обясни, че трябва да се връщаме. Машината не е в ред и има опасност да катастрофираме. Взех обратния курс. Като знаех с какъв курс сме дошли дотук пресметнах набързо с какъв трябва да се върнем и започнах да насочвам машината със светлините. Манол обаче не изпълняваше указанията ми и поддържаше курс с доста големи отклонения от необходимия. Минута, две, пет се мъчех да го "вкарам" в курса, но той все упорстваше. Убедих се, че е безсмислено да подавам повече сигнали, а и самият аз не знаех вече кой е верният курс и го оставих. Мина половин час и повече след завръщането ни, но аз не знам къде сме. Допусках, че Манол може окомерно да ни заведе във Враждебна и чаках каквото направи той. Манол пак разклати машината и с мимики ми обясни, че се налага принудително кацане. Под нас - поле, черни угари, меркат се селца. Вдигнах и аз ръце, което

означаваше: "Не знам. Прави, каквото считаш за необходимо". Хванах се с двете ръце здраво за перваза пред мен и запънах краката в основата на предната преграда на кабината. Завъртя се Жераваът един-два пъти над нивите, накрая се спусна надолу и след три-четири подскока "заора" в чернозема и се закова. Моторите занемяха, въздушната струя изчезна и изведнъж настана гробна тишина. След няколко мига отпуснах ръцете и краката си. Опасността бе преминала - каквото бе станало, е станало вече. Чувствах се невредим и затова най-напред си помислих: "Дали не се е случило нещо с другите?" Отлепих се от седалката и се надигнах. Никой не се виждаше още. Отворих слюдения капак над главата си, покатерих се и се намерих на крилото. Манол търсил вратичката и едва когато се убедил, че тя не може да се отвори, поради счупване на колесника и клякане на машината, потърсил също горния капак. Слязох аз, измъкна се и той. Гледа Жерава и тюхка "Тюх, дявол да го вземе! Счупи се машината" "Какво си се затюхкал за тая верания? - го питам. - Ти здрав ли си?" "Здрав съм бе, ама какво ще правим сега?". Щом чух, че е здрав, пък го и видях, че нищо му няма, веднага го зарязах и затърсих Цоньо, който до момента не издаваше никакви признаци за присъствието си. Приближих се до най-близкото и удобно за проверка място и извиках с все глас: "Цоньо!" Мълчане. Повторих: "Цоньо!" Вместо отговор, чух отвътре въпрос: "Как излезахте, бе!" Не му отговорих, а от своя страна му зададох най-нетърпеливия въпрос: "Здрав ли си?" "Нищо ми няма, но как да се измъкна?" Тази негова дребна грижа ме караше едновременно и да се смея и да плача от радост, поради което думите, които изрекох след това се задавяха в гърлото ми: "Отгоре, през капака!". Измъкна се и той - също невредим, пообъркан малко. Манол продължаваше да обикаля около машината и да цъка.

Попитах го, защо се наложи връщането и принудителното кацане. Въпросът ми го стресна и вместо да ми отговори, се качи на Жерава и започна да рови нещо в десния двигател. След две минути слезе и обясни: "Когато дадох сигнала за връщане, от десния мотор излизаше значително количество дим. Не можех да определя точно повредата, но се опасявах от експлозия на резервоара, запалване на машината и т.н. Сега, като се качих гледам, капачката на радиатора /с вода за охлаждане на мотора/ не е затворена, изобщо я няма. Заврялата вода плискала по повърхността на нагретия двигател, изпарявала се бързо и създавала впечатление, че двигателят пуши. А на въпроса ми: "Защо не следваше курса, който ти подавах", обясни: "Гледах да минавам над гористи /ненаселени/ райони, та Цоньо като пуска бомбите, да не падат в населено място. С бомбения товар не биваше да кацаме, защото можеше да експлоадира при кацането, на самото летище". Цоньо действително беше изръсил бомбите. Основните положения около нашето прекеждие, се поизясниха.

Като се събрахме тримата, Манол пак най-загрижено изрази тревогата си: "Какво ще правим сега? Какво ще стане с нас?" Аз вече бях абсолютно наясно и съвсем чистосърдечно им заявих: "Момчета, - не бойте се! Нали кацнахме живи и здрави?" Мълчание, след което Манол пак изказа безпокойството си: "Все пак, кацнахме принудително и се върнахме, без да сме стигнали до фронта. При това катастрофирахме, счупихме самолета. Как ще се оправи всичко това?!" Отначало по лицето на Цоньо бе изписано плахо безразличие, дори удовлетворение, че все пак сме останали живи, но като чу опасенията на Манол, кълмна и той. "Не бойте се! - повторих аз. За това, което се случи, ние нямаме никаква вина, а останалото оставете на мене. Само се успокойте, всичко друго ще оправя аз." Манол ме погледна,

усмихна се като дете, което е направило беля и задавено попита: "Как?" "Ще видите. Само бъдете спокойни и изпълнявайте каквото ви кажа. Нищо повече не искам от вас." След туй добавих, вече във вид на устна заповед: "Аз и Манол отиваме в селото /бяхме се приземили в землището на село Старо Железаре - Пловдивско/, а Цоньо ще остане да пази машината, докато изпратим хора да го заместят. И нека не са притеснява, защото това ще стане скоро. Но да внимава, понеже ей сега ще дотичат цяла сюррия сеирджии!" Цоньо прие със задоволство нареждането ми и заяви, че няма да допусне никого да пипа Жерава. Манол ме последва, вече малко поуспокоен. Отидохме в общината и влязохме при кмета. Обясних му какво ни се е случило и поисках от него съдействие за опазване на машината, докато дойдат нашите хора от летището и я приемат. Бях намислил да оставя писмено искане за целта, но готовността, която той изрази веднага, разгони всякакви съмнения у мене. Без да се бави, разпореди да се изпратят веднага пазачи, по двама души на смяна. След това стана дума за квартира - нощта приближаваше, а и студът беше доста осезателен. "Квартири имаме много. Чудя се къде да ви настаня, къде ще ви е най-добре" - обясняваше кметът и мислено прехвърляше в главата си стопаните, у които евентуално би могъл да ни прати. В този момент пред него застана възрастен мъж от селото и с две думи разреши проблема: "Кмете, нека дойдат у нас бе! Хем ще ми гостуват, хем ще си поприказваме за моя син". Кметът успя само да произнесе: "Ха! Виж, как не съм се сетил за теб!"

Разделихме се с кмета и селянинът ни поведе към дома си. Сетих се за Цоньо и се върнах при кмета. " Нека, - рекох, хората, които ще отидат да пазят самолета, да обяснят на нашия човек в коя къща сме и дори ако е възможно, нека го доведат при нас. "Разбира се, не ще и казване" се засмя той.

Нашият "хазяин" се оказа баща на наш колега-летец, но в друга въздушна част. Фамилното му име беше Налбантов, а малките им имена съм забравил и на бащата и на сина. Но това не е важно. Важното беше, че кметът имаше за задача да пази само счупена машина, но не и тела на загинали летци. По пътя стария Налбантов ни предложи да се отбием в кръчмата да пием по нещо. Моите момчета се позапънаха, почувствуваха се доста неудобно. Не се сещаха, че това е малък тактически ход, необходим на хазяина ни. Домашните му не знаеха, че ще им заведе такива "важни" гости. Не биваше да ги сварваме как да е. Докато ние се почерпим в кръчмата, някой "вестоносец" ще изтича до дома му и ще ги предупреди. Това ми мина през ума. И загуй казах: "няма да е лошо. Предполагам, че във вашата кръчма ще има хубаво винце?" "Ще го видите, пък после ще видите и мойто и ще кажете кое е по добро". Забравих да кажа, че при кмета оставих телеграма, която трябваше да се изпрати в летище Враждебна, за да бъде уведомена частта ни за станалото. Значи бях направил всичко необходимо. Нямах никакво задължение в момента и с удоволствие влязох в задимената Старожелезарска кръчма. Знаех си, че ще бъдем обект на много голямо внимание и че ще ни наблюдават с огромен интерес. Бях се подготвил психически и се стараех да бъда спокоен и да не покажа ни най-малко смущение. Масата ни се запълни на минутата. Желаетелите да седнат при нас бяха много, но вече нямаше място. Почнаха почерпките. По едно време поискахме и ние да почерпим. Обидиха се: "Вашите пари тук не вървят" - казваха и предупреждаваха кръчмаря да не взема от нас пари. Колко сме стояли в кръчмата, не помня. Но когато хазяинът ни счете, че у дома му вече всичко е наред, помоли събеседниците ни да ни освободят, че трябва да почиваме. Още не бяхме напуснали кръчмата и Цоньо пристигна.

У семейство Налбантови заварихме голяма подготовка. Стаята бе добре подредена и украсена. На средата бе поставена маса, а на нея чаши, шишета, мезета и други подобни атрибути, говорещи за едно тържествено посрещане. Шетаха две жени. Едната беше майката на нашия колега, а другата бе по-млада - нейна снаха или дъщеря. Вероятно в тази къща имаше и деца, но те бяха изгонени в друга стая, а може и в друга къща. Малко по-късно пристигна и съпругът на по-младата жена. Аперитивът, който взехме в кръчмата, ни подейства успокоително, дори ни повдигна малко настроението. Поканиха ни пак на "чашка". Пийнахме, после започна вечерята. Не, не беше вечеря. То беше банкет. Цял банкет, по случай нашия втори живот! Аз осъзнавах много добре това, затуй нито се въздържах, нито се стеснявах. Мойто поведение "зарази" и другите двама от екипажа. Прекарахме великолепен вечер. За нея винаги си спомням с дълбока почит за Налбантов - баща и казвам: "Ако е жив - от здраве и добро да не се отърве, ако вече е заминал на оня свят - мир на праха му!"

На 22.XI., след като порядъчно се наспахме, се добрахме до влака и се отправихме към Враждебна. Докладвах, както си му е редно, но там вече знаеха всичко и много много не ме разпитваха. Дори ми се стори, че проявяват слаб интерес към случилото се. Немците се бяха поизтеглили нататък и за нашия бомбардировачен полк изглежда нямаше повече работа. Така че за нас този злополучен полет се оказа последен. Доколкото си спомням и другите престанаха да излитат за фронта.

Наскоро бяхме освободени от запаса и заминахме за домовете си, за да започнем отново цивилния живот. Този живот очаквах с надежда. За казармата не съжалявах. Мечтата ми да полетя бе осъществена и то не как да е, а със значителни преживелици и с повече от стотина полета зад гърба ми, от които последният едва не се оказа фатален.

Вече се бях наситил на лудории, а като че ли и малко бях поумнял.

До преди десетина-дванадесет години се числях към запаса, с чин капитан и длъжност - адютант на Въздушна ескадрила. От 1977 г. насам съм отчислен и от запаса.

ОБРАЗУВАНЕ НА СЕМЕЙСТВО

По онова време в нашето училище в Павелско, учениците от I до IV отделение учеха в по две паралелки, а в прогимназиалните класове - I, II и III - само в една. Оставаха малък брой да продължават, поради отпадане. Но моят симпатичен учител Газенов и неговата още по-симпатична колежка - Иванка, изкараха много "силни" ученици и традицията се наруши - нашият I клас продължи да учи все още разделен на две паралелки. Само че не в абсолютно същия състав. Станаха известни размествания - от Газеновото IV отделение отидоха в Ia клас, а от Иванкиното - в Ib. Имах другарчета в Ia, с които не можех да се разделя. Често прескачах в техния клас, да ги видя. Класните стаи ни бяха наблизко, на 40-50 м.

Веднъж като влязох в Ia клас, вместо някой от моите стари познайници, ме срещна едно непознато русо момиченце със зеленикави очички. Спря ме и така сладко и ангажиращо ми зачурулика, че аз забравих за какво бях отишъл там. Усетих само как някаква приятна топла вълна полъхва цялото ми тяло. Звънецът прекъсна разговора ни и аз потънал в неосъзнато щастие, прескочих набързо в моя Ib. В часът, който имахме тогава, присъствах май само тялом - русокосото момиченце не излизаше от главата ми, а още не знаех как да го нарека. След това гостуването ми в Ia зачести. Най-напред научих, че се казва Бояна. Стори ми се, че това е най-хубавото име на света. После измислях разни поводи, за да отида и да я видя пак. Почувствах, че тя също ме чака. Радваше се като ме види и тръгваше към мене. Решавахме задачи, говорехме разни невинни детски неща, събирахме купончета от блокче "Сампа" и блокче "Скици", срещу които уж даваха награди. Ние, разбира

се, нито чакахме, нито поискахме някаква награда. Наградата си я давахме сами - щастливи бяхме, че сме заедно.

В последните два прогимназиални класа останаха малко ученици. Мнозина останаха да повтарят, а някои изобщо напуснаха училище. Събраха ни в една единствена паралелка. С Бояна учехме две години в една класна стая. Чиновете ни се намираха в две съседни редици, само че нейният беше малко по-напред от моя. Имах възможност да я погледна когато си искам, та даже и без да искам. Главата ми инстинктивно се завърташе на дясно /нейната редица бе от дясната ми страна/. През междучасията много често общувахме. Намирах я за умен и достоен партньор. Дружбата ни улесняваше донякъде моята първа братовчедка - Пенка Николова Хубенова, която също беше ученичка в нашия клас. Двете с Бояна бяха приятелки и аз сравнително по-лесно можех да се добера до нея и да наблюдавам червената и домашна рокличка и платнените и обувчици.

В последния прогимназиален клас няхах учебник по история. Не помня дали заради пари или поради липса на учебници. Но по-нататък в моя ученически и студентски живот липсата на учебници бе много чест спътник, главно поради финансови затруднения. Бояна научи, че нямам учебник. Каза ми, че тя има два и ми предложи единия /без пари, разбира се/. Но ме предупреди, че не е като другите, а е малко по-различен. Взех аз излишния и учебник. От виждане глава не боли ако не става, ще и го върна, пари и без това не съм дал. Оказа се, че това е учебникът, по който предава учителя Попов. Той, сиромашът, не си купувал всяка година нов учебник, какъвто се изисква за учениците, а си служи с един и същ и едва когато се скъса, тогава си купува нов. А новите учебници обикновено са от други автори и колкото и да е еднакъв материала, се представя в различни нюанси. И така, учителят и аз учехме

от еднакви учебници, а всички останали от други - от новите. Като му разкажех аз урока, умираше от удоволствие. "Ето на! Виждате ли как се учи?" Той знаеше, че съм силен ученик, но не знаеше какво бе направила Бояна. Но понеже от друга страна пък с Бояна бяхме в необявено съревнование за по-добър успех, на нея и стана малко криво - завидя и един ден си поиска историята. Дадох си и я. Безропотно. Чужд кон и на сред река се взема. Нищо не и казах, нито направих нещо за да я засегна или да изкажа обида. Самият случай просто ми е променил настроението. Може би поотчаял съм се малко и съм изпаднал в леко униние. Това вероятно е дало отражение върху общуването ни и отношението ми към нея. Тя го е почувствала и след два дни състраданието я изпратило при мене. "Вземи си историята, аз ще си уча от мойта!" - протегна нежната си ръчичка и ме погледна с кротките си зеленикави очи. Усмихнах и се и взех книгата. Тя остана завинаги у мене.

След завършването на прогимназията, аз заминах да уча в Асеновградската гимназия, както разказах по-горе. Бояна също имаше желание да учи в гимназия, но за мое голямо огорчение, бе записана в Стопанското училище в село Чепеларе, а не в Асеновград. Настъпиха дълги дни и месеци на раздяла. Виждахме се само през ваканциите и то главно през летните. През коледна и великденската ваканция се виждахме съвсем за малко, а за повече - отдалече, само на хорото. Като че ли беше станала малко по-плаха. При подготовката и изнасянето на вечеринките /пиесите/, тя не вземаше участие - родителите и не и позволяваха. През лятото възможностите бяха малко по-добри - на хорото, в Котланица на разходка /Павелското стъргало тогава/, на журове. Последните ни предлагаха най-близки контакти. След завършване на гимназията, диапазонът на контактите се разшири. Освен горепосочените възможности, започнахме да излизаме на

разходка из околностите на селото "по двойки", по-скрито и по-интимно. Седенките, на които отиваше тя, за мен имаха съвсем различно значение от другите седенки. С една дума - дружбата ни и взаимните ни връзки непрекъснато укрепваха. Чувствата ни един към друг ставаха все по-силни. За съжаление, свърши и този период. Есента на 1941 година, аз трябваше да вляза в казармата. Предстоеше ни як интервал - бездна между нас. Какво ли можеше да ни донесе той? Този въпрос аз не бях си задавал. Знаех, че я обичам и повече нищо не ме интересуваше. Тя обаче сигурно се е тревожила повече от тази тригодишна раздяла. Пресметнала е, че след три години ще поостарее и аз може би няма да я потърся като се уволня и т.н. Затова, няколко седмици преди да облека войнишкия шинел, ми предложи да се оженим т.е. да сключим брак. Нямах психическа нагласа не само за женитба, но и да отговоря на такъв въпрос. Поради това, съвсем естествено, непринудено и категорично ѝ отказах.

Обух ботушите в Пети въздушен полк. Занизаха се дни и нощи на лягане и ставане по тръба. Сиви дни и нощи на изолирано момчешко общество, под специален режим. Дни и нощи далеч от семейство, далеч от... нея. Всичко друго преодолях, преболях, само тя не излизаше от ума ми. Аз и без туй не можех да се отърва от образа ѝ, но сякаш да не я забравя, бях изписал с ножче на лъжицата си "Бояна". Може би прочитането и произнасянето на името ѝ ми бе останало единствената утеха.

Когато започнаха да ни пускат в домашен отпуск, бяха веднага в Павелско. За съжаление, срещите ни бяха съвсем редки и кратки. При това, аз бях забравил и не засягах въпроса, който тя ми бе поставила - за женитбата. Тя обаче не го забравила. Все се е надявала да чуе отговора и след като не го чуваше, разочарованието у нея растяло. Освен това, и домашните ѝ я упрекваха, че искала да остане стара мома. В

резултат на обидата от моя отказ и натиска от страна на майка ѝ най-вече, след година и нещо надежда, тя се опита да се освободи от мене, да ме забрави. Засегнат дълбоко от нейната постъпка, аз пък от своя страна също се опитах да се отклоня от нея, като си мислех, че не ще имам никакви проблеми за това. Да привлече някоя друга наистина не беше никакъв проблем. Но да забравя нея - уви! Но това, което съм преживявал аз през този период, изглежда е държало в плен и нея. И в края на краищата излезе така, че всеки опит за отклонение един от друг идваше само безмилостно да потвърди, че ние сме родени един за друг и не можем един без друг.

Все пак създаде се един дълъг период на откъсване и мъчителни съмнения. Мълчи тя, мълча и аз. При това ме преместиха, както вече стана дума, от Пловдив в Казанлък, а от Казанлък в Балчик, в далечния крайморски Добруджански град. Считах вече, че всичко между нас е свършено и всяка нова стъпка за връщане на миналите щастливи дни ще бъде напразен опит. Краят на службата ми приближаваше. Утешавах се, че скоро ще мога да се освободя от казармата, а в цивилния живот все някак ще се оправя - бъдещето бе пред мен. И в един обикновен, сив делничен ден, огря слънце. Получих писмо от нейния калеко - Димитър Ангелов Кисъов. Между другото, той ми загатваше нещо от името на Бояна. Чудех се защо не ми пише тя - направо -и не можех да си обясня. Не знаех как да приема това, което той пишеше в писмото, доколко е истина и доколко негова измислица. Ако беше нейно писмо, всяка буква, всяка запетая има своето значение, което аз отлично бих разгадал. Все пак някаква крехка надежда светна в душата ми: може пък наистина да не ме е забравила? О, дай Боже! Мечтаех си вече, но отговорът, който върна калеко Димитър, беше горе-долу в тон на писмото му - обнадеждаващо, но не съвсем конкретно, не съвсем изясняващо. Вече си казвах

думата и честолюбието и съмнението, но въпреки всичко, зачаках с нетърпение завръщането ми в Павелско.

Участието на Пети въздушен полк във войната свърши на 3.XII.1944 година - само две седмици след моя злополучен последен полет. Полкът се върна в Пловдив. Върнах се и аз. Предстоеше уволнението, беше въпрос на бросни дни. Не помня точно как стана, но един есенен декемврийски ден се срещнахме с Бояна в Пловдив, в къщата на вуйчо и Борис - Черкеза. Тази къща се намира на улица "Брегалница" 4, до Бунарджика /Хълма на освободителите днес/. Това беше първата среща след мрачния период, която истински озари душата ми. Стояхме един до друг, говорехме си за нашето бъдеще. Слушах и преценявах всяка дума, всяка въздишка. Четях мислите ѝ по гласа и по погледа ѝ. Не! Не се заблуждавах! Нас наистина ни свързваше гранитна обич. Тя беше само моя. Толкоз по-добре! Нещата се решават сами. Така и стана, нещата по-нататък се нареждаха и решаваха сами. Само че аз като излязох от Черкезови, съм прекосил целия Пловдив като сомнамбул, без да мисля къде отивам и през къде трябва да мина, спазвайки само първоначалната посока - юг. Опомних се едва когато затънах в някакви сокаци в Кючук Париж /днешния квартал Въстаннически/, където ядовито ме нападнаха две не много големи, но много люти кучета. Дойдох на себе си, ориентирах се къде съм и се върнах обратно, за да хвана пътя за летището. Започнах да ходя често в Павелско, където неизбежно се срещаме. Не бях се уволнил още, но ме пускаха и без туй се чудеха какво да правят с нас, нали единият ни крак беше вече навън. Един ден отидох на гости у тях. Явно беше, че всички от семейството и ме желаят. Заговорихме наново за женитба, сега вече актуален разговор. Този път няха намерение да отказвам, въпреки че няха никаква перспектива за бъдещето си. Няхах и пречки, а най-важното - не исках нито

да я наскърбя, нито да я изгубя, защото напълно бях убеден, че живота ми без нея ще бъде безвкусен като безсолно яйце.

Насрочихме деня на сватбата - 21.1.1945 година. Не дочакахме този ден. Една вечер взе най-необходимия си багаж в една бохчичка и тръгна с мен. Заведох я къщи. Всъщност, тя стана моя жена преди сватбата. Започнах да прескачам ту в летището, ту къщи. Като казах на командирите ми, че ще се женя, съвсем ме отпуснаха. И най-накрая два дни след сватбата - на 23.1.1945 година, бях окончателно освободен. Поех кормилото на малката семейна лодчица, която трябваше понякога да плува в доста бързи води.

Самото тържество на сватбата ни бе извършено в дома на баща и. Фактически, той пое върху себе си всички разходи. Аз още нямах абсолютно никаква материална обезпеченост. Събраха се много близки и роднини. Струва ми се, че и аз като младоженец си пийнах доста, но шурето ми Кольо /по-малкия брат на Бояна/, ме изпревари и успя да се самопроизведе в чин "Маршал". След това не съм го виждал толкоз пиан, докато аз и след туй доста се мокрех. Поради това, че Бояна бе дошла предварително с мене у нас, дядо поп Стефан Аринински, не искаше да ни венчае в черквата, а къщи - на двора /у Боянини/. На мен това не ми направи никакво впечатление, дори бях доволен, че няма да се разкарвам чак до черквата. Нашият брак бе сключен по стария обред - само със свещеник. Гражданския брак тогава току-що бе започнал да си пробива път.

Понеже в бащината ми къща беше тясно - имаше само една стая, в която трябваше да живеем заедно с майка ми, след сватбата нейните родители ни предложиха да отидем у тях, където можехме да разполагаме с отделна стая. Съгласих се и отидохме. Там останахме три-четири години, до завършването ми на университета и стажа. Впрочем, повече от това време

Бояна е била сама, без мен, тъй като или съм бил някъде на работа или съм учел. А в някои от горните случаи тя ме е придружавала. Все пак през този период знаехме, че домът ни е там.

Така или иначе, ние вече бяхме законни съпрузи и пред нас се изправяше съвместния ни живот, пълен с труд и надежди, радости и грижи във връзка със самото наше оцеляване и преуспяване и във връзка със създаването и отглеждането на поколение. Относно създаденото от нас поколение, говорих в раздела за наследниците на моите родители и прародители. Много неща, както от прозата, така и от поезията на нашия живот ще намерят място в описанието ми по-нататък. Като другар в живота тя се оказа незаменима, както по време на следването и стажа ми, така и по време на активната ми трудова дейност. Скитах много. Живеех в различни и не винаги благоприятни условия. Следвала ме е навсякъде безропотно, делила е с мене и радости, и мъки, и неволи. В моменти на беда и разочарование, ме е насърчавала. Никога не е капризничала за дрехи и за суета. Гледала е най-напред да вървят основните работи и по-малко се е грижила за себе си. Била е винаги безупречна съпруга, майка и домакиня. Трудолюбието е една от основните и черти. И как няма да бъде? Още като дете е започнала да става по тъмно, за да отиде на Равне, да бере тютюн с майка си. Нали докато изгрее слънцето, тютюнът трябва да е обран, иначе се спарва и не може да се ниже. Още като ученичка в Стопанското училище е хванала здраво иглата в ръката си, от която никога не се е отделяла. Иглата и е била непрекъснат спътник докато напуснем Павелско и започна аз работа по горите, а след преместването ми в Пловдив и в шивашкото предприятие ДИП "България". След ДИП "България" в Пловдив, премина на работа като магазинерка към "Булгарплод". По време на пребиваването ни в горските

стопанства, се е занимавала с отглеждането на двете ни деца и с домакинството ни, включително и с отглеждането на крава, прасе и няколко кокошки. А това в обстановка на пълна изолация от близки - майка, свекърва и др. никак не е малко. Още повече, че аз не можех да отделям време да и помагам. Служебните ми задължения ме ангажираха изцяло. Гори обширни. Върнеш се капнал от умора, не само че не можеш да помогнеш, но чакаш и да те обслужат. А се оказа много добър животновъд. Нашите прасета и крави винаги бяха най-добри. Стари батачани идваха да се съветват с нея, как аджеба може да се отгледа такава хубава стока. След завъждането на пчелите в Пловдив, преместени наскоро в Павелско, се оказа и много добър пчелар.

Към синовете и внуците ни е всеотдайна и винаги е готова на саможертва. Щом се роди първото внуче - Боянка, напусна работа да го гледа без да е направила необходимия трудов стаж и без да е взела пенсия. Още по-продължителни грижи, по-късно, положи за дъщерята на по-малкия ни син - за Елена. Произхожда, както вече споменах, от виден род в Павелско - Кетипови. Това обаче никога не й даде основание да изтъкне предимството си или да подцени моя род. Напротив, винаги е защитавала рода ни, когато това е било необходимо. Не счете като унижение и необходимостта да се грижи за моята майка, когато тя вече не бе в състояние да се самообслужва. С готовност я прие в Пловдив и я гледа до последния и дъх. Майка ми така трогателно почувства грижите ѝ, че в последните ѝ две-три години, за нея нямаше по-компетентен човек от Бояна. Имаше случаи, когато за неща, които на мен са много добре познати, на Бояна не са дори известни, да ми казва: "Питай Бояна, ако не вярваш!"

В строителството, което нашето семейство извърши, особено при строежа на втори етаж, таван и гараж в Пловдив,

при ремонта на къщата ни в Павелско и в строежа на Ангеловата вила, тя се включи най-активно. Изобщо, със своето присъствие и съпричастие, Бояна осмисли напълно моя живот. Ако още веднъж ми се удаде възможност да бъда млад и ми се наложи да се женя - пак ще се оженя за нея.

СТУДЕНТСТВО

След женитбата се опитах да хвана някаква работа, като учител или друга подобна, подходяща за човек със средно образование, но не можах. Отрицателното отношение на някои хора от селото, по политически съображения, се подсили още и от факта, че аз вече бях станал "Кетипов зет", т.е. зет на бивши чорбаджии /богаташи/. А каква вина имах аз за всичко това? Ако за членството ми в легиона можеше да ми се препише някакъв "грях", с който аргументираше упоритостта си Васил Узунов, отказвайки ми възможността да работя като учител в околните, дори в помашките села, то тук единствената ми вина бе тази, че въпреки станалата промяна, не се съобразих с нея, не се приспособих, оженвайки се за някоя, притежаваща новото предимство, а /такава възможност имах/, но послушах сърцето си. Само сърцето си, защото никога не съм се съобразявал с материалното състояние на родителите и прародителите на моята избраница, нито с тяхното минало или с политическите им убеждения. Никога не съм поставял пред тях условия, гарантиращи материална изгода при женитбата ми, нито пък след това съм настоявал да ми бъде дадено нещо. А ми помогнаха, особено в началото и при следването. Но то стана по тяхна преценка и по тяхно желание. Записването ми във висше учебно заведение /следването/, все пак означаваше едно рационално използване на времето, вместо да се бездейства.

От друга страна, беше предстоящо следването и на двамата братя на Бояна - Тольо и Кольо, също в София. Където двама - там и трети.

Самото записване, ако не ми се оказеше пречка от Павелско, бе съвсем улеснено: като боец от фронта имах право да запиша каквато специалност желая, направо втора година и

без приемни изпити. За щастие, този въпрос в Павелско вече зависеше от други хора, не от Узунов, които знаеха много добре, че да ми се пречи повече е и грешно и престъпно. Дадена ми бе зелена улица.

„Какво да запиша?“ бе въпросът вкъщи. Имах голямо желание да следвам медицина или поне инженерство. Когато направихме анализ на нещата се оказа, че за тези специалности е необходимо повече време - една цяла допълнителна година в София и повече пари. Анализирахме и другите дисциплини и дойдохме до извода, че най-подходящо за възможностите ни в онзи момент бе да следвам лесовъдство. По-евтино /няма купуване на скъпи инструменти и помагала/ и е с една година по-кратко. И въпреки, че баща ми бе оставил завет: "Да не учиш за адвокат и за лесничей!" - не изпълних завета му, записах лесовъдство. Обичах природата и си мислех, че ще успея да избегна онези неприятни моменти, които са накарали баща ми да намрази лесничите и адвокатите.

И така, нагърбих се с голямата мисия да оправдая доверието пред отворените врати на нашата Алма-матер. Внесохме по 500 лева такса и се записахме. Аз - лесовъдство, а Кольо - математика. Тольо беше войник. Настанихме се в една стая в дома на Александър Маджаров, на улица "Патриарх Евтимий" 72. Съквартирант ни стана Кръстьо Георгиев Брънзалов от с.Хвойна, който следваше Висшия институт за физическа култура. Трима души в една малка стая с три легла, а масата бе само една. На нея можеше да пише само един от нас в даден момент. Другите, ако искат да пишат - на леглото или някъде навън. Изключено бе да се учи на глас - пречи се на другите. Аз често напусках квартирата и отивах да уча при мои колеги и приятели.

На следващата година се завърна и Апостол - беше се уволнил от казармата. Той записа финанси и станахме трима

студенти от нашия дом. Нямахме вече нужда от чужд трети човек. Наехме една стая на ул."Охрид" № 5, днес ул. "Станка Първанова" - 5, в малката двуетажна къща на Мария и Михал Карнареви. Като наши съквартиранти в същата къща, но в друга стая бяха Костадин, Димитър и Миле Кехайови от Банско. Костадин следваше медицина, Мито - математика, а Миле - горски техникум. В същата къща живееше също и друг студент-медик - Натов, от Пазарджик.

Третата и последна за мен година, решихме да бъде при мене - в София - и Бояна. За целта беше необходимо ние с нея да си вземем отделна квартира, за семейство. Не беше никак лесно. Такава намерихме в покоите на възрастните, а като, че ли и бездетни собственици – Минко и Пена Памукчиеви, в квартал "Овча Купел". Така че с всяка измината година пътуването ми от квартирата до университета – Агрономо-лесовъдския факултет, близо до Радио София и Стадион "Васил Левски", ставаше все по-трудно и по-дълготрайно. По време на пребиваването си в София, Бояна работи като шивачка в ТПК "Димитър Благоев". Не можеше и не искаше да стои без работа.

Следването ни в София съвпадна с тежки следвоенни години по отношение на храната – години на купонната система. Най-необходимите и неизбежни продукти: хляб, брашно, фасул, яйца, месо, олио, масло, сланина и др., можеха да се закупят в строго определено минимално количество, само срещу купон. Всеки човек получаваше лични продоволствени купони. Извън снабдяването с купони, понякога отделни лица можеха да намерят и закупят известни количества ценни хранителни продукти, но на изключително високи цени, или както се казваше тогава – по цени на "черна борса". За това освен връзки и време, трябваше да имаш и повечко пари. А ние не можехме да се похвалим с последното. Паричните ни

средства идваха изключително от родителите на Бояна. Бяха започнали да отпускат стипендии за децата на инвалидите и като студенти. Подадох молба с документи, но изобщо не ми бе отговорено. Вероятно молбата ми е останала неудовлетворена по политически съображения, предявени от Павелско.

В ресторантите храната беше слаба и също много скъпа, така че и те не бяха за нашите продънени кесии. Студентските столове функционираха, но твърде анемично. Техните клиенти казваха, че точно когато им се раздразвел апетита и яденето свършвало. Дояждането, вкъщи или навън, беше неизбежно. Затова ние без всякакво колебание от началото до края на студентството се ориентирахме и практикувахме твърдо домашната кухня. Това, което ни се полагаше по купоните: хляб, олио, ориз, фасул и т.н., си го вземахме. Освен това, от Павелско си донасяхме картофи, фасул, леща, брашно, саздърма, плодове /пресни и сухи/ и всичко, каквото можеше да се отдели от къщи. Котлонът, тенджерата, чиниите и лъжиците, бяха непрекъснат спътник на книгите ни. Готвехме си, не се шегувахме. Лошото бе, че и с допълнителното снабдяване с продукти от къщи, храната пак не достигаше. Като специалист по готварството се очерта Кольо. Освен че беше най-младия, беше най-мераклия, а и най-си го биваше за тая работа. Освен това, беше много честен като готвач - никога не злоупотребяваше с длъжността си. Напротив, ние с Тольо повече си "крадахме" от общата кухня. Затова по едно време Кольо получи сигнали за белодробна опасност -жлези.

Доколко сме засищали глада си може да се направи заключение от следния пример. Една вечер, когато живеехме на "Охрид" 5, пристигна от село Бояна. Да ни види. Между другото, разбира се, тя не дойде с празни ръце. Донесла бе разни продукти, между които и една голяма бакърена гаванка с домашна саздърма. /Родителите на Бояна имаха кози и от

време на време някоя козичка "окървавяваше" двора/. Бяхме вечеряли. Бояна извади саздърмата и домашния хляб и ни покани "да опитаме". Не се поколебахме и започнахме да опитваме. Опитвахме, опитвахме, та спряхме едва когато се видя дъното на гаванката. Килограм, килограм и половина чисто препържено месо! Хляб - отделно. Унищожени за миг от един гладен пътник и трима "наяли се" студенти. При най-тежките моменти утолявахме глада си с каквото намерим на свободния пазар. Най-често си купувахме варена тиква "на кора". Продаваше я един симпатичен възрастен шоп. Щом чуехме "Медаро", изскачахме веднага.

Казаното дотук е взето повече от втората ми студентска година - на улица "Охрид", но то важи в същата степен и за първата и за третата, когато при мене беше Бояна. Като жена тя се стареше да разнообрази и най-вече да обогати трапезата ни. Но нали не стигаше, както и да го мъчиш, все си е малко. Правеше хубави хлебчета от домашно брашно и ги носеше да се пекат на фурната. Като отидеше да вземе изпеченото хлебче, то толкова я изкушаваше, че до квартирата ни често достигаше само половината. Не искам да кажа, че ме е подяждала, защото и да го кажа, не е вярно. Другата половина след това оставаше изцяло на мене. Отстъпваше ми и по-голямата част от другата храна. Дори ми се струва, че прекали с грижите си към мен и с пренебрегването на себе си: в края на учебната година /пролетта на 1948 г./, заболя тежко от воден плеврит и се прибра преждевременно в Павелско.

Прехраната ни, когато сме били извън София - в Павелско, на Персенк, на Рила и т .н., е винаги била по-добра и оскъдицата не е застрашавала здравето ни.

Сериозен проблем понякога представляваше отоплението на квартирите ни, особено през първата година - у бай Сашо. Печка имахме, не можем да се оплачем. В единия край на стаята

бе кацнала стройна красавица за твърдо гориво. И тръби имаше, солидно свързани с комина. Само дето нямаше с какво да я напалим. Нямахме нито клечка дърво, нито бучка въглища. Колкото можеше да се стопли от готвенето на котлона - това беше. А софийската зима си я бива: по ъглите на стаята редовно блестяха кристалчета от лед. Четяхме в леглата, увити в одеала. Ама то върви ли така, запомня ли се? Празна работа! Затова се наслушвахме, дали няма да ни извика хазяина на карти. Той пък, сиромашът, си имаше друг дерт. Много му се играеха карти, а не го пускаха долу /под нашия етаж имаше кафене/. Изглежда, че подронвал чувствително семейния бюджет и хазайката се караше. Агитираше го да играе с нас и обикновено тя отваряше вратата на стаята ни и казваше: "Бай ви Сашо ви кани на карти". Веднага скачахме и тримата и нахългвахме в кухнята им, където приятната топлина автоматически повишаваше настроението ни с толкова градуса, колкото бе разликата между температурата във въпросната кухня и в нашата стая. Бай Сашо и Кольо ги знаеха най-добре. След тях се нареждаше Кръстьо, а аз бях последния - почти не ги знаех. Въпреки това, играех. Свикнах набързо с основните принципи и държах картите в единия ъгъл на карето.

За съжаление, всяка вечер не ни канеха на карти. Случваше се по две-три, че и повече вечери да се наслушваме напразно. В такива моменти студът ставаше нетърпим. Затова в една подобна вечер, аз и Кольо се решихме на една отчаяна постъпка. Освен кафене, на приземния етаж на сградата /не помня дали към "Патриарха" или към "Витошка"/, имаше и магазин за хранителни стоки /бакалница/. Бакалите използваха вътрешния двор за склад на амбалажа. Там бяха складирани каси със стъклен амбалаж, качета, чували и др. От това обаче нищо не може да се използва за огън по простата причина, че не може да влезе в печката, а няммахме никаква

възможност да ги насечем - нито с брадва разполагахме, нито място имаше, където да ги разбием. Забелязали бяхме, че между другия амбалаж има и каси от яйца и "форми" за нареждане на яйцата. Именно към този амбалаж се насочихме. Затъмнихме стълбището. Единият остана на пост, а другият се промъкна в склада. В това време, Кръстьо /будалата/ нарочно вдигна шум, за да ни "плашел". Успяхме да изкараме само една каса. Поради поведението на Кръстьо, не смеехме да повторим акцията. Дъските, от които са направени касите за яйца, са по-тънки от другите. Натрошихме ги с ръце и ги напъяхме в печката. Подпалихме ги, дръпнахме се настрани и зачакахме да забумти и направи уют в стаята ни. Уви! Дъсчиците се запалиха, припламнаха набързо и въпреки че веднага прибавихме и картонените форми, не се получи нищо. Само се постопли малко самата печка, до степен, че беше приятно да я галиш с ръка. Температурата на въздуха в стаята си остана непроменена, а кристалчетата от ъглите ни се усмихваха подигравателно. Повече и не повторихме този начин на отопление. Помирихме се със студа и се увивахме в одеалата. Така дочакахме пролетта.

В квартирата на "Охрид"-5 не помня как сме се отоплявали. Вероятно сме имали въглища или електрическа печка. Нямахме проблеми с отоплението.

В "Овча купел" проблемът наново изскочи. Подобно на първата година, печка имахме - топливо нямахме. Бяхме залисали въглища, но зимата напредваше, а те не идваха. Недалеч от квартирата ни имаше малък лесопарк. Един ден се разходих из него и установих, че има засъхнали няколко броя дървета, с дебелина 10-12 см., на гръдна височина. Брадва имахме, но не идеше да отидеш в парка и да замахаш с нея, та макар и да е към десет часа вечерта, на сняг. Сложих във вътрешния джоб на балтона един обикновен ръчен трион и

се изгубих в тъмнината. Намерих едно от сухите дървета и го престъргах. Завлякох го до квартирата. Върнах се и занесох още едно - две. На другия ден ги съсякох и изкарахме някой ден. Но свършиха, а въглищата още не идват. Един ден забелязах голям куп каменни въглища, разтоварени на улицата пред една жилищна кооперация. Късно вечерта взех кофата и потеглих към тях. За голяма моя изненада констатирах, че при въглищата има човек с пушка на рамото си, който непрекъснато се разхождаше край тях и ги пазеше. Спрях се в сянката на една къща и наблюдавах. Направи ми впечатление, че при движението си пазачът, както в едната посока, така и в другата, спазва строго определено трасе и времетраенето на отделните преходи при обиколката не се променя. Когато минеше в северната част на "курса си", въглищата оставаха закрити за погледа му за две-три минути от самата сграда. Прецених, че това време е достатъчно да се напълни кофата и изнесе на безопасно място. Рискувах и успях. Занесох въглищата вкъщи и се върнах още един път. Слава Богу! Предполагам, че самият той - Бог, ми помогна тогава. Добре виждаше, че съм изпаднал в безизходно положение. Най-после, въглищата пристигнаха, но без дърва за първоначално разпалване. При едно упражнение в лесопарка край село Бояна събрах, завързах на вързоп отсечените от нас сухи клони и стъбълца и пред очите на професора и колегите от групата, ги качих на трамвая и ги свалих на спирка "Овча купел". Това беше последният напън за решаване на отоплението през студентството.

Не бяха само храната и отоплението, които "куцаха" и за които не стигнаха средства. Положението с учебниците и учебните помагала не беше по-добро. През цялото следване си купих само три учебника - Дендрология, Горска таксация и Горски месторастения, при 35 необходими. Учебници в книжарниците, ако не за всички, то поне за 90 % от предметите

/дисциплините/, имаше. Парите не стигаха. Принуждавах се да искам от колегите си, да ги използвам набързо и да ги върна. Затова си въведох система на учене "със записки", по конспект. Четях учебника или циклостилни записки по даден предмет, по който се готвех за изпит и скицирах въпросите с по няколко думи. Малко записвах, но винаги се стараех да разбера това, което записвам. По такъв начин, щом прочета въпроса с бележките и в главата ми изплува същността на материала. Можех винаги да го разкажа със свои думи. На изпит професорът, при който съм се явил, чувстваше, че ми са ясни нещата, но на места не ги формулирам добре, задаваше ми допълнителни въпроси за да се конкретизирам или просто повеждахме разговор, от който в края на краищата оставаше доволен и ми даваше добра оценка.

Системата на учене със записки прилагам както когато учех сам, така и когато учех с колеги. Тя много допадна на колегата ми Любен Енчев Йовчев от Силистра и стана причина да се сблизим много с него. За мен всъщност бе голям късмет, че можах навреме да се срещна и запозная с този младеж. Погаждахме се като братя. Както той, така и аз, рядко се хващаме да учим с други колеги или ако се случваше това, то биваше за кратко време. Обикновено учехме в неговата квартира, когато бе сам или в някоя таванска стая на Агрономо-лесовъдския факултет, където имаше нахвърлен багаж, предимно повредени маси и столове. Настанявахме се в един ъгъл, край някоя полусчупена маса, та докато стомасите ни започнат нервно да стържат. Увеличавме се. Беше голяма тишина там - освен нас, никой друг не посещаваше тези невзрачни помещения. Връщаме се в квартирите да обядваме или хапвахме по някоя чорба по гостилниците и пак сядахме. Не учехме заедно само сутрин рано, вечер късно, през ваканциите или когато единият от нас е зает с нещо друго.

Доколко съм разчитал и доколко съм използвал системата "със записки", може да се схване горе-долу от следния пример. Бяхме в някаква голяма ваканция - коледна или великденска, не си спомням точно. Бях в Павелско. Имах на разположение много време - около две седмици, а няхах никакъв учебник. В селото нямаше и от кого да поискам. Сетих се, че в съседното село Хвойна, във ваканция също е една колежка агрономка - Леда Иванова Пиндева. Порез първите две години на курса имахме много общи дисциплини. Отидох при нея, за да видя дали може да ми услужи с някоя книга. От разговора, който предварително проведохме разбрах, че се е запасила добре с учебници за ваканцията като между другото бе донесла в Хвойна и учебника на професор Стайков по органична химия. Този предмет беше включен в моя план минимум, затова поисках учебника за някой ден. "Аз уча в момента по него" - ме информира своевременно тя. Не бях сигурен, че ми казва това като претекст да ми откаже, затуй и казах: "Ти вероятно си вече към края?" "Ами, към края! Едва сега започвам". Този учебник беше на коли, т.е. не беше подшит. Виждах го бях. Едновременно можеше да се ползва не от двама, а от десет души. "Тогава бих те помолил да ми дадеш колите от втората половина на учебника. Като стигнеш до тях, веднага ще ти ги донеса и ще те помоля тогава за първата половина." Нямаше какво повече да каже и ми даде втората част от учебника. Не беше лесно: лекциите не бях слушал, на упражнения не бях ходил, предната половина на учебника не мога да прочета, пък тя е основата за втората част. А трябваше да се учи, да се използва времето. Заядох задницата на химията пак по същия начин - със записки. Наистина, имаше някои места, които колкото и да се мъчех, не можех да разбера в момента. Обаче чувствах кое трябва да запиша и как да го запиша, та после, като чета първата половина, да си го доизясня. Така и направих.

След една седмица занесох използваните коли и поисках другите. Леда ми даде останалата част от книгата си. В края на ваканцията и върнах и втората половина от книгата, докато бяхме още на село.

Като се прибрах в София, професор Стайков бе насрочил изпитите. Явих се. Но този път изглежда мнозина бяха взели "на мушка" химията - бая народ чакаше пред кабинета му. По едно време професорът отвори вратата, погледна ни и попита: "Всички ли чакате за изпит при мене?" Да!" - отговорихме хорово. "Идете горе, в аудиторията и чакайте там. Ще дойда." Насядахме. Професорът дойде и събщи: "Понеже сте много хора за да изпитам всички ви, трябва изпитът да бъде писмен. Съгласни ли сте?" На никого не се искаше да се върне неизпитан, затова извикахме: "Съгласни сме. Написа професорът три въпроса на дъската, преписахме ги и ние на листовете си и започнахме. Когато обяви резултата от изпита, в списъка имаше и двойки и тройки. Тук-там се мяркаше по някоя петица, а срещу моето име стоеше четворка.

Ето че без да искам, започнах да разказвам за изпитите от средата, а няма да е справедливо, ако не кажа няколко думи за първия ми университетски изпит - по геология.

Това беше още през есента на 1945 година. Геологията бе един от предметите, които бяха четени /преподавани/ през първата година. Но понеже ние записахме направо втора година, нито бяхме я слушали, нито щяхме да имаме възможност изобщо да я слушаме. Не ни оставаше нищо друго, освен да се готвим и явяваме на изпит. При това между студентите се говореше, че завеждащият тази катедра - професор Радев или както галено му казваха "дядо Ради", ще се пенсионира и тази изпитна сесия му е последна. А бил щедър старецът в оценките си и "пускал" всичко да минава. Почетохме четири-пет дни с Любен и се явихме. Писа ни човека по една

четворка и ние считахме, че беше напълно обективен. Но мълвата за щедростта му сигнала до "ушите" на деканата. Вероятно и приемникът му се е попрестарал нещо и към края на учебната година обявиха последните му изпити за невалидни, като компрометирани. На юнската сесия веднага се явихме при новия. И той ни писа по четири. На едно място, където ставаше дума за двойката ми по химия в първия ми гимназиален курс, казах, че това е единствената ми двойка през живота ми, че никога не съм късан. Така е, не съм късан. Но съм връщан и то след успешно взет изпит. Именно изпита по геология, при дядо Ради. По този начин престаралото се ръководство на деканата, в едно с престаралия се приемник по тази дисциплина, огорчиха не само добрия старец, но и десетки млади хора.

За съжаление, в живота е тъй. Никога и никъде нещата не вървят идеално. Като казах това, та ми иде да споделя още нещо. Не стигаха другите затруднения, ами и по едно време на главата ми дойде още една беля. Нали разказах за последния ми полет на фронта и за катастрофата ми с Жерава, край село Старо Железарие. Бях се отдал на учението и бях забравил и казарма и самолети и всичко от този род, когато един ден в квартирата ни позвъня разсилен и ми връчи срещу подпис някаква призовка, която ме задължаваше да се явя в Софийския съд на еди коя си дата, в еди колко си часа, по дело еди кое си. "Само това ми липсваше!" - бе първата мисъл, изплувала в главата ми. Ден-два непрекъснато мислех какво мога и какво трябва да направя по този въпрос. В такива случаи хората прибягват до адвокати, свидетели и др. Но това всичко бе свързано и с пари и с време. Пък аз нямах за пилеене нито едното, нито другото. Накрая реших: "Ще се явя пред съда в посочения ден и час и ще им разкажа подробно всичко, точно както си беше." Така и направих. Постарах се да си припомня

точно обстановката и причините при произшествието и ги заучих. Дойде определеният ден. Освен мене, в съда бяха призвани още и пилота Манол Манолов и радиотелеграфиста Цоньо Николов. Но те като свидетели, а аз съм обвиняемият - нали бях "командир" на Жерава... "Какво ще правим?" - не помалко изплашени от мен, попитаха момчетата. Нямаше време за много приказки и агитация, за туй ясно и твърдо им казах: "Само истината! Ще говорите само това, което е било и както е било!" Успокоиха се. Влязохме в залата. Пръв разпитаха мене. Разказах аз историята, като нищичко нито прибавих, нито скрих от истината. Един след друг влязоха и разказаха от своя гледна точка и Манол и Цоньо и двамата се стараеха да ми помогнат. Не дърпаха чергата към себе си и не се опитаха да хвърлят кал по лицето ми. Казвайки истината, те делеяха с мен вината. Нещо повече, излизаше така, че Манол е повече виновен от мене. Разбира се, на съда стана ясно, че това дело е "дело" на някой буквоедец и му сложи кръста. Оправдаха ме като невинен. Когато се изтегляхме бавно от залата след приключване на делото, чух един арменец-адвокат да казва: "Това е лудост! Такова голямо дело, без адвокат!"

След уволнението ми имах и друга неприятност, останала от казармата, но тя бе наистина "нищо", в сравнение с делото за самолета. При издаването на вещите ми, когато ни уволниха в началото на 1945 година, ключарят не можа да намери разписката ми, за получения от мен летателен комбинезон. Затова за него ми даде "контра разписка" т.е. разписка, с която удостоверява, че съм го върнал. Но когато си подреждах покъсно документите, завеждащият вещевия склад на ротата фелдфебел Кузев /Дядката/, намерил моята разписка и се "хванал" за нея. Един ден получих съобщение да върна кожата, защото в противен случай ще бъде даден под съд. Беше през лятото на 1945 година. Отидох в летище Пловдив. За моя

голяма неприятност, складът и архивата му били преместени в летище "Добрич" и аз трябваше да отида чак там. Идеше ми да намеря дядката и да го убия. Но понеже с това нямаше да се свърши нищо, а само ставаше по-лошо, купих си билет за влака и заминах в град Добрич /Толбухин/. Срегнах се там с хората, които ми трябваша, показах им контра разписката и всичко се уреди веднага. Но на мен ми остана завинаги споменът за една "разходка" до Добрич и поуката "За всяко нещо си връзвай здраво и навреме кончето!"

Така! Делото мина благополучно, аз се успокоих и се впуснах още по-настървено в битката за вземане на изпити. Успехите ми ме вдъхновяваха и аз бързах - не, а галопирах. През последните две години с Любен така си устройохме програмата, че учехме почти всички изпити заедно.

Готовехме се за изпита по дендрология /наука за дърветата/. Пък това бе един от щастливите предмети, по които имах учебник - лично мой. Освен че скицирахме материала по конспекта, но направихме и едно табло, на което бяхме нанесли имената и други основни данни на всички дървета и храсти. Никога не бяхме мечтали за висока бележка, но тук си позволихме: "Сигурно петица! В най-лошия случай - четворка." Пак ще повторя - петицата при петобалната система бе "отличен". Ала не би! Професор Борис Стефанов бе начетен и авторитетен преподавател. Беше член на БАН /академик/. Имаше си обаче и един много сериозен кусур - личното си настроение пренасяше и в работата си със студентите. Когато се явих аз на изпит по Дендрология, изглежда беше ми минала котка път. Професорът дошъл "кисел" от дома си. Всичко му е криво, а провежда изпити. Започнах да говоря по зададения ми въпрос и той тутакси ме пресече. Уверен в знанията си, се държах курназ и настоявах на моето. Скара ми се и накрая заяви: "Ще ти пиша три минус!" "Пишете ми две, защо ще ми

пишете три минус?" - възразих аз. "Няма да ти пиша двойка, ще ти пиша една непълна тройка, ей тъй, да ме запомниш!" Наистина, прав беше човека - запомних го много добре, та и до този момент го помня, когато пиша тези редове и когато вече са изминали 42 години и него отдавна го няма на този свят.

След няколко седмици трябваше да се явя пак на изпит при него - по Горски месторастения. Бях се отчаял малко от професор Стефанов и този изпит го приготвих отгоре-отгоре. И без туй не се надявах, че ще изкарам повече от три. В изпитния ден стоях с не много добри предчувствия пред кабинета му и си чаках реда. Влязох. Зададе ми въпросите. Започнах да ги развивам. Той слуша, само кима с голямата си глава и от време на време доволно казва: "Така, така - продължавай!" Накрая заключи: "личи си, че си се готвил добре колега. Пиша ти петица!" Слушах и не вярвах на ушите си, но не му казах нищо. Побързах да изляза, докато още не са го прихванали. Вън разбрах, че този късмет съм дължал на наследника, който му се родил през последната нощ. Не помня само, дали беше пряк потомък или внуче, тъй като академикът не беше много млад.

И тъй и тъй започнах да разказвам спомени от изпитите ми, ами поне да разкажа за още някой по-интересен случай.

Бяхме решили да се явим на изпит по Лов. Професор Русков бе обявил извънредна дата. Заради големия брой студенти, записали направо втора година и не взели изпитите си естествено, за първата "неслушана" година. Почти всички професори обявяваха изпитни дати извън редовните изпитни сесии. Имаше четири-пет дни до изпита. Любен намери от някъде записки и се затворихме във факултета. За теоретичната подготовка горе-долу времето щеше да ни стигне, но Русков искаше при явяването ни на изпита, да носим и някакви чертежи, с които ни бе запознал на упражненията. Имах ги

скицирани на тетрадката и оставаше само някоя вечер да се лиша от съня си един- два часа и да ги направя. По време на този изпит Бояна бе в София. Забравил съм точно как стана, но тя изяви желание, а аз и обясних как и ѝ възложих да ги пречертае на чисто. Толкова много съм бързал, че не съм имал време да проверя дали ги е направила. Погледнах ги, външно ми харесаха, грабнах ги и заминах на изпит. Професорът ми даде въпросите и докато аз говорех, той хем слушаше, хем разглеждаше чертежите. Като свърших, ми каза "Добре", а след туй ме запита: "Тези чертежи, ти ли си ги правил?" "Аз, аз съм ги чертал" - рекох. "Ясни ли ти са?" "Да, ясни ми са" - потвърдих. Посочи ми с ръка черната дъска и добави: "Вземи тебешира и линията и ми начертай "хранилка", ако обичаш!" подви леко устни, млъкна и зачака. Явно, считаше, че или не съм ги чертал аз или не ги разбирам - беше доловил нещо, което бе формулирало в него тази дилема. За по-малко от пет минути бе начертана хранилката, без каквато и да било задръжка. Погледа, погледа чертежа, па се усмихна и каза: "как е възможно, в чертежа който ми предаваш да допуснеш такава груба грешка, при тези добри познания?" Никак не идеше да признае, че това е работа на жена ми, затуй се опитах да се оправдая, като го излъгах, че съм ги чертал по време на упражненията, когато вероятно, не съм ги разбирал напълно. "Трябваше поне да ги провериш, а не да ми ги носиш в този вид. Сега трябва да ти намаля успеха с една единица и да ти пиша четири. Както прецените!" - промълвих и зачаках мирно "четири"- повтори той и добави: "Да влезе следващия!"

Ето, че беше дошло времето и за Висшата математика - дисциплина, която също е предавана през първия курс, а изпита трябваше да го вземам, когато мога. Тя остана по-късно от другите първокурсни предмети. Това не беше нито Геология, нито нещо друго подобно. Пак учехме заедно с

Любен. Именно тук, той ми бе изключително полезен. Вях забравил елементарната математика /от гимназията/, а трябваше да се явявам на изпит по висшата. Най-напред с помощта на Любен си припомних гимназиалния материал и след това преминахме към интегралите и диференциалите. Внимание обърнахме предимно на практическото им приложение - решаване на задачи. На теоретичните въпроси почти не се спряхме. На изпита така се случи, че с Любен излязохме едновременно пред черната дъска. Такъв навик имаше професор Долапчиев - пред дъската да излизат едновременно по двама души -единият говори, а другият - мисли. Любен беше първият. И добре, че беше той, а не аз. Зададе му въпрос: "Що е интеграл?" Мъчи оттук, мъчи оттам да го каже Любен, разбира го, но не може. И дори каза на професора: "Ясно ми е, но не знам как да ви го кажа". "Ако ви е ясно колега, лесно ще го кажете. Или ако не можете да го кажете, поне ще можете да изведете формулата." „Мога!“ – се обади веднага Любен. "Кой знае? Ха изведете я, щом можете!" След пет минути Любен реши формулата. Професорът се обърна към мен с въпроса "Що е интеграл?" Казах му, че сме учили заедно и каквото знае той, зная го и аз и обратно. Погледна въпросително Любен и той каза "така е." Долапчиев веднага си направи сметка, че с един удар ще удари два заека и каза "Добре! Можете ли да решавате интеграли?" "И интеграли и диференциали." – заяви Любен. Взе професорът тебешира и раздели дъската на две половини – лява и дясна. След това подаде на Любен кредата и рече: "Пиши!" – и задиктува задачата от интегрално смятане. Когато Любен записа условието на задачата си, професорът даде по същия начин и на мене подобна, но като че ли малко по-лека задача. Започнахме да решаваме. Не след дълго Любен свърши, реши я. Аз кретах по-бавничко, но в края на краищата също я реших без грешка.

/Трябва да поясня, че Любен беше завършил румънска гимназия, а там още в гимназията са ги запознавали с материала от висшата математика, а аз за пръв път чувах термините "интеграл" и "диференциал."/ "Интересно!" – възкликна професор Долапчиев – да не знаеш що е интеграл, а да решаваш задачи от интегрално смятане? Да знаете, че това силно понижава успеха ви!" Аз като чух последните му думи се успокоих – значи само понижава успеха ни, а не е безуспешно явяването ни и си рекох на ума: "Тройка, тройка! Кой ти я дава? Та това е висша математика!" За мен беше така, но съжалявах за Любен – той заслужаваше на-високата оценка. Знаеше много добре материала. "Седнете си!" – чухме последната му дума. Провлачихме се до масите и седнахме. Пред черната дъска излязоха други двама. "Начка, много лошо стана!" – се обърна шепнешком към мене Любен. "Ще трябва да се задоволим и с тройките – му отвърнах аз. - Важното е, важното е, че няма да се явяваме втори път!" "Какви тройки, бе! Изпита ни пропадна. Сигурно ни е завъртял икилиците /двойките/!" Опитах се да го успокоя, но нищо не помагаше. Излязохме от залата, но Любен не желасше да мръдне повече нито крачка навън. Реши да остане и да чака до приключването на изпитите за деня и да пита професора за резултата от нашето изпитване. Така и направи. Аз не смеех, а и никак не беше удобно да го оставя – чакахме и двамата. Накрая излязоха последните изпитани студенти, а след тях и Долапчиев. Любен застана отпреде му и отчаяно го попита: "Господин професоре, може ли да ни кажете резултата от нашето изпитване?" Той ни погледна съвсем набързо и също така набързо отговори, без да прави никаква справка в бележника си или да попита кои бяхте и т.н.: "По една тройка не ви ли стига" - и пъргаво се спусна низ стълбите. Любен само успя след него да произнесе: "Благодаря" - но оня дали го чу, не бе твърде сигурно.

Интересен беше също изпитът ни по - "Хидравлика с укрепяване на пороите" - при професор Асен Биолчев. Това беше последният ми студентски изпит, макар че след този случай ще разкажа за още един. Не искам да завършвам разказа си с отрицателни явления.

Професор Биолчев, както и професор Петко Петков /по Горска таксация/ и други бяха от новите, както им казваха тогава студентите - от "Осьмналите" професори, легнал като обикновен учител и осьмнал като професор т.е. набързо произведени от учители в професори, след 9.IX.44 г. Те и истинските учени, като Борис Стефанов и други, бяха във вечен антагонизъм. Та бяхме на изпит при Биолчев. Пак заедно с Любен, разбира се. Не бяхме само ние - преди нас имаше още много чакащи. Дойде уважаемият професор и започна. Но изглежда, че през изтеклата нощ не бил спал добре. Излезе студент пред дъската, зададе му въпрос и автоматически го срази с въпроси, упреци и ругатни и на бърза ръка му каже с неговия шипящ говор: "Не си готов колега, ще трябва да се видим и друг път!" Един, двама, трима - къса, та къса! Не пуска никого. Ето, че излезе и Любен. Помислих, че с него няма да се повтори участта на предшестващите - беше се подготвил добре. Смятах и основателно, че няма да му се даде лесно. Очаквах с нетърпение развоя на нещата с него. За съжаление, Биолчевият "вихър" помете и него. Поредната жертва трябваше да бъда аз. Когато каза: "Следващият!" аз станах от стола и тръгнах към него не с мисълта да взема изпита, не и със страх, а пълен с гняв и желание да отмъстя по някакъв начин на този зъл професор. Падна ми се някакъв въпрос за еруптивните /вулканичните/ скали - произход и т.н. Започнах да обяснявам, че са произлезли от изстинала вулканична лава и т.н. Говорех вярно, но него това не го интересуваше и ме засече: "Е, е! Чакай, чакай! Ти както започна лава, каша!" Той очакваше да клекна като

другите и да му се оставя да ме мачка. Но вместо това отговорих съвсем спокойно: "Е да, господин професоре! Така е било - лава, каша и то огнена. Не било шоколадови блокчета!" Сепна се, погледна ме изненадано и започна да говори на "Виe", както подобава на един професор: "Виe господин Раденков, нещо извън релсите..." "Не Раденков, а Раденски!" - го коригирах аз. "Ех, Раденски, Св. Йоански, все тая" - се опита да ме уязви той. "Да господин професор, но аз назовавам нещата от вашата дисциплина с истинските им имена и пак сте недоволен, а същевременно виe не зачитате собствените имена на студентите ви!" Разбра, че си е намерил майстора, както се казва и, че ако продължава по този начин, може да се получат някакви усложнения. Млъкна и не само млъкна - позамисли се и след малко влезе в релсите - все едно, че не беше се случило нищо, все едно, че не бе той. Писа ми добър, а след мене и другите изкараха. Но Любен трябваше да се явява повторно.

Един от най-тежките изпити, които най-много са ме плашили, беше Геодезията - наука за измерване повърхността на земята, землемерство. Лекциите за нея се четяха две години - първи и втори курс. Както вече обясних, когато са четени лекциите през първи курс аз още не съм знаел, че ще бъда студент. Ходел съм на срещи с бъдещата ми съпруга, женил съм се и т.н. Живял съм си безгрижно, по отношение на Геодезията. Когато започнаха лекциите втория курс, т.е. през моята първа студентска година и се навлизаше в същността на висшата Геодезия, аз гледах, дето казват, като коте в календар - нищо не разбирах. За пръв път тогава чувах думата "лата", нежели да разбера същността на урока. Кошмар! Разбрах, че тук ще имам изключително големи затруднения и се чудех какви мерки да взема, та да се справя с тази дяволска геодезия. Събрахме се с Любен. Разбрах, че и той, горе-долу, е на мойто дерадже. Обсъждахме, размисляхме и все до един извод стигахме -

необходима е незабавна и пълна мобилизация за подготовката и явяването на изпит по този предмет. На други лекции не ходехме, но тези не изпускахме. На упражненията бяхме още по-редовни. Намерихме учебник и ползвахме и него. Годината свърши, но ние не посмяхме да се явим нито на юнската, нито на октомврийската сесия. Редът му дойде през третата година /IV курс/, когато Бояна беше при мен в Овча купел. Професор Венедиков бе насрочил изпит - не помня дали беше през редовна или през извънредна сесия. Не е важно! Важното бе, че аз вече бях решил да се явявам и освен знания, набирах и кураж. Вкъщи говорехме за този изпит, така че и Бояна заживя с моите неволи. Преди да изляза от квартирата ни в датата на изпита, Бояна ме спря на вратата и ми се усмихна: "Ако вземеш днес изпита, ще ти изпържа колкото искаш яйца, а с тях ще ти дам и хляб, колкото можеш да изядеш." Съблазнително условие, наистина. Заслужаваше си да се понапъне човек.

Професор Михаил Венедиков беше един от рядко културните, не само измежду колегите си, но изобщо между хората. Търпелив, внимателен, разумен, благороден - само като те погледне и ти продума две думи и те успокоява. Взех въпросите и започнах да говоря. Учудвах се как всичко, което бях прочел, само излизаше от устата ми, без задръжки. Изчерпиха се отговорите и по трите въпроса. Чаках да ми каже "Достатъчно" и т.н. Но той не казваше. Помълча малко, помисли, а след туй ми зададе още един допълнителен въпрос, из областта на Висшата геодезия. Това беше сложен въпрос. Изглежда, че му беше необходим, за да оформи оценката си. Отговорих колкото можах и мълкнах "Много добре, колега! Ще ви пиша петица и вярвам, че ако ви се наложи в практиката да работите в областта на Геодезията, няма да ме изложите!" - бяха последните му думи и вписа в бележника си.

За съжаление или за щастие, в практиката, не стана нужда да използвам познанията си по Геодезия, особено пък по висшата. Но откак съм завършил досега, редовно, най-малко един път в годината сънувам, че ще се явявам на изпит по този предмет, а все нещо не е в ред.

Бях окрилен не само от успеха, но и от душеното богатство на професор Венедиков!

Прибрах се сияещ в квартирата си. Бояна, позна какво е станало и направо попита: "Колко можеш да изядеш?" "Пет" - рекох. Сложи тиган с олио на котлона и счупи пет яйца. Остави и хляба на масата. Бяха много вкусни, но чинията се опразни, а в стомаха ми, като че ли имаше още място. Бояна, се досети и попита: "Искаш ли още?". "Ако има, чукни още две!" - се пресрамах аз. Седем яйца, за един обяд. Нито дотогава, нито след това можах да проявя такава геройство.

ТРУДОВА ДЕЙНОСТ

ТРУДЪТ МИ ОТ ДЕТСТВОТО - ДО СТАЖА

Както загатнах в началото, трудовата ми дейност започва още от детските ми години. През нашето детство започнеш ли да се чувстваш човек и ти дават някаква работа. Не те оставят да се чудиш какво да правиш. Това е било много полезно нещо. Първо, щом имаш занимание ти не се нуждаеш някой да те занимава - освобождаваш възрастен човек от задължението да се върти край тебе. Второ - самият ти вече вършиш някаква полезна дейност, допринасяш с нещо вкъщи - от тебе има, макар и малка, полза. Трето - най-важното - привикваш още от малък на труд, т.е. на основната човешка добродетел. Освен това, укрепваш и физически, и психически.

Най-напред ми дадоха да паса едно мъжко шиле. Виках му "Котле" от коч. После ми поверяваха няколко телета, едно след друго, от които помня само красавеца "Венчо". Стана як тъмнокафяв вол.

Още по-късно, най-много работа имах с едно не много едро муле, наречено "Мачок". /Мачок вероятно иска да каже "малко", "дребно"/. Въпреки че беше дребно, беше много яко и носеше голям товар. Най-големият му недостатък беше това, че бе "лудо" - ненавиждаше хората и всячески се стремеше да ритне когото и да било, щом е в близост с него и застрашава спокойствието му, т.е. може всеки момент да прекъсне почивката или храненето му /на ясла или на паша/ и да го хване на работа. Най-често го водех някъде на паша. По време на усилена полска работа - копане, жътва и други, бях все край него. Още повече, изпълнявах длъжността водоносец. Жънем примерно на Голямата нива. Хващам го, закачвам бъкела на самара, качвам му се и - на Суватя, над Вудджовото. Напълвам

бъкела /бъклите/ с прясна студена водица и обратно, при зажаднелите жътвари. Друг водоизточник беше изворчето при Деридере /Деридерската вода/, кайначето в Буков дол и др. Не рядко ходех и до чешмата в селото, като съчетавах носенето на вода с нещо друго от къщи. Водоносенето не винаги е ставало на самар. Много пъти съм носил бъкела на рамо. Не винаги е било възможно да ми се осигури "превоз". А в Буков дол, дори и сто превоза да имаш на разположение, не можеш да ги използваш. Теренът и особено в самото дере, в което се намира изворчето, е толкова стръмен, че пеш трудно се върви. Работа като "пешак" са ми възлагали и в други най-различни случаи. След хармана, например, житото трябва да се просълънчи. Майка ми или баща ми го простираха върху конопени черги /"простори"/, направени най-вече за тази цел и ме насаждаха да го пазя, а не е час, не са два. Много ми беше неприятно и трудно, когато сушенето ставаше на двора. Току видиш, налетяли рояк врабци от кавака или някоя съседска кокошка отривисто кълве в някой ъгъл на простора. Един ден, при едно такова пазене на простряно жито за сушене, скарах ужасно майка ми и чичана Гина. Бях се занесъл нещо и като погледнах към житото, едно домашно пиле /пуладка, ярка/, чука ли чука по простора, с човката си. Ядосах се, взех един камък и без много да му мисля - право в пилето. Изкряка, горкото и закуца на един крак, а на десетина крачки, въпреки опасността, клекна. Бях го ранил жестоко. Чичана чула крякането му и погледнала през прозореца. Познала го. Войната между нея и майка ми започна веднага. Съжалявах много за точната си стрелба. След този инцидент нашите се позамислиха и за да избегне евентуални неприятности от същия род, баща ми закарваше житото на хармана, на Св.Троица - извън селото. Там беше рахат. Я дойде някой врабец, я не. На "Света троица", край простора с жито прочетох "Под игото" - най-хубавата

книга, която съм чел през живота си. Този роман ми беше дал учителят Попов, от училищната библиотека.

Производството на тютюн не малко ме е лишавало от свободно време и игри. Събуждаха ме сутрин рано и ме водеха на нивата, особено когато баща ми не беше вкъщи. Нали след него аз оставах единственият мъж, не биваше да оставям жените да ходят сами, още по тъмно на къра. Водеха ме главно като придружител, но нищо не пречеше да ме използват и за бране. А веднъж сестра ми такъв номер ми погоди, че още го помня. Така бе дошло, че тютюнът в Буков дол, "Под камъка" стана за бране, а нито майка ми, нито баща ми могат да вземат участие в брането му. С тази задача бе натоварена сестра ми, осем-девет годишно момиченце. Естествено, взима мене за "дружина" - /придружител/. Аз бях още в предучилищна възраст. Придружаването не ми тежеше - обикалях наоколо из лещака, търсех гнезда и от време на време ѝ се обаждах. Тя обаче, сама не може да се справи. Слънцето скоро ще изгрее. Вика ме при себе си и ме кара да бера и аз. Започнах и брах десет-петнадесет минути. Не е лесно да късаш лист по лист като опоскваш растението от всички страни. Отегчих се. Оставих и дадох зор да си ходим. Сестра ми решила да ме използва на всяка цена, защото в противен случай пропада цялата работа. И не само да остана, но и да бера. Затова прибегна до хитрост. "Начо, бери, бери! Я виж, който работи много, какво става с него!" - започна тя. "Какво става?" - запитах аз нехайно. "Не знаеш ли?" "Не!" "Не си чул за Вулджов Янка?" продължи тя. "Не" - пак отвърнах накъсо аз, но вече с известен интерес и зачаках да чуя по-нататък. "Нали знаеш, че той много работи?" "Какво работи?" "Всичко" - поде тя - и тютюн бере и ниже и плете и всичко, всичко". "Та какво от това?" - недоумявах все още. "Не знаеш ли, ще се жени за царицата!" "Ехе?" "Ехе" на нашия детски език означаваше: "Сериозно", "Истина ли?",

"Нима?""Така ли?""Не думай!". "Най-сериозно" - произнесе тя - днес на обяд ще дойде да го вземе." Последва обяснение от нейна страна, че царицата щяла да дойде с лека кола на "Хорището" /на площадчето, където става, хорото в Бяртенската махала, пред дома на Апостол Кетипов/ и че ние ще отидем да я видим. Цялото село щяло да отиде да я види. Моят интерес порасна твърде много, особено към леката кола. Те така рядко минаваха по онова време по шосето Станимака -Чепеларе, и така бързо преминаваха през Хвойна, че едва си ги забелязал и те се скриваха. А сега ти се отдава случай да видиш лека кола отблизо, спряла и то не каква да е, а царска. Как няма да береш? Ще береш като луд! Та нали трябваше да се обере този дяволски тютюн, тогава да си ходим, а ако закъснеем току виж, изтървали сме и царицата, и колата. Като се прибрахме вкъщи след това, сестра ми си имаше доста неприятности с мене, защото не бях забравил така лесно, както тя си бе правила сметка на нивата. След този случай, не посмя вече да ме излъже.

Низането на тютюна беше още по-неприятно и тягостно. Трябва да стоиш почти неподвижен, седнал, като шава само дясната ти ръка. Ранното ставане и горещината те приспиват. Започваш автоматично да поднасяш листа, докато вместо жилката му, набодеш пръста си на остроото връхче на иглата. Това убождане автоматически те събужда и те държи нащрек, докато позабравиш и докато дойде следващото убождане. Чудех се каква друга работа да си измисля, та да избягам от низането. В такъв случай с най-голямо удоволствие хващам лудото муле и тръгвах за където и да е.

В раздела "Родоописание" и в детските ми игри вече споменах два случая, които добре демонстрират моята привързаност към баща ми и неизбежното ми участие в негова помощ – сенокоса в Ръжен дол и на Татънския кутел. Мога още много примери да посоча, които изясняват това, но ще се спра

най-много на още един-два. Беше пак по онова време, когато гръмнах с моя дървен пищов в букака край Татънски кутел, та подплаших и отклоних от ловеца подгонената сърна. Сеното бе изсъхнало и трябваше да се вози. Трябваше да се стане рано с разчот да се стигне до селото при изгрев слънце и да се поеме обратно курс към ливадата, докато още не е напекло. А пътят трае приблизително три часа. Баща ми товари сеното и ме изпрати на около километър и нещо от ливадата, докато премина гората и навляза в другите ливадни блокове – Средня, Черквата и Марчовица, които следваха непрекъснато един след друг. Бяхме пътували с товарения Мачок около един час и токущо бяхме излезли от Марчовица и навлизахме в стръмния път на Бешурук, към Кръстопътя. Дотук не бяхме срещнали жива душа или ако сме срещнали, "живата душа" благоразумно се е отбивала от пътя ни и е направила всичко възможно да не я забележим. Слизайки обаче по каменливата пътека към Кръстопът, чух звънци – някой мераклия овчар беше изкарал вече стадото си, макар че имаше най-малко още половин час докато съмне. Веднага след звънците се чу и кучешки лай, който бързо приближаваше към нас – мене и мулето. Автоматически се наведох и взех два камъка от земята. Същевременно извиках на овчаря да си прибере кучето. Никой не се обади, а кучето съвсем ме наближи и нямаше намерение да спира. Когато вече беше на пет-шест метра от мене, ясно определих нахождението му по лая и ръмженето му, вдигнах дясната си ръка и отпратих един не много ситен камък към предполагаемата цел. Камъкът тупна "на меко" и мигом застрашителният лай и грозното ръмжене бяха заменени с плачевно квичене. Бях го улучил. Стопанинът му, който до този момент е "виждал" всичко, но се правеше че го няма, извика разтревожен: "Ей, защо биеш кучето?!" "Как няма да го бия, че то ще ме ухапе!" "Че на мен за какво ми е куче, дето не

хапе?" - изфилософства овчарят. "Че на мен пък, за какво ми са ръце, като не мога да се отбраня?" - отвърнах аз с детското си още гласче, в нощния мрак. Овчарят не посмя да ме наближи. Може би усещаше, че в ръката си държа още един камък. Освен това, кучето се бе отдалечило на почетно разстояние и за него нямаше повече опасност.

Друг път вършеехме овеса на Глухи връх. Вечерта докарах зърно, но беше се стъмнило вече и останах да ношувам вкъщи. Сутринта рано закачих торбите с ядене на мулето, качих се и аз и потеглих нагоре. В Маре, под Проданската вода, чух лек тропот от слизащ по същия път товарен добитък. На това място пътят бе много тесен и добичетата спряха. Спря и мойто муле. Мъжете, които караха другите мулета, също спряха. Оглеждаха се, сякаш търсеха нещо да видят, след което единият рече на другия: "Къде ли е тръгнало това муле без човек?" Те вероятно са чакали да се появи човек след мулето, но не видели такъв, а мене не ме виждат, понеже съм бил толкова малък, че съм се изгубил из самаря и в тъмното не личи, че има човек.

В началото, когато говорех за биографията на баща ми, описах случая в Ръжен дол, когато бях заспал върху вървилника пълен със сено. Няколко години след това, когато бях вече в прогимназиалните класове, от Ръжен дол имам още един спомен.

Сред лято. Ливадата бе скосена, сеното - изсушено и събрано, а голямата част и извозено. Останало бе сено, за което баща ми предполагаше, че е един товар. Негови другари делачи, го извикаха за дялане. Оказал се добър работодател, решил да отиде и ми каза: "Останалото сено от Ръжен дол ще го докараш сам. Можеш ли?" Помислих си дали мога, но не можах да отговоря веднага. "Като напълниш вървилниците, ще ги товариш "на клечка", нали знаеш?" "Знам" - рекох. "През

реката ще му се качиш, иначе може да се удавиш!" - ме предупреди.

Вързах празните вървилници на самара, качих се на мулето и със самочувствие на възрастен се отпавих към ливадата. Стигнах до нея, а тя е откъсната навътре в дола. Бях притеснен, затова не губих никакво време - веднага започнах да пълня вървилниците. Пълних, мачках, връзвах и развързвах, тъпчех - едва го събрах. Оказа се малко повече от товар. Разстраних ги за товарене и въведох мулето между тях. Прекарах прашката /въже, вързано за самара на мулето, върху което трябва да лежи товара/ под цапилото на вървилника и я запънах с клечка. Започнах да търкалям вървилника по прашката и той се качи на самара. Възтегарката /дръвце с чатал на единия край, с което се подпира товара докато се товарят и двете страни/ бях опрял на предната част на самара. С малко ловкост и повече усилия, вързах вървилника, т.е. товарих едната страна. Половината работа бе свършена - оставаше другата половина и готово. Преминах от другата страна, за да извърша същото и там. В този момент мулето изкриви задницата си, възтегарката се наведе, самарят се изхлузи от гърба му и вървилникът падна на земята - преврати, както казваха нашенци. Върнах се, развързах вървилника, дигнах самара в нормално положение и започнах отново товаренето. "Номерът" с превратането се повтори още два пъти. Нарочно го правеше. Знаеше, че може безнаказано да си играе с този нахален малчуган, който има дързостта да се опитва да го товари сам и то в такова затънтено място. Устата ми засъхнаха. Дерето бе до мене, но не смеех да се отделя и за секунда - това би значело за мулето, че аз се предавам и то щеше да стане още по-непокорно. Когато за четвърти път товарих едната страна и минах от другата, то се закова и не мръдна до края на товаренето. Беше се уверило, че малкият стопанин е упорит повече от него и е безсмислено да упорства.

Прибрах инвентара и го поведох към къщи. Когато стигнахме до Голямата река, го преведох до един камък и се качих отзад, на купулата му /зад самара/. На отвъдния бряг слязох. Ако беше свободно, щеше да ме пребие с ритане, но с товара не можеше. Стоеше мирно и чакаше да сляза, та поне от мене да му олекне. След сто-двеста метра от реката, излязохме на шосето Смолян-Пловдив, по което трябваше да изминем четири-пет километра. Автомобилите тогава бяха рядкост, както поясних по-горе - я те срещне кола, я не. Но срещне ли те - страшно! Тогава добитъка се страхуваше много от автомобил в движение - свири, бучи, прахоляк вдига, движи се с голяма бързина. Това толкова плашеше внезапно срещнатото добиче, че то не само спираше на място и се мъчеше да избяга от пътя, ами понякога се изправяше и на задните си крака. Слава Богу и този етап премина успешно и като влязох в Стария път, си отдъхнах. Закарах сеното.

При едно дялане на Пърхово, баща ми взе и мене. Там беше и синът на чичо Кръстьо Шотилев - Васил, мой съученик. Това бе голям епос от детството ми. За него тук няма да се спирам, тъй като имам отделен разказ за случая - "Дялани греди". Няма да се спирам също и за пасене на мулето нощно време, през лятото, тъй като и за това съм посветил едно разказче - "Шапката".

През годините на прогимназията /12-14 годишна възраст/, вече ходех за дърва с моите другарчета, главно с Гочо Марудински. За дърва ходехме далече - на Средне, Пашалийца. Старата гора в този район още не бе изсечена и винаги се намираха сухи или почти сухи дърва, но за един товар се губеше цял ден. Не беше лошо. Най-малко двама души. Помагахме си и при брането и при товаренето, ако стане нужда. Добитъкът разбира, че не си сам и е по-покорен.

Един ден майките ни поръчаха да закараме борикови дърва, за печене на хляб. Най-близките борики, предимно чер бор се намираха на Ечименище - на половината път за Пашалийца. Това ни позарадва най-напред. Още повече се зарадвахме с Гочо, когато слязохме на Ечименище и намерихме отсечен грамаден чернок. Заключихме с брадвите и отсякохме четири трупа от към дъното на лежащия ствол. Помислихме, че вече сме набрали дървата и започнахме да цепим трупчетата. Цели бяха тежки и не можехме да ги вдигнем, а дървото не може "на клечка" да се товари. Разочарованието ни бе много голямо, когато жилавият дънер започна да отхвърля брадвите без да се пука, а клиновете, които се опитвахме да забием в него, се пръскаха също безрезултатно под ударите на брадвите. С голям труд и упоритост, най-сетне "цепанките" бяха разстранени за товарене. Оставихме ги и хукнахме да търсим вода, за да утолим горящата ни жажда. Който не е търсил вода на Ечименища, той не знае какво значи продължителна и мъчителна жажда. Няма вода и толкоз. След дълги и безплодни обикаляния, ни дойде наум, че при ятака /ограда от колове и върлини, в която нощем затварят овце или друг добитък/, който се виждаше наблизко, може да има вода - овчарят вечер спи там, там си готви, храни се и пие. Разбира се, не може да няма вода. Веднага се намерихме при ятака. Загърсихме в колибата, край оградата и т.н, но пак нищо не намерихме. Отчаяни, изгубили и сетни сили, тръгнахме към дървата. Точно тогава забелязахме, че единият от боровете край ятака изглежда някак си по-особено - подкастрен е по-височко и мястото около него е пооттъпкано. Приблжихме и го заоглеждахме. Високо сред клоните му висеше надут мях. "Вода!" - си помислихме и Гочо на секундата се намери при мяха. Нямахме търпение да го свали и долу на земята, спокойно да утолим жаждата си, ами на дървото го надигна и започна

да пие. "Мляко!" - извика зарадван - кисело мляко. Напи се и тогава го свали. Аз го поех отдолу и също се напих. Гочо слезе, каза че не се е хубаво напил и пак пи. После на мен се препи още. След това пихме още и двамата. Накрая мехът се изпразни и сгърчи. Закачихме го на един от по-ниските клони и с препълнени стомаси от мляко, отидохме при дървата.

След два-три дни чичо Гочо Драганов минавайки през махалата към дома си, мърмореше на висок глас, неопределено на кого, но да го чуят всички: "Да изпият всичкото ми мляко, да ме оставят гладен. Но аз ще сложа ситно нарязана козина в млякото и ще ги нареда хубаво." Нещастникът! Неговото мляко сме били изпили. Сетил се бе, че "това е работа само на Наче Радински и на Гоче Марудински". И това изявление считаше за най-голямото отмъщение, което би могъл да ни направи. Добродушен и кротък човечец беше.

На 15-16 годишна възраст вече минавах за работоспособен човек т.е. трябваше да търся работа вън от къщи, за която можех да получавам пари, та да помогна на издръжката си. Първият "спасителен бряг" в този смисъл се оказа тогавашното горско стопанство Персенк /днес г.с. Михалково/. Поради своята отдалеченост от населени места и голямата надморска височина то непрекъснато изпитваше нужда от работна ръка. Когато и да съм отишъл там за работа, винаги съм бил приеман с готовност. В началото участвах в почистването на стари сечища, в маркирането на нов лесосечен фонд и др. През едно лято бях прикрепен към горския охранителен участък Карабаир, в помощ на старши горския надзирател - Стоян Гашев. Седалището на бай Стоян беше в горския пункт в същата местност - Карабаир. В този пункт имаше място за повече хора, затова и аз се нанесох в него. Бай Стоян беше улегнал, практичен и съобразителен човек. Бързо ме оцени и ми се довери напълно. Често ме оставяше сам на пункта и си

слизаше до село, за да се преоблече. Сменяхме се – един път аз си ходех в неделя, а той през седмицата. Другата седмица – обратно. Какви политически възгледи е имал и какво отношение бе проявил по-късно към партизаните в този район не зная, но няколко месеца преди 9.IX.1944 г. бе убит от тях, недалече от пункта.

Колкото по-възрастен ставах, толкова и претенциозността ми ставаше по-голяма и търсех по-добре платена работа.

Беше през лятото, някъде след завършването ми на VII гимназиален клас. Отидох на Персенк да питам за работа. От моя аратлик /побратим/ Атанас Стоянов Гацев, син на бай Стоян горския разбрах, че има на няколко места работа, но най-добра и платена била работата по строежа на телефонната линия от Персенк за село Лясково. На този обект вече имаше изпратена работна група, цялата от с. Павелско. Но той смяташе, че за още един човек ще има място и ме насочи натам. Като разбрах, че в нея е включен и моя много добър приятел – Васил Димитров Кисьов, никак не се колебах. Взех едно препоръчително писмо от стопанството и се отправих за "Равни ливади", докъдето бяха стигнали. Никога не бях ходил там, но телефонната линия ме заведе много лесно.

Като пристигнах обаче, ударих на камък. Групата се състоеше от пет души музиканти: братя Пъневи - Сандьо и Митьо /Кеменетата/, братя Бляткови - Георги кларнетист, а Ангел - гайдар и Живко К. Джурджев - акордеонист. Освен тях, в състава и влизаше и Ангел Петров Пашев, като доверен човек на стопанството. Той беше женен за сестрата на Васил - Люба, поради което бе взел и Васил, без да иска съгласието на другите. Кеменетата бяха довели пък своя братовчед - Борис Ат. Пънев. Не зная как се бе вмъкнала в групата и една цветиста личност от село Хвойна - Петър Шкардев. Когато се явих при тях, ме посрещнаха с интерес, но след като им казах за какво

съм отишъл и им подадох писмото, болшинството ме изгледаха накриво. Вероятно сметнаха, че ще легна на гърбовете им. Не изпитаха неприязън към мен само Живко и Борис, а Васил се радваше от все сърце, че и аз съм при тях. Струва ми се дори, че им повлия малко да не бъдат груби срещу мен, макар че някои и него не обичаха. Впоследствие разсеях съмненията и опровергах предварителните им опасения, но в самото начало трябваше да изпия една доста горчива чаша.

На "Равни ливади" пристигнах късно. Нямах време да си устройвам колиба. Освен това, времето беше топло и нямаше изгледи за бързо разваляне. Легнах на открито и се завих с чергите, които носех със себе си. През нощта времето се развали и посред нощ заваля хубав напоителен дъжд. Сkochих веднага и приближих към колибите на другите, с надежда някой да ме приюти. Дъждът бе събудил всички, но никой не ме покани да се подслоня на сухо. Дъждът ставаше по-силен и се принудих да ги попитам, може ли да се намери едно местенце за мене, до сутринта. Никой не каза, че може, дори се чуваше кискане под чергите. Петър Шкардев познаваше добре района и хилейки се ми обясни, че на стотина метра нагоре в еди каква си посока, има малка пещера в една скала, която може да приюти не един човек, а двама-трима души. Не разбрах отначало - подиграва ли се или казва истината, но все едно и да останех при тях - полза никаква, дъждът ще ме облива безпрепятствено. Метнах одеалата на гърба си и тръгнах нагоре, в посочената от Шкардев посока. Мястото беше каменисто и без дървета, но висока папрат покриваше площта, по чиито листа и стъбла имаше милиони капчици роса. Още не бях изминал 15-20 м. и почувствах, че от кръста надолу съм мокър до кости. Нейсе, намерих пещерата. Шкардев може да се бе подиграл, но не ме бе излъгал. И не беше лоша. Ако бях се подслонил отначало в нея, нямаше да ме измокри дъждът.

Но и сега, въпреки, че влязох мокър, тя изигра положителна роля - спаси ме от по-нататъшно непрекъснато мокрене, което неминуемо щеше да доведе до заболяване. Разбира се, имаше голяма опасност и сега да се разболея, особено ако бях легнал да спя. Но аз не сторих това - до сутринта осъмнах прав, без да подвия крак.

На следващия ден дъждът продължаваше без изгледи да престане. Наближаваше неделя и музикантите решиха да си отидат в селото. Останалите бяха малцинство и се присъединиха към тях. А аз нямах абсолютно никакъв избор, с подгизналите си одежди и черги. Докато стигнем до село Лясково се измокриха и другите. Отбихме се в общината. Селото бе българо-мохамеданско, но кметът му бе от село Хвойна - Ангел Губеров. Не случайно бе изпратен за кмет там този простичък, без образование човек. Имаше природна интелигентност и добро сърце. Като ни видя какви "мокри кокошки" сме, особено аз, каза на разсилния веднага да напаля печка в една от стаите в общината, а докато ние сушихме мокрите си дрехи и се стопляхме, той бе разпоредил на някои хора от селото да донесат нещо за хапване, ако имат. Наскоро при нас пристигнаха няколко души и оставиха хляб и топла храна, предимно оризена чорбица с картофи, която ми се видя превъзходно ястие. Не бяха излишни и няколкото кабрици /малки качета/ кисело мляко. Докато престояхме в Лясково, дъждът престана. Нахранени, подсушени и ободрени потеглихме за Павелско.

В началото на следващата седмица групата, в едно с мене, поде отново строителството на телефонната линия. Но първия ден аз не отидох на работа, а останах да си направя колиба - де да знаеш, кога ще дойде пак дъждът. От ден на ден отношението на групата към мен се променяше в моя полза и най-сетне бях признат и приет за равноправен член.

По онова време бяха сформирани така наречените "Безработни групи", т.е. групи в които се приемат лица останали без работа. С други думи сам си признаваш, че нямаш никакъв друг изход и каквото ти се възложи, ще изпълняваш. Понякога ходех и там, особено докато не бях още добре укрепнал физически. "Безработните групи" се използваша за ремонт на пътища и за строеж на нови такива. Едно лято бяхме край Чепеларе, а друго - на Сините ханчета. И на двете места чуках чакъл ръчно, с малко чакълджийско чукче. Изглежда тогава съм получил леко изкривяване наляво в гръбначния стълб, което и до днес не можа да изчезне. От Чепеларе съм запомнил не толкова работата, отколкото отиване един път на работа. Беше понеделник. След неделния ден се връщаме на работа в групата. Вървахме пеш, между Сините ханчета и Чепеларе. Бяхме трима души - братя Васил и Димитър Ангелови Марудови и аз. На едно място ни настигна бричка /малка, лека четириколка на добре пружиниращи яйове, теглена от един кон/. Бричката бе наговарена с дини. Каруцарят, който бе същевременно и стопанин на бричката и дините бе седнал отпред и държеше поводите на коня. Дините ни съблазниха. Някой подхвърли да си вземем една. Без много да мисля, настигнах бричката, грабнах една диня и се върнах веднага назад. Не бях стигнал обаче още до другарите ми, бричкаджията се обърна и погледна дините. Забелязвайки "легло" на изчезналата диня /те бяха поставени върху сено, за да не се набиват при транспорта/, спря бричката, скочи от нея и се затича към мене. Изплаших се. Хвърлих динята в урвата към реката и побягнах. Нашенци го спряха, увещаваха го, че не съм вземал диня, вероятно някой друг, но истината си бе явна. Човекът видя, че е безсмислено да ме гони - динята вече бе станала на десетки парчета низ стръмния склон. Когато каруцарят се качи на бричката си и подкара отново коня към

Чепеларе, аз се върнах при моите спътници. Но знаете ли как? - Никога през живота си не съм изпитвал по-голям срам от себе си, както в онзи момент.

На Сините ханчета работата също не остави нещо сериозно - чукаш чакъл и толкоз. Впечатление ми е направило едно посещение /инспекция/ на "Началството" на безработните групи. Беше някакъв трудов офицер. /Групите май бяха цивилни поделения на трудовите войски/. По време на обяда "мина" между работниците да види как се хранят. Току-що бяха разлели чорбата от кухненския казан. Между другите работници в Групата бе дошъл и Дорков Ристьо /Христо Дорков, от Павелско/. Физически здрав мъж, но психически - почти ненормален /идиот/. Началството "налетя" точно на него - не го познава и го пита: "Как е бре юнак, хубаво ли е яденето?" - и се усмихва, чакайки одобрителния му отговор. Ристьо опразни лъжицата в гърлото си, произточи шия и отвърна: "То такво, господин началник, хубаво е таквоз, ама е малко" - и продължи да лапа. Оня се посконфузи малко, и без да се обади повече зави нататък и изчезна между тракащите гладни канчета.

Освен котлова храна в тези групи бе осигурена и квартира - дървени бараки, натъпкани като казарми. В казармата къде е по-добре - все млади хора, здрави, чисти, режим за тишина, за сън и т.н. В нашите бараки царуваше пълен безпорядък и непрекъснат шум. Не можеше да се спи повече от пет-шест часа на денонощие. Затова няколко младежи решихме да излезем от бараките и да спим на открито - нали е лятно време, няма от какво да се плашим. И излязохме. Взехме си одеялата и се настанихме... край река Чая. Ама до самата река - на седем-осем метра от водата и на равно място!?! На онова същото място, което при един обикновен летен дъжд се залива от придошлата вода. Спахме само пет-шест нощи и за щастие дъжд не заваля

и водата не придойде. Друга вода ни заля обаче - настинахме здраво. Как няма да настинем, та край реката нощно време става студено, независимо от това, че е лято. Ами непрекъснатата преситена влажност на въздуха? Не разбрах какво точно бе станало с другарите ми, но аз бях много зле. Вдигнах температура, закашлях. Отидох на лекар в село Хвойна. Диагностира бронхопневмония и ми препоръча някакви лекарства. Така също и да ям мед. Като се върнах вкъщи, баща ми ме попита, какво ми е казал докторът. Обясних му, казах му и за меда. Едва тогава изля яда си, дето така глупаво съм легнал да ношувам край реката. Мед не ядох, разбира се, но след това съм внимавал много, когато се е налагало да прекарам нощта на открито.

След женитбата, ми се наложи пак да поработя някъде, за да не лентяйствам, пък и да спечеля някой друг лев. Зимата на 1945 година изтече, снегът се стопи. Дойдоха март, април - изорахме, засяхме нивите. Изгледите да хвана работа по образованието ми - нямаше. Васил Кисьов, моят приятел от Равни ливади и преди това, естествено, а сега вече и първи братовчед по женска линия, ми предложи пак да отидем на Персенк. И той беше женен и той трябваше да печели. Ето че този път се заехме с по-тежка работа - станахме секачи. Секачи от най-примитивния тип - с брадви и ръчни жаги. Наистина, тежък беше този труд. Добре че бяхме млади. Групата ни се състоеше от шест човека. Освен мене и Васил, участваха още: Апостол Христов Кетипов моят бивш съквартирант в Асеновград, през учебната 1936/37 година и пръв братовчед на Бояна; Илия Бурджиев - мой баджанак, от първа братовчедка на Бояна - Гина Костадинова Кетипова, следователно и присаден братовчед на Васил и Апостол, и братята Йордан и Петър Николови Ушеви, които нямаха родство с никого от нас, но Йордан беше наш приятел. В моя чест бяхме наречени

"Авиаторската група". Настаниха ни в местността "Мезаргидик", в западните склонове на връх Персенк, в едно чисто смърчово /бяла ела/ зряло насаждение. Сякохме. Платихме си хляба и продуктите, които ядохме и ни остана по някой лев. От този период помня два епизода и то непроизводствени.

При пристигането ни трябваше да си приготвим бивака за ношуване /под елите/. Основното в случая беше да намерим закачалки за багажа - торби, дрехи, одеала и т.н. Колиби не правехме, не беше нужно. Елите не пропускаха дъжд, бяха като чадъри. А за закачалки ни служеха най-ниските клони на смърчовете, които трябваше да отсечем, но не в дъно, а 30-40 см. да стърчат. Всеки взе брадвата си и започна да си подготвя "закачалки". Аз също се завъртях около един стар смърч. Сека, а бившия ми съквартирант не сече, а върви след мен и на пресечените от мен клони закача нещата си. Помислих, че след като ги закачи, ще почне и той да кастри, та аз пък на тях да закача моите вещи. Като свърши обаче, не прояви никакъв интерес към брадвата, ами подпря ръцете си на кръста, изгледа ме победоносно и каза: "Братчеда, разбра ли как стават тия работи?" Преди да му отговоря, първото нещо, което си помислих, беше "Девет години изминаха оттогава и не се е променил, негодникът му с негодник!", а след това, малко ядосан, малко обиден, му отговорих: "Разбрах! Аз кастря, ти си окачаш вещите" "Ееее" -произнесе неясно братчеда, поогледа се да види как ще реагират другите и като не срещна от никъде подкрепа, стисна брадвичката си.

Бяха минали вече няколко седмици и ръцете ни се бяха изцапали със смола, а същевременно бяха хванали мазоли. Поопознахме се. Освен работата, започнаха да се явяват и шегите, особено през почивките и вечер край огъня. При една обедна почивка, стана дума за смелост и решителност. Петър Ушев – най-малкият член от групата, беше буйно момче и

искаше да демонстрира решителността си. Подгъна пръстите си на дясната ръка, опъна напред само показалеца, сложи го на едно трупче, което използвахме за стол и рече: "Ако иска някой, нека вземе брадвата и ми отсече пръста! Няма да го съдя!" Разбира се, между нас останалите нямаше никой желаещ или способен да извърши това "геройство". Мълчахме. Петър държа няколко десетки секунди пръста си на дръвника и като се увери, че няма "решителни", стана и заяви: "А сега, ако някой иска аз да му отсека пръста, нека го сложи на същото място и посочи "столчето". Никой не посмя да направи тази глупост, защото бяхме сигурни, че Петър хич няма да се церемони.

На "Мезар гидик" изкарахме три-четири месеца. Към края на лятото групата напусна бивака и се разпръсна. За някои предстоеше работа по прибиране на реколтата на село. Аз потърсих друга работа за пари. Такава намерих в село Голямо Конаре - Пловдивско, сега град Съединение. Там ме изпрати Васил Запрянов Илчев - нашенец, главен счетоводител на някаква изкупвателна организация. Като техен представител, аз трябваше да реализирам изкупуването на червения пипер в това село, голям производител на този зеленчук. И тук не се случи нищо особено в работата. Следях я добре и държах здраво. Един път се наложи да алармирам моите работодатели за някакви затруднения, които бях срещнал. Дойде техен човек и не само че не ми се скара дето ги разкарвам, ами каза, че много добре съм направил - въпросът бил сложен и важен. Тук ми се случиха битови премеждия. Една сутрин почувствах отпадналост. Отидох на рампата, където се приемаше и товареше пипера, но от час на час ми ставаше по-зле. Към 10-11 часа вече не можех да стоя на краката си. В селото имаше лекар. Отидох при него, разказах му какво ми е. "Имаш ли раничка по краката си?" - ме попита той. "Чак рана - нямам - рекох - но имам една драскотина от връхчето на връзката на обувката ми,

понеже нося обувката си на бос крак". "Я да видя!" - и погледна. После добави: "Аха" - и започна да пише рецепта. - Давам ти лекарство, което ще трябва да вземаш през "еди колко си часа." Урината ти ще стане червена - няма да се плашиш!" Изскочих навън, прочетох на латински "Пронтозил" и отидох в аптеката. Браво на този лекар, разбираше си от работата!

Оправих инфекцията още същия ден, но като се върнах вечерта в хотела, където бях отседнал на квартира, ме сполетя втора беда. Когато се измих и отворих куфарчето да взема кърпата видях, че някой бе бъркал в него. Проверих нещата си и установих, че червената домашна горна риза, която носех за преобличане - липсва. Дрехи и платове още нямаше на пазара. Купонната система още беше в сила. На другия ден пренесох куфара си в частна квартира, в къщата на Дельо Чимски.

От Голямо Конаре заминах за София, да следвам. За студентството разказах. То приключи семестриално през 1948 година, а последните си изпити взех през октомврийската сесия на същата година. Стажантския шестмесечен курс в Чам кория бе започнал. Ако бях се поразтичал, може-би щеше да се уреди нещо да ме приемат, макар и с малко закъснение. Не се разтичах - бях гроги! Освен това, не бях довършил и не бях предал още дипломната си работа. Прибрах се в село. Починах си около един месец и замислих, къде все пак, трябва да оползотворя времето до започването на следващия стажантски курс - 1.IV.1949г. Зима. Всичко е бяло и заспало. А трябваха пари. Бояна още не бе укрепнала от водния плеврит и трябваха не само "сухи" грижи, ами и пари. Къде? Оказа се, че в този зимен период работа временно мога да намеря само на "Таш боаз", където се строеше язовира "Васил Коларов". Главен директор на строителството беше нашенеца и донякъде мой познат - инж. Апостол Павлов Пашев. Отидох при него и му казах, че търся работа. "Каква работа искаш - чиновническа

или за пари?- ме попита твърде умно той. "Не чиновническа - рекох - за пари. Пари ми са нужни." Извика своя колега и заместник - инж. Шиков, обясни му що за личност съм, защо съм дошъл и взе мнението му къде аджеба ще бъде най-подходящо за мене. Накрая двамата решиха да отида в Попинската бригада. Заведе ме Шиков при попинци - десет-дванадесет души, все от едно село Попинци, все работници каменари. /Село Попинци се намира между градовете Пазарджик и Панагюрище/. Не можеха да откажат, приеха ме. Но и тук още първата вечер срещнах недружелюбни погледи, погледи на съмнението и недоволството. Спяхме всички в една голяма стая, на двуетажни легла, поради което не беше трудно да ги констатирам. Въздържаха се, естествено, не се издаваха явно. Изчакваха.

Нея зима беше много студена, а на Таш боаз студът стигаше до минус тридесет градуса. Като плюйнеш, докато падне плюнката ти на земята и замръзва. Навалял бе и доста сняг. Да държиш железен лост и да ровиш камъни изпод снега в такъв студ, не бе много лесна работа. Неколцина от бригадата - по-възрастни, по-слаби и изморени, току мушкаха ръцете в джобовете си или бягаха при огъня, когато имаше такъв. Аз все пак бях поотпочинал физически, млад, силен, пък и не бях юрган чуждук /галено дете/ - предишният ми трудов стаж си каза думата. Не само, че устоях, но бях един от първите. Издържах физически, а прилагах и умение. Спореше ми работата. Попинци "изправиха" погледите си, обикнаха ме.

Вечер имаше много свободно време, което другите "оползотворяваха" в игра на карти. Не ми бе до карти тогава на мен. Имах друга, по-важна работа. Отидох един ден до счетоводителя на строителството Янчо Поповски, от Хвойна, и го помолих да ми услужи за някой ден с пишеща машина, да си напиша дипломната работа. С едната дума Янчо ми даде

една малка машина. Вечер, докато другите играеха карти, аз чатках на леглото на втория етаж. Та освен, че изкарах пари да си купя една крава, ами приготвих и дипломната си работа.

Пролетта настъпваше. Трябваше да напускам Таш боаз. С всички хора, които ми подадоха ръка тук, се разделихме като приятели и винаги след това съм си спомнял с благодарност за тях.

Така стана, че преминах от разказа за трудовата ми нелесовъдска дейност от времето преди студентството, към времето след студентството. Излиза, че като студент освен учението, нищо друго не съм вършил. А не е точно така. Всяко лято, а те бяха само две през студентските ми години, отивах в някое горско стопанство на практика.

Първата година отидох пак на Персенк. Бях на разположение на стопанството, т.е. работех каквото ми кажат. Плащаха ми на надница. Дадоха ми и квартира в един тавански етаж и заведох и семейството си, сиреч - жена ми и шестмесечния ми син - Ангел. Родителите на Бояна "прави си изправяха" и не даваха да заведе детето там. "Начо, суров е климата на Персенк, ще разсипеш детето!" - ме предупреждаваше дядо Начо /и тъста ми се казваше Атанас/. Ама кой да слуша?! Мансардите се оказаха много коварни. Не бяха измазани и в тях ставаше много фино течение, което от възрастните не се усеща. Но детето настина. Лекар няма. Бояна го лекува сама - окъпа го в топла вода за да се загрее. Следващата вечер настина още повече. На третия ден избяга с него в село, но беше вече късно - колко му е на едно шест-седем месечно пеленаче? След няколко дни почина. Това беше първият и най-скъп данък, който платих на горите.

Следващото лято бях на Рила. Там заминах направо от София, веднага след завършването на учебната година и изпитната юнска сесия. Работата там беше в горското

стопанство, но аз отидох в манастира. Там беше моят побратим Атанас Гашев, но вече като отец "Антоний." Като войник бил направил някаква бяла и за да спаси главата си, трябвало да надене черното расо. Така поне той обясняваше постъпката си. Както и да е, пристигнахме привечер и отидох право при него. Посрещна ме любезно, държа ме при себе си, дори се хвалеше на колегите си, че съм му бил най-добрият приятел и т.н. Но не се сещаше да ме попита гладен ли съм. А аз умирах от глад. Сутринта, когато потеглях от София, имах пари само колкото да си купя билет за влака. Цял ден не бях сложил зальк в устата си. Но той изглежда, бе насищал доволно, поне два пъти, своя стомах. По едно време "загря" и ме попита: "Гладен ли си?" За съжаление, аз бях много свенлив още и не посмях да си кажа истината. Отговорът ми беше уклончив. Той разбра, че положението не ми е съвсем в ред и разсеяно извика: "Иди долу в магерницата и кажи да ти дадат ядене!" В магерницата /кухнята на манастира/ не отидох, разбира се. Аз на приятеля си не казах, че съм гладен, та ще отида да искам ядене от някой си непознат в магерницата. Стомахът ми стържеше, но търпях. Някъде към десет часът вечерта братята започнаха да се събират. Антоний ме тупна по рамото и изкомандва: "Адаш, хайде! Тръгвай с мене!" - и ме повлече. Влязохме в една голяма стая на втория етаж на манастира. Бяха наредени много маси, покрити с красиви битови покривки, а край тях и столове. Няколко души вече бяха насядали. Настанихме се и ние. Не мина много време и столовете бяха заети, а масите заредени с пържена пъстърва и топъл хляб. Между чиниите имаше още: ножове, вилици, солници, лимони, чаши и кани с вино. До този момент стомахът ми стържеше, а след това – започна да реже. Най-сетне дойде и игуменът - най-главният в манастира, седна, благослови вечерята и покани присъстващите да пристъпят към ядене. Вложих всичките си сили, които бяха останали още

в мене за да обуздая глада си и да не почна да ям като последния простак. Струва ми се, че успях макар че вечерята протече твърде бавно и трая пет-шест часа. Първият час беше достатъчен да усмири стомаха ми. "Братята" хапнаха, пийнаха и се поотпуснаха. Отначало малко се притеснявах от мен - светски човек, но като сръбнаха още по някоя чашка - ела да ги видиш! Нея вечер, освен най-големият глад през живота си, видях и истинското лице на калугерите. Нещастници!

Не можех да издържа на дневния глад и на едно дълго нощно ядене, поради което след няколко дни потърсих убежище в "Чифлика" - местност недалеч от манастира, където беше стопанският му двор. Там се намираха и сградите на манастирското горско стопанство. Установих се на квартира у горския надзирател Георги Костадинов Пашев - също нашенец. Извиках Бояна от Павелско и там дочаках есента. У Пашеви и особено след като пристигна Бояна, животът ми тръгна съвсем нормално, дори приятно. Режимът ми на хранене изведнъж се подобри. Излизах спокойно на работа и с радост се прибирах. И най-важното - Бояна беше при мене. Тя също ходеше на работа към Чифлика /селското стопанство на манастира/ и това я ободряваше и разнообразяваше, позволяваше и по-леко да понася скръбта по детето, за което все още тъгуваше. Тук също бях на разположение на стопанството и по-специално на началника Димитър Г. Янков и на лесничея - Слави Богословов. Всъщност, последния като че ли никога не ме потърси. Янков често ме взимаше със себе си. През същото лято се извършваше лесоустройствена ревизия на стопанството. С моя помощ и още някой работник, клупираше отделни насаждения, за да провери впоследствие дали наистина данните от новото лесоустройство са верни. След като се убеди, че аз мога и без него да свърша тази работа, ми я възлагаше. И се справях добре. Взимах със себе си двама

работници и хайде в гората. Те мерят и съобщават - аз записвам. Единият от тях беше веселяк. По цял ден ни развличаше - и тичаше като куче от дърво на дърво. Казваше се Христо Въжаров и живееше в гр. Дупница /Ст. Димитров/.

Един ден бяхме излезли с Янков. Като се прибирахме вечерта, минахме през група горски работници секачи-извозвачи, с частен обоз. Бяха от Банско. Отвън на бараката бяха окачили очистена и разсечена на две половини овца. Пред бараката гореше огън. Работниците се навъртаха около него, сръбваха си ракийца от едно шише и го стъкваха да стане побързо вечерята. Подадоха шишето на Янков, а след туй и на мене. Едва го опрях до устата си, въпреки, че ми се пиеше - срамувах се. Още по-голям срам изпитах, когато ми сложиха чиния с пържени мръвки и голяма филия хляб. Началникът на стопанството пийна и започна най-спокойно да опразва чинията си. Аз продължавах да правя задръжка, която не остана незабелязана от домакините. Спогледаха се, продумаха си нещо по банскалийски и най-възрастния от тях ми рече намръщено: "Какъв лесничей ще стане от тебе, като не можеш да ядеш и пиеш?" Не гъкнах. Чаках с нетърпение да стане началството, та да се изметем от очите на бригадата.

Когато не ме търсеха на работа, оставах свободен. Това "свободно време" използвах най-рационално - подготвих няколко трудни изпита, между които и Горска таксация. Янков разбра това и като че ли почна все по-рядко да ме търси. Викаше ме само в краен случай. За този негов жест още съм му благодарен, нищо, че не можа да ме научи да ям и да пия.

По време на студентството съм вършил и някои други помалки работи на село и другаде. А когато втората за мен година отидох в София, да се запиша за следващия трети курс, няха пари да внеса задължителната годишна такса от 600 лева. Няха аз, защото и вкъщи нямаше. Не у майка ми, у Боянините

родители. Така се бе случило просто. Нямахме и от кого да поискам назаем. Пък и не желяех да искам, защото не бих могъл да ги върна. Единственият изход ми оставаше да намеря някоя обща физическа работа и да взема някой лев с труд. Тъй й направих. Отидох на трудовата борса на площад "Света Неделя" - днес площад "Ленин" и зачаках някой да ме потърси. Чакащи безработни имаше много. Идваха работодатели, вземаха си хора и си отиваха. По едно време дойде един възрастен господин. Събра около себе си седем-осем души и им обясни каква работа предлага. Онези се дръпнаха. Казах, че работата е тежка, а малко плаща. Приближих до господина и попитах допълнително, понеже бях далече и не бях разбрал същността на сделката. Обясни ми, че трябва да се изкопае една яма за изба, с размери еди колко си на еди колко си и дълбочина еди метър. Син му там щял да си прави къща. Казах му, че аз ще свърша тази работа. Нямах време за губене. Дори за два или за три дни да я свърша, пак трябва да започна. Отидохме. Показа ми мястото за копане, което бе добре маркирано с колчета и канап.

На обяд стопанинът дойде да ме обиколи и да види, дали ще излезе нещо от мен. Вече приближавах да свърша половината работа. Три часа откак бях започнал и не бях и спирал нито минута. Гледа и не вярва на очите си. "Сам ли си изкопал всичко това?" - попита сякаш допускаше, че имам зад себе си някаква скрита дружина. "Сам - рекох - пари ми трябва" "За какво ти са тези пари, дето ще ти дам?" Обясних му. "Браво!" - и си отиде.

Към пет часа след обяд, малко преди да завърша, пак пристигна или ме е наблюдавал от някъде или просто е преценил, че най-късно до този час, ще се оправя. Приключих и излязох от ямата - широка, равна, чиста да ти е драго да я гледаш, особено ако ти си и стопанин или ти си я работил.

"Атанасе, ти работи днес като германец - започна той. - Щом парите ти са за учение, ето ти 1000 лева които ти обещах сутринта преди да дойдеш, а тези двеста лева ти давам за изключителното ти трудолюбие, с което ми спести маса неприятности!" Взех парите, благодарих му и си заминах.

На другата сутрин се записах.

СТАЖАНТСТВО

От Таш боаз заминах за София към края на март. Там ни разпределиха по групи и ни разпратиха на разни обекти, за да се включим в залесяването и в други лесокulturни мероприятия. Аз бях насочен към "Секция по укрепяване и залесяване" в село Своге - Софийско. В Своге заварих още трима-четирима колеги. След няколко дневен престой и бързо опознаване, началникът на секцията - лесовъда Асен Цонев, ни разпредели и изпрати на оперативна работа по залесяване в районите, където има повече залесяване. Имах честта да отида в град Годеч - малко градче в Западна България, недалеч от София. В градчето имаше един горски надзирател - Никола Божанов и един лесничей - Белчев. Всъщност аз имах работа почти само с бай Кольо - въздърничък и стабилен човек, който много си обичаше работата. Редовно търсех бай Кольо и го питах, къде има нужда да му помагам. Насочваше ме много точно. Отначало ме проверяваше, а впоследствие ме остави да работя сам. Имаше много площ за залесяване и много работници. Трябваше да се командват и контролират тези работници, да им се приема работата. Времето помогна и залесяването приключи в срок и качествено. Бай Кольо остана много доволен.

В Годеч ме завари Великден - голям празник тогава. Дето казват "хората ги пускат от затвора," за да си бъдат вкъщи на този ден. А аз бях на 300-400 километра от семейството си.

Същевременно в това населено място нямам никакъв близък и няма къде да отида. Жената на лесничея беше от нашия край - Родопите. Бай Кольо ми каза, че го била помолила на Великден да ме заведе у тях, да им гостувам. Бях склонен и дори се радвах малко. За голямо мое огорчение обаче, два дни преди празника бай Кольо ми донесе обидна вест, съпругът на лесничейката - господин Белчев, нещо не бил съгласен да приема непознати гости баш на Великден. Явно шубето му нещо се беше обадило - неоснователно, разбира се. Така или иначе у Белчеви не отидох.

Старият горски много се ядоса от поведението на прекия си началник спрямо мене. Никой не ми казваше, но го усещаш как скърца със зъби. "Не съжالياвай Атанасе, на по-хубаво място ще те заведе!" - ме успокояваше той. И ме заведе, наистина.

В града имаше един дядо Велко, заможен човек, който празнуваше именния си ден на Великден. Влязохме вечерта в къщата на именника. Посрещнаха ни като важни гости - горски са това, не е шега работа. Не много време след настаняването ни на разкошните миндерлъци, ни поднесоха и по чаша ракия. Взехме чашите, чукнахме, благословихме. След малко станаха да долеят. Но мене още ме гонеше свенът и стеснението. Чашата бе почти пълна и при повторното наливане, щеше да прелее. За да предотвратя това, извиках: "Стига, стига!" Дядо Велко ме чу, дойде при мене и ми се сопна: "Какво е това стига, стига? Като не ти се пие, няма да пиеш! Знаеш ли какво значи твоего стига - да няма нищо повече в тази къща!" Смутих се, смутолех нещо като за извинение и вдигнах чашата, уж да пия. Празна - работа. Всичко се пресече на извара^[1]. Помислих си: "Не ми върви този Великден и това си е."

След приключването на залесяването в Годеч се прибрах в Своге. Останалото време там изкарахме в обиколки по дерета и баражи. С оглед практическо усвояване на баражното и друго противоерозионно строителство. Секцията разполагаше с файтон. Началникът ни натоварваше и всички стажанти, заедно с него тръгвахме. Тези обиколки бяха много ползотворни. Същевременно имаше и много приятни мигове. Асен Цонев проявяваше изключителна слабост към мен. Просто не можех да си обясня с какво бях я заслужил. Може би бай Кольо Божанов му бе продумал нещо за мене. Може би ме уважаваше като добър партньор на табла - когато играех с него имах отличен зар и редовно го "биех". Един ден се пошегува: "Бий, бий, ти ще ми паднеш на Държавния изпит!" Не отговорих нищо. След като го надвих още една игра му обещах, че следващата ще я дам на него. "Как така ще ми я дадеш? Игра не се дава, тя трябва да се спечели!" "Да, но аз трябва непременно да взема Държавния изпит!" Разбра "клопката" засмя се и продължихме.

Бяхме излезли на терена. Разглеждахме и коментирахме някакъв бараж с радиe. На отсрещния рид се появиха някакви хора и се отправиха към нас. Той ги позна и разбра защо го търсят. Обърна се към мене и каза: "След малко онези хора ще бъдат тук. Ще искат паша. Ти Атанасе, не си стажант, а си инспектор от Министерството. Ще ме упрекваш, че допускам много паша и ще ми говориш на име и на "ти". Ама да не ме изложиш!"

Макар, че бях с едно тясно и изтъркано старо домашно яке, поставящо в твърде дълбоко съмнение инспекторската ми принадлежност, ролята бе изиграна отлично. В резултат на това, моя милост - "инспектора" и истинския началник - Цонев, бяхме поканени по-късно на един хубав банкет. На този банкет, тайно от мене, му бяха задали въпрос: "Как може инспектор да

ходи толкова скромно облечен?" На този въпрос бе отговорил спокойно и съвсем накратко: "Народен човек - от новите!"

Когато стажа ни в Секцията свърши и напускахме Своге, Асен Цонев от все сърце ме покани: "Атанасе, като mine държавния изпит, ела при нас на работа!" Не му казах нищо. Не исках да го огорча - мечтите ми бяха отправени към Родопите .

От Своге заминах за село Чупрене - Белоградчишко. Предстоеше първо устройство на горите в Чупренското горско стопанство. Тази задача бе възложена на 16 лесоустройствена бригада, с началник Христо Семов - лесовъд. Ние - пет души стажанти, от които един техник, бяхме прикрепени към нея. Христо Семов ни запозна със същността на работата, обясни ни "тънкостите" в този занаят и с най-голяма смелост ни пусна да работим самостоятелно, като таксатори. Това беше добре за него - вършихме работа на специалисти, за която е нужно много време и по този начин бригадата излезе напред с плана си. За нас също беше добре - пържихме се в истинския огън на лесоустройството.

Горите на това стопанство опират до сръбската граница. Самата граница минаваше по едно било, по което бе изорана, "граничната ивица". Формално, аз не съм излизал никъде в чужбина. Но ако се вземе предвид проникването ми през тази ивица на 20-30 метра навътре в югославска територия, май че не е точно така. Бяхме скарани тогава с Тито. Граничните постове от двете страни, се държаха неприятелски един към друг, границата се пазеше строго. За щастие, при моето преминаване, се случи чист районът. Обаче двама от нашите колеги, за малко да пострадат. /В граничната зона работехме по двама, не по сами/. Работейки край границата, не се съобразявали с политическата обстановка, говорили си на високо и т.н. Сръбският патрул ги усетил и започнал да ги дебне. Когато нашите съвсем наближили ивицата, онези им

викнали: "Оди вамо!" - и насочили пушките срещу тях. След десет-петнадесет минути нашите таксатори разправяха долу какво им се бе случило и благославяха бързите си крака.

Директор на Чупренското горско стопанство беше стария лесовъд -Цвятко Тасев. Не се бъркаше никак в таксаторството и се стараеше да ни предостави най-добрите условия за работа.

Още с пристигането ми в Чупрене, наех квартира у милиционера Иван Синкишов и извиках Бояна. След няколко дни пристигна от Павелско - на сръбската граница - сам самичка! Как няма да уважаваш такава жена? Всеки ден и лових риба от Чупренската река - пъстърва и мряна. Риболова не преустанових и в село Горни Лом, където се настанихме на квартира у горския - Илия Антоу Добричов. Бай Илия имаше интересно многочленно семейство. Отглеждаше и добитък, даваше ни мляко. /Горите около Горни Лом спадаха също към Чупренското горско стопанство/. Освен рибата в река Лом и семейството на Добричов, от село Горни Лом помня също, че по времето когато се ядяха дините, върховете около селото побеляха от сняг, сякаш беше месец декември, а не 19 август 1949 г.

След приключването на стажа в лесоустройствената бригада, заминах за Чам Кория, в горското училище, където през първата половина на месец ноември бе проведен Държавният изпит. Изпитът премина добре. В изпитната комисия бяха включени професори от нашия факултет и научни работници от Института по гората. В паметта ми още е запазена физиономията на доктора на лесовъдските науки - Желязко Георгиев.

Веднага след приключването на Държавния изпит, група от около 10-15 души стажанти-лесовъди решихме да се качим на Мусала. И се качихме. Стигнахме до Наблюдателницата - яка каменна сграда. Чукаме на вратата, но никой не отваря.

Чукането се губи в бунтуващата буря. Наложихме да я атакуваме по-смело. Едва тогава излязоха домакините. "Ние просто не очакваме никакви гости в тази виелица. Какви сте вие?" - и с недоумение оглеждаше "туристическия ни екип" - най-обикновени сака и панталони и гумени цървули, обути по чорапи. На връщане снегът по-малко се съпротивяваше - вървахме надолу.

Беше 16.XI.1949 година.

ЛЕСОВЪДСКА ТРУДОВА ДЕЙНОСТ

Чатъма/Водосбора

От Чам кория се озовах направо в Министерството на горите, за да си избира място, където да започна работа. Студентство, стажантство - всичко бе вече зад гърба ми. Имах в джоба си диплом за завършено висше образование по лесовъдство и документ за взет Държавен изпит - бях напълно правоспособен лесовъд и можех да искам подходяща работа. В главата си имах една смътна идея, която споменах малко по-горе - Родопите и то в иглолистните гори. Реших да се посъветвам с Георги Павлов Пашев - опитен рутиниран лесовъд от нашето село, завеждащ в момента Планова служба в министерството. Прие ме радушно, изслуша ме и накрая не беше ми никак трудно да ми предложи "лесничей при Черногорското държавно горско стопанство - Батак". От една страна ми помогнах аз, като исках стопанство с хубави иглолистни гори, а от друга желанието ми да ме прати близо да брат си - Апостол, директор на строителството на язовир "В.Коларов". Този язовир се намираше именно на територията на Черногорското стопанство. По време на работата ми в Попинската бригада бях виждал част от баташките гори и имах нелоша представа за тях. Поради това не се поколебах ни най-малко, макар че в момента не разбрах, къде точно се намира стопанството. Написах молба и подадох документи, след което се прибрах в Павелско и зачаках заповед за назначение. След две-три седмици заповедта ми пристигна - лесничей III. степен при Черногорското горско стопанство, с основна месечна заплата 11000 лв. /при курс на лева преди 1952 година/. Стегнах си най-необходимия багаж и се отправих към Баташката планина.

Пътят ми беше познат вече. От Г. Пашев знаех, че седалището на стопанството е на Беглика, затуй отидох там. Каква приятна изненада бе за мен, когато разбрах, че горите около язовира са именно Черногорското горско стопанство. Батачани го наричаха "Чатъма".

В същия този момент на Беглика имаше администрация на две горски стопанства - на Беглишкото /В. Коларов/ и на Черногорското. С двама директори, двама счетоводители, двама... - всичко двойно. Директор на Беглишкото стопанство беше Недялко Пиперков - от Бургас, а на Черногорското - Запрян Велев Генов, някъде от Хасковския край. Представих се аз на моя директор и му връчих "акредитивните" си писма. Посрещна ме със задоволство. Беше му трудно да тича от Беглика до Чатъма - 12 км. бяха това. Каза ми, че поради жилищна криза на Чатъма, ще трябва да остана и аз на Беглика и нареди на чистачката, да ме заведе в малката гостна. Подписах акт за встъпване в длъжност от 15.XII.1949 година и започнах да обикалям участъка си.

"Чатъм" е турска дума и на български ще рече "Водослив," "Водосбор" т.е. място, където се събират две реки, а те са река Саръ-яр /Жълти бряг/ и Черното дере. Живописна местност, застанала като закотвен кораб във водите на завирения вече язовир "В.Коларов". Бедата бе тази, че административните и битовите сгради на стопанството бяха построени ниско, пред носа на "парахода", на равното и се бяха "удавили" под водата на язовира-красавец. Горе на височкото, са били построени и бяха останали в безопасност от водата само няколко стопански сгради - магазин, фурна, склад и четири-пет малки типови жилищни постройки, предназначени за работниците и за нисшия персонал. Още при първото ми посещение разгледах най-внимателно ситуацията на сградите и на хората. Вилчките бяха добре натъпкани с оперативни служители - заведущи

сечища, складове и техните семейства. Само една вилчка бе обитавана от един-единствен човек - завеждащият сечище Ангел Георгиев Паунов, от Пещера. Беяр, както се казва.

Да отидеш от Беглика на Чатъма и пак да се върнеш на Беглика, изискваше обезателно ползване на превозно средство. Стопанството притежаваше каруца /зимно време шейна/, но не винаги можех да разполагам с нея. Налагаше се да чакам случаен превоз, най-вече камиони превозващи трупи, което понякога бе свързано със загуба на твърде много време и със студуване. Прецених, че по този начин работа няма да се върши, затова един ден предложих на Генов, да преместя седалището си на Чатъма. "Няма жилища там, бе колега!" - сви рамене той. "Има - рекох. - В една вилчка живее само един човек. Ако може той да се намести някъде другаде, аз ще се нанеса със семейството си в нея. "Много добре сте видели нещата, колега. Не смеех да ви предложа да живеете в Чатъма, защото е откъснато, жилищата са неудобни, но щом вие предлагате..."

След два дни Ангел Г. Паунов /"гърбавия", защото имаше и друг - Ангел П. Паунов, който бях асоциирал като "пияния"/ - опразни жилището - кухня, спалня и салонче - предостатъчно за мене. Нанесох се и извиках Бояна, която още си беше в село. След някой ден "лесничейката" пристигна. Почистихме и подредихме бъдещото си жилище. През новата година Черногорското горско стопанство бе закрито и обособено като горско-технически участък /ГТУ/, към Василколаровското горско стопанство. Запрян Генов стана директор на обединеното стопанство, а Пиперков слезе в Пещера, за районен директор. Новото стопанство се състоеше от три ГТУ, от които двата - Беглика и Сютка, със седалище в Беглика, а аз си останах в Чатъма.

Почувствах се вече като истински стопанин на ГТУ "Черна" и се стараех да обхвамна колкото може повече и по-добре работата си. Плановото ползване от горите т.е. спускане контролни цифри за добив на трупи, минни подпори и други материали, бе набрало вече значителна скорост. Горско стопанство "В. Коларов" по онова време имаше план за сеч и извоз около 40,000-50,000 кубически метра лежаща маса. Половината от тази маса се добиваше от ГТУ Черна, а другата половина - в останалите два участъка. Сутрин ставах рано, възсядах коня си и тръгнах на обиколка, из сечищата. Разполагах с около 150 души работници, предимно батачани и малко ракитовци. Повечето от тях бяха едновременно и секачи и извозвачи, със собствен впрегатен добитък - волове. Организирани бяха в групи от двама до пет-шест души, обикновено близки хора. Тези групи бяха закрепени към дадени обекти /чаркове/, където си имаха бараки и прекарваха цялото лято в тях. С други думи, бяхме длъжни да се съобразяваме с това обстоятелство и да им създаваме работа не много далече от биваците им. Предварително маркиране на дървета за сеч не се извършваше. Това ставаше през месец май, когато излязат работниците и в тяхно присъствие. Маркираше им се толкова, колкото смятат те, че могат да отсекаят и извозят. Съобразявахме се донякъде с лесовъдската наука, само досежно^[2] начина на избиране дърветата за сеч, но не и по отношение на цялостното обхващане на насажденията, а още по-малко по отношение цялостното обхващане на отделите или на група отдели. Най-често прилагаме изборна и санитарна сеч или и двете комбинирано, тъй като в гората имаше изоставени и отсечени доста негодни дървета. Освен сеч и извоз, със същите работници извършвахме и другите възможни дейности в участъка: косене, сушене и прибиране на сено, направа на трупчийски пътища. Поддържане на цялата

пътна мрежа, строеж на обори, бараки и др. Отначало беше много трудно. Батачани не вярваха на това, което им обещавах и исках много, та да осигурят по-малкото. Пазарявах се. Никак не ми харесваше този начин на работа. Но докато не минаха три-четири месеца, необходими да се уверят в думите ми, беше тежко. След туй не се пазарявах изобщо. Само искаха да знаят къде и какво ще работят - сигурни бяха, че няма да ги оцеля. По-постоянни и по-забележителни групи, които работеха в Чатъма през 1950/51 година, бяха: Ангел Благоев Проданов със синовете си Илия, Георги и Борис - с четири чифта волове, Тодор Горанов /Лющака/, със сина си и брат си - три чифта, Тодор Газинчев и Димитър Лалугов два чифта, братя Рискови, братя Хрисчеви, Чожгови, Ганеви, Зафирови, Тренови, Гьошеви, Цветкови и други.

Освен пряката си лесовъдска работа, изпълнявах и много други странични задължения. Снабдяването с всякакви продукти и материали беше още много тежко. Всеки се натискаше да вземе колкото може повече, заявявайки, че е взел по-малко от другите, или че въобще не е взел еди какво си. Навреме разбрах, че ще имам сериозни неприятности, ако по някакъв начин не вода точна сметка. Намерих един голям тефтер, записах на него имената на всички работници, разграфих го по основните видове продукти и материали и в него записвах на кого, кога, какво и колко е отпуснато. Тази книга тури ред, успокои хората и свърши много добра работа.

В участъка нямаше никакво лице с лекарска квалификация. Понякога идваха млади лекари в Беглика, но не се задържаха много, а до Чатъма кажи-речи не стигаха. При мене често идваха нуждаещи се работници, да търсят помощ: леки наранявания, травми, простудни заболявания, главоболие и др. Почувствах, че нещо трябва да се направи. В онзи момент в стопанството бе пристигнал доктор Дамев, току-що излязъл

от университета, по-млад и от мене. Намерих го и заговорих с него. Зарадва се, че съм проявил интерес към здравеопазването. Написахме един поменик от най-различни лекарства, а срещу всяко лекарство кратко обяснение, в какви случаи и как се прилага. От лекарствата, които имаше в момента при него взех, а останалите поръча и ми изпрати допълнително. На Чатъма уредихме аптека, на която можеха да завидят множество селски здравни служби. Ползата от нея беше голяма, а работниците - благодарни.

Работата стигна до там, че започнаха да ме търсят по всяко време за "медицинска" помощ, особено от персонала. Една нощ, когато вече бяхме заспали дълбоко, на прозореца ни някой зачука припряно като същевременно викаше с тревожен глас "Другарю лесничей! Другарю лесничей! Ела за малко!" Познах гласа на заведущ сечище и склад - Петър Николов Бъбаров, скочих и излязох. "Какво има Бъбаров?" Не дочака да изрека въпроса си, пресече ме: "Елате бързо у нас! Митко умира!". Влязох обратно в стаята и казах на Бояна да дойде с мене. Тя вече беше станала. Наметнахме набързо по нещо на гърбовете и отърчахме.'

Бъбарови нямаха своя рожба и си бяха осиновили едно пет-шест годишно момченце - Митко. Стаята бе затоплена. То лежеше на леглото и се мятеше като риба на сухо. Гледах го и не знаех какво трябва да направя. Добре, че бях взел и Бояна, тя спаси положението. Разпита жената какво е, що е и разбра, че детето било понастинало и майката за да го излекува го намазала с терпентин, за да го загрее. Само, че не го намазала, ами го окъпала в терпентин за по-сигурно и то не се загряло, ами пламнало. А Бояна знаела от опит, че подобни изкуствени температури, пресни изгаряния и др. се неутрализират бързо с танинови вещества и попита: "Имате ли мастило?" "Имаме" и дадоха веднага една бутилка от половин литър. Взе Бояна

мастилото, взе и детето, наплеска го като негърче и го остави. Сякаш с ръка махна болката му - на минутата се успокои и заспа. Сега майката още повече се изплаши - да не би вече да е умряло, защото изобщо не шавнуваше. То дишаше спокойно и спеше - почиваше си. Успокоихме и тях и си отидохме.

Когато се пенсионирах през 1982 година, този Митко беше станал голям мъж, завършил горски техникум и изпълняваше длъжността "Отговорник по лова" в Баташкото горско стопанство.

Освен ръководенето на практическата работа на терена /производството/, ръководех и отговарях за изготвянето на цялата отчетна и парична документация на участъка. А това ставаше в края на всеки месец и началото на идващия. Събирах служителите си в "канцеларията" - една широка, сравнително светла стая с печка, изваждах ръчната сметачна машинка "Фацит" и започвахме. Давах им указание кое, как да стане. Всеки трябваше да изготви документите за работата, която е свършил с работниците си през месеца. На по-слабичките помагах, а на най-слабограмотните документите изготвих аз, по техни данни. Накрая подписвах всички документи, носех ги в стопанството на Беглика, където ги защитавах и предавах за изплащане. Без пресилване мога да кажа, че документацията на ГТУ Черна бе приемана почти винаги без съществени поправки. Главният счетоводител Йордан В. Илчовски изказваше явно задоволството си от този факт.

Въпреки заетостта ми с разнообразна по вид и огромна по количество дейност, работата ми в Чатъма, особено в първите няколко месеца, ми се отрази благоприятно. Бях вече на заплата. Колкото и да беше малка - по-добре беше от по-рано. Кога бях виждал толкова собствени пари. Колкото и да липсваха хранителни продукти, аз ги разпределях. Всичко минаваше през ръцете ми - аз бях комисарят. Не съм

злоупотребявал, но не се и лишавах. Служителите, в това число и себе си, слагях наравно с работниците. В другите участъци щатния персонал поставяха малко по-назад от работниците. За някои неща, например за фуража за кравите им, рискувах и го давах на моя отговорност. Бояна се стараше да ме нахрани добре и навреме, доколкото зависеше от нея. Наскоро завъдихме животни - крава, прасе, кокошки.

Интересен беше случаят с кравата. Един ден Бъбаров ми подхвърли, че трябва да си имам и аз крава, че тук /в гората/, без крава и прасе не може. Това беше така, но не можах да разбера защо ме кара, дори ми обеща да ми услужи с пари назаем ако нямам достатъчно. По-късно се сетих. Подбудите бяха две: първата - малката, че бяхме спасили Митко в онази страшна за него нощ, и втората - голямата - смятал, че като имам и аз крава, по-лесно щял да се урежда въпроса с фуража и за техните /на служителите/ кравите. Струва ми се, че аз още нямах крава, а вече отпусках фураж за техния добитък, както споменах по-горе. Както и да е, рано пролетта на 1950 година, тръгнахме с Бъбаров да търсим за мене крава. Отидохме в село Шабанли /днешното село Сърница/. В махала Урозли /днес Петелци/ имало някой си Аликаната, заможен стопанин, когото новата власт бе запратила нанякъде. Той бе оставил голям чифлик на зетя си и препоръката "да му събере парата" /да продаде каквото може/. Влязохме в един голям обор - крави много. Коя да изберем? Зетя на Аликаната не знае състоянието на добичетата - коя на колко години е, стелна ли е, кога ще се тели и т.н. "Освен цената, нищо друго не знам!- отговаряше той на запитванията ни - гледайте и избирайте!" Бъбаров се спря на една бяла, хубава, едра крава. Не ми хареса. Окоето ми падна на една по-дребна кравичка със сиво-жълт косъм. Платихме я и я поведохме към Чатъма. Когато започна да изкачва баира, над Шабанли се запъхтяваше и често спираше. "Другарю лесничей

- се обърна към мен Бъбаров - извадихме късмет - кравата е стелна! Виж как се заморява!" Позна дяволът му, след два месеца тя се отели. Оказа се много хубаво животно: кротка, непретенциозна към храната, с хубаво маслено мляко. Един кусур имаше само - не искаше да яде царевично брашно, та бях принуден да и търся трици.

След кравата не закъсняхя прасето и кокошките. Бояна с желание и с успех се грижеше за малкото ни стопанство. Основната ни храна бе осигурена на място.

Поради голямата надморска височина – 1500 метра над морското равнище, тук не се произвеждаха селскостопански култури. Освен гъби и боровинки, гората не предлагаше нищо друго. Всичко трябваше да се доставя "от долу." А в снабдяването на магазинчето съществуваша доста неуредици, по субективни причини криещи се в кооперация "Орфей", която се бе нагърбила с тази тежка задача.

Една година лятото настъпи. В Батак и Пещера, както казваха, "циганите вече се биеха с домати", а ние не бяхме видели още домати. Един ден, доставчикът ни Тома Цурев пристигна с цял камион, натоварен само с домати. "Яжте и запомнете, кога ви е снабдявал бай ви Тома!" И запомнихме. Коситбата в Баташкото поле бе в разгара си. Нашите работници - батачани се бяха почти изтеглили от участъка. Останаха бях малцина и пет-шест семейства на служителите. Цял камион домати! Как се изяждат от 30-40 души? Купувахме, ядохме, правихме консерви и т.н., но значителна част остана непродадена и се развали. Когато бай Тома дойде по-късно и видя развалените домати, се закани: "Много ще чакате още един път да ви докарам нещо!" И устоя на думата си човека - не докара не само домати, но и много други неща. При всяко слизане до Батак и Пещера, мъкнехме чанти със зарзават.

Снабдяването с платове и облекло, също представляваше сериозен проблем, поради което няколко месеца аз се размятах из Чатъма, със сако и брич от домашен шаск. Бояна ми се смееше, дори ми бе съчинила два стиха:

"Скача и се смей
дрипав лесничей"

Пиперков напусна Пещерския край и си отиде към Бургас. На негово място назначиха Георги Стайков. Отидох при него и му казах, че от пет-шест месеца съм на работа като лесовъд, а ходя цивилен. Помолих го, ако има нещо по складовете да ми даде. Прие присърце молбата ми, завъртя телефоните и извика при себе си разни домакини и снабдители. Просто им каза, че той иска да ми се осигури формено облекло. Явно беше, че трябва да се извадят най-дълбоките резерви. И точно, когато щяхме да отидем в склада да получа плата, пристигна колегата Илчо Данев Русев, мой съвипусник, назначен в Пещерското горско стопанство като отговорник по лова. И той иска плат за дрехи. Стайков го изгледа накриво и рече: "Няма никакъв плат! Ето загова съм извикал тези хора. Отивайте си!" Всички се пръснахме като прахоляк от вихрушка. Само, че след половин час аз пак се върнах и си взех плата. За Илчо нямаше. Ама плат ли беше? Маслено-зелен, възтъмен, а свети! Много пъти след това получавах платове за униформено облекло, но нито веднъж не се повтори това изящество. Снабдителите в министерството взимаха каквото намерят на пазара, само горедолу да "бие" на зелено. В много случаи, материалите бяха от твърде ниско качество.

Така. Уших си значи хубав лесовъдски костюм - истински. Но само костюм. През лятото пристигна лесоустройствена бригада за лесоустройствена ревизия на горите на стопанството. Един от таксаторите бе "докачил" отнякъде парче зелен шаяк и го използваше за одеало. Но беше нещо шубелия

и търсеше начин да се отърве от него. Поразпита ме как съм с облеклото и накрая ми предложи одеалото. Когато го видях, очите ми останаха в него. Веднага го купих. От него си уших една хубава шуба, която и до ден днешен още използвам, само че в бараката, при пчелите. На 37 години е. Връстник е със сина ми - Наско.

Новото униформено облекло отначало носех само в празник и все пак изигра твърде положителна роля за понататъшното укрепване на авторитета ми. Вярно, че само облеклото нищо не може да направи, но когато всичко друго си е наред, една хубава униформа допълва много. При това и Бояна престана да ми се смее.

Транспортът ни до Пещера се осъществяваше изключително с трупчийските камиони. За нас обикновено се намираше място в кабината. Но веднъж ми се наложи да пътувам върху трупите през зимата. Когато слязох в Пещера, не можех да стъпя на краката си - бях се вдървил.

Държавна гора Черна /Чатъма/, се намира в един обширен горски масив, далече от населени места. Най-близкото село беше Батак /днес гр.Батак/, на около 30-33км. От юг другото село бе Шабанли, горе-долу на същото разстояние, само че между Чатъма и Шабанли се издигаше високото трудно проходимо било /без пътища/ - Гаргалька. Доспат и Караболак бяха още по-далече. Ето защо в целия масив, включително и в Чатъма, бродеше много дивеч. На зайци, белки, златки, гълъби и друг дребен дивеч няма да се спирам. Донякъде интерес представляваха сърните, със своята гъста населеност. Нямахме случай да изляза из гората - пеш или на кон и да не видя поне една сърна. Впрочем, да видиш една, само една сърна, беше трудна и случайна работа. Най-често се срещаха по две или повече заедно. Веднъж бях на обиколка при секаческа група под връх Гюмюш чал /Сребров връх/. Минавайки през

поляната, работникът, който вървеше до мене, пошепна: "Сърна!" - и посочи с ръка мястото, където бе забелязал животното. То ни усети и избяга. След две-три секунди я последва втора сърна, и спътникът ми каза: "И друга", а след малко: "Още една." Думите му "още една", се повториха пет пъти и две бяха минали преди това - седем сърни на едно място! Цяло стадо, без пастир. Това беше в ранна пролет. Изглежда, че през този период се събират на по-големи групи. По четири-пет броя съм виждал няколко пъти. Срещал съм се внезапно със сърна, изплашва се и се обърква до толкова, че не е в състояние да реши и да предприеме нещо. Стои и не мърда. Дъха си дори спира. С една внезапно срещната сърна се гледахме от разстояние четири-пет метра близо една-минута. Не можеше повече да съдържа дишането си и накрая започна силно да вдишва и издишва. Съжалих я и ѝ казах: "Стига толкоз, хайде отивай си!" Нещастното животно побегна моментално, вероятно му олекна при бягането. От тази мисъл пък на мене ми стана по-лесно.

Интерес представляваха също и дивите петли /глухарите/. Те токуват /пеят/ по време на любовния си период, през април и май. Тогава се извършва и ловуването им. Интересен, но труден лов. Изисква изтънчен слух и рано ставане. Поят преди да съмне.

Особен дял в дивата фауна се падаше на мечките. По онова време още царуваше частната собственост. През 1950 година бе извършена национализация само на по-едри промишлени и други предприятия. Самите гори тук бяха държавни, но средствата за производство - инструменти, волове, вордуни и други - частни. Батачани отглеждаха яки и красиви волове. Всеки батачанин притежаваше най-малко по една крава, теле и два вола. Теле, което има данни да стане добра крава или добър вол не се коли, а се отглежда за дамазък. Ако стопанинът му

няма нужда от него, ще го продаде на друг. За добрата стока винаги се намира купувач. По този начин се извършваше една постоянна селекция върху едрия рогат добитък. Баташкото поле още не бе попаднало под водите на язовир Батак. Даваше огромни количества сено. Пашата в горите също бе необятна и изобилна. Това улесняваше и поощряваше батачани да гледат повече добитък. Нормално нещо беше дадена група от някой бивак /чарк/, от трима-четирима души, излизайки на работа в участъка, по Гергьовден, да изкара със себе си 20-25 глави едър рогат добитък, без работните волове. Напъждаха ги из района и ги търсеха от време на време, да им дадат кърмилото /сол с концентриран фураж/ или есента, когато дойде време да се прибират в Батак. Навред из гората където се срещаха полянки и други голи места обрасли с трева, се чуваха звънци. Естествено, това обстоятелство бе изкушило не една мечка. Мине не мине някой друг ден и току се чуе: "Еди къде си мечката е изяла телето на еди кой си." Друг път другаде - волът, кравата еди кой си. Шегаджиите пък казваха: "Комисарят пак е отпуснал месце" - и се подхилваха, особено когато не е тяхното, а е чуждо добиче. Кой беше комисарят и защо казваха, че е отпуснал месо? Комисарят беше мечката. Една мечка никога не може да изяде на едно ядене цял вол, крава, та ако ще и теле да е. Първият път тя успява само да го убие и да му изпие кръвта. Това я задоволява. Когато огладнее, се връща при жертвата си, яде пак, а останалото скрива. Най-често го затрупва с клони и листа. Нещастиято с добитъка се научаваше бързо. Или някой чул да реве нападатото животно, или видял да бягат подплашени говеда или нещо друго. Най-често подплашеното стадо, от което е взета жертвата се прибира с бяг при стопанина си. Така че мечката рядко можеше да се възползва от възможността да яде втори път от жертвата си или да скрие остатъка. Това става само, когато стопанинът на пострадалото

животно отсъства в момента, е болен, възпрепятстван е да го търси или просто не може да го открие в гората. Най-често трупът на убитото животно се намираще след няколко часа. Месото му още е годно за консумация и се предотвратяваше похабяването му. Както споменах вече на няколко места, снабдяването с хранителни продукти, включително и с месо, бе още много оскъдно. Всеки с готовност би си купил някой килограм прясно говеждо месце. От друга страна пострадалият стопанин сам търсеше купувачи, защото през топлите летни и есенни дни, въпреки че е в планината, месото бързо се разваля. Затуй казваха, че "комисарят пак е отпуснал."

Един слънчев есенен ден, като се прибирахме привечер от местността Батлъ-боаз с горския надзирател Йордан Дилов, на една от поляните съзряхме стадо говеда. "Чожговите говеда!" - извика Йордан - Другарю лесничей, да ги приберем бе, те от няколко дни ги търсят и не могат да ги открият. Чожговите бяха на бивак далече от тази местност, та не допускаха, че може да са стигнали чак в Батлъ-боаз и не ходеха да ги търсят там. Бяхме позакъснели, доста път ни чакаше, пък и не ми се ставаше "говедар". Отклоних предложението на горския подпредлог, че утре рано той ще им съобщи къде са и оставихме стадото да си пасе спокойно. За зла врага, още същата нощ, баба Тодора /това бе друго шеговито прозвище на мечката/, надушила говедата и решила да се нагости, гушнала се между стадото и си избрала едно теличе /голямо женско теле, което още не е станало крава/. В стадото имало и два вола и вероятно заради тях стопаните са ги търсили. Във всяко стадо животни, диво или питомно, намиращо се на свобода в природата, има водач /старци, отговорник/. За водачеството често пъти се води жестока битка. Да бъдеш водач и при животните е чест и достойнство. Но за разлика от нас - хората, у животните е развито силно и чувството за другарство и отговорност. И

то не формално и демагогски, както често е при хората, а е истинско, здраво чувство. Та като посегнала мечката на телицата, единият от воловете - водачът, веднага и се притекъл на помощ и натиснал с рогата си мецана. Видяла се в опасност, нахалницата оставила телицата и повела борба с вола. На него пък се притекъл на помощ другият вол - другарят му и се разразила борба на живот и смърт, между двата вола и мечката. Ала звярът си е звяр - хищен и ловък. Не се изплашила мечката и не се предала - борила се до края. Докато се търкаляло кълбото на тройката, другите животни от стадото побегнали, кое къде види. Накрая воловете обезумели и вцепенени от смъртоносен страх, побегнали и те не къде да е, а към язовира, който е в непосредствена близост с горната местност. Инстинктът им подсказал, че спасение могат да намерят само във водата. Нагазили в язовира и заплували към отсрещния бряг при язовирните вили. Може би посоката за спасяване им е била подсказана, не само от водата, но и от язовирното селище. Сутринта двата вола бяха намерени прави в края на язовир В.Коларов, в близост до уличната лампа. Не смеели да излязат от водата. Дали мечката ги е преследвала и във водата и до къде, не е известно. Бедна информация относно нощната схватка, бе получена от дежурния милиционер, който бил на пост на язовирната стена: "Беше страшен рев - обяснявал той. - Борбата продължи повече от два часа. Не можех да направя нищо, а и не знаех какво да направя."

И двата вола бяха с разкъсани плещи, с голяма загуба на кръв. Едва ги изкарали от водата, още се страхували. Лечението им беше невъзможно, поради което пак се възползвахме от "комисарската" щедрост.

Един след обядпо нашите крави /на служителите/, които напъждахме по билото над участъка, дотичаха в страшен бяг, по никое време - към два-три часа след обяд. Досетихме се какво

може да е станало, но мислехме, че само ги е подплашила. Като подкарах към обора нашата Минка от Шабанли, забелязах, че от дясната страна на тялото и, някъде по средата между гърба и корема, има изтеглени две-три дълги линии, сякаш някой с остър голям пирон е надраскал кожата и. След малко се обади и Ангел Климентов - завеждащ склад - и неговата била надраскана по същия начин. Стари батачани квалифицираха случая така: По време на паша, кравите са били нападнати от мечка. За щастие, тя е била още съвсем млада и неопитна. Може би това е бил първият и опит. Успяла е само да ги подплаши и леко да нарани една-две от тях.

Минаха след туй горските из района, където бе станало произшествието, гръмнаха няколко патрона и на другия ден пак ги пуснахме сами. За щастие, този случай не се повтори повече.

От Ганев чарк донесоха вест, че през нощта мечката разсипала тусуна на Тодор Ганев, наш работник секач-извозвач. /Тусун – младо, още не впрегнато волче./ Завеждащ сечище Ангел П. Паунов отиде на местопроизшествието и проучи подробностите. Волчето е взето недалеч от двора на чарка и е отнесено на около 200 метра нагоре в гората по стръмното, осяяно с клони и камъни корито на едно сухо дере. На двеста метра нагоре срещу стръмното - триста килограмов вол! Каква е била тая сила? Месото на добичето бе прибрано и пласирано по познатия начин. Предполагайки, че може да се върне следващата нощ да потърси плячката си, решихме с Паунов да отидем да я чакаме. Преди още да мръкне напълно взехме по една пушка и патрони и отидохме на мястото. Качихме се на един бор и зачакахме. Аз се качих на върха, а той като по-опитен ловец, по-ниско от мен. Уговорихме се, че ако дойде, ще стреля пръв той, а после аз. Но преди стрелбата, той ще ме предупреди с побутване по крака. Минаха два-три часа.

Търпението почти се беше изчерпало и мислех вече да му кажа да си вървим, когато той натисна обувката ми с ръката си. Стреснах се. Изтеглих затвора на пушката и заех поза, готов за стрелба. Изтекоха няколко напрегнати минути. Чаках всеки момент да чуя изстрел в тихата нощ, само на два метра под мен. Но изстрел не последва. Това вече не разбирах какво значи и го попитах: "Защо не стреляш?". Отговорът беше: "Хайде да слизаме!". На земята ми обясни, че когато ме побутнал първи път, мечката трошила клоните т.е. идвала към нас, но по всяка вероятност ни е подушила и се е върнала. Ние само една вечер сме отишли да я чакаме, а тя цял живот се движи в нощния мрак и се учи как да се предпази, главно от човека.

Не можах да гръмна по мечка. Поне да беше дошла, да я чуя да ревне. Ама на! Не ми върви. От дете съм заходил по горите, тридесет и три години стаж на лесовъд направих, но мечка не можах да срещна в гората. А има щастливци, още не влезли в гората и мечката пред тях.

При нас работеше една група пътищари от Кърджалийския край. Състоеше се от 10-12 души. Трябваше да извършим, сериозен ремонт на каменните пътища и по двете артерии. Групата се бе установила на Горанов чарк /р.Саръ-яр/, но при нужда я изпращах и в Черното дере. Един ден след привършване на работа в Черното дере, пътищарите решили да се приберат по прекия път, като пресекат билото през Дуванжийското. След като се изкачи на билото, пътечката изведнъж излиза на една поляна. Как са вървели нашите работници, какво са правили, излизайки на поляната пред очите им две мечки още продължавали да се боричкат. Работниците изглежда били изморени и нямали желание да разговарят при изкачването на стръмния скат, поради което изненадали дивеча. Мечките се изплашили и избягали в гората, а работниците, още повече - те хукнали назад.

Един от таксаторите клупирал някакво насаждение с две момчета. На обяд ги повел към изворчето, да хапнат и починат. Като наближили извора, таксаторът забелязал, че там има някой. Отправил взор и докато извика "Мечката!" го видели покатерен на едно дърво.

Прибирах се от Гюмуш чал, по Черното дере. При Дойков бряг, на сред пътя, човек махаше с ръце, сякаш не му достигаше въздух. В едната си ръка стискаше камък, а в другата нож. Спрях коня и го попитах защо прави така. "Не видя ли бе?" - бе внезапният му отговор. Гласът му издаваше душевно притеснение, а по лицето му се виждаше израз на уплаха. "Какво да съм видял?" - опитах се да изтръгна някакво обяснение, защото още нищо не разбирах. "Ей сега, ей сега, не видя ли?" - смутолеви отново той и пусна камъка на земята. "Ама какво- ей сега?" - продължих аз. "Мечката бе, мечката! Е натам отиде," и посочи с пръст. Обърнах коня и го препуснах към мястото, където бе посочила ръката му. Напразно! От мечката нямаше никаква следа, сякаш бе потънала в земята. Звярът си знае работата. Когато се върнах при момчето, то не бе мръднало още от местото си. Обясни някои подробности по случката. Той идвал отгоре, а тя - отдолу и на завойчето се срещнали, на пет-шест метра един срещу друг. Тя се изправила, "заплюла" го, а той - замръзнал на мястото си. За ножа и за камъка се сетил, едва когато тя си отишла. От срещата и двамата се изплашили, но младежът от Ракитово изглежда - повече.

Пътувах с камион за Чатъма. Връщах се от Батак. Беше лято, след обяд. Новият път лъкагушеше край язовира. Наближавахме. На един завой под Янева поляна забелязахме пред нас вляво от пътя трима-четирима души, които с явен интерес наблюдаваха нещо към язовира. Шофьорът отби и спря камиона. Отидохме бързо при оживената групичка

зрители и попитахме какво има. "Мечка, мечка" - отговориха набързо, и посочиха къде е. След две-три секунди, някой от групата се обади с тон на съчувствие и съжаление: "Влезе в гората, скри се."

Чаушев чарк е най-отдалеченият бивак по река Жълти бряг. Там ходех по-рядко, но като отидех, губех почти целия ден. Веднъж на връщане реших да използвам превишението, което съм изкачил, та да мина през Костадиново дере - един дълбок дол източно от Горанов чарк, обрасъл с девствена стара смърчова гора. В този дол още не бяхме влизали за сеч. Само отличните трупи от суха маса, които докарваха някои работници подсещаха, че има много зряла дървесина. Целта ми беше да видя по-подробно, на място, какво може да се направи там. Когато се канех да тръгна от Чаушев чарк, слънцето вече се бе скрило зад Сютка. Докато стигна до мястото, дневната светлина още изтъня, а когато влязох в самото дере, мракът доста се бе сгъстил. В сърцето на обекта съм - ни напред, ни назад, "и без туй съм дошъл" - си помислих, поне да погледам, докато все още се вижда. Бях налучкал една пътечка, която пресича пряко дерето и вървах по нея с надеждата, че по нея по-скоро и по-лесно ще се измъкна.

Гора както в приказките - като вдигнеш глава да погледнеш върховете на дърветата, шапката ти пада от главата. Възхищавах се на щедрата природа тук и се чудех как и защо е останала непокътната. Път наистина, нямаше. Дори пътечката, по която вървах беше образувана от животните, обитаващи района. Но теренът не беше лош - можеше да се прекара път. Точно при тези размисли, едно сравнително младо смърчово дърво, от долната страна на пътеката, привлече вниманието ми: три-четири бели успоредни линии се спускаха от горната му страна, от височина на около два и половина метра, до един и половина метра над земята. Приближих: тези линии бяха дълбоки бразди

върху кората, сякаш отворени с фин смоларски кородраскач, с четири успоредни остриета. Смолари тук нямаше, разбира се. Смолодобив при нас още не бе въведен, въобще. Тепърва приучвахме работниците на зимна сеч в гората. Пък и този начин на смолодобиване се прилага за боровите дървета. Технологията за смолодобив от смърча е друга. Никак не ми беше трудно да се сетя кой беше майсторът на тези бразди. Като всички животни, които са в добро състояние и пращат от здраве и сила и мечката има нужда от някакъв вид спорт, гимнастика или ако щете, развлечение. В такива случаи тя се изправя на задните си крака пред дървото, а с предните, като с ръце, дълабае кората. За целта избира дебели, но все пак помлади дървета, на които кората не е още покрита с твърди и остри люспици. Някои казват, че по този начин тя си ограждала района и ако друга мечка иска да навлезе в същия район, трябва да се съобразява с тях. Лошото бе, че в случая аз бях длъжен да ги имам най-строго предвид: та те бяха съвсем пресни. Предполагам, че бяха прокарани най-много час-два преди моето появяване. Продължих пътя си успокоявайки се, че в гората тези работи се срещат. Но когато след 20-30 метра, върху кората на още един подобен смърч светнаха белите линии, като че ли някой с електрическо фенерче, от два метра разстояние, ми светна право в очите. По-нататък - трето! - "Та тя е тук!" - си помислих. До този момент, а и след това, никога не бях изпитвал страх пред мисълта, че може да ме срещне мечката. Напротив, много пъти съм искал и съм търсил и дебнал, за да я видя. Но този път, нека си призная, си рекох: "Дано не е сега!" - и започнах да си подсвирквам с уста някаква уж весела, но припрянна мелодия. Това го направих като предупредителен сигнал към мечката, ако евентуално е наоколо, че не съм опасен не съм дошъл с лоши намерения. Та ако обича, да се отстрани от пътя ми. Какво друго можех

да направя? Нямах никакво оръжие, дори нож нямах със себе си. Пък и да имах, тук - в нейния дом, в тази тъмна изолирана долина, сам срещу нея, не бих посмял да стрелям. Особено с моята фалшива едноцевка, която притежавах тогава. И сега се размина, този път по мое желание и с моя помощ.

Месец април си отиваше вече. По припечните изложения снегът се бе стопил. Само по северните склонове и в гората още имаше сняг, но и там се беше прошарил /на места има снежна покривка, на други - се вижда земята/. Наближаваше време батачани да излязат в гората. Бях започнал вече да обикалям и проучвам обекти за настаняване на секачите. В онзи ден бях решил да отида към Дованджийското - една хубава равна местност, с полянка в средата, над десния бряг на Черното дере. От Черното дере за там се отделяше вораунжийски път, при Манолев чарк. Напуснах черния камионен път за Гьошев чарк и хванах вляво нагоре. По склона снегът също се бе прошарил, но по самия път си стоеше. По пътищата обикновено се образуват навеси и стопяването му малко се забавя. Вървя нагоре, правя пъртина върху непокътнатия сняг и си мисля коя група къде ще настаня. Изведнъж пред мен се откриха едри стъпки. "Кой ли е минал?" - си помислих в първия момент, като взех стъпките за човешки. Когато приближих до тях обаче се вгледах внимателно и видях, че "човекът" е бил бос. Отпред стъпалото му е много по-широко от петата, а ноктите на пръстите на краката му не са били изрязани и са се отпечатали ясно в сбития мокър сняг. "Баба Тодора! - се коригирах веднага. Сигурно се е събудила вече и е преминала отвъд, по припечите". Така определих и продължих пътя си, но вече по направена пъртина, макар и срещу моята посока на движение. Когато излязох на височината, по поляната и особено в гората, същите стъпки се кръстосваха надлъж и нашир. Свикнах с тях и не им обръщах никакво внимание. Не ме смущаваха ни най-

малко. Напротив, за разлика от случая в Костадинчиното дере, сега желаех да я видя. Вярно, че и тази беше "у дома си", но тук беше открито място, а освен това беше пролет. Мечките тогава току-що са се събудили от летаргичния си сън и са гладни, отслабнали и плахи - бягат от човека като зайци^[3]. Свърших си работата и си тръгнах обратно. Бях се поизморила, затова реших да се върна откъдето съм дошъл - да не правя нова пъртина, а някъде можеше да попадна и на преспи. Заслизах към черното дере. Когато стигнах до местото, където свършваха мечешките следи, неволно си помислих: "Да! На това място, на идване за пръв път видях мечешките следи върху снега" - и продължих спокойно надолу. Представете ли си, каква беше изненадата ми, когато след 40-50 метра същите мечешки следи, които се бяха изгубили под пътя, сега наново се бяха качили на него и надолу се смесваха с моите, но сега вече обратно - мечешките върху моите. Усетих как косата ми леко се изправя. Не от страх, а просто от пропуснатият случай и от картината която си представях: аз вървя нагоре, мечката надолу, по същия път - срещу мене. Аз нищо не съм забелязал, разбира се. Даже след като видях дирите ѝ, не се досетих, какво може да е станало. Тя обаче, отдалеч ме е подушила, а по всяка вероятност и видяла, имала е време и благоразумието да се отклони от пътя и скрие от погледа ми и едва когато се е уверила, че съм на безопасно за нея разстояние, наново се е качила на пътечката - зер, по стръмния нечист склон е трудно да се върви. За разлика от много други горски животни, мечката, подобно на човека, предпочита винаги пътя /пътечката/, пред осеяния с клони, камъни, дупки и други препятствия терен. Щом и този път когато сме се срещнали на сравнително тясно място, не съм я видяла, а тя сигурно ме е видяла значи съм голям кутсуз - не ми върви и това си е.

В бистрите води на реките Жълти бряг и Черното дере, а от Чатъма надолу - Крива река и притоците им, се развъждаше по естествен път много риба, изключително местна /балканска/ пъстърва. Впоследствие, след завиряването на язовира, този водоем бе генетически замърсен с пускането на дъгова /американска/ пъстърва, която е по-лакома и расте по-бързо. Освен това, самият язовир оказа твърде благоприятно въздействие върху растежа и на местната пъстърва. Докато в деретата и реките най-големите екземпляри стигаха до 150-200 грама, в язовира да се улови парче 500-800 грама, бе нещо обикновено. Отделни екземпляри стигаха до 1000-1200 грама. Израстваше в язовира, но излизаше и по устията на реките по време на мръстенето /хвърлянето на хайвера/ през октомври-ноември и нагоре - по плитчините. Виждал съм риба, която бяга по дерето и само половината от тялото и е потопено - гърбът и стърчи над водата.

Не зная как е било по-рано, но през мое време браконьерството по риболова взе доста сериозни размери, особено през размножителния ѝ период. Тогава тя изпада в едно полуунесено състояние, не се плаши и не е предпазлива, както през останалото време. Става по-кротка, както се изразяваха батачани. През този период тя търси плитки места, където дъното е чисто и има само пясък, а водата тече бързо. Събрани по няколко, мъжки и женски на едно място, те търкат коремчетата си по пясъка, узрелият хайвер излиза и се опложда във водата. Като минеш край реката, тя се изпокрива в подмолите, но попипаш ли я с ръка, не бяга като луда както в извън размножителния период, а стои на място, особено ако я пипаш по корема - надява се да и се помогне при изхвърлянето на набъбналия и тръгнал вече да излиза хайвер. Именно това обстоятелство използваша най-опасните браконieri. Пълнеха по цели качета солена риба за зимата. Ловяха я предимно

денем. Когато се засили охраната, преминаха към нощен риболов, със светлина. Обикновено използваша запалена борина, факли и други импровизирани светила. Осветена нощем, през размножителния период, пъстървата изобщо не се крие. Браконьерите толкова много се приближават до нея, че имат възможност да забият в тялото ѝ изострения край на железен прът и да я извадят от водата, както се вади изпържена риба с вилица, от тигана. По-страстните нарушители си приготвяха "сапкъни" с по няколко остриета - същинска вилица.

Браконьерите ни създаваха големи неприятности, особено нощните. Обикновено се насочваха към участъци в реката, оградени и от двете страни с високи, стръмни и труднопроходими брегове. Ако движението през деня в такива места е трудно, в тъмнината то става десет пъти по-трудно. Освен това, почти винаги си поставяха и постове, които имаха единственото задължение да следят за нашето появяване и да предупредят другарите си браконieri своевременно. За това, когато вече смятахме, че "противникът" е в капана, често бяхме разочаровани от внезапното му изчезване и изплъзване от нашия капан. Веднъж решихме да принудим браконьерите да се предадат, извикахме: "Не бягайте, ще стреляме"- и придружаващият ме горски даде пушечен изстрел във въздуха, естествено. Не беше малка изненадата, когато вместо да се предадат, нашите противници отговориха също с изстрел. Предполагам, че и те са гърмели във въздуха, но ни заставиха да млъкнем. После горските разправяха, че в тази браконьерска група участвал и началникът на милиционерското звено, охраняващо движението при язовирната стена и района на язовирните вили. Залавяли сме, без охрана, наши работници. Можеха да ни избият в нощта и да ни затрупат с клони някъде край реката, но те не правеха това, а "умираха от срам". С някои

от тях съм се срещал десетки години по-късно - с какво умиление само си спомнях за съвместния ни живот, включително и за нощните ни приключения.

На Бузов чарк, на няколко стотин метра южно от Чатъма, се бе установил бай Стоян Горанов със жена си - Русана. Работеха си само двамата. Той сече и вози, така Русана следи къщната работа, а през свободното време ходи и тя в гората - да му помага. Една вечер с Йордан Милов пак бяхме закъснели, но към Горанов чарк. Вече се мръкваше, когато на едно равно и широко открито място видяхме човек, легнал по гащета и потник на брега, бърка с ръце в подмолите на реката и току поритва с краката си, за да запази равновесие и не цамбурне във водата. Йордан го забеляза пръв. С едната си ръка ми даде сигнал да спрем, а с другата ми посочи риболовеца в реката. "Почакай ме малко другарю лесничей, да отида да видя кой е!" ми пошепна горския и замина.

Очаквах да чуя кавга и разправия от страна на горския и молба за пощада и прошка от страна на нарушителя. Нищо подобно! Йордан хич и не отиде до нарушителя. Остави го да си лови спокойно. Вместо това, приближи до един грамаден полуизгнил ствол от паднал престарял смърч, повъртя се нещо край него и се оттегли. "Защо не го изгони?" - беше въпросът ми, когато дойде при мен. "Ей сега ще видиш!" - каза Милов и по мургавото му лице въпреки мрака се забеляза кротка усмивка. - Това е бай Стоян Горанов". След няколко минути бай Стоян се изправи, преустанови риболова. Беше се почти стъмнило, а беше и поизмръзнал в октомврийския следобяд, край реката. Отиде при същия ствол, където беше Йордан и трескаво започна да се мести от единия до другия му край и обратно. "Какво става?" - запитах Йордан, недоумявайки. "Взех му дрехите" - обясни той все така кротко, сякаш нищо не беше се случило и показа дрехите, които бе праметнал през торбата

си. Бай Стоян направи няколко движения около ствола, после провери и на други места край брега и когато напълно се увери, че няма да намери дрехите си, се отправи към бивака по гащета. Ние също тръгнахме надолу и спряхме точно срещу тяхната колиба, за да слушаме /вече не се виждаше/, развоя на събитията. След малко той даваше обяснения пред така Русана, защо се връща по гащета и потник. Въпреки умолителния му тон, тя не преставаше да го ругае и кълне: "Църън да ходиш! Къде си загубил панталоните?" Каза ѝ, че не ги е изгубил, а някой му ги е взел. Чудеха се, кой може да бъде. Нашето участие изключваха. Още когато е излизал да риболовства, бай Стоян е сметнал, че нагоре горски няма, че горските вече са се прибрали. Кака Русана му каза, че видяла по Чатъма някакви войници и решиха, че те са откраднали дрехите. Жената заяви на мъжа си, че ще прескочи до язовирните вили, да проучи какви са били тези войници, накъде са хванали, та да отиде да ги търси. Йордан, който от самото начало пое ръководството на тази игра, извика колкото му глас държи: "Бай Стояне!" Не последва отговор, поради което се наложи да извика втори, че и трети път. Познаха гласа на горския. Убедени, че няма да ги остави на мира и че може би ги търси за нещо важно, най-после чухме "гласчето" на кака Русана: "Няма го." - "Къде е?" - последва веднага въпрос от страна на Милов. "Отиде да търси черната крава, че се е загубила заедно с телето" - излъга тя. "Като се върне, кажи му да дойде на Чатъма, вика го лесничея!" - ѝ разпореди Йордан и продължихме да чакаме. Ако тръгнеше за вилите, нямаше откъде другаде, трябваше да мине през нас. Предположението ни се оправда. След десетина минути кака Русана се появи отпреде ни като в небрано лозе. "Къде си тръгнала?" - засече Йордан изненаданата и объркана жена. "Отивам до вилите"- съобрази набързо тя. "Какво ще правиш там?" - я затрудни още

един път Йордан. "Там имам леля, дъщеря и е болна, та да ида да я видя" - скрои набързо жената.

Дотук следях спокойно развоя на играта, но сега вече ми стана съвестно - да разкарваме тази стара и уморена жена до вилите, че кой знае и къде по-нататък, без тя да има някаква вина за това. Дори и бай Стоян да беше и той не заслужаваше това, хрисим и добър човечец беше. Сръгах Йордан с лакътя си, което той добре разбра, като сигнал за приключване на инцидента. "Вземи дрехите на мъжа си, връщай се и му кажи да не ходи повече за риба!" - и ѝ подаде пакета. Вместо благодарност, тя изпусна още едно: "Църън да ходи! Ще го науча аз него!"- и се изгуби обратно в тъмното. Друго наказание не наложихме на Бай Стоян, но това, което вече му бяхме наложили хвана място: черната крава и малкото теле никога вече не се изгубиха.

Човек би очаквал при гореописаните обстоятелства, от мен да се извъди опасен ловец и риболовец. За съжаление, не стана така. Риболова криво-ляво - вървеше, но в лова ме преследваше вечният малшанс. През ловния сезон при нас идваха да ловуват разни групи ловци. Много от тях ме канеха да участвам и аз. Ходех. Най-напред без пушка или с някоя бойна пушка, от тези за охраната. Понякога ловци ми отстъпваха собственото си ловно оръжие /чифте/, а те вземаха бойна пушка, само и само да отида. За голямо мое огорчение, а така също и за огорчението на групата, аз никога не можах да убия животно. И не само, че аз не убивах - щом аз участвах в лова, всички се връщахме с празни ръце. Тази констатация направих само аз, но беше вярна. Затуй, когато по-късно някой пак ме поканваше, отказвах под най-различни предлози като накрая заявявах, че аз ще приготвя огъня и тигана и ще ги чакам. Не зная случайно ли беше или наистина бях проклет от бога на лова, но в мое отсъствие почти винаги падаше лов.

Единственото ми постижение беше един заек. Пак бяхме излезли групово. Никой нищо не бе ударил. Връщяхме се вече уморени и разочаровани, когато едно пале заклафка. Спрях се и зачаках. От гората се измъкна заек и изтича пред мен. Стрелях и отидох да го взема. Нямаше го - избягал, а след себе си бе оставил кървава следа. Юрнаха се и други, стари и опитни ловци и отидоха да го търсят. "Щом е ранен - казваха те - няма къде да избяга". Това излезе вярно. След десетина минути се чу изстрел, а след други четири-пет, донесоха заека. "Другарю лесничей, лошо си ранил този заек. Отнесъл си му носа!" - се пошегува един от тях и посочи кървавата муцуна на заека. Те бяха го убили с бренеке /ловен куршум/, а раната на муцуната бе от сачми. Със сачми бях стрелял аз.

Риболовствувах с въдица. Понякога се опитвах и аз да я ловя с ръце. Последното много ми се удаваше, но се срамувах от хората – аз, началникът на участъка, който трябва да я пази, да бракониевствам. Затуй се въздържах, въпреки че много ми се искаше да поспортувам. Най-много риба съм улавял, когато уловя някой бракониев - добър рибар, наловил вече значително количество. Нали за да го санкционирам трябва да имам веществени доказателства. Вземах уловената риба. Но впоследствие или нарушителят го удари на молба, или се случи някой добър работник и аз решавах да не го наказвам. Но какво да правя с рибата в такъв случай - нито мога да му я върна, нито да я изкарам на търг. Оставаше за мен. Не я вземах с предварителни намерения за мене. Бракониевите не ми се сърдеха за това. Доволни и благодарни бяха, че не ги наказвам повече. Въпреки всичко, изземването на рибата си оказваше своето възпитателно въздействие, никога не се случи да заловя бракониев, когото един път вече съм улавял.

При постъпването ми на работа в черногорското горско стопанство като лесничей строителството на язовир "В.

Коларов" не бе приключило още. Въпреки, че бе завирен и водите от Саръ-яр и Черното дeре го пълнеха. Изпълнявах се някои довършителни работи около него - тунели, канали и др., така че аз заварих моите стари познайници от Попинската бригада и то в пълен състав. Без мене, естествено. Срецах ги случайно на един от обектите. Поседях при тях, поприказвахме си като приятели. Чувствах се задължен към тях. Ако бяха лоши хора, можеха да не се съгласят въобще да остана на работа при тях. Търсех начин да изразя благодарността си. На помощ ми дойде някой от самите тях, не си спомням точно кой беше. Попита ме дали няма възможност да си купи един кубик ритловици, че му били много нужни. "Може - рекох - Някой друг не иска ли". Обади се още пет-шест души. Кой за кубик, кой за два. "Ще дам на всички ви колкото искате". "То, ако искаш да знаеш и на мен ми трябват два, ама казах един, та да е по-сигурно" - се обади първия, който откри темата. "Два и на теб ще дам" - завърших аз и се сбогувах. Няколко месеца след това, като напускаха строителството на язовира, два-три камиона заминаха за село Попинци, натоварени с ритловици, излъчващи аромат на чатъмска смола. Тогава Господ още ходеше по земята.

За задоволяване нуждите на участъка от жилищни и други помещения, през 1950 година започна строителство на нова административно-битова сграда. Беше двуетажна. Освен това, в сутерена се предвиждаше устройването на кухня и столова. Технически ръководител на строителството беше техник-лесовъда Генчо Коцев. При приемането на извършената работа, присъствах и аз като представител на инвеститора - горско стопанство Беглика. Непосредствено преди завършването и въвеждането в експлоатация на тази сграда, стана реорганизацията през есента на 1951 година. От Чатъма бях преместен на Беглика. В новата постройка, вместо мене

влезе приемникът ми - Трифон Александров Ганев от Софийския край, със съпругата си Славка.

По отношение на културния живот и развлеченията, бяхме на много ниско ниво. Нямахме никаква библиотека, не получавахме ни вестник, ни списание. Пощата беше далече от Чатъма и на практика нямаше кой да ни обслужва. Радиото беше още рядкост, от телевизия и хабер нямаше. Единствената ни културна придобивка бе телефонът, който звънеше силно като училищен звънец и се чуваше чак от язовира. Ако риболовът с въдица не се смята за развлечение, единственото ни разнообразие получавахме понякога вечер, като се съберяхме на компания в магазинчето или в някое жилище. След като си хапвахме и пийвахме, започваха песните и оживените разговори. Дойдеше ли времето да подаваме пушките през прозорците навън и да гърмим, жените бързаха да ни приберат. През тези вечери научих на Чатъма две песни; "Ангелино моме хубава", възпяваща някоя хубава мома и песента за удавеното под язовир Батак, Баташко бласто - "Отишла Яна в полето" /да види поле широко, дали е поле втасало, да търси Яна косачи.../

Наближаваше краят на 1951 година, когато един ден усетих болки в стомаха. Помислих, че е от простуда. Взех парче тухла, нагрях го на печката и затоплих с него корема си. Но вместо да премине, болката ставаше по-силна. На следващия ден "сеансът" се повтори. Опитах с топъл чай, ракия и т.н. Не минава и не минава. Накрая се намерих в поликлиниката в град Пещера. "Нервен стомах", бе диагнозата и получих първата доза за стомаха си, който след това през целия живот ми създаваше проблеми. Още през 1952 година - април, май - нервният стомах вече се бе превърнал в "улкус дуодени" /язва на дванадесетопръстника/. Липсата на режим за хранене и работа вече си бяха казали думата. Не може да закусиш сутрин,

да обикаляш цял ден по гората, без да сложиш поне кора хляб в устата си на обяд и да компенсираш обяда си едновременно с вечерята, претоварвайки стомаха си до краен предел. Язвата отдавна съм калцирал, но стесненият пилор при стомашния изход и гастритът си останаха и до днес. За тонизиране на стомашния тракт и за регулиране на храносмилането, вземам ежедневно по едно хапче "неутрацид". За сега стомахът ми е "ахилесовата пета", в здравословно отношение.

Няма как, наред с милите спомени от Чатъма, ми остана и това. /П.П. През месец април 1988 година, започнах да губя равновесие за няколко секунди, при лягане и при ставане. Това явление лично аз диагностирах като "натрупване на тежки метали" в мозъка. Бисмут и спътникът му арсен, от неутрацида. Прекратих употребата му няколко месеца и се мъчех с други средства. Загубата на равновесие изчезна още в края на месец май, но стомахът ми не вървеше добре. Работех физическа работа, чувствах глад, а не можех да се храня - повръщах или получавах разстройство. Много отслабнах. Най-накрая намерих спасение във водата от Павелската местност "Баня", където през 1963 година е бита сонда и от сондажните тръби днес блика хладка минерална вода, с дебит около осем литра в минута. От 24.XI.1988 година редовно пия от тази вода, без да ползвам други лекарства. Освен това, сутрин пия, почти редовно чай от риган и по една лъжица зехтин. Тези редове добавям на 30.I.1989 година когато пиша на машината ръкописите от преди една година/.

Беглика

Да се премествам на Беглика - нямах намерение, нито желание. То стана мимо моето безучастие. Към 1.XII.1951 година бе извършена реорганизация в горите. Класическото горско

стопанство /лесничейство/, бе разделено. На една територия бяха обособени две горски стопанства - горско и горско-промишлено. Горското стопанство имаше за задача да стопанисва, охранява и възобновява горския фонд, а горско-промишленото - да реализира ползването от горите: дърводобив, смолодобив и др. Едно добро начинание, изпълнено с още по-добър замисъл, което не намери почва за развитие у нас. След десетина години кретане то загина, както пониците на семена, поникнали всред суха и стерилна почва загиват през лятото. При тази реорганизация аз бях преместен и преназначен за референт ръководител /началник/ на Беглишкия технически участък. За ръководители на другите два участъка бях назначени съответно: Трифон Ганев за Чатъма /Държавна гора Черна/ и Петър Николов Щерев - за държавна гора Сютка. И двамата бяха референти докладчици. За директор на горското стопанство пристигна Никола Динев Марков, а за промишленото преназначиха бившия ръководител /лесничей/ на Беглишкия участък - Борис Георгиев.

Квартирата, която ми дадоха, се намираше на втория етаж на една от двете най-хубави вили там. Имаше много повече удобства от чатъмската ми квартира, но въпреки това се чувствах като в чужда къща. При това снегът вече бе надхвърлил петдесетте сантиметра и продължаваше да трупа още, а ние нямахме дърва за отопление и готвене. Реорганизацията, за която се знаеше два-три месеца преди да стане, бе сковала всякаква инициатива на хората в Беглика. "Знам ли къде ще ме изпратят, та да приготвям дърва? Който остане тук, да се оправя!" - така бяха разсъждавали те. Е, как няма да се оправяш? Стои ли се на студено? Пък нали имаш жена, дете. Наско вече бе на една годинка. Можеше ли да го оставя да се разболее? Затова, първите дни на Беглика бяха

посветени на дървоснабдяването. Двама или трима души впрягахме шейната и потегляхме към Коларова поляна и оглеждахме най-внимателно гората от двете страни на камионния път - дали няма някой изсъхнал смърч. Слава Богу! Намираха се тук-там такива, макар и на 30-40 метра от шейната. Събаряхме ги, нарязвахме ги на три-четири метрови трупи и на ръце ги пренасяхме до шейната. Тази Беглишка дървена история ми служеше след това като много добър катализатор за своевременно снабдяване с дърва.

Реорганизацията /преустройството/, целеше да се въведе някакъв ред в стопанисването на горите и ползването от тях. Съвсем правилно бе залегнало становището за необходимостта от предварително маркиране /година-две/ на лесосечния фонд, като едно от мероприятията за постигане на тази цел. Дори още през същата 1951 година тогавашното министерство на горите бе разпоредило да бъде маркиран лесофонда за 1952 година. Спуснати бяха и контролни цифри. Аз бях маркирал необходимата стояща маса, предимно в зрели и презрели смърчови насаждения по Черното дере и по Горанов чарк. Съгласно едно друго окръжно на Министерството, което дойде в началото на 1952 година, горското стопанство трябваше да предаде на промишленото маркирания през 1951 година лесосечен фонд. При отчитането на този лесосечен фонд всеки маркиращ лесовъд докладва с рапорт, че задачата е изпълнена, като представя с рапорт и карнетие, в които са описани всички маркирани и подлежащи на сеч дървета. Предаването на лесосечния фонд става с протокол, подписан от двамата директори. В протокола се указва каква маса по количество и категория /едра, средна, дребна, дърва/ се предава, в колко карнет-описа е обхваната, в кои насаждения /басейни/ се намира, кой лесовъд я е маркирал и т.н. Бил изготвен протоколът за приемане и предаване на

лесофонда между Н. Марков и Б. Георгиев, но като дошъл ред за подписване, другарят Георгиев нещо се стъписал. Не ще да го подпише. Не бил сигурен дали в действителност я има на терена отчетената маса. Повика ме моят директор и ме пита дали това, което съм отчетел, наистина е маркирано. "Всичко, до дърво!" - бях категоричен. Колегата Леков също потвърди верността и реалността на маркирания от него фонд. Въпреки това, Георгиев продължаваше да упорства и да повтаря, че не бил сигурен. Добре, щом не си сигурен в маркирането от Раденски и от Леков, приеми тогава само този ЛФ, който ти лично си маркирал! - го тури на тясно Марков. "И него не мога да приема!" - отвърна тъжно Георгиев. "Защо, нали ти си го маркирал, нали си го отчетел?" "Точно затова" - изплю камъчето Георгиев. Докато за нашия фонд не беше сигурен дали го има, за маркирания от него - беше сигурен, че го няма. Георгиев не беше стъпил в гората. Беше попълнил карнетите с чертички в канцеларията, на бюрото, и бе отчетел. Дотам бе закърнено чувството за отговорност на специалист у някои лесовъди.

През април 1952 година, язвата ми в дванадесетопръстника се обади съвсем сериозно. Много често усещах болки, не можех да се храня добре. Освен лекарствата, които ми предписваха, лекарите настоятелно ми препоръчваха да преустановя тютюнопушенето. Чудех се как ще се справя с този проблем. Нямах достатъчно вяра в себе си, за да се захвана с него. На помощ ми дойде самото пушене.

Снегът се беше стопил. Батачани бяха изкарали добитъка си в гората, излезли бяха и няколко стада овце. Както за кравите, така и за овцете стопаните им подлежаха на облагане със задължителна държавна доставка на мляко, месо и вълна в количество, съобразно с броя на добитъка. От страна на стопаните съществуваше стремеж да не показват истинското число на притежаваните от тях овце. Местното общинско

ръководство знаеше добре това, поради което вземаше мерки да не бъде заблудено. Един следобед късно, след като се бяхме прибрали от терена, ни събраха в канцеларията. Съобщиха ни, че тази нощ ще трябва да извършим преброяване на овцете. Разпределиха ни по групи и по обекти и обявиха тръгване в два часа сутринта, с оглед докато съмне да бъдат обхванати всички стада. На мен бе възложено ръководството на една от групите, която трябваше да действа в моя технически участък. Започване работа в два часа! Това ще рече, ставане най-късно в един. Проверих кутията в джоба ми - само десетина папирози. Накъде без цигари? Купих си още една кутия "Арда" от 20 къса. Заредих се. В уречения час групата ни започна работа като часовников механизъм -точно по график. Обектите един по един намаляваха от списъка на непроверените. На разсъмване бяхме на последната кошара /егрек/, при Кривов чарк. Не помня чие беше това стадо, както не помня и другите. Но си спомням като вчера, че бях изпушил всичките си тридесет цигари, от които повече от двадесет и пет само за пет-шест часа. Пресрамах се и си поисках цигара от пастирите. Дадох ми, но не като моите - Арда, а Картел III и то серт. Запалих я и си тръгнахме към стопанството. Вървах последен и смучех картела. Имах усещането, че гърлото ми цяла нощ е стояло потопено в катран, а сега на всичко от горе някой долива течна горчива смола. "Нима съм толкова безволев, та не мога да се справя с този неканен и натрапчив гост?" - се отворих от себе си и от тютюна. Захвърлих недопушената цигара под пътя, заричайки се на ума си: "Ще се опитам да не пуша колкото може по-дълго време!" В тази паметна сутрин календарът показваше: 3.VI.1952 год. В седем часа и тридесет минути влязох в канцеларията. Трябваше да отчетем резултата от проверката. В нашата канцелария работехме четирима души - тримата референти и плановика. Всички бяхме пушачи, така че след

един-два часа вече приличаше не на канцелария, а на лисича дупка. /Ловците подпушват лисичата дупка от единия вход, а на другия я чакат. Стигне ли димът до нея, тя излиза незабавно през незадимения изход/. Та и сега, въпреки, че аз не пуших тази сутрин, "мъглата" пак се бе сгъстила. Навикът да пуша и физиологическата необходимост да приемам и реагирам на тютюневия дим и съставките му напиреха отвътре и едва се въздържах да не запала. По едно време някой от колегите се обади: "Ти май не пушиш?" Не бях убягал от погледа му. "Да не си го оставил?" - продължи да ме разпитва с любопитство. Обадиха се и другите. Нямахше накъде, трябваше да им кажа нещо. "Не съм добре, не ми се пуши" - излъгах. Последваха коментари, предсказания колко време ще го устискам и т.н. А един стигна дотам, че започна най-нахално да ме дразни: "Виж, каква хубава цигара - ардичка" - и приближи до лицето ми трите си пръста, с които държеше незапалена целиничка цигара Арда II качество, точно каквито пуших аз. Именно този човек на първо време ми оказа огромна помощ да се въздържа. Със своя опит да ме изкуши, натрапвайки ми цигарата, той предизвика у мен силна противоположна реакция - реакция на противодействие срещу тютюнопушенето. Желанието ми да запуша вече бледнееше пред стремежа на всяка цена да удържа.

Предстоеше маркиране на поредния лесосечен фонд. Организирах група за работа и заминахме в местността Знака, западно от връх Сютка. Стара смърчова гора, сравнително запазена още. В нея можеше да се изведе сеч с естествено възобновяване - изборна. Направихме колиба и останахме там две седмици, с едно прекъсване от два дни - събота и неделя. Още първата вечер предупредих момчетата, че съм оставил тютюна. Казах им, че всеки може да пуши колкото си иска, но ги моля да не ми предлагат цигара. Вечерите на Знака бяха тихи, топли, наситени с дъх на смола, смесен с мирис на

изгоряла борина. Огънят кротко светеше пред нас, шегите се редяха една след друга. Настроението беше повишено. Само мен ме измъчваше борбата със себе си - да запуша ли или още да се тормозя. Само който не е бил пушач, не знае колко трудно е да скъсаш с тютюнопушенето. "Ех, дявол да ги вземе, толкова ли няма да се сети някой да ме покани да запала?" - си мислех и бях решил вече, ако ми предложат, да не отказвам. Вместо това обаче, някой от групата се обади: "Другарю лесничей, ти май наистина ще оставиш тази краста? Толкова време, нито една цигара не си изпушил!" Свърши. Засече ме синковеца. Не идваше вече нито да се надявам да ме поканят, нито да си поискам. Пак стиснах зъби. Това беше вторият човек, който ми помогна.

Оттогава, до момента в който пиша тези редове, са изминали 36 години, повече от годините, които съм имал от раждането ми до 2.VI. 1952 година. С чувство на голямо удовлетворение и гордост мога да заявя, че през тези тридесет и шест години не съм сложил изобщо цигара в устата си, дори и не запалена. Случвало се е на сън да запуша и в съня си се ядосвам, че съм допуснал пробив. И така, от един страстен пушач, се превърнах във върл противник и на пушенето и на пушачите. Струва ми се, че няма да се намери сила, да ме накара да пропуша отново, до края на живота ми.

При реорганизацията през месец ноември 1951 година бяха създадени Окръжни управления на горите като междинни органи между Министерството на горите и горските стопанства. Нашето окръжно управление се намираще в гр. Пловдив. Отначало го оглавяваше лесовъд Димитър Стефанов, а след това Янко Узунов и др. Специалистите в ОУГ заработиха трескаво, като се стремяха да обхванат всички горски стопанствата, да навлязат в хода на работата им и да опознаят обстоятелствата и кадрите при тях. В резултат на това, не след

дълго ОУГ установи, че директорът на нашето В. Коларовско горско стопанство Никола Марков, не е подходящ за заеманата от него длъжност. Обичаше много лова, приказките, яденето и пиенето, а отбягваше работата. Липсваха му далновидност, перспектива, самоинициатива, а на всичко отгоре и обективност. Толерираше хората от компанията си, а другите пренебрегваше. Заговори се за смяната му. Точно как стана не си спомням, но ми бе предложено аз да стана директор на стопанството. Както казах по-горе, вече страдах от язва. Освен това, между кадрите имаше и такива, за които предвиждах, че ще ми причиняват много неприятности. Ще опъват нервите ми. Отказах категорично приемането на тази длъжност на Беглика. ОУГ /Окръжно управление на горите/ Пловдив измисли друг вариант. Издаде заповед за назначаването ми за директор на горско стопанство Снежана, а директора на Снежанското стопанство - Генко Генков, преназначи за директор на Беглишкото горско стопанство. Това стана някъде по средата на лятото на 1952 година, месец юли. Тази "рокада" ОУГ не бе съгласувало с мен, а предполагам и с Генков, поради което нямахме необходимата психологическа нагласа. Нито аз, нито Генков, предприемахме нещо. Двамата изчаквахме естествения развой на нещата - да дойде някой от ОУГ и да реализира разместването. Но това не стана. Към края на август пристигна друга заповед, с която мен ме преместват в горско стопанство Лисичево - Девинско, като директор на същото. Скараха ми се малко дето не съм изпълнил предишната заповед и ме предупредиха, че ако започна да се суея и по тази, няма да е за мое добро. Не познавах това стопанство, поради което не се колебах. Приготвих си багажа и заминах.

Лисичево

Придвижването ми до Лисичево стана на 30.IX.1952 година, а на 1.X.1952 г. подписах акта за встъпване в длъжност.

Длъжността приех от лесовъда Димитър Симеонов, който от няколко месеца бе назначен с изпитателен срок и ако се окаже подходящ да остане за титуляр. Но Митко, както му казваха служителите, държеше лесовъдството и изобщо работата в стопанството, на заден план. Ограничавал се предимно в "канцеларско" предвижване на нещата и се стремял да осигури повече време за занаята си, който упражнявал там - часовникарството. Получава си директорска заплата Симеонов и в същото време приема всякакъв вид часовници за поправка, срещу което получава, неизвестно за мен какви, допълнителни доходи.

Преди Симеонов, директор на стопанството е бил Петър Петров - Дългия, както му казваха. А преди Петров и преди реорганизацията, в Лисичево е бил на работа и Николай Хайтов. За Хайтов се говореха главно две неща. Първо, че се заел да подобри битовите условия на хората тук. Постройките били малко и започнал да строи. Действително беше построил една или две нови постройки, не си спомням точно, но имаше подобрение. При строежа обаче, извършвал нарушения на финансовата дисциплина, поради което го подгонили, преместили и т.н.

На едно съвещание по-късно, когато горския надзирател Люман Адемов Карахалилов докладваше за откритите нарушения и други особености из охранителния му участък, цитира и местността "Хайтовата дупка". Останах в недоумение, като чух такова наименование и попитах каква е тази местност и защо се нарича така. Обясниха ми, че когато Хайтов бил директор, извършил маркиране на дървета за сеч, но така на

често ги маркирал /вероятно гората била много хубава/, че след сечта се оформило доста голямо голо петно, обезлесено място, което работниците нарекли "дупка", като отпреди поставили и името на автора ѝ.

Горско стопанство Лисичево бе едно от най-малките стопанства в системата на ОУГ - Пловдив. Разположено бе над левия бряг на река Девинска /Дамлъ дере/ и граничеше с горски стопанства Девин и Антон Иванов. Като малко по площ стопанство, бе определено последна - трета категория. Заплатите на директора и на счетоводителя бяха по-малки от заплатите на всичките им колеги при другите стопанства. За другите категории служители това обстоятелство не се отрази отрицателно върху заплатите им - бяха наравно с колегите си от стопанствата II и I категория.

Освен в заплатата ми, ниската категория ме "ухапа" и в кадрово отношение. Аз бях единственият лесовъд в стопанството - и за директор и за технически ръководител, т.е. и за ръководна и за изпълнителска лесовъдска работа.

В моята лесовъдска практика винаги съм се ръководил от принципа да познавам добре територията и границите на стопанството /участъка/ си и във всеки момент да зная какво е състоянието на нещата и терена. За осъществяването на този принцип отделях много време и много обикалях. Освен това налагаше се сам да определям обектите за залесяване, маркиране, паша и др., а така също сам да маркирам лесосечния фонд, да ръководя и контролирам работата по залесяването, опазването на горите, лова и риболова и др. Обикновено през деня бях на терена, а вечер се справях с канцеларската работа. По едно време ОУГ поиска да предложи един опитен горски надзирател, който да бъде повишен в длъжност "Референт по охраната" и да поеме част от правата и задълженията по този въпрос. Имаше двама души подходящи за целта: Петко

Атанасов Даракчиев и Георги Балабанов. Даракчиев ми изглеждаше по-енергичен, по-инициативен и по-мераклия, поради което предложих него. Балабанов се обиди и не след дълго поиска да напусне стопанството. Не го спрях.

В района на това стопанство не бяха създадени още никакви лесовъдски традиции по отношение стопанисването, възобновяването и опазването на горите. Населението от селата Селча и Стоманово /Чиликли/ и особено от гр. Девин, извършваше много нарушения по сечта и пашата, ширеше се браконьерството по лова и риболова.

Като че ли беше есента на 1953 година. Ловът бе открит. Група ловци от град Девин излиза на лов в землището на село Стоманово за диви прасета. Заели стрелците позиция, а след това тръгнаха и викачите. Но в захванатата за лов гора освен прасета, имало и мечка. Удобно ѝ било да се крие там, недалеч от селото и от време на време да си взема по едно бравче от овчарите наоколо. Никой не ѝ нарушавал спокойствието. Но ето, че дошли ловците. Ех, не са за нея, но тя не знае плана им. Щом я приближили крясъците на викачите, скочила и побегнала нагоре, та право на стрелеца Димитър Апостолов. А Апостолов не бил страхлив, нито пък дисциплиниран ловец /и тогава мечките бяха забранени за лов, поради намаляване на броя им. Разрешаваше се само убиване на стръвници, след съставяне на съответния протокол/, вдигнал пушката и стрелял. Животното приревало и продължило да бяга накъдето му видят очите. В същият ден, край Долно Баракли /където е бил гатера/, работели двама секачи, а един извозвач - Садката, с воловете си извозвал отсечения материал. Садка закарал материал, а един от секачите отишъл за вода. Останалият сам секач, седнал да трупите да изпуши една цигара. Наоколо - мъртва тишина и изведнъж.. Чува се припряно трошене на клони и съчки, тъп шум от нещо, бързо

приближаващо се към него. Обърнал се натам и що да види - мечка, която тича точно към него. Скочил като автомат и само за три секунди се намерил на върха на близкото неотсечено дърво. Раненият и разярен звяр, дошъл под същото дърво, но с малко закъснение. Ядосала се мечката, обикаляла около дървото, погледнала към върха му и не напускала мястото. Секачът се изплашил. Ами ако се покатери и тя на дървото, какво може да стане с него? И започнал да вика за помощ. Въпреки това, мечката продължавала да сумти и да се върти край дървото.

В този критичен миг, Садката бил разтоварил материала, връщал се към сечището и чул вика за помощ. Познавайки гласа на другаря си, оставил на място воловете и затичал, мислейки, че отсечено дърво е притиснало секача или нещо друго подобно. Като наближил съвсем и погледнал - на върха на бора другарят му обезумял продължава да вика "помощ", а баба Тодора, обикаля под бора. Без да издаде нито звук, се връща веднага обратно на склада, тичешком. Влиза в квартирата си, взема чифтето /той бил също ловец/, зарежда го и отново тичешком, по чорапи, право на мястото на произшествието. Точно при пристигането му сега, мечката вече била на десет-петнадесет метра от дървото и се била упътила да се скрие в гората. Босият Садка я догонил, премерил се добре и стрелял в нея. Убил я.

Новината веднага пристигна в стопанството. Отидох в Баракли и видях мечката. Беше още цяла. Снимах я. Не беше много голяма, но беше тлъста. Одраха я след това и я разпраха. Стомахчето и беше пълно с ядки от жълъди и с кокали. Беше стръвница. Един стар ловец прочете годините ѝ по някои от органите ѝ и каза, че е стара, но вероятно като малка е останала сираче, затуй не е много едра.

Вечерта ми донесоха една тава мечешка кайма. Бояна направи кюфтета. Изядох само една четвъртинка и свърших. На следващия ден маркирах в Сачан дере. За обяд взех хляб и само мечешки кюфтета, вечерта се върнах прегладнял. Хвърлил бях кюфтетата. Вкъщи попитах сина ми; "Хубави ли са кюфтетата Наско? - а той ококори очи и попита: "Има ли още?"

С убиването на мечката бе извършено нарушение, тъй като не бе извършено организирано, не бе съставен протокол предварително, а бе убита "На слука!". Но аз не можех да хвана истинския виновник за това нарушение, а трябваше да санкционирам моя добър работник, който бе довършил нарушението и то в момент на неизбежна отбрана на другаря си. Съставих протокол за стръвница, със стара дата и го изпратих за одобрение. Случаят бе приключен. Но аз исках да узная, все пак, как бе станало всичко това и кой бе истинският виновник. Горският надзирател Люман, ми обеща: "Другарю директор, аз ще науча каква е истината". След три-четири дни ми докладва за това, което аз ви разказах за лова на диви прасета край Стоманово и случката с Димитър Апостолов.

Семейството ми бе настанено в една от старите сгради. Тя беше едноетажна и двуапартаментна. Кухня, спалня и тоалетна. Канцеларията ни се състоеше от една единствена стая, в новата сграда на Хайтов. Останалото ново се ползваше от горско-промишленото стопанство /ГПС/.

В Лисичево по онова време нямаше електрически ток. Осветлявахме се с газови лампи. Опитвах се да изобретя осветление, поне за тоалетната нощем, от "мокри" телефонни батерии и електрическа крушка от джобно фенерче. Донякъде имах успех. По едно време ни донесоха от Павелско голяма кафеджийска газена лампа, от кафенето на дядо Начо - бащата на съпругата ми. Светеше много хубаво, но...

Нашият счетоводител Нейчо Тонев, нещо бе закъсал с работата си, а освен това се и разболя. Наложих да търся счетоводна помощ откъм ОУГ командирова за известно време счетоводителя на Девинското горско стопанство - Коста Драков Димитров. По време на командировката си Коста нощуваше в Лисичево. В нашия апартамент - в кухнята. Една вечер останахме късно след вечеря на приказки. Не бързахме да лягаме. Коста, беше по-възрастен от мен, обигран в работата си и в живота и за мен представляваше интерес да го слушам. Пък беше и сладкодумен. Някъде към среднощ се поизморихме, приспа ни се и си легнахме. Бяхме заспали пръв и дълбок сън, когато чух Коста да тропат тревожно на вратата на спалнята ни и да вика: "Другарю директор, нещо се е запалило бе, стани да видиш!". Скорих полусънен и влязох в кухнята. На тавана над лампата през едно отворче колкото две стотинки се виждаше светло-бял пламък. Усещаше се мирис на изгоряло. Веднага разбрах, че тази работа е свършила голямата кафеджийска лампа, но какво точно гори и как гори, не можеше да се разбере. Яркостта на пламъчето само подсказваше, че окислителният процес е много буен и избухването на евентуален пожар не е никак далече. На този таван не бях се качвал никога. Ползван бе от ГПС и бе заключен от неговия домакин. Независимо от всичко трябваше да се действа много бързо и смело. Най-напред се опитах да отворя тавана, за да видя какво става там. Като нямах ключ и не можех да отворя, се ориентирах навън и събудих Даракчиев и някои други за съдействие и свидетели. Докато пристигне Даракчиев, ние с Коста вече бяхме изкъртили вратата. На средата на таванския под, бе струпана купчина от стари, бракувани работни дрехи, от които излизаше, пушек. Те бяха точно над лампата и светещото отворче. Понечих да ги взема и преместя, за да предотвратя запалването им, но щом ги вдигнах и под тях

избухна буен пламък. Погледнах наоколо - туби, варели и други съдове с горими материали. През това време вече бях взел решение и дал указание на Коста да донесе вода. Бях оставил настрана памучните парцали и огънят все повече се усилваше. Коста влезе с кофа вода. Грабнах я и я хвърлих в огъня. В този момент нещо се срути и изтрополя на пода в кухнята. Огънят се пренесе и долу. Пристигна и Даракчиев. Даде един-два тревожни изстрела с пушката си и веднага се включи в гасенето. Дойдоха и други. Коста слезе долу и не се качи повече - гасеше там. Аз не слязох долу. Действах на тавана, изливах водата която ми носеха ту на горящия отвор, който след срутването беше вече с диаметър около 80 см., ту на горящите парцали. След около половин - един час, огънят бе напълно загасен, а големият истинският пожар - предотвратен. Дълго след това не можехме да се успокоим. Чистихме водата и боклуците, паднали от тавана, коментирахме какво можеше още да стане и нея нощ почти не спяхме. Трябва да поясня, че запалването на тавана е станало по следните причини.

Първо, лампата имаше дълга дръжка, на която нормално се окачва на тавана и стои по-ниско от него 50-60 см. Заради Коста /да не се блъска в нея, че беше височък и несвикнал/, я закачих по друг начин поради което горния край на шишето доближи тавана на около 15-20 см. Второ, тавана на сградата не бе измазан с глина и чоп, както обикновено се прави, а бе запълнен с дървени стърготини. Такива е имало в изобилие при гатера в Баракли, само на един километър от стопанството. Именно тези стърготини са основният причинител на запалването.

Още на другия ден потърсих майстор, да ремонтира изгорелия таван. Коста ми бе препоръчал Михал Киряков. Пратих му хабер и човека дойде. Докато ремонтиреше, научих интересни работи за него. Бил участник във Владайските

събития през войната и осъден на смърт. Както е известно, на осъдените на смърт дават последна дума. Дали я и на него. Рекъл: "Не ща друго. Дайте ми да си посвирия с "гайдицаса!". Разрешили му. Засвирил бай Михал "Мили ми са мамо, драчки ми са" /Сивкоскине, ситнине гори/. Ама един път свири, един път пее, а гайдата непрекъснато свири /и когато пее/. Разплакали се всички, що слушали. Олекнали и съдийските сърца. Един от тях казал: "Такъв човек загрива ли се?". Спогледали се съдиите и отменили смъртната му присъда. Добре, че са направили така. Иначе, кой щеше да ми ремонтира тавана?

След три-четири дни, нямаше и помен от пожара. Позабравихме го. Но един ден, като разглеждах пристигналата поща, видях някаква призовка. Прочетох - отнасяше се за мен. Директорът на ГПС, колегата Антон Наков Курташев, бе завел граждански иск срещу мене. Искаше да му заплатя щетите причинени от пожара. Ставаше дума за старите памучни парцали. Знаех, че нещо му липсва на този човек, но че е толкова зависим от подчинените си не знаех, въпреки че не веднъж се бе налагало да го защитавам от тях. Той просто идваше при мене, оплакваше ми се и търсеше помощ. Аз му влизах в положение, срещях се с неговите хора, разговарях с тях, увещавах ги, че трябва да го уважават като директор. За какво?...

В съда разказах подробно случая с пожара и делото на Курташев пропадна изцяло. Само остана потвърдението, че хората му основателно не са го зачитали.

Освен мен, в Лисичево живеяха още Даракчиев, Балабанов, Спас Стойчев, Иван Манолчев и целия административен персонал. Част от горските надзиратели живеяха в населените места. В село Селча бе седалището на Любен Кръстев, в Стоманово се подвизаваше Манол Мурджев, в Девин Люман

Карахалилов и Стефан Радичев. На живущите в населените места не съм виждал условията на живот. Ходил съм само в Стоманово при Мурджев, когато е крал прасето си. Селчанци по онова време се считаха за помаци, а стомановци минаваха за турци. Но на прасето на бай Манол, бая стомановци се появиха. Пазеха се един от друг и уж тайничко се промъкваха - един по един. Новодошлият, като забелязваше, че преди него са дошли и други, не успяваше да скрие изненадата си.

Както бай Манол Мурджев, така и аз, пък и всички останали служители, имахме по една крава и гледахме по едно прасе. Намираше се и по някоя кокошка. Нямахме още камионен път от Девин и снабдяването беше затруднено. Кравата си доведох от Беглика. Първото прасе също. Тук дойдох с едно дете - Наско, който още не беше навършил две години. Беше много живо дете и по цял ден не се спираше вкъщи - играеше с другите деца по двора и по широките лисичовски поляни. Дразнеше се от неправилното изговаряне на някои думи от страна на равногорските деца и понякога ги имитираше: "Кажете на Наско, че майка му га рука." /го вика/. А като го ядосаха, им викаше "Варна горски /вместо равно горски/ фронт! Всички сте гаруци!"

Майка му го възпитаваше да не се бие с другите деца, да бъде кротък и примерен. Той я слушаше и изпълняваше указанията и. Равногорчетата усетиха, че Наско кротува, когато му сторят нещо и станаха по-агресивни, мислейки, че той е страхлив и беззащитен. Синът на Борис Дечев /касиер при ГПС/ - Костадин, беше му най-близкия другар и същевременно, най-злостния враг. Половината от времето, когато бяха заедно, минаваше в бой т.е. Динка биеше Наско. Майката на Динко гледаше какво става и си траеше, нали нейният син беше.

Но Насковата чашка на търпението преляла. Почувствувало детето, че резултатът от възпитанието от страна на майка му и неговото културно поведение не го водят към добро. Един ден се оплакал на майка си. Разправил ѝ много случки и подробности по този повод. Майка му разбрала грешката си, докато тя учи детето си да не се бие с другите деца, родителите на другите деца ги учат обратно - да се бият смело с всички други деца, та ония да се страхуват от тях. Решила, че трябва да се коригира и казала на Наско: "Щом те бият и ти ще биеш". "Кого да бия?" - я попитало детето. "Ще биеш онова дете, което се опитва тебе да те бие" "Ами как да го бия?" "Както можеш".

Указанията се изчерпали, въпросите - също. Изпълнителният и дисциплиниран Наско имал вече нова настройка. Но Динко Дечев не знаел тази подробност и още при първото им събиране след това, пак започнал да го бие. Щом Динко го ударил и Наско скочил. Сграбил го и го съборил на земята. Притиснал го, взел един камък /не искал да си трепе ръцете/ и започнал да го удря, където свърне. Онова, отдолу писка, шава, мъчи се да се отскубне, но не може. Наско беше къде по-силен от него, макар че бяха на една възраст. До този момент Динковата майка стояла пред прозореца на квартирата им и спокойно ги наблюдавала. Но като забелязала последната картина, сърчицето и се свило и започнала да крещи през прозореца: "Наско, Наско, Наско." Жена ми чула алармата, скочила и отървала Динко.

Тук се роди Ангел, на 29 март 1954 година. Снегът бе дълбок до кръста. Никакви съобщения с околния свят. Лекар /акушерка/ бе невъзможно да дойде. Жена ми също не можеше да се придвижи нито към Девин, нито към Пещера - Пловдив. Бременността бе напреднала и ми беше съвсем ясно, че раждането ще става тук, само в мое присъствие. И двамата се

пригответихме психологически, успокоихме се. Когато настъпи родинният момент, бабувах и се оправи работата.

Развлеченията и културните занимания в Лисичево бяха оскъдни. Добре, че дъглия Петров бе оставил един фотоапарат "Цайс икон". Хванах се за него, като удавник за сламка. Усвоих много добре техниката на снимане, любителско разбира се, и си разнообразявах живота. Филмите носех за промиване в Пловдив. По онова време любителското фото студио в Пловдив извършваше много висококачествени услуги. От Лисичево ми останаха запечатани на филм много мили спомени.

Стойността на развлечение имаха борбата с вредния дивеч, чрез залагане на отровна стръв, брането на дърва за отопление и съсичането на същите за печката.

Една сутрин, като се показах навън от квартирата си, забелязах някакви необичайни пъртини по снега, между сградите. Много на брой, преплетени и сякаш много по-тесни от обикновено. Нагазих снега и проверих - следи от сърна и от вълци. Подгонена сърна от вълци, бе влязла в двора на стопанството при нас, при хората, за да търси помощ, спасение. Уви! Ние сме спали спокойно и не сме попречили на хищниците. Проследих дирите, накъдето вървяха напред. Долу, в дерето, снегът утъпкан в голям харман. В единия край на хармана, под стария крив бор, бе разкъсана сърната.

По това време ОУГ вече бе организирано борбата с вредния дивеч посредством стрихнин /травене/. Бяхме получили стрихнина, но още не бяхме залагали. Нямахме опит, стръв и т.н. Реших, че това ще бъде първият ми опит. "Насолих" останките от сърната на място и зачаках. За съжаление, вълците не се върнаха повече. Жертва станаха само няколко лисици и белки. Но аз се "запалих". След някой ден, каруцарят на ГПС бе вързал така небрежно едно малко конче и майка му, че малкото

се удушило и умряло. Закараха го и го изхвърлиха към местността "Кръстовете", край пътя за местността "Кьошка". Отидохме на Кръстовете с горския надзирател Иван Манолчев и заредихме здраво тялото на малкото конче с отровата. Ако глутницата вълци бе още тъдява, нямаше начин да не го намери. Зачакахме. Ден, два, седмица - няма. Две седмици, месец - нищо. Кончето стои цяло, дори и лисица не ходи на него. Замириса на пролет. Снегът омекна и започна да се топи усилено. Загубих надежда да се отрови вълк и престанах да проверявам. Пък и настъпваше време за работа на терена - подготовка на почва, залесяване и други. Каква беше изненадата ми, когато един ден към края на април Манолчев пристигна при мене запъхтян и доложи: "Другарю директор, кончето е изядено. Тази нощ вълците са минали през него." "Има ли паднал вълк?" - го попитах. "Няма" - беше отговорът. Веднага отидохме на местото. Наистина вълците бяха яли от кончето и то душмански. Били са много гладни. Невъзможно беше да няма отровен вълк. Отровата беше добре поставена и колкото да бе валял сняг или дъжд, не можеха да я измият. Поразходихме се наоколо, поразтършувахме, но нищо не намерихме. Няма сняг, не се виждат никакви следи - ни на вълци, ни на хора. И да е паднал вълк, може някой да го е взел, но на "черна" земя, нищо не може да се види и разбере. След около две седмици Манолчев бе намерил два отровени вълка, паднали на около един километър разстояние от стръвта.

Както споменах, от страна на местното население се извършваха доста нарушения в горския фонд, имаше и браконьерски прояви по лова и риболова. Горските надзиратели често сигнализираха и се оплакваха от това. Разбрах ги, но още не бях почувствал схващането на местните хора, че гората е дар божи и че никой няма право да им пречи да правят в нея каквото си искат. За съжаление, по същия начин

мислеха и ръководните фактори в околията, включително и секретаря на ОК на БКП и председателя на Околийския народен съвет. С тази разлика, че смятаха, че те са единствените, които могат да се разпореждат в горите и то както на тях им е удобно. Затова отначало си мислех, че със засилване на профилактично-възпитателната работа сред населението, нещата ще се оправят. На горските казвах: "Бъдете строги, но въздържани. Актове съставяте само в потежките случаи, а в останалите - масово използвайте агитацията..." На тези ми указания на едно съвещание горския надзирател Любен Кръстев, добър и старателен служител, скочи и ме апострофира: "А бе другарю директор, каква ти агитация бе! Ти го агитираш, агитираш, но докато не го шамаросаш една стотарка по челото нищо не поема бе!" Прав беше Кръстев, само агитацията в онзи момент, пет пари не струваше. И така, аз натиснах малко по-здраво газта и попритиснахме нарушителите. Онези запищяха, особено пастирите. Започнаха да ме привикват в Околийския народен съвет, в ОК на БКП. Не можеха да кажат направо: "Остави хората да вършат каквото си знаят, не им пречи!" Бяха все пак отговорни фактори, представители на властта и закона, който самите те ковяха. Търсеха други думи, друг подход. Най-често употребяваната фраза беше: "Ние трябва да се разбираме на местна почва!" Това означаваше аз да си затварям очите пред нарушенията. Добре би било, но не можех. Не ми позволяваше лесовъдската подготовка, която бях получил само преди четири-пет години. Не ми позволяваха младежкият жар и ентусиазъм, съвестта ми.

Веднъж ни извикаха на съвещание в Околийския народен съвет - гр. Девин. Трябваше да присъстват всички директори на горските стопанства от околията. Качих се на коня и отидох. Съвещанието започна, изнесен бе някакъв доклад. През

цялото време ми се струваше, че слушам не доклад, а обвинителен акт срещу мене. Един непознат слушател би останал с впечатление, че аз съм прът между спиците на колелото за Околийския народен съвет. Нервите ми заиграха. Но щом свърши доклада, веднага дадох почивка, след което щели да почнат изказванията. Явно, освен чрез казаното в доклада, искаха да ме поставят и под психологическото въздействие на живата среда около мен. Аз обаче, не се оставих на такова въздействие. Не ми трябваше, всичко ми беше ясно. Отскочих до близкия хоремаг /кръчма- ресторант/, изпих набързо една-две мастики и се върнах на съвещанието. Започна втората му част. Нервите ми се бяха поуспокоили, но желанието ми да дам отговор на този доклад, все още напираше отвътре. Кураж, факти и начин на изложение не ми липсваха. Не станах първи. Изчаках малко, но станах. Говорих ни много ни малко - точно толкова, колкото беше необходимо да им обясня, че докладът е пълен с клевети срещу мен, обосновавайки клеветите. Обясних им също, че тези клевети целят да упражнят върху мене натиск, да ме изплашат, та... и т.н. Но не пропуснах да им обясня също, че не съм от страхливите и че не е зле да имат предвид това. Седнах си.

Повече никой за нищо не ме закачи след това. Нито на съвещанието, нито където и да било.

Но другарите от околийския център не се били помирили. Беше месец май 1954 година. Маркирах лесосечния фонд за поредната година. Върнах се късно привечер. В стопанството заварих важни, неканени и неочаквани гости: началника на ОУГ Янко Узунев и сътрудниците му Димитър Г. Янков и Лазар Николов Кърпачев. Изглежда, че бяха при сигнали рано, но не си бяха отишли, чакаха ме. Физиономиите им бяха сериозни. Имаха да кажат нещо важно.

Допуснах, че са дошли във връзка с 1462 разпореждане на Министерския съвет, отнасящо се до събирането и оползотворяването на сухата и паднала маса. Знаех, че нямаме допуснати извращения, но все пак, можеш ли да видиш навсякъде какво става. Пък пустото му разпореждане отваряше "сладки" вратички. Аз бях приключил работата в стопанството по тази дейност. По-нататък ще обясня защо и как.

Оставих чуковете и влязохме в канцеларията. Започнаха въпроси и разговор около плана, битовите условия, кадрите и т.н., докато неусетно ме въведоха в темата, за която бяха дошли. "Какви са отношенията ви с хората от околийския център?" - ме запита уж съвсем случайно Узунов. "Не много добри" - беше отговорът ми. "Защо?" Разказах им по-важните неща, които се бяха случили дотогава. Подробно и най-точно. Слушаха ме търпеливо, като от време на време вмъкваха някой друг въпрос. Поговорихме още малко по общи въпроси и другарите си тръгнаха. На изпращане, Янко Узунов ми рече: "Ще караш, както си я карал досега! Няма да се влияеш от неправилни вмешателства на този и онзи! Не бой се! Ти можеш да управляваш и по-голямо стопанство".

Та да се върнем на 1452 РМС. При нас, по реда на това разпореждане работеше група работници на ТКЗС Перуцица. Всъщност, от името на ТКЗС-то в стопанството ни се явяваше един-единствен представител - Димитър Бързински. И той не е перущенлия. Родом е от село Косово, северен съсед на Павелско. Беше на възраст 50-55 години и всички му казваха бай Димитър, даже и някои по-възрастни от него. Беше възедър, пълничък и представителен човек. От ТКЗС-то го бяха взели да им върши работата по снабдяването с тъй необходимия по онова време /пък и винаги/ дървен материал.

При първото си идване бай Димитър пристигна с дамаджана перущенско червено вино. Нещата така протекоха,

че не можахме да пием. Но... бай Димитър остави виното с все дамаджана. Както и да е, това мина и замина. Като се прибрах една вечер вкъщи, жена ми ми съобщи, че е идвал бай Димитър и ме е търсил. Нямахше причина, според мен, да ме търси. Всичко им беше в ред. Хората събираха сухата маса и я извозваха по складовете. "Защо ме е търсил?" - попитах жена ми. "Не ми обясни каза тя - но ти е оставил подарък." "Какъв подарък?" "Ей там, в салончето е, иди го виж!" - и ми посочи салончето към банята. Отворих вратичката към салончето и видях опрян до стената един пълен чувал. Отворих го - хубаво бяло брашно. Стана ми неприятно. От къде накъде, Димитър Бързински от Косово, ми носи брашно на мене? Едва се познаваме и се държи, като че ли е по-големият ми брат или съм го молил за това. Не ми беше трудно да се сетя, че подготвя почва за посев на нечисто семе..

Бях позабравил брашното, когато един ден бай Димитър пристигна пак. Повъртя се около мене, дрънкаше общи приказни, които нямат никакво значение и когато останахме насаме, побърза да изплюе камъчето. "Знаеш ли защо съм дошъл, другарю директор?" "Не!" "Дошъл съм да ти кажа, че ти можеш да получиш едно костюмче, /я се виж как ходиш!/, без да си мръднеш пръста. Само срещу едно подписче!" "За какво подпис, бай Димитре?" и той започна подробно да излага плана си за нечистата сделка. Работниците извозваха с воловете добитата суха маса на склад, без да правят необходимите пътища. Колкото за една суха маса, която е разпръсната из цялата гора и дори не навсякъде може да се натовари влачката /вордуна/ с пълния ѝ капацитет, не беше необходимо, пък беше и невъзможно навсякъде да се правят пътища. Това ставаше само на места, където имаше концентрирана много паднала маса, а нямаше никакви пътища поради труднодостъпния терен. Такива места ние ги знаехме предварително, но там

където действаше групата на бай Димитър - нямаше. Той обаче, имаше паричен фонд за направа на пътища при добива на сухата маса. Беше убедил ръководството на ТКЗС в тази "необходимост" и сега търсеше начин да прибере тези пари. Необходими му бяха съучастници. Предлагаше да пуснем фиктивни документи, че уж са направени пътища и че уж е изплатено на работниците. Работниците, разбира се, нямаше да научат нищо. Бай Димитър щеше да ги разпише и вземе парите. На мене щеше да даде за един костюм. Нямаше как съвсем сам да свърши тази работа - ръководството на ТКЗС изискваше документите да бъдат подписани и заверени от директора на горското стопанство.

След като изслушах бай Димитър и го изчаках да разкрие душичката си до край, а той с лукава усмивчица на лицето си чакаше моето "Добре", му казах: "Бай Димитре, досега, било що било. Знай, че този месец е последният, през който можеш да работиш в района на стопанството ми. Приключваш и изчезваш и ти и работниците ти и ..." "Че как тъй?" По договора имаме още много време за работа. Че как ще обясня на моите ръководители, защо прекъсвам по-рано. Не може да бъде!" - се опита да се поразвика той. "Обясни им както знаеш - му казах спокойно аз - но мисля, че при всички случаи е по-добре ти да им обясниш защо напускаш, отколкото да отида да им обясня аз защо съм те изгонил!"

Повече не видях бай Димитър в Лисичево.

По-голямата част от персонала и работниците в Лисичево бяха от Равногор. Здрави равногорки, около 20-25 жени и момичета. Една от тях настинала и споделила със счетоводителя Нейчо, който също беше равногорец. Той и обяснил, че когато работникът се разболее по време на работа, докато оздравее не ходи на работа, стои си в квартирата на топло и се лекува. През това време му се изплащат болнични

пари. Само че трябва да вземе разрешение от лекаря. И се обадил на д-р Семерджиев при Здравната служба на Кьошка да дойде и прегледа работничката. Превоз няма. Къде лекар ще ти бие десетина километра път? Поразпитал какво и е състоянието, записал името и обещал да направи и изпрати болничен лист. Заминали залесвачките на работа, а болната останала и цял ден не излизала от помещението. На следващата сутрин и друга отишла при счетоводителя и му се оплакала, че е болна. На третия ден се наложило Нейчо да съобщи на лекаря още три имена. На четвъртия... Пламнала "епидемия" сред залесвачките. Когато на петия ден от Лисичево пак завъртели телефона, лекарят само казал: "Идвам!" Поставил Нейчо слушалката и отишъл в "лазарета" да съобщи на болните, че лекарят ще дойде. Казал им и си излязъл. Болните работнички наблюдавали пътя откъм Кьошка и щом се задал лекарят, изскочили от помещението и се пръснали из гората като пилци.

"Дезертъорството" на болните се чуло веднага. Нейчо изпратил да ги търсят, а сам той отишъл да ги чака в помещението им. Успели да проагитират една от болните. Поговорил лекарят с нея, прегледал я - действително болна. Дал и рецепта, направил болничен лист. Болната легнала в леглото. През това време довели още една. Оказало се, че и тя е болна, макар и по-леко от другата /първата/. Останала и тя да лежи. Лекарят се изплашил: "Ами ако действително всички са болни?" В това време, онези из гората усетили, че не се е случило нищо лошо с върналите се две и не след дълго се натрупали пред вратата. Една по една, били прегледани всички. За лекарско щастие, болна и то в не особено тежка форма се оказала само още една.

След този случай, болнични листове по пощата вече не се изпращаха. Или болните ходеха при лекаря или той идваше при тях.

Горско стопанство "Антон Иванов" /Куртлуджа/

Още не бях забравил напълно деня, в който ме бяха посетили част от ръководителите на ОУГС, Пловдив, тъй като не бе минало повече от месец време. Една вечер, като седнах да прегледам пощата, странна заповед парна кръвта ми. Отнасяше се лично до мен. В самата си същност гласеше така: "...преназначавам и повишавам Атанас Ангелов Раденски от директор III категория на Лисичевското горско стопанство, за директор I категория на Антон Ивановското горско стопанство, считано от деня на заемане на длъжността" "Ще се ходи!" - си рекох наум. Знаех къде се намира това стопанство /та то беше съседно на Лисичевското/, но не знаех какво е състоянието му в момента. Затова, в следващите един-два дни проучих обстановката. Директорът му - Борислав Николов Костов, бе преместен на друга работа. Мястото бе свободно Други особености нямаше.

Сбогувах се с моите подчинени, натоварих си багажа и семейството на една каруца /не помня - лисичевската или антонивановската/ и заминах за Куртлуджа.

Горско стопанство Антон Иванов попадеше в Пещерска околия. Вместо от един, се състоеше от три горско-технически участъка /ГТУ/ и беше близо три пъти по-голямо от Лисичевското по площ. Всеки ГТУ се оглавяваше от лесовъд - началник на участъка. Първия ГТУ се наричаше "Момино". Имаше за началник Илия Николов Павлов - техник лесовъд. Седалището му беше при седалището на стопанството - м. "Вълча поляна" /Куртлуджа/. В местността "Кьошка", беше

седалището на втория ГТУ, с началник инж.-лесовъда - Асен Михайлов Максимов. Третият ГТУ -Боровски, се намираше в едноименна местност "Борово", с началник техник-лесовъда Стоян Костов - Пениза, а по-късно инж.лесовъда Радко Борисов Чернаев. Общата площ на стопанството беше около 150000 дк. Преобладаващи дървесни видове бяха белият бор и смърчът. Срещаха се още: обикновена ела, чер бор, дъб, бук и други. Терен - планински, силно пресечен.

Предстоеше ми работа в едно действително по-голямо стопанство. Но аз още в началото почувствах, че за мен ще бъде по-леко отколкото в Лисичево. Тук наистина ще бъда директор, ръководител. Изпълнителски кадри си имаше за всичко, само трябваше да се направляват и да се помага там, където е необходимо. При това заплатата ми скочи с няколкокостотин лева - от около 800 лв. брутна, на 1180 лв. основна.

В работата си най-много време отделях за подготовка /проектиране и маркиране/ на лесосечния и смолодайния фонд, подготовка на почвата и залесяване, производство на фиданки за залесяване, отглеждане на млади насаждения, събиране на суха и паднала маса.

При маркирането помагах повече на отдалечените участъци - Кьошка и Борово, тъй като много от участъковите въпроси на ГТУ Момино решавах аз /мене търсеха хората/ и Павлов разполагаше с повече свободно време. Цяло лято маркирах на Боровския участък. Избрах най-трудния за него обект, аз тъй и тъй, не ще мога да се прибирам в Куртлуджа, все едно, къде ще бъда, поне той /началника на участъка/, да си бъде вкъщи. Това беше така наречената местност "Балдарана", "Балдаранско дере". Една рекичка, с доста голям водосборен басейн, непресъхваща никога. В нея се въдеше и пъстърва. В центъра на този водосборен басейн, на тази падина, се

намираха останките - бараки и обори на единствения, действал някога тук Дроплев чарк. Всяка година тук идваше с добитъка си единственият останал жив потомък от собствениците на бившия чарк дядо Ангел Дроплев. Пасеше крави, телета, волове. Синовете му идваха и хващаха воловете, когато са им необходими за работа. Дядо Ангел стана и наша опора, наш хазяин. Отстъпи ни една стаичка, послужи ни с тенджера, печка и с други дребни, но необходими неща. Нашето присъствие за него също беше благоприятно. Бяхме му компания сутрин и вечер и се чувстваше много добре между нас. Купувахме си от него прясно и кисело мляко - "на корем".

Групата ни се състоеше от четирима души - аз и трима младежи - работници. Единият от младежите бе от Нова махала. Казваше се Адем и беше глухоням. Разбираше ме само от поглед и работеше много добре. В Балдарана прекарахме около две седмици. Още по време на работата обясних на Адем, че за такива като него има училище и ги учат на занаят, че не е лошо и той да опита. Когато свършихме маркирането, Адем ме помоли да направя необходимото за постъпване в "онова" училище. Защото най-големият проблем бил именно в това, че никой не знаел какво трябва да се направи и как трябва да стане. Аз издирих някакъв адрес, не си спомням точно какъв, направих една молба от Адемово име и една препоръка от мое и ги изпратих. Адем видях няколко години по-късно, когато ме преместиха в Пловдивското горско стопанство. Бе завършил общарски отдел и правеше обувки. Като бил в Нова махала на гости, питал за мене, научил, че съм в Пловдив и ме откри там. Как? Още не мога да си обясня това. Намери ме въкъщи. Дошъл да ми се похвали, че навремето нашата молба излязла сполучлива и да ми предложи да закупя от него една покривка за легло, с малко съмнителен произход.

Друго лято маркирах в помощ на ГТУ Кьошка - в м. Карлъшка река към страната на ГТУ Борово. /Май, че бяха отдели 61 и 62/. Също зряла бял борова гора, за главна сеч. Не си спомням дали се прибирахме в Куртлуджа или спяхме някъде из Кьошка. Запомнил съм друго. Максимов беше напуснал. Нямахме началник ГТУ за Кьошка. Затова се бях ориентирал към този участък. Един ден, по време на маркирането, при нас се яви Илия Павлов - началник на Моминския ГТУ, с още един непознат младеж. Прекъснах работа. Седнахме. Наблюдавах непознатия младеж, за да отгатна нещо, но живите му очи не издаваха нищо. Павлов не закъсна да ме осведоми, че това е новият началник на ГТУ Кьошка - Александър Арсов. Арсов бе назначен и изпратен от ОУГС в стопанството ми, без да ме известят за това. Просто, не е имало време, пък и не беше необходимо - нито те /ОУГС/ не са го познавали, нито аз. Ключът сега стоеше в мои ръце и в ръцете на новия ГТУ - Арсов.

Впоследствие Арсов се изяви като способен и талантлив младеж и специалист. Не мина много време и го потърсиха за директор на горско стопанство Доспат - малко крайгранично стопанство. Подобно е на Лисичевското, по големина и характер, само че е на по-голяма надморска височина и е по-голямо участието на белия бор и на смърча. Началникът на управлението - Янко Узунов, ме пита един ден по телефона от Пловдив: "Раденски, смятаме да вземем твоя началник на ГТУ - Арсов, за да го направим директор на Доспат. Какво ще кажеш, ще сбъркаме ли?" "По отношение на това, че ще лишите мене от един добър помощник ще сбъркате, но по отношение на това, че ще поставите един добър специалист в Доспат, няма да сгрешите".

И след някой ден, Арсов изчезна. На негово място бе назначен Георги Иванов Захариев - Панчовски. Пристигна от

Горския техникум в Батак, където беше преподавател. Панчовски беше приблизително моя възраст. Скоро преместиха и мене в Пловдив, та от него нямам особени впечатления.

Маркирал съм и на други обекти в Кюшкка и в Борово, през други години, разбира се.

Освен това, аз трябваше да проверявам и това, как са маркирали помощниците ми /началниците на ГТУ/. Заедно с началника отивахме в някой отдел, в който маркирането е завършило. На терена правехме съпоставка между отчетеното и действително маркираното. Тогава дърветата за сеч, с диаметър над 14 см. на гръдна височина, се маркираха и с Гелеров номератор, независимо от контролната марка в дънера. А в карнет-описа се вписваше номера на дървото, видът, дебелината и височината му. С тези карнет-описи предавахме на ГПС всичката онази маса, която трябваше да се сече през следващата стопанска година.

Планът за залесяване бе някъде над 2000 дк. годишно. Нямахме много голи места. Трудно ги издирвахме. Залесявахме в някои разстроени и изредени при сечта насаждения. Намираха се и естествени редини - и тях попълвахме. По-трудоемка работа при залесяването е подготовката на почвата. Повърхността на почвата се разкопаваше предварително във вид на правоъгълни площадки, с размери: 40 до 100 см ширина и един метър дължина. Разстоянието между площадките в реда, бе също един метър, а между редовете /ос от ос/ - метър и половина, мерено в хоризонтална проекция. В някои случаи площадките се съединяваха и се получаваха така наречените пояси. От година на година, поясите все повече и повече изместваха площадките, докато накрая последните съвсем бяха изоставени. Проблеми по подготовката на похвата за залесяване нямахме.

Разполагахме с отлични лесокултурни бригади, изключително от местни работници - от селата Фотиново и Равногор. Самото засаждане на фиданките също не ни затрудняваше - за няколко дни ги набучвахме.

Сериозен проблем представляваше снабдяването с фиданки, както в Лисичевското стопанство, така и тук в началото. Чакахме ОУГС да ни изпрати фиданки от някои стари разсадници служили някога на бившите секции за укрепяване и залесяване на пороите - Карлово, Панагюрище, Пазарджик, Пловдив и др. Къде е Антон Иванов /Лисичево/, къде е Карлово? Докато пристигнат фиданките при нас често преминават в критично състояние, особено, ако времето е сухо, слънчево и ветровито. По тази причина, процентите на загубите минаваха всякакви норми, понякога залесяванията напълно се компрометираха. Ръководството на ОУГС навреме и правилно прецени, че е необходимо всяко горско стопанство да си поддържа свой разсадник и да задоволява нуждите си от фиданки. Лично аз считах, че това становище е напълно основателно и незабавно се захех да го подкрепя на практика. Заех се да създавам разсадници. Това стана за сметка на част от ливадните площи в Куртлуджа, Борово и отчасти в Кьошка. През пролетта на 1955 година направихме първите посеви. Оградихме разсадниковите площи със здрави огради. Не беше лесно, разбира се. Докато по отношение на направата на площадки и пояси, а така също и по засаждането на фиданките, работниците ни бяха много опитни, то по отношение на разсадниковото производство липсваше практически опит на всички ни. Самият аз най-напред трябваше да се уча, да уча и работниците. За отговорник на разсадника в Куртлуджа назначих Апостол Андреев Колев, равногорски зет, пришелец от Севлиевския край. Некадърен и мързелив човек. Все едно, че в разсадника си поставил чучело. А беше партиен секретар

на стопанството. Не можех да го изгоня. Впоследствие, след моето напускане, се провалил нацяло, но на мен ми създаваше доста неприятности. Не само около разсадниковото производство, въобще искаше да дели с мен ръководенето на стопанството?!

Друг проблем в разсадника при седалището на стопанството Куртлуджа бяха елените. Те бяха свикнали да пасат в ливадата преди да стане разсадник, търсеха я и след това. Двуметрова плътна ограда от специално набичена за целта ламперия я прескачаха най-спокойно, влизаха и излизаха. За да ги изплашим и отучим, вечер произвеждахме по някой друг пушечен изстрел. Започнахме да връзваме куче в разсадника. След една-две години отвикнаха.

Така или иначе, за залесяването си осигурявахме свежи фиданки наше производство и резултатите чувствително се подобриха.

Сериозен дял в работата ми започна да взема събирането на сухата и паднала маса. Наред с ТКЗС-тата и ние вече я събирахме по стопански начин и след това я продавахме по разпределение. За целта назначих специален човек, Никола Павлов, бащата на началника на Моминския ГТУ. Бай Кольо беше умен и трудолюбив човек. Вършеше си много добре работата. Но един ден му се случи сериозна неприятност. При посещение на временния склад, където бяха складирани сухи трупи и греди установил, че през нощта е извършена кражба от същия материал. С камион. Дойде разтревожен в стопанството, докладва ми, заяви че ще ги открие и замина в същия миг. След два дни материалите бяха намерени и крадците открити. Не можах след това да разбера дали престъпниците бяха наказани и с какво.

Понеже стана дума за сухата маса, се сетих пак за Бързински. С най-голяма безочливост ме намери и тук, в

Куртлуджа. Издебна момент присламчи се до мен и започна: "Предполагам, че вече ти е дошъл умът..." - да съм го пуснел да събира суха маса и т.н. "Аз никога не съм загубвал ума си, така че не е ставало нужда да чакам да ми дойде отново. Слава Богу психически съм гранит така, че не е зле..." - не помня точно какво съм му казал по-нататък, но беше в смисъл да си омиа парцалите час по-скоро и да не ми се мярка повече пред очите.

Бай Димитър знаеше много добре, че заплатите, които получаваха лесовъдите тогава в сравнение с лесовъдските заплати преди и непосредствено след 9.IX.1944 година, бяха нищожни. Едва стигаха за скромно преживяване. На това разчиташе той. Още повече, че в други стопанства вече си бе изплел кошницата. Дочуваше се нещо за Мугла, за Девин. Не мина много време и чухме новината: "Димитър Бързински е осъден и вкаран в затвора за 12 години. Беше повлякъл и Коста Драков Димитров - счетоводителя на Девинското стопанство, който се подвел и му станал съучастник. На него също дали 12 години.

Действително беше малка заплатата ми, но не бях виждал по-голяма и се задоволявах. Нечестните прийоми на бай Димитър не можаха да ме изкушат. Друг един феномен ми подежда доста разтърсващо.

Беше някъде през лятото на 1955 година, във вестник Работническо дело, между другото прочетох: "...през миналия месец бригадата на братя Ангъзови и други от село Павелско, имат заработка по 4800 лв на човек, в мина..."

По 4000-5000 лв. месечна заработка?! Аз работя за 1200 лв. Положил съм толкова труд да завърша. Сега отговорности и неприятности колкото искаш. А в мините /Мадан, Рудозем/ какво - работиш през деня, вечерта си спиш спокойно. Какво правя още тук, та не вървя там? Да не съм по-некадърен от Ангъзови и други? Няколко дни обсъждах трескаво този

въпрос. Бояна също недоумяваше, но нямаше желание да сменям работата си, възспираше ме. От друга страна и работата ме погълна отново, мина време и позабравих.

Не мина повече от година и при нас започнаха да пристигат новини, че еди-кой си миньор починал от силикоза. Камбаната започна често да известява кончината и на други миньори. В продължение на няколко години само елитът на необразованото павелско мъжко население бе погребан.

Едва тогава ми стана ясно защо на Ангъзови, едни от първите жертви на силикозата са давали толкова много пари. Бил е заплащан животът им. Скъпо! Но колкото и скъпо да продадеш живота си, щом е за пари – измамен си.

Натиснах си парцалите и си останах в лесовъдството, в горите. Карахме я някак. Живи и здрави бяхме, а това не беше малко. Щастието в живота не е само в парите. Ех, без тях не може, но има нещо друго по-важно. Отношението ти към хората и на хората към тебе. Да вършиш, да създаваш нещо. Да се бориш с трудностите като се стремиш към нещо свършено. Наред с това да отглеждаш челяд – здрава, умна, надеждна.

Сериозно внимание обръщах за опазването на гората, горските култури, рибата и дивеча. Имах десетина-дванадесет души горски надзиратели. С тяхна помощ и пряко ръководство на терена извършвахме залесяването и отглеждането на младите насаждения. Освен това като първостепенно задължение им се считаше охраната. Знаеха го и добре го чувстваха това. Събирах ги често на съвещания, "набивах" обръчите им. Исках от тях да бъдат дисциплинирани, добре да охраняват и да не посягат към държавното. Струва ми се, че имах успех, поради което като станеше дума за злоупотреби, бях спокоен. Честичко ни обикаляше милицията. Душеше. В редица стопанства се извършваха кражби от службени лица от най-различни рангове. Не бяха само Бързински и Коста, които

влязоха в затвора. Стопанството ни най-често бе посещавано от лейтенанта на милицията – Ангел Зафиров от Ждребешко. Идваше уж "изобщо" профилактично, така да се каже, но ровеше по мой адрес до дупка. Нали по онова време се готвех за строежа в Пловдив и си набавях дървен материал. Някои от хората в промишленото /а и от нашето/ стопанство му сигнализираха и го викаха. Сиромашките! Не знаеха, че на мен редът и законите по тези въпроси ми бяха от ясни по-ясни и знаех какво да правя. Зафиров винаги си отиваше недоволен, а куртлуджанските му приятели оставаха с увиснали носове. Не само аз, но нито един от хората ми не пострада от синдрома 1462 РМС.

Битовите условия в "Антон Иванов" бяха оскъдни по отношение на сградния фонд. Горското стопанство разполагаше само с една битова сграда и само с две стаи за канцеларии, в Голямата постройка. Както казват, бяхме натъпкани като сардела. Чувствах, че трябва да се направи нещо и то бързо. Но какво и как? Официалните процедури бяха дълги. Реших на първо време да направя една малка едноетажна постройка с четири стаи, изба и таван. С малко пари, само за тухли и други материали. На майсторите ще плащаме в натура, с дървен материал. Споделих със счетоводителя и другите служители при стопанството. Обясних им проектите си. Зарадваха се и ми обещаха пълна подкрепа. Нищо не предприемах сам. За всичко знаеха всички. Докарахме тухли, вар и изкопахме избата. Пригответихме греди и др. Бяхме готови вече за строеж, приближаваше есен, а няхмахме майстори. В живота много често е така: нещастieto на един е щастие за друг. Една равнгорска групичка от четирипет души зидари правела къща на един човек в Пещера. Бил сиромаш и нямал достатъчно пари за тухли и вар, а искал да има голяма къща. Вместо тухли насякъл кирпич и го изсушил

на слънцето. Вместо вар - кал, за свързване на тухлите в зида. Започнали зидането. Понеже майсторите нощували на място, работата вървяла бързо. Започнали и втория етаж. Сградата растяла като гъба. Радвал се стопанинът радвали се и зидарите, ведно с отговорника им - Стоян Калкулацията, от Равногор. Докато един ден, строящата се постройка се срутила изведнъж, като лавина. За щастие, било точно на обяд, когато се хранели хората, та нямало никой на нея. Всички останали живи и здрави. Само дето майсторите не взели нито лев, а нещастният стопанин се почувствал още по-сиромах. Тази новина се чу в Куртлуджа още същия ден. Съобщих на моите служители, че тези строители, начело с Калкулацията, ще ги извикаме да построят нашата сграда. "Ти си луд! - ми заяви Стоянчо Досчика - счетоводителя на стопанството. "Как може да се взема на работа такава група? Виж каква беля направи на човека в Пещера!" Поразпитах аз Любен Делев, Васил Златанов и други наши служители от Равногор, познават ли Калкулацията и хората му, откога работят строителство и имат ли други подобни случаи на неуспех. Показа се, че са работили на много други места и са правили "хубави" къщи в Равногор, от които нито една не е паднала. Попитах ги в Равногор строят ли с кирпич. "Не, само с камък и печени тухли" - бе отговорът. Обясних на моите хора, че причината за инцидента в Пещера е кирпичът /суровата тухла/. Зидана с кал, тя се овлажнява, омеква и якостта и на натиск силно намалява. Със започването на втория етаж тежестта много се е увеличила. Най-долните тухли не са издържали, разрушили са се и сградата е рухнала. Вината на Калкулацията е само в това, че се е съгласил да зида и втори етаж с кирпич. Надявал се е, че ще мине. Така че няма какво да се съмняваме в добрия изход на нашия строеж, още повече, че сега те ще се стараят по-много от всеки друг път. Аз също ще контролирам редовно работата им. Успокоиха се

всички и доведоха Калкулацията. Сам последният се чудеше как съм се решил точно тях да извикам и бе склонен да приеме и започнат работа на всякакви поставени от нас условия, само и само да не прекъсват и бездействат, ден по-скоро да излязат от устата на хората.

Пристигна цялата група. Започнаха здрава работа. До есента постройката бе изградена и завършена, а в началото на зимата се настаняха четири семейства. Стоян Калкулацията и хората му взеха по някой друг кубик дървен строителен материал.

Една от причините да се реша да започна горното строителство, бе горският надзирател Рашко Тупчев от Пещера. Той непрекъснато разправяше, че е дърводелец. А когато стана дума за строеж на нова сграда, най-тържествено и убедително ми заяви, че ще направи цялата дограма - врати и прозорци. "Ще си донеса инструментите тук и ще работя - казваше той. - Само че ще трябва да ме освободите от друга работа. Материалът също трябва да е подсушен" - и обясняваше как да стане самото сушене. Приготвянето на талпи /дебели дъски/ за врати и прозорци стана една от първите ми грижи. Набичихме ги във Фотиново и ги изсушихме във фурната. Когато всичко бе готово, казах на Рашко, че от тук нататък до направата на всички врати и прозорци не е горски, а дърводелец. Разбрахме се, че "още утре" ще докара инструмента си и ще започне.

Уви! Инструментът макар и не на "утрето", а след няколко "утрета" дойде. Но след това всеки ден се явяваше - "нещо друго" и Рашко все не можеше да започне. Мина месец, а той не бе направил дори една каса на прозорец. Ясно личеше, че Рашко няма да свърши тази работа и за година, а бързахме. Хората се надяваха да влязат за зимата в нова сграда.

В село Нова махала имаше двама братя дърводелци - Вели и Али Сиракови. Разполагаха с машини на електрически ток въкъщи и работеха добре. Отидох при тях. Обясних им обстановката около нашата нова сграда и ги попитах могат ли да се заемат и свършат тази работа. "Ще трябва да видим постройката т.е. отворите на вратите и прозорците и материала. Тогава ще се пазарим и ако се разберем, ще я направим, имаме време."

Доиде Алито. Гледа каквото го интересуваше и накрая се яви при мене. "Може да стане, другарю директор, в срока който определяш. Какво ще дадеш." "Пари нямам - му отговорих - ще ви дам трупи." "Още по-хубаво, на нас трупи ни трябва, ние сме дърводелци". Сериозен мъж излезе Али Сираков. Уточнихме размера на "заплатата", закарах му талпите в Нова махала и след 20-25 дни, дограмата бе закачена по стените. Халал му титлата "дърводелец"!

За това неофициално /и незаконно/ строителство, не ме потърси и не ми поиска сметка абсолютно никой. Но за всеки случай, аз доскоро си пазех отчетните книжа - протоколи, разписки и др.

Новата постройка не задоволи напълно нуждите ни, а само облекчи малко положението. Необходимо беше да се построи поне още една сграда - за канцеларии, гостна, жилища. Реших, че няма време за губене и започнах да обмислям реда на действие. Най-напред си дадох ясна сметка, че следващото строителство в никакъв случай не може да бъде нелегално, както първото. Ще трябва да се спазват законните изисквания, във всичките им детайли. Достатъчно безсънни нощи бях прекарал. Извиках техника Атанас Пендев, от Пещера. Същият беше на работа в Околийския народен съвет. Направихме геодезична снимка на мястото и "геоложки" проучвания на терена. Пендев взе данните със себе си и обеща

в най-скоро време да изготви и ми изпрати плана и останалата необходима документация. Удържа на думата си. Документацията, предвиждаща изграждането на двуетажна административно-битова сграда, бе скоро в бюрото ми. Изпратих я в ОУГС за одобрение и откриване на финансирането. Не зная по какви причини, но същата бе попаднала в ръцете на заместник началника на ОУГС - Георги Каварджиков. Вероятно той се е занимавал със строителните въпроси в Управлението и просто на него е била дадена преписката за изпълнение. Умрях от мъка като видях, че се разрешава строителство на сграда, но... само на един етаж. Вторият етаж бе задраскан, и текстово бе изяснено анулирането му. Три дни се чудех какво да правя: да върна ли документацията с искане за разрешаване и на втория етаж, да я скъсам ли и хвърля в кошчето за боклук.. Накрая се утеших с мисълта, че сградата няма да остане на един етаж. Сега да започна и направя първия, а догодина може да отида и в София за разрешаване на втория. И започнахме. Доставихме материали, намерихме майстори. Когато обаче, работата бе дошла вече за покрив, аз бях преместен в Пловдивското горско стопанство. Причините за това преместване и съдбата на втората постройка, ще изясня по-нататък.

Както в Лисичево, така и тук нямаше електрически ток. Осветявахме се с газови лампи, отоплявахме се с дърва, а за хладилник ни служеха мазетата и екстериора на сградите. Аз - директора, разполагах с едно радио "Телефункен," на батерии. В събота след обяд и през неделния ден, то бе единственото развлечение вкъщи, за мен и за семейството ми. Но често се случваше да не мога да купя батерии и с месеци мълчеше. Чудех се какво мога да направя в това отношение, но не можех да измисля нищо. Затова, когато един ден чух, че ще се прокарва далекопровод с високо напрежение от Нова махала за

Фотиново, се зарадвах много. Не закъсна и моментът, когато при мене дойдоха управниците на село Фотиново и ме помолиха за съдействие. Искаха стълбове и материал по Указа за опазване на селското стопанство. Обещах им поддръжката си и разпоредих на горските надзиратели в селото да се включат в електрификацията. Издирени бяха и отсечени необходимият брой дъбови стълбове. Такива бяха намерени надолу, към Въча. Извозени бяха нагоре и разкарани по места. След това започна и сечта на трупите и гредите. Само че не по краищата на селскостопанските имоти, а по краищата на горския фонд. Покрай нивите и ливадите нямаше вече останали дървета. Падна много материал. Може би над сто кубика.

На посещение /проверка/ - в стопанството пристигна сътрудника от ОУГС - Лазар Кърпачев, завеждащ охраната. Пожела да отидем в село Фотиново и района му. Нямаше как да го спра. Тръгнахме надолу /Фотиново е на пет км. от Куртлуджа, но е с около 200 м. по-ниско/. Щом излязохме от горския масив и навлязохме в ливадите, трупите взеха да лъскат. "Какъв е този материал?" - ми зададе спокойно въпроса специалистът по опазване на горите. От своя страна аз също спокойно му обясних нашироко "народното" дело за електрификация на село Фотиново. Обясних му също, че ние не можем да останем безучастни, тъй като се касае за електрификация и на горското стопанство. Не скрих, че материалът е добит по реда на въпросния Указ, но всъщност е от гората, че добитият материал се приема от органите на кметството с протокол, в присъствието на наш представител и представител на населението, че съм възложил на горските надзиратели да следят най-внимателно и най-строго да не би някой да се опита да злоупотреби. Накрая го уверих, че мероприятието е крайно необходимо и че няма да се случи

нищо нередно. Лазар помълча няколко минути и накрая произнесе: "Правилно си постъпил Раденски. Само наистина внимавайте да не се получат злоупотребите."

Лазар Кърпачев беше известен като "лош" човек т.е строг и безкомпромисен. Не искам да се хваля, но ако беше друг директор на мое място, би му одрал кожата. Но на мен не посегна. Той действително се бе скарал с всички директори. Пищяха от него. Аз бях един от малцината, още не пострадали. Посещавал бе стопанството ми и по-рано. Държеше се дружелюбно и непринудено. Аз също. Почти бяхме приятели. Освен това, знаеше много добре положителното отношение на повечето от останалите сътрудници в Управлението и най-вече на Узунов към мен. Даваше си сметка, че една акция срещу мене нямаше да се отрази добре и за него и реши да премълчи. И не сгреша. Електрификацията на Фотиново и на стопанството се осъществи без никакви сътресения и злоупотребите. Всичко стана точно както трябва. Светнахме. И до ден днешен съм благодарен на Лазар Кърпачев за въздържането и благоразумието, които прояви към мен тогава. След това станахме още по-добри приятели и на съвещанията в ОУГС, за разлика от моите колеги, аз казвах по някоя добра дума за него. В края на краищата си е така. Аз също бях строг и взискателен служител, но винаги съм бил благосклонен към онези, които работеха добре и случайно са направили някой пропуск.

Изгонихме тъмнината, накупихме си радиоапарати и животът ни затече по по друг начин. Проблемите по транспорта обаче си оставаха и нямаше изгледи скоро да се разрешат.

Връзката от стопанството до град Пещера осъществявахме единствено с камионите, извозващи дървен материал. За "вътрешен" транспорт т.е. из района на стопанството, имахме и използвахме една каруца с два коня. Каруцар беше Алиш от

Нова махала, а жена му - Шефка беше чистачка. Семейството му бе устроено в една стаичка при обора. Доволни бяха и двамата работеха добросъвестно. С тази каруца извършвахме всички налагащи се превози от седалището на стопанството до участъците, до село Фотиново, та дори и до Равногор. Пътят до Равногор е 12 км, но е сравнително равен. Алиш не бездействаше нито ден. Какво ли не се налагаше да се вози: дърва, сено, картофи, хляб, инструменти, работници и др. Със същата каруца се придвижвахме понякога до Фотиново, на кино или на вечеринка. На Петровден - в Равногор. Събираше по 12 души. Алиш я постилаше добре със сено, сядаха по шест души от едната и шест от другата страна, върху ритлите /зdrави странични обли дървета, на дюшемето/, опирайки гръб един в друг. За щастие, злополука не стана никога. С камионите движението бе по-опасно и често се случваха нещастия.

Бях из гората. Прибрах се в стопанството. В канцеларията заварих сътрудника от Управлението Димитър Янков. Поздравих го с "добре дошъл" и се ръкувах с него. А той подава ръката си, хили се и ме пита най-спокойно: "Чу ли за попа?" "Какво да съм чул?" - запитах аз от своя страна, изненадан и с предчувствие, че нещо лошо е станало. "Поп Мандул бе - продължи Ликов смеейки се. Возел се върху трупите на един камион, камиона се обърна, трупите притиснали попа и го убили." Нещастieto току-що бе станало. Янков нарочно ми съобщи за него уж спокойно, за да не ме разтревожи. Малко по-подробно, случаят беше следният. Поп Мандул от Пещера решил да се разходи до Къошка, да си налови риба /пъстърва/. Уговорил се с шофьора Асен Афенлиев, също пещерец, да го закара и върне. Попът взел със себе си и попадията. Но в кабината на колата имало само едно място, поради което попът е трябвало да пътува горе - в каросерията. На връщане също - попа горе, попадията в кабината. От Къошка до Куртлуджа

върху трупите се качил и нашият познат вече, горски надзирател - Рашко Тупчев. След един остър и опасен завой, високо над село Фотиново, в м. "Пряслапа", където пътят минава през много стръмно скалисто било, камионът се обърнал и нещастieto станало. Забележете. Казах "след" един остър и опасен завой, защото наистина обръщането на камиона е станало точно след преминаването на опасното място. Там шофьорът е внимавал и е отклонил вниманието си когато е счел, че опасността е вече преминала. Злите езици говореха, че между попадията и шофьора имало нещо..., което обърнало колата. Не познавах нито единия, нито другия и не мога да кажа нищо.

Така или иначе, попът загина на място, а Рашко бе само контузен и стана още малко по-заваян. В главата ми се утвърди мисълта, че точно сега, след катастрофата, е моментът да устроя Рашко - да го пенсионирам по болест. От една страна щеше да освободи заеманата длъжност горски надзирател, на която не вършеше почти нищо, от друга - той ще се прибере вкъщи, където спокойно да си кара старините. Направих акт за злополука и го изпратих на съответната инстанция в Пещера, с молба да бъде пенсиониран. Обясних в писмото, че при падането е получил силно сътресение на мозъка, в резултат на което е станал много разсеян и почти негоден за работа. Бях сигурен, че ще успя. Затова изненадата ми бе голяма и неприятна, когато ми върнаха горните документи с пояснение, че Рашко и преди падането си е бил същия. Открили бяха Америка! Че беше същия - същия беше, но не можах ли да се сетят тия говеда, защо правя аз всичко това?

Не успях. Рашко остана да се мотае из Куртлуджа.

Освен каруцата, друг превоз собственост на стопанството няхмахме. От ОУГС ни съобщиха, че имало на разположение бракувани коне от военните, от които сме могли да вземем

безплатно. Конете не били лоши, въпреки че са бракувани, и могли успешно да се използват в горите като ездитни коне от горските надзиратели по охраната. Не се поколебах ни най-малко. Обичах конете и ездата им и дадох заявка за четири коня. Докараха ги и ги разпределихме по участъци. Два спомена съм запазил от тези коне. Веднъж се бях качил на коня Вихър и отидох на обиколка из Алан дере. Една местност край шосето Кьошка - Лисичево. Трябваше да извърша някаква проверка. Като пристигнах на място, вързах животното в един обор и го оставих. Когато си свърших работа и се върнах при обора, работниците, които се намираха там, ми съобщиха, че конят се отвързал, излязъл от обора и хванал надолу. Тръгнах да го търся. Гледам го на едно място - пасе. Като го наближих и се опитах да го хвана, избяга. Пресякох му пътя и той се качи нагоре по склона. Тръгна по една едва забележима пътечка, която свършваше при един оголен много стръмен и скалист район. Спря. Помислих си, че няма вече накъде да бяга и тръгнах уверено към него. Когато го наближих пак не се предаде, а тръгна надолу по скалата. "Уби се!" - си помислих като го гледах как се пързала надолу по каменната урва на разстояние 30-40 метра. За щастие не падна. Спускането завърши и той се спря на долния край на скалата прав на краката си - здрав и читав. Тогава внимателно и аз се смъкнах при него. Пак избяга. Отиде и си влезе в обора, в който бях го вързал. Работниците ми помогнаха и го хванахме. Качих му се. В яда си го ударих и го насочих към Куртлуджа по шосето. Не беше кон това, огън. Жив огън. Не тичаше, а летеше. Толкова бързо бягаше, че пресичаше малките завойчета на шосето и в дадени моменти се намирахме във въздуха, извън пътя. Закрепих се здраво отгоре му, не шавнах повече и го оставих да се успокои. Не стана много скоро това, но след няколко

минути започна да тича по-бавно и да не взема завоите от воле. Прибрахме се благополучно.

Един кон бях оставил в Боровския участък на горския надзирател Александър Бърдуков. Той беше най-възрастен, най-тежък за ходене пеш и същевременно най-подходящ за гледане на животното. В участъците нямахме каруцари и трябваше самите надзиратели да се занимават с конете.

Беше се пукнала пролет и при нас, даже бе започнало и залесяването. Отидох в Борово да видя как стоят работите там. Между другото попитах Бърдуков как е кончето. Отговори ми, че коня е жив и здрав, но не може да се язди. "Защо*?" - попитах веднага аз. "Много е луд - заяви Бърдуков - и не позволява да му се качим. Веднага потегля, още докато не си го яхнал." Познавах конете и ми стана ясно каква е работата. Конят се бе "улежал" през зимата, набрал бе много излишна енергия, станал е нетърпелив и имаше неотложна нужда от езда и движение. "Изведи коня и го оседлай!" - наредих на Бърдуков. Оседлаването стана с помощта на още един служител. "Качи му се сега и го пусни да тича колкото иска и накъдето иска!" - заповядах на стопанина на коня. "Не мога!" - измънка Александър. "Как така да не можеш?" - му се скарах. - "Затуй конят е станал такъв, защото не си го яздил!" "Може и така да е, но ме е страх да му се кача" - декларира отново горският. Разбрах, че е напълно искрен и че няма да се качи. "Дай ми коня!" - рекох и хванах юздите на животното. "Опасно е, другарю директор!" - ме предупреди Бърдуков. "Знам" - му отвърнах. "Задръжте го малко отпред, докато му се кача!" Александър го хвана за юздечката, близо до муцуната. Държеше го здраво. Метнах се на седлото. Животното се разшава и стана неударжимо. "Пази се!" - викнах на Бърдуков и дадох свобода на коня да тича колкото може, като го отпратих по пътя за Балабанли. Само за секунди се скри от погледите на

наблюдаващите ни, събрали се около мястото на потеглянето. Светкавичният галоп трая не повече от пет до десет минути. Започна по-бавен галоп, премина в тръс и накрая тръгна ходом. Докато стигне в Борово, едва стъпваше от крак на крак. Омекна, стана като круша, само да искаш да му се качиш - стои и не помръдва. Беше отпочинал, но затлъстял поради което бе неиздържлив. Предадох го на Бърдуков и му наредих, оттук нататък да не минава нито ден без да му се качи и разходи.

Пътищата в района на стопанството бяха в лошо състояние. Със селата Фотиново и Равногор ни свързваха шосета, чиято трошенокаменна настилка бе така деформирана и износена, че на много места не личеше. Дълбоки дупки караха минаващите превозни средства да подскачат. Шосето от Нова махала /идващо от Пещера/ през Куртлуджа за Кьошка и Борово се поддържаше малко по-добре, понеже по него ежедневно се извозваха десетки кубически метри дървен материал. Затова радостта ни бе голяма, когато започна ремонтът и реконструкцията на пътищата от Куртлуджа до Фотиново и от Куртлуджа до Равногор.

В Куртлуджа живееха постоянно десетина семейства. Тук или наблизко понякога отсядаха и работници от Моминския участък. Приходящите, минаващи на отиване и връщане от работа през стопанството, при получаване на заплати и други, бяха много повече. Магазинчето на Наркооп - Пещера, работеше сравнително добре. /Такива магазини и фурни имаше и към участъците. Постоянните работници там бяха повече/. Казах работеше сравнително добре, защото наистина някои стоки с по-голяма трайност като олио, сол, червен пипер, ориз, бисквити, бонбони, кашкавал, сирене, салам, клинци, гумени цървули и други, не липсваха. Особено усърдно бе зареждано същото с алкохолни напитки. Никога не е имало случай да потърсиш гроздова ракия, ментовка или

мастика и да не намериш. Това се знаеше добре и вечер магазинчето прашеше от клиенти. Едни пиеха само гроздова, други само мастика или само мента, а трети мешаха мента и мастика и правеха така нареченото питие "Облак." Тези, които пиеха само ментовка бяха малко. Тя повече се използваше за получаване на "облака". Всеки хвалеше и рекламираше своето питие. Не оставяха това да върши магазинерът - кръчмар, бай Иван от Пещера. Най-успешна реклама на питието си правеше касиера на ГПС Стефан Стойчев. "Който пие мастика - казваше Стефан - той не остарява." "Как тъй не остарява?" - питаха новациите. "Ей тъй не остарява - повтаряше той и след малко добавяше - защото млад умира." Този свой девиз Стефан оправда и потвърди напълно - умря на възраст някъде около 42-43 години.

Снабдяването обаче с плодове, зеленчуци, месо, яйца, картофи и други, бе или много неритмично или никакво. Може ли да се живее без прясно мляко и яйца, още повече при липса на зеленчуци. Без масло и без картофи? Не може. Но след като не се доставяха тези продукти в горските магазини, не оставаше нищо друго освен да си ги произвеждаме и да се самозадоволяваме с тях. Тъй и правехме. Казах го и другаде: нямаше семейство, живеещо в горските стопанства - Куртлуджа или където и да е извън населените места, да не отглежда крава, прасе и кокошки. Така правеха всички, така правех и аз. Имах си от всичко. И защо да нямам? Обори за гледане на добитък съществуваха. За това се бяха погрижили много наши предшественици. Храна за добитъка криво-ляво осигурявахме, като по-трудно беше за прасетата и кокошките, понеже за тяхното отглеждане беше нужен предимно зърнен фураж. Макар и по-малко, получавахме такъв. Сено за кравите си осигурявахме сами, като завардвахме някое парче поляна и то ставаше ливада. Косяхме. Аз също косях и сушах сено.

Помагаше ми и Бояна. Самото отглеждане на добитъка - хранене, поене, доене, събиране яйца и други подобни се извършваше изключително от Бояна. Гледаше двете деца, домакинстваше въщи, занимаваше се и с добитъка. Пак ще повторя: беше много добър зоотехник. Познаваше физиологията и характера на отделните животни, винаги разбираше от какво имат нужда и им го даваше. Поради тези нейни грижи и труд и моята помощ, предимно при снабдяването с фуражи, имахме винаги в изобилие мляко - прясно и кисело, масло /що баница с масло са изядени!/, домашна сланина /в гората е деликатес да изядеш на обяд парче сланина, изпечена на шиш/, солен свински кокал в каца /домашно консервиране/, пресни яйца. За това никога не почувствах недостиг на сили, унилоост и други подобни, а децата ми израснаха здрави и умни.

Единствената земеделска култура, която можеше да се отгледа и произведе тук, при надморска височина 1400-1500 метра, бяха картофите. Недалече от стопанството имаше ниви, в така наречената местност "Алиманова ливада". Там засявахме картофите. Оряхме нивите с плуг, теглен от коне. Окопаването извършвахме ръчно с мотика. Имахме добри резултати. Раждаха се картофи и за нас - хората и за прасетата, а донякъде и за кравите. Тази допълнителна за нас селскостопанска дейност облекчаваше чувствително кесиите ни, а същевременно гарантирахме и то нелошо съществуването си.

Когато бях в Куртлуджа, още не знаех какво е това "Карта за почивка," а и самата почивка. Понякога взимах отпуск, когато се налагаше да отида някъде или да свърша някоя неотложна работа въщи. Нямах желание нито нужда да отида някъде другаде да почивам било да речем на море или на баня. Най-добре си почивах въщи, при семейството. Когато замислих да строя къща и започнах да подготвям дървения материал се

сетих, че ще ми са нужни повече пари. Започнах да пресмятам откъде мога да припечеля такива. Едно от допълнителните пера, макар и не твърде надеждно, беше трудът - работа по време на годишния ми отпуск. Така направих два пъти. И двата пъти си организирах работа в района на стопанството. На помощ ми дойде горския надзирател Васил Манолов Мерджанов - Черното, от Фотиново. Беше скромен, отзивчив, контактен и откровен до наивност човек. При разговор с теб се държи тъй естествено и непринудено, че те кара да му отговориш със същото. Така че за него не е било трудно да научи състоянието и нуждите ми. Неговите нужди бяха подобни на моите. Той също имаше двама сина, много по-възрастни от моите, естествено. Още не бяха женени, но бяха на път. Семейството му живееше в стара схлупена къща. Имаше крещяща нужда от нова къща, поне за две семейства. Веднъж ми подхвърли, че имало някое ТКЗС, което било готово да вземе материали, добити по реда на сухата маса. В неограничено количество, на временен склад. Обясни ми, че не било трудно да намери извозвач, който да извозва материалите от сечището до склада. Намекна и за района, който имал предвид. "Помисли си! - ми рече накрая - аз пак ще ти се обадя". Наистина, това ме накара да се замисля. Сеч на трупи в Гашна дере?! Във физическите си възможности не се съмнявах. Бивал съм секач, здрав бях. Оставаше да преодолее само психологическата бариера: "Директорът сече в Гашна с Черното". Какво пък от това? Нека разберат, че освен опитен лесовъд, строг и дисциплиниран директор, съм и добър горски работник. Та нали и потеклото си ми е такова? Баща ми беше делач. При това, вместо да скитам насам-натам за да ме видят, че ходя на курорт, щях да си остана на място. Освен че нямаше да харча пари, а щях да спечеля още и да ги прибавя към тези, които едва имах. Нали щяха да ми трябват повече пари?

Прецених, че това предложение от Черното идва точно навреме и когато той се яви повторно при мен за мнението ми, без колебание му казах: "Ще отидем". Уточнихме подробностите по деня на тръгването, екипировката, снабдяването ни там, превоз, инструменти и точното място на действие. Пратих молба в Пловдив за годишен отпуск по домашни причини и след разрешаването заминахме.

Гашна дере! Едно от най-затъntenите места в този район, намиращо се между Куртлуджа, Фотиново, Селча, Лисичево и Кьошка. В този район не съществува никаква постройка. Камионен път по река Гашна има донякъде и той едва личи. Не е поддържан и е едва проходим до така наречения от нас "временен склад." От този склад нагоре до бъдещия ни бивак нямаше никакъв път, даже и пътека. И зайците трудно биха се придвижили по тези места. И двата бряга на Гашна бяха стръмни, обрасли предимно с бял бор и тук-там смърч. Осеяни бяха с много каменни блокове, което правеше терена недостъпен. Самото корито долу по течението на реката беше също каменисто. Ако беше иначе, вероятно това място, където смятахме да отседнем, нямаше да е още в девствено състояние. Много дървета бяха изпочупени от снега или повалени от вятъра, част от които бяха още здрави. Не бяха малко и правите "сухари" т.е. прави, не счупени, но изсъхнали дървета - от старост. Намерихме една стара ела с огромна разперена корона, като чадър. Такова дърво не пропуска нито капка вода при дъжд. Зная го от опит. Местото под дървото и около него не бе много стръмно. Имаше възможност да се запали огън настрана от дървото и да се готви яденето там. Леглата си устроихме под елата. Багажа си закачихме по клоните ѝ. Стана чуден бивак. Наточихме жагата /голям ръчен трион, който се движи от двама души - единият на единия край, другият - отсреща/, прекарахме един-два пъти с пилата и брадвите и навлязохме в

сечището. Бивакът ни беше на левия бряг на Гашна, а работа в началото започнахме по десния - насреща. Първо се спряхме на дърветата, които се намираха ниско, край самото корито на реката. През онези месеци - август, септември, тя е с минимален дебит и може спокойно навсякъде да се премине обут, без да се измокриш. Водата лениво и плахо се движеше между камъните, които стърчаха над нея. По тези камъни ние прескачахме като сърни. До вечерта обработихме някое и друго дърво. Потръгна работата, куражът ни навести. Вечеряхме каквото носим, попристегнахме още малко "леглата" си и заспахме. А то сън ли беше като сън? Не! То беше някакво опиянение, някакво вълшебно общуване със света. Пълнен покой. Само ветрецът от време на време леко поклаща клонките на елата, а реката монотонно и гальовно шепти. Въздухът, вероятно най-чистият въздух в България, а може би и в света, наситен с озон и изпарения от смола, гали белите дробове и ги кара да се свиват и разпускат до край. Нервите се отпускат и също дълбоко заспиват. Когато се събудих, слънчевите лъчи напираха през короните на боровете по отсрещното било. Слънцето идваше да ни пожелае "Добро утро" и приятен ден. Скочи и Черното. Разбута малко тревичките и клечките в един край и напали огън. След това отсече "бакърач" /един крив клон като ралица, който в единия си край се забива в земята, встрани от огъня, а другия му край стои над огъня, в хоризонтално положение. На този край се закача бакъра /котлето/, откъдето идва и името му/ и закачи котлето. Докато стъкмим едно-друго и закуската стана. Хапнах и взехме брадвите. Бяхме мераклии и двамата, та до обяд отрязахме доста трупи. Обядвахме, починахме малко и пак продължихме - до вечерта.

Започнаха бързо да се търкалят броените дни и нощи в Гашна дере. През деня работа, през нощта - почивка. Сутрин

ставахме рано. Черното беше поел доброволно длъжността готвач. Пък и умееше да готви. Напалваше огън и слагаше котлето. За закуска чай или някаква супа. Хранехме се добре, тъй като работата ни беше тежка и изискваше много сили. Обеда го приготвихме от вечерта или сутринта, а в някои случаи импровизирахме т.е. ядохме каквото намерим. Винаги имахме апетит и всичко ни беше вкусно. Водата, въздухът, работата, сякаш изстъргнаха стомасите ни. Работата ни беше интересна и увлекателна. Вървеше добре и успехът ни стимулираше. Сутрин я започвахме с желание, вечер се прибирахме доволни.

Вечер! Да! Прибирахме се доволни, удовлетворили себе си с трудово напрежение и свършили все пак някаква полезна работа. Вечер - времето, което обещава...

"Другарю директор, аз ще се заема с подготовката на вечерята, пък ти донеси дръвца и водица!" - започваше обикновено Черното, когато пристигнехме на бивака и оставехме инструментите. Вадеше нещо от торбите, вземаше ножа и започваше да дроби, да реже на ситничко или на по-едро, в зависимост от продуктите и от това, какво бе намислил да готви. Аз довличах набързо някой друг сух клон, след което грабвах съдовете за вода. Докато донеса водата, огънят вече се е разпалил. Тогава отново тръгвам за дърва, за по-дебели, по-здрави. Ще ни трябват. Вече бяхме посвикнали с тежкия труд и сънят не ни преследваше тъй настойчиво, както през първата вечер. Второто носене на дърва траеше или докато се стъмни, или докато се сготви вечерята. Обикновено мракът изпреварваше. Тогава сядах и аз край огъня и чаках с устремен поглед към котлето. Черното пак тършуваше из торбите и раниците и търсеше нещо. Това "нещо" блеснуваше малко на огъня, после се чуваше едно "пук" и познатата му благословия: "Наздраве, другарю директор! От здраве да се на куртулисаш!"

- и изсипваше част от съдържанието от шишето в гърлото си. След това произнасяше един звук на доволство: "А-а-а-х!" - и подаваше на мен бутилката. Отпивах и аз. Чудното питие погалваше гърлото и отпускаше нервите. Докато яденето се свари напълно, бутилката няколко пъти минаваше от неговите ръце в моите и обратно. Изпитата ракия правеше още по-голям и без туй не малкият ни апетит. Бързо разливахме яденето и започвахме вечерята. И като дете не съм ял така сладко. След засищане на глада, настроението, повдигнато от гроздовата се качваше още нагоре. Звездите трептяха спокойно над нас, реката тихо шепнеше, гората слушаше. В един такъв момент Черното запяваше някоя родопска песен от Върбовския край /шотинци са преселници от Върбово/. Тези песни бяха непознати за мене тогава - провлечени, легати, миньорни... Павелските са по-други и са доста по-малко на брой. Имаше хубав глас Черното и пееше от все сърце и с цялата си душа. Слушах го в захлас и се мъчех да запомня думите и мелодиите. След това, като си легнех или на другия ден по време на работа се опитвах наум да ги възпроизведа. Докато една вечер запях и аз с него. "Браво бе, другарю директор!" - прекъсна песента си моя другар - та ти вече си ги научил" - и подемаше отново. Пеехме и двамата. Пеехме докато свършат дървата или докато ни притисне съня. Завивахме се с грубите черги, които бяхме донесли тук и заспивахме блажен сън.

Щом създадохме работа за един чифт и Айрулата пристигна с воловете си. Айрула - така се казваше извозвачът. Турско име. Половината от населението на село Фотиново бяха българи, а другата половина се считаха за турци, както в Стоманово. Айрулата беше кротък и як възвисочък мъж на около 30-32 години. Първата му работа бе да оправи пътя, за да минава влачката и още с пристигането си започна да размята камъните с грубите си ръце. Помогнахме му и ние и след

няколко часа на временния склад бяха закарани първите материали.

Черното бе уговорил всичко и с купувачите за това, когато на склада рампата /фигура от наредени един върху друг трупи/ порасна, започнаха да пристигат празни камиони, които си отиваха тежко натоварени с по пет-шест кубика дървен материал.

Така изтече моят платен годишен отпуск през 1955 година. Доволен бях. Спечелих някой лев с честен труд. Но най-много бях доволен от преживяното. Такива възвишени мигове с никаква карта за почивка и в никоя почивна станция не могат да се намерят. Те не на всеки човек се падат и не всеки ден идват. Няма да ги забравя никога, както няма да забравя и моя, покоен вече другар - Черното. Мир на праха му! Обичаше живота, хората, песните. На старини се пропи. Остана сам. Замръкваше и осъмваше в кръчмата. В кръчмата закусваше и обядваше. Умря в старата схлупена къща. Тъй и не можа да построи нова, за която бях сигурен, че щеше да му помогне цялото село и цялото горско стопанство, ако започнеше. Но не започна.

На следващото лято решихме и повторихме събирането на суха маса в Гашна. На същото място, на същия бивак. Имаше още много несъбрани сухи дървета. Но повтарящите се неща постепенно се шаблонизират и губят от възвишената си стойност. От второто летуване в Гашна съм запазил два спомена. Единият бе с овена, който моят другар домъкна отнякъде и заклахме край огъня. Направихме го на саздърма и го изсипахме в една тенекия с капак. До края на престоя ни на този бивак ежедневно имахме овнешко. Хапнахме си добре. Вторият момент беше тоз, че станахме трима. Не по наша инициатива. На нашия бивак и на местоработата ни, не идваше никой да ни търси. Така беше лани така бе и сега. За наша

голяма изненада, както си сечахме един ден, някакъв мъжки глас прелетя над гората и съвсем ясно стигна до нас: "Ехооо!" Спряхме и се наслушахме. "Ехото" се повтори. Черното му отговори също с "ехо." Викът отсреща се обади пак. И така още два-три пъти, докато го доведем при нас. Беше доктора - Димитър Белаков, участъков фелдшер в село Фотиново. Бивш военен фелдшер, сега пенсионер на около шестдесет годишна възраст. Още здрав човек. Седна при нас, седнахме и ние - хем да починем, хем да поразговоряме. Пък и това посещение беше за нас събитие. Белаков беше наш /и на двамата/ познат и приятел. Веднъж разговарях с него на някакъв мохабет. Оплакваше се, че животът е много кратък и човек не може да разбере нищо от него. Възразих му, като му обърнах внимание, че той много години е живял, много е взел от живота т.е. много е разбрал. Така, че няма право да се оплаква. Тогава той малко възбуден се обърна към мен с въпроса: "Ти на колко си години?" "На 33" - му отговорих. "Какво си разбрал досега?" "Нищо!" "Ха! Като станеш като мене на 60, пак ще си разбрал същото." Не можах да проникна тогава добре във философията на бай Димитър и го оставих. Сега той стоеше до нас и разговаряхме весело за съвсем други неща. Накрая рече: "Хайде да ме вземете и мене във вашата компания. Никога не съм правил така, като вас!" - и умолителният му поглед стрелкаше ту Черното, ту мене. Вероятно бай Димитър считаше, че в нашия начин на живот, изолирани от хората вдън Гашна дере има нещо скрито, тайнствено, което може би ще му помогне да разбере нещо от пропуснатия живот. Приехме го. Устроихме го с легло, инструмент, храна - неща, които му бяха необходими да започне "отшелничеството." Бай Димитър Белаков бе добър човек, с приятен характер. Но не бе подготвен за работата, която вършихме в Гашна. Изглежда през живота си не бе хващал друго освен марлята, бинта, пинсетата, слушалките. Нямахше

обиграност и опитност на горски човек, роден в сърцето на Родопите, село Гела. Както например имах аз, макар че бях и по-образован от него и на по-голяма длъжност бях. Но не бях се отделял от брадвата нито в юношеските си години, нито като младоженец на Персенк, нито като студент /Овча купел/, нито като лесничей в Чатъма, Беглика и др. Ето ме и сега тук - директор в отпуска! А Черното бе с повече практика и от мене. Не може бай Димитър да прояви инициатива и си създаде работа. Върти се около нас и чака да му кажем какво да прави. Ако не му кажем, присламчва се до единия от нас и започва да прави онова, което вършим ние. Кастрех един паднал сух бор, дълъг 18-20 метра. Дървета, израсли на стръмен склон, когато ги повалят природните стихии - тежък сняг или буреносен облак, обикновено падат с върха надолу по наклона. Този бе паднал с върха нагоре и тъй като кастренето пък се извършва от дебилите към по-тънките клони, започнах отдолу нагоре. Бай Димитър дойде на същото дърво и започна и той да кастри. За да не си пречим кастреше от върха към дънера. Когато го видях в началния момент, не му казах нищо. Само си спомних постановката в правилника за сеч, която казваше, че "се забранява" едновременно кастрене на едно дърво от двама и повече души". Но се успокоих, че сме още в началото, короната е почти цяла и не ще допусне помръдване на дървото и причиняване на евентуално нещастие. Точно в този момент усетих силен тъп удар в областта на лявото око. Пуснах брадвата и се хванах за него. Белаков дойде при мен. Бе забелязал какво бе направил. При кастренето той не отсичал клоните, а ги удрял с тъпото на брадвата и ги изкъртвал. При зелените дървета това е невъзможно, но при сухите става. Някои от клоните обаче, не се откъртват отведнъж, а се пречупват в мястото на удара и се налага стърчащият пречупен чвор /чеп/ да бъде избит. Такъв именно избит чеп, Белаков бе

изпратил, без да иска разбира се, в лявото ми око. Добре, че парчето не ме е ударило по посока на оста си, а напредно. В противен случай щеше да избие моментално вътрешността на окото ми. А сега ударът бе поет и задържан от очната ябълка и върху меките части на окото бе ограничен. Ограничен, но достатъчно силен, за да не мога да виждам нищо след два часа с това око. Прекъснахме работа двамата и отидохме на бивака. Една щастлива случайност бе все пак и фактът, че авторът на злополуката бе медицинско лице. Носеше със себе си медикаменти от първа необходимост. Ние с Черното изобщо не се сещахме за такива неща. Повече мислехме за овнешкото, зарзавата и гроздовата. Прегледа окото ми, попита ме боли ли. Казах му, че не ме боли, но с него не виждам нищо. Превърза ме с някакъв "компрес" и отиде пак в сечището. Останах край огнището и се мъчех да разгонвам мрачните мисли, които яростно ме нападнаха след случилото се, предричайки ми черни и мрачни последици. Мръкна се. Двамата се прибраха. Първият въпрос на Белаков бе: "Боли ли те?" "Не!" - отговорих." Щом не те боли, няма да се притесняваш. Това е само една контузия, която бързо ще мине" - и започна да ми сваля превръзката за да я поднови. Помислих си: "Опитва се да ме успокоява този фелдшер. Дали знае поне, какво е контузия? Я да го запитам аз него, как се казва на латински "Контузия на лявото око" - и произнесох думите. "Контузия окули синистра" - отговори спокойно и точно Белаков. За пръв път чувах тази диагноза на латински, но бях сигурен, че е точна. Думата контузия се употребява в наш говор, а думата "синистра" ми бе позната - значеше ляв, лява, ляво. "Кога ще прогледне окото ми?" - бе следващият ми въпрос. "Може би още утре. Ударът е предизвикал силен прилив на кръв към удареното място със защитна цел. Този прилив е необходим и полезен, но може да причини временна слепота, както е сега при тебе. Природата

знае, че всеки би се съгласил да не вижда едно денонощие, но след това да гледа спокойно света до края на живота си." - ми обясни доктора.

Вечеряхме. Легнахме. Онези двамата, заспаха бързо. Въпреки доводите на Белаков и опитите му да ме успокои, не преставах да се виждам едноок навсякъде, където отскачаше мисълта ми - Куртлуджа, Пещера, Пловдив... Накрая умората и сънят ме победиха. Заспах. Но не за много. Трепнах и се събудих. Споменът за станалото вчера напълни съзнанието ми с горчивина. Надигнах се от леглото, седнах и тъжно отправих едноок взор към отсрещния хребет. В не много гъстия мрак ясно се открояваха короните на боровете. "Да опитам!" - си рекох и натиснах надолу превръзката, за да открия лявото око. Затворих клепача на здравото око и пак отправих отчаян взор към хребета. Какво щастие! "Виждам!" - гръмко извика глас вътре в мене и едва не изскочи навън да събуди спящите.

На другия ден се включих отново в сечта. Но с превръзка на окоето си. А Белаков изпрацахме далече от нас, да кастри сам.

В първите дни и месеци след постъпването ми на работа в горско стопанство Антон Иванов, живеещите и работещите тук търсеха развлечение предимно в магазинчето. Предимно вечер, както споменах по-горе. Час-два след изтичане на работното време, то гъмжеше от народ. Като влезеш да търсиш някого или да купиш нещо, пред очите ти се появява силно замъглена атмосфера, а през мъглявината прозират разпалените ръкомахания на клиентите на бай Иван и се чуват огушителните им многостранни и едновременни разговори. В ноздрите те удря остър мирис на тютюнев дим.

Тук хората извършваха извън служебните си контакти, общуваха, търсеха разнообразие. Някои се напиваха. Аз влизах рядко в този магазин. Само при необходимост - да купя нещо

или да търся някого. Стараех се бързо да изляза, но това не винаги ми се удаваше. Приличаше на бягство, според разбиранията на хората вътре. Поотпуснали се малко, те искаха да контактуват и с мене - директора. И го правеха съвсем чистосърдечно - отваряха душите си. Бягството от народа и масите не ми е свойствено. Реших да използвам стремежа им да общуват, но не в магазина, който всъщност вечер ставаше кръчма.

На моя имен ден поканих всички служители на гости у дома. Подготвих се с ядене и пиене. Дойде много народ. Отначало влизаха плахо и сядаха смирено по местата си. Предразполагах ги към по-свободно държане. Почерпките с познатите вече алкохолни напитки ми помагаша. Гълчавата скоро се усилваше. По късно някой поемаше песен. Присъединявах се други - пееха всички, които можеха. Но само в един хор. Останалите слушаха, възхищаваха се от доброто изпълнение, дори ръкопляскаха. За разлика от кръчмата, тук идваха и жените им. Това се хареса на всички и започнахме да се събираме по-често и при по-незначителни поводи и в други домове. Този вид общуване не накърни авторитета ми, напротив - укрепи го повече. Когато бяхме в компания, се държах с тях като равен. Когато бяхме на работа, все едно, че снощи не сме се виждали никъде. Никой не се опитваше да злоупотребява. Всеки се стараше да свърши работата си колкото може по-добре. Всички служители бяха образовани и грамотни. Обикновено бяха със средно образование. Имаше и с основно, но с приравнителни курсове. Задаваше се седмицата на гората - месец април 1955 година. Споделих със счетоводителя Стоян Стоянов и други, за изнасяне някаква програма в село Фотиново по този случай. Стоян свиреше много добре на мандолина и неговото участие беше твърде важно. При това бе фотенец. Събрахме се,

обсъдихме програмата, приехме я и започнахме да се готвим. Програмата имаше литературно-музикален характер, вокални и струнни изпълнения, рецитал на стихове, хумористични разкази.

Програмата се реализира една вечер в читалищния салон в селото. Посещението бе масово. Хората бяха жадни за развлечения от този вид. Занимавахме ги около час и половина. Публиката беше много доволна. Когато излизаха от салона и се отправяха към домовете си, усмивките им още не бяха паднали от лицата им.

На следващата година седмицата на гората пак бе отпразнувана във Фотиново. Литературната част бе засиlena и завърши с представянето на едноактната пиеса "Пада ти се Рангеле!", чийто автор бях аз. При поставянето и бях режисьор, суфльор и т.н. В пиеската се осмиваше един некадърен горски надзирател - рушветчия. Фотинци много я харесаха, а нашите служители дълго се чудеха, кой ли ще да е Рангел? Всеки осторожно се пазеше да не излезе именно той. За поставянето на същата бях взел предварителното съгласие на отдел "Култура" при Околийския народен съвет, Пещера.

След Фотиново гостувахме и в Равногор. Резултатът бе същият.

Успехът ни от "Пада ти се Рангеле!," ни вдъхна смелост. Множеството от участниците изпитваха желание да се изявят още повече. Между тях, разбира се, бях и аз. Предложих им да подготвим една "обикновена" пиеса и да изнесем "истинско" представление във Фотиново, евентуално и в Равногор. Предложението бе много смело и отговорно. Повечето от служителите, които бяха работили по-дълго време тук казваха: "Хубаво бе другарю директор, много хубаво, но няма да стане!" "Защо?" - ги питах аз. "Много пъти сме започвали, но никога не сме завършвали до край" - отговаряха те със съжаление. "От

кого зависи добрият завършек? - им задавах отново въпрос - кой или какво може да попречи?" "От нас зависи, именно от самите нас. Но все ще се намери някой да провали работата..." Разбрах страхът им и повторих, че наистина всичко зависи само от нас. Напомних им за постигнатите, макар и не много големи успехи напоследък. Казах им, че в групата ще влязат само хора, които доброволно се заемат с тази наистина не много лека, но напълно осъществима задача за един дисциплиниран колектив. Обещах им, че лично аз ще следя - не, а ще ръководя цялата работа - от избирането на пиесата и ръководенето на репетициите, та до уреждането на техническите въпроси." От вас ще искам само да сте редовни на уречения час за репетициите и да ми помагате, с което можете" - заключих. "Така сигурно ще стане!" - рече Стоянчо. "Сигурно ще стане" - потвърдиха и другите. Бях прочел пиесата "Вражалец" от Ст. Костов. Освен другите достойнства ми хареса и за това, че имаше само две женски роли. Раздадох ролите, започнахме репетициите. Аз изпълнявах две роли - фотографа Манчо и Циганина. Едната женска роля дадох на жена ми, а другата на една служителка от ГПС. След няколко репетиции едно от предварителните опасения на хората ми се прояви: плановикът ми Любен Ангелов Делев от Село Равногор, отказа да участва по-нататък, без да може да се обоснове защо. Не желаел и толкоз. Усетих негодуванието на групата и желанието и да докаже на Делев, че и без него ще се справим. Особено амбициозни в това отношение бяха Арсов, който играеше кмета и Павлов /не си спомням ролята му/. Делев бе взел важна роля - попа, партньор на кмета. Не можеше да се повери на кой да е. Стоянчо остана верен на колектива. Другите разчитаха на нас. Срегнах се с Георги Стоянов -лесовъд, главен инженер при ГПС. В предишните културни прояви винаги взимаше участие съпругата му - Цеца, която бе

много добра народна певица. Обясних му какво е дереджето ни, казах му, че от него по-подходящ за тази роля, тук в Куртлуджа, не виждам и го помолих да не ми отказва. Стоянов ме разбра и с радост прие. Продължихме. След няколко репетиции се оказа, че Стоянов далеч превъзхожда Делев в ролята на попа. Дето казват: "Всяко зло - за добро."

Подготвихме се и първото представление изнесохме денем, в читалищния салон в село Фотиново, пред учениците. Нещо като генерална репетиция. Тогава се уверих, че от детския възторг по-силна реклама няма. Само два часа след излизането на децата, билетите за вечерното представление бяха продадени. А вечерта "портиерът" не можеше да се справи с тези извън салона, останаха без билети. Едва удържаше напъна им. Както се казва при такива случаи: "Яйце да хвърлиш, няма къде да падне". Разбира се, освен детската агитация ни помогна и "познанството" ни с фотинската публика, от предишните ни представления тук.

Представлението мина с огромен успех.

От само себе си се разбираше, че следва изнасянето му и в село Равногор. И там процедирахме по същия начин - през деня за децата, вечерта - за възрастните. Успехът беше същият, както във Фотиново.

При нас /в Куртлуджа/ идваше често от името на Общинския комитет на партията в Батак Димитър Хаджиев - човек със странна биография и значителна природна интелигентност и култура. Той ни покани да изнесем пиесата и в Батак. Трупата реши да отидем. Предложих им и там да направим както в другите две села - през деня за учениците и т.н. Но тук Илия Павлов обърка работата. Заявяваше, че гарантира за вечерта публика, без да се дава през деня, но гаранциите му останаха без покритие. Посещението бе незадоволително. За разлика от Фотиново и Равногор тук бяха

идвали много колективи и батачани са били разочаровани много пъти. Като са чули, че трупата е от Куртлуджа, съвсем им е минал меракът. "Ако нашите хора знаеха какво представление вие ще изнесете, да знаете, че щеше да се наложи да се повтори и потрети"- ни уверяваше с възхищение Димитър Хаджиев. Не беше никак трудно да поправим загубата, но за това беше необходимо време. Необходимо беше също време и за изнасяне на "Вражалец" на Пещерската сцена, където бяха научили за нашия успех и ни канеха да отидем и там. Но... пролетта силно напираше горе. Започваше напрегната работа по разсадници, залесяване, отглеждане на млади насаждения, маркиране и други. Като артисти бяхме любители, а като горско-стопански деятели - професионалисти. Гората ни даваше хляба.

Относно играта на актьорите може да се каже, че бе постигнато удивително съвпадение между герой и изпълнител. Като че ли не бях боравил със строго ограничен кръг служебни лица, а бях имал на разположение актьорите на Народния театър "Иван Вазов". Отлично играха Арсов, Г. Стоянов, Зънгаров /слабограмотен горски надзирател/, играещият ролята на Дядо Ноко, един наш временен деловодител от Пловдив. Удивителна бе и Бояна, в ролята на Пена - съпругата на кмета. Като я виждаха да се покаже от задкулисието и тръгне към сцената, публиката възторжено викаше: "Пена иде, Пена иде!" Аз самият не знаех за нейния театрален талант. А я накарах насила да приеме ролята. За себе си няма да говоря много. Мисля, че се справих добре, но мисля също, че бих се справил още по-добре ако не бяха ме безпокоили другите ангажименти по време на представлението. За всеки случай, публиката не беше познала, че Манчо и Циганина са изпълнени от един и същ актьор. Това бе възможно, защото

двамата герои не се застъпваха по време. Героят циганин не е циганин, а самият Манчо - гримиран.

Вечерите, в които изнасяхме, представленията бяха празници за нас, с изключение на тази в Батак.

През останалото време се случваше да ходим на кино във Фотиново. От време на време там идваше подвижното кино. Алиш впрягаше каруцата, откарваше ни, гледахме филма и ни връщаше. След всяко завръщане се заканвахме, че повече няма да ходим /който не се е возил нощно време с деца, по 12 души в каруца, той нищо не знае/. Но след някоя и друга седмица... Алиш пак запрягаше конете.

Друг очакван приятен момент бе празнуването на Петровден в Равногор на 12 юли. Равногорци казваха: "На Петровден, равногорец го пускат от затвора." Оправдана беше тази поговорка - на този ден всичко живо от селото /без затворниците, естествено, ако има такива/, се прибира и празнува. Празнува охолно, от все сърце и душа. Бивахме канени от нашите служители, най-вече от касиера Васил Златанов и почти всяко лято, докато бях там му гостувахме. Златанов и Делев празнуваха заедно, бяха зет и шурей. Пак пътувахме с каруцата, но беше през деня и не бяхме толкова много хора.

За някои колеги - лесовъди, особено развлечение представляваше лова, а така също и риболова. Лишен бях от тази страст. Повече влечение имах към риболова, но тук нямаше наблизко подходящи за риболов водоеми. От този бранш имам два по-особени спомена - един по лова - и един по риболова.

В стопанството ни пристигна на лов титуляра по лова в ОУГС - лесовъда Стайко Зоев. Организирай бе група ловци от село Нова махала. Покани и мене. Отказах под предлог, че нямам пушка. Действително няхах. Веднага ми бе връчено

едно чифте и волю-неволю трябваше него ден и аз да бъда ловец. Излязохме на пуся недалеч от стопанството. Щяхме да ловуваме на сърна и на диво прасе. Стрелците заехме хребета, а викачите вдигнаха шум под нас. След малко чух изстрел. Пет секунди след изстрела край мен прелетя подплашена сърна, правейки скокове по пет-шест метра единия. Само за миг я видях. Дори не успях да ахна. След малко пристигна Стайко. "Видя ли сърната?" - ме пита той "Не!" - излъгах. Срам ме беше да кажа, че съм я видял, пък не съм успял да стрелям. "Видиш ли? Тя е паднала някъде, аз я ударих." - твърдеше пред своите новوماхленски приятели Зоев и продължи нататък да я търси.

Когато се прибрахме и останахме само двамата с него, ми каза доверително: "Аз я ударих, не може да не е паднала. Откраднах я!" Пак премълчах. Нека си мисли както ще Стайко - все едно...

Другият случай беше с рибата. Предстоеше ми обиколка към Въча - долната част на стопанството. Там почти няхахме мероприятия освен охраната и ходех по-рядко. Придружаваше ме Черното - беше негов район. На връщане вървахме по река Фотинска - срещу течението и. В себе си носех въдица и корда. Засърбя ме риболовната страст, още повече че Черното непрекъснато ме уверяваше, че има много пъстърва. Отсякох една пръчка и започнах да мятам. В един вир, във втори, нищо не се обажда. Започнах да хвърлям в плитчините - пак нищо. Черното се зачуди, па пусна и той въдицата си. Резултат - същия, няма риба. А то като няма риба в една река, няма какво да те задържа и придвижването става бързо. След около половин час напразни опити забелязахме, че водата нещо е поразмътена. Този факт ни озадачи, но не направихме никакъв извод и продължихме отчаяно да мятаме въдиците, скъсявайки бързо разстоянието до Фотиново. Изведнъж забелязах, че на няколко десетки метра пред нас, се мярка човешка фигура. "Стой!" -

спрях Черното и се заковахме на място - по реката има човек!" След няколко секунди се обади: "Пред нас минава браконьер, затуй не ни се обажда рибата. Тя е току-що подплашена," и се оказа прав. Хвърлихме прътите и прибрахме въдиците. Издебнахме риболовеца и го заловихме - Крум Иванов от село Фотиново. Браконьерстваше с рибарска мрежа. Бе наловил много риба - все пъстърва, местна. Както си му е редно, взехме му и мрежата и рибата. Браконьерът посърна и без да се противопоставя, без дори да проговори, се предаде.

Вечерта Черното ме намери и започна: "Другарю директор, Крумчо не е лош човек. Случайно се е излъгал. Мрежата е чужда. Дай да му простим и да му върнем само мрежата. Рибата ще изядем ние с тебе. Ще ни я даде от сърце. Ха направи тоя себап!" /Себап - добро/. Не можах да устоя на молбата на моя подчинен и приятел същевременно. Върнах мрежата. Разбира се, достойнството изискваше да не връщам рибата в никакъв случай.

Историята за Стайко Зоев започнах да разказвам след смъртта му. Той се самоуби с ловната си пушка, след смъртта на съпругата си. Няма сили да понесе самотата. Крумчовата история взех да си спомням и разправам 10-15 години след напускането ми на Ан. Иванов.

Тук искам да отбележа още, че с преместването ми в Куртлуджа /ГС Ан. Иванов/, аз сякаш попаднах в друга България. Председател на Околийския народен съвет бе наш колега-лесовъд - Георги Стойнов. Онзи същият, който ми даде първия плат за лесовъдски костюм, в качеството си тогава на районен директор. Познавахме се и ми съдействаше. Но не беше само познанството причина. Изобщо, съвсем различен беше духът в Пещера в сравнение с този в Девин. Много от хората в Околийския център не ме познаваха, но се отнасяха лоялно.

Горско стопанство Пловдив

Вече течеше 1957 година и есента Наско трябваше да тръгне на училище. В Куртлуджа училище нямаше. Най-близката възможност ни се удаваше в село Фотиново. Същевременно бях събрал дървен материал за къща. Трябваше да изберем селище, в което не само да учи Наско, но и да строим, т.е. да се установим на постоянно местожителство, в собствен дом. С Бояна доста умувахме кое да е това място: Фотиново, Пещера или другаде. Къде? Павелско? Във Фотиново най бързо и най-лесно щях да направя къщата. Но това означаваше завинаги да стана фотинец. По добре в Павелско в такъв случай, имаме си близки и познати там. Не! И в Павелско не може. Много трудно е да управляваш лесовъдска професия между близки - скарването и ненавиждането е неминуемо. Ще трябва да си затварям очите пред нарушенията и да изпълнявам нередни искания на този или онзи, нещо, което моят характер не позволява. Пещера също с нищо не ме съблазняваше. Пловдив! Голям град, с големи възможности. Не е далече от Павелско. Има много училища. Там си заслужава човек да се потруди и потича за създаване собствен дом. Разговорях с близки в същия град и се очертаха някакви перспективи, макар и не съвсем ясни и чисти. Шурето - Апостол, прие тежката отговорност строежът да се извърши на негово име. Заемът, който трябваше да изтеглим за целта - също. Неговият вуйчо по жена, Георги Теохаров, щеше да осигури парцел и за двамата /близък/, но пак на името на Апостол. Всичко щеше впоследствие да се прехвърли на наше име /с Бояна/, след като бъда назначен на работа в града и добия Пловдивско жителство - работа трудна и дълбока. Разговорях с моя началник Янко Узунов за намерението ми и го попитах дали изобщо е възможно да стане преместването ми в

Пловдивското горско стопанство. Изслуша ме, разбра ме. "Може бе, Раденски, но ще трябва да дойдеш като началник на някой участък. Ето на, Бойковския началник - Герджиков, освобождава място. Отиде в затвора. Помисли си, па ми се обади!" завърши Узунов. За мен вече беше ясно едно, ще мога да се преместя в горско стопанство Пловдив и следователно ще мога да стана жител на града - въпрос на време и борба.

Взехме окончателно решение за Пловдив и започнахме действие. Теохаров взе парцел /имаше близък архитект който улесни и ускори нещата/. Аз добих и за него необходимите му греди. Закарах всичкия материал в Пловдив и го складирах на парцела. Още през лятото започнахме строежа и подадох молба за преместване в градското стопанство. Едновременно действах и по двете линии. Към края на август къщата бе покрита. Бяхме създали много добра организация. Всички материали бяха налице и за един месец стана. Активно участие /помощ/ взеха Апостол, дядо Начо - бащата на Бояна и самия Теохаров, в качеството си на съдружник. Случиха се добри майстори - Савата и брат му Кольо, някъде от Смолянско, преселници като нас, в града. Третият майстор - Томата, също беше оттам /Момчиловци?/. Томата беше умен и изключително сръчен арматурист, кофражист и т.н. Пийваше повечко и наскоро почина, не много възрастен.

В началото на септември получих заповед за преместване, а на 15 септември детето трябваше да е в Пловдив и да посещава училището. То се намиреше на стотина метра от нашата къща - училище "Елин Пелин." На 7.IX. встъпих в длъжност и закарах цялото си семейство и всичкото си движимо имущество в новата, само покрита, къща. Настанихме се на тавана, готвехме и се хранехме в избата. Започнахме мазането и довършването на етаж, палехме печка, да съхне по-бързо мазилката и щом горе-долу поизбеля, влязохме в апартамента. Децата не искаха

да стоят повече на тавана. Започнаха да търсят възможност да спят при наши близки и роднини - бягах. Не можехме да намерим временна квартира до изсъхването. Мазилката /на варов разтвор/ съхне много бавно, макар че може отгоре да изглежда избеляла. Децата се изпоразболяха, започнаха да кашлят. Слава Богу, не се получиха тежки усложнения. Изкарахме живи и здрави зимата.

Станахме граждани. Наско ходеше на училище. Ангел се въртеше покрай баба си Христина и дядо си Начо, които продадоха къщата в Павелско и се преселиха в града. Живееха при нас - в една от стаите в сутерена /избата/. Не беше лоша стая. Изобщо цялата изба е обитаема, няма влага, топло е. Непрекъснато са живели квартиранти там, дори и ние с Бояна по едно време, след женитбата на Ангел, изкарахме няколко месеца в нея. И днес свободните от багаж стаи в сутерена са заети от квартиранти. На този свят има винаги хора, които се стремят към големия град, без да имат каквато и да било материална база и търсят квартири... Не след дълго Бояна започна работа в ДИП "България" - шивашко предприятие, а по-късно премина на работа като търговски работник - магазинер в системата на "Зеленчуковата борса," днешния "Булгарплод". Тази професия упражняваше усърдно години наред, докато дойде времето да гледа внуци. Дядо Начо по едно време стана пазач към военното поделение, северно от Пещерското шосе, недалеч от нас. Докараха и пчелите към Пловдив и пчеларствуваха с Баба Христина. Нещо се притесни старият и през месец октомври 1964 година почина от рак в стомаха. Бабата и до днес е жива, но не е при нас сега, а при Апостол.

След половин-една година, се уреди и жителството ни. Помогна ни Петър Амуджев, наш съселанин и мой приятел някога, който в онзи момент изпълняваше длъжността

секретар на Градския съвет. Наскоро след това стана и прехвърлянето на къщата и парцела на наше име, чрез "продажба". Свалихме един голям товар от гърбовете си - и Апостол и ние. Можеше вече да се диша по-спокойно.

Започнах работа в Пловдивското ГС като началник на Бойковски ГТУ, със седалище село Храбрино. В същия участък бе включена и Бяла черква, която преди това се е водела като отделен участък. Значи, заместих Герджиков, когото тъй и не можах да видя. По време на пребиваването си в затвора, Герджиков се притеснил и хванал рак. Наскоро след излизането му на свобода, починал.

Директор на ГС Пловдив бе моят колега и съвипусник Петко Ганев или както му казваше зам. началникът на Управлението Георги Каварджиков - "Киселото коте." Най-старият началник на ГТУ /по възраст/ беше Георги Тешев - на Тъмрашкия ГТУ, пред пенсия. Най-младият бе Андрея Кост. Андреев - на полския ГТУ, а аз бях по средата - ни млад ни стар, само за работа. Счетоводител на стопанството бе Иван Иванов, също пред пенсия. Тих, скромнен и трудолюбив човек. Деловодството водеше Анка Генчева - сръчна опитна и сериозна жена. Плановата служба бе поверена на Елена Димитрова, която трудно изговаряше буквата "р", а с домакинството нещо се занимаваше Минко Синджирлиев, павелски зет.

Не бях работил още няколко седмици и Тешев направи предложение да сменим участъците си, понеже бил възрастен, болнав и му било много трудно в Тъмраш. Съгласих се и не само, че се сменихме, ами на Тешев оставих само Бяла черква, а Бойково си взех с мене, като прибавка към Тъмраш. А това означаваше допълнителен товар - Ситово, Лилково, Бойково, Дедево и Св.Спас /Храбрино/. Работата ми стана три-четири пъти по-тежка от тази на Тешев, тъй като не само териториално

и с числеността на населението го превъзхождах, а и с тежестта на мероприятията. При мен бяха повечето от залесяванията и около 70 /седемдесет/ процента от дърводобива. Здрав и жизнен бях и работата не ме плашеше. Непрекъснато обикалях и знаех всеки момент къде какво става. Залесяванията бяха концентрирани главно на два обекта. Единият беше т.н. "Бърда" - над село Първенец, източно от Храбрино. Това бе един малък лабиринт от оголени хълмове и била, в които бе започнала ерозията. Но не това беше основната причина. Друго наложи залесяването тук. Бе излязло едно постановление тогава, според което предприятия бяха задължени да дават по няколко души бригадири от личния си /предимно чиновнически/ състав за няколко дни. Не си спомням за колко време беше, но не бе за по-малко от 15 дни, а може-би и за месец. "Бърда" се оказа удобен за превозване на бригадирите. Рейсовете ги сваляха на Винарската изба между Първенец и Храбрино и оттам за 20-30 минути бригадирите стигаха до най-отдалечената точка на обекта. Първата бригада излезе през месец април. Подготвихме почва за залесяване и залесявахме. Като първо бяха изпратени най-съзнателните хора. Всички са стареаха в работата както по отношение на качеството, така и по отношение на количеството. Държаха на реномето си. Изпълняваха нашите указания, лесно се работеше. С много от тях станахме приятели. Когато свърши бригадата им дадох прощален "банкет" в Избата и им прочетох едно мое стихотворение, което бях написал за тях. За съжаление, отдавна съм го изгубил и забравил. Само края му помня. То свършваше така:

"...Ний ще станем оц' по-верни

и мили

другари,

че сме много вода пили

от едно магаре. "

/Водата до "Бърда" превозвахме в две бурета товарени на едно магаре. По този начин се разделихме много трогателно с моите бригадири и дълго след това като ме срещнеха из града се обаждаха, спомняйки си за оная славна бригада.

След това дойде и друга бригада. И тя работи, но... не беше като първата. Сякаш омръзна и на стопанските ръководители и на бригадирите. Започнаха да се гърсят вратички за кръшкане и т.н.

Тези бригади бяха скоро преустановени вероятно поради протест на директорите на предприятията. Залесяването на "Бърда" бе взело голяма скорост и не спря. Продължи с платени работници, под ръководството на горския надзирател Али Кисъов. Борбата за овладяването на този обект трая няколко години. Днес "Бърда" е напълно облесена местност от изкуствено внесени бял бор и чер бор и от естествена широколистна растителност. Преминаването през младите насаждения е изключително трудно, в тях намира сигурно убежище дивечът и особено дивите прасета. За щастие, "Бърда" не е още урбанизиран.

Друг голям залесителен обект бе местност Тъмраш - развалините и около тях. В "Развалините" най-напред отидох не по шосето край реката, а по пътеката високо над нея. Това ми позволи да изляза внезапно пред тях и като на длан да видя едно не малко, мъртво селище. Постройките му още ясно личаха една от друга, но срутени. Оголени каменни зидове стърчаха като надгробни паметници. Потресе ме мисълта, че някога тук е кипял живот, който изведнъж е бил пресечен, унищожен. Бяха останали само мъртвите камъни, напомняйки едно бивше село, с 400 фурни и 400 налбантници, както казваха някои. Тъмраш се е състоял от 400 къщи. Всяка къща си е имала "фурна," всеки стопанин подковавал сам конете си. Успокои ме

мисълта, че тъмрашлии сами са виновни за сполетялата ги съдба. През 1876 година те се бяха нахвърлили на Перушица и бяха искали да я сринат със земята и да унищожат населението и до крак. Но това вече е история.

В "Развалините" и около тях имаше хиляди декари голи места, които чакаха с нетърпение да бъдат залесени. Тук отлично можеха да се използват както белият бор така и смърчът. Разполагахме само с бял борови фиданки. Разсадникът на стопанството беше долу, в полето. Там се отглеждаше разсада и се изнасяше горе. За щастие, случи се и добър ръководител на работата на място - Драгия Стоянов от Перушица /бай Драго/. Едър, тих, скромнен и трудолюбив горски надзирател, който бе силно привързан към работата си. С все сили се стараше да бъде всичко на мястото си и успяваше. В охраната беше по-посредствен. Не можеше да се скара на човек, камо ли да го накаже. Респектиреше с добрината си. Създадените от него иглолистни култури в "Развалините" са най-добрият му паметник.

Друга ангажираща ме дейност тук беше лесосечният фонд - планиране, маркиране, предаване на ГПС и контрол върху същото ГПС при сечта и извоза, а накрая и приемане на завършените сечища. Всъщност от цялата дейност по ЛФ, 90 процента се падаше на маркирането. Продължително, бавно и трудоемко мероприятие. За да се маркират няколко десетки хиляди кубически метра стояща маса от един лесовъд, се изискваше тичане цяло лято. И го правех. Смогвах с огромни усилия. Помощ ми бе дадена само една година. В участъка ми бе командирован техник-лесовъда Илия Ст. Попов, помощник плановик в ОУГС. Беше някакъв роднина на Янко Узунов. Отначало го приех малко скептично, не го познавах, а освен това... близък на началството. Знаем ли го как ще се държи и какво може да ми сервира? Срегнахме се с бай Илия в

Пловдив, уточнихме някои неща и деня на излизането. Той държеше двамата да маркираме заедно, т.е. в един район. Признаваше, че е позабравил малко лесовъдството и искаше да му оказвам методическа помощ. Избрах един просторен обект под "Върховръх". Имаше място не двама, а четирима лесовъди да маркират. Построихме една голяма колиба и се настанихме в нея и двете групи. С нас беше и горския надзирател Рангел Донев и шест души работници. Донев беше опитен в маркирането и го дадох в помощ на Попов. Аз маркирах само с работници. Не ми бе за първи път. Организирахме снабдяването и работата тръгна. От този бивак също ми останаха незабравими спомени. Илия Попов се оказа чудесен човек. Иначе обигран, но честен и трудолюбив човек. Ако допуснеше грешка, срамуваше се от нея. Бързо навлезе в маркирането и свърши много добра работа. Пък беше и веселяк. В канцелариите го притискаха нервите му, а тук обстановката му действаше успокояващо. Особено вечер. Пред колибата свети огъня и пропуква от време на време, та увеличава шума от нашата глъч. Рангел ни канеше на вечеря, след това донасяше дамаджаната с перуценско червено вино. След хубавата вечеря и след умората, пушината вървеше като на въглен. Скоро се отпускаха гърлата и песните ни прогонваха дивеча още по-далече. Весело беше, макар че Рангел започваше все с една и съща песен - "По двора ходи бяла Мария." Притежаваше весел и жизнерадостен нрав, но не беше певец. Попов също не умееше. Караха мен да им пея родопски песни. Изпълнявах желанието им и като че ли наистина ги харесваха - доволни бяха и на другия ден още по-усърдно работеха.

Не малко време отделях и за опазването на горите от незаконна сеч, извоз и превоз на дървен материал, паша и д.р. Особен момент в работата по охраната бе чл.21 от указа за опазване на селското стопанство /УОСС/. По начало този указ

забраняваше много неща, но съществуваше една вратичка в забележката на горния член, че... "се разрешава изсичането само на единични дървета, намиращи се всред селскостопанския фонд..." Това беше предостатъчно. Изкусните бойковци бяха намерили начин и бяха направили голям пробив в това отношение. Много дървета по периферията на горския фонд Методи Герджиков бе отнесъл към единичните дървета в СС фонд. Изглежда, че бе облагодетелствал и себе си и някои свои близки, та бойковци го бяха притиснали здраво. Както обясних по-горе, за тази си дейност Герджиков бе съден, осъден и в края на краищата му коства дори и живота. Още с поемането на участъка и захвърчаха молби от Бойково към ГС Пловдив да им се маркират единични дървета край нивите.

Отидох в Бойково. Взех човек от съвета и молбите им в джоба. Тръгнахме. Последвахме много стопани-молители да им се маркира. Оставих да ме водят и по реда на обектите да решаваме молбите. Още на първия обект се оказа, че молбата е неоснователна. Нивата нямаше никакви дървета. Посочиха ми изредена гора край нивите, но тя си беше чист горски фонд. Извадих картата, обясних им, че не е в СС фонд и че не може да се маркира по чл. 21 на УОСС. Понамръщи се молителя, поскърца, изломоти нещо като "ще се оплача," но аз бях съвсем наясно по този въпрос и съвсем категоричен. На следващия - също, на третия - пак също. На едно място стърчеше едно не много дебело и криво борче, което действително бе в нивите и можеше да се маркира. Но стопанинът не беше ме довел за него, посочваше ми периферията на гората. "А, не може брат! Нямам право да раздавам материал от Държавната гора. Не ми се ходи при Герджиков!" Тази ми чистосърдечна декларация сложи край на акцията. Останалите молители, чийто обекти още не бяха проверени, но знаеха много добре, че дърветата не са в селскостопанския фонд, охладнях. Мераците им се

стопиха, понаведоха глави и се върнахме. Никой след това не ме потърси за чл. 21.

Текущата охрана не бе много трудна. Имах много добър охранителен персонал - Коста Маджаров в село Дедево, бай Сандо в Храбрино, Филип Бекирски в Бойково, Атанас Чуренлиев и Ангел Ракев в Ситово, Костадин Харизанов в Лиаково и др. Освен това функционираше и горски пункт, където дежуреха трима души на смяна - Алито, бай Методи и Зорка. Бай Методи напусна и на негово място бе изпратен от стопанството горския надзирател Васил Димов - "Чекердека" или 6/35, както му казваха още. Васил беше нисичък, набит и здрав мъж. Бе взел участие няколко дни в партизанския отряд край тяхното село и имаше чувството на голям партизанин и на много силна личност. В работата си беше абсолютно немарлив. В друго не можех да го хвана, но ми беше много лесно да го заловя, че по време на дежурството не си гледа работата. Късно една вечер, когато той не би допуснал, че може някой да го провери влязох в пункта. С мен беше бай Сандо /Александър Бояджиев от Храбрино/, стар бивш горски - честен човек. Заварихме Чекердека в леглото, но не сам - със жена бе легнал. Попитах го само: "Чия е тази жена?" "Жена ми" - отвърна той. Нямах намерение да удостоверявам самоличността на жената. Не ми и трябваше. За мен бе достатъчно, че го заварвам през време на дежурство да спи със жена, пък ако ще и неговата да е. Излязохме от пункта и попитах бай Сандо: "Ще потвърдиш ли където трябва това, което видяхме тази вечер в пункта?" "Хубава работа! Че аз цял живот не съм си кривил душата."

На другия ден направих рапорт до директора на стопанството за констатираното и настоях Димов да бъде уволнен дисциплинарно. Ами сега? За мен бе лесно да констатирам и да искам уволнението му, а за тези, които трябваше да действат наготово, измивайки си ръцете с мене,

бе трудно - стъписаха се. "Че как тъй бе, той е партизанин! Може ли?" Не знам дали може, казвах аз, преценявайте вие. Щом законите и дисциплината не са задължителни за него, оставете го - ваша работа. Две седмици дъвчеха този "трънлив" въпрос. Но моят рапорт се мъдреше в бюрото на директора и му напомняше за моята упоритост. Накрая Димов бе уволнен дисциплинарно. Другите служители от пункта си отдъхнаха.

Въпреки големия ГТУ, работата вървеше. Бях спечелил авторитет в стопанството и всред служителите ми и с малко думи се разбирахме. Перспективите за по-нататъшна дейност не бяха никак лоши.

Но по независещи от нас причини нещата коренно се промениха. През 1960 година с Министерско постановление се предвиждаше извършване на нова реорганизация - обединяване на горските и горско-промишлените стопанства, всичко ставаше едно, както преди 1951.

Това означаваше, че от двама директори на горските стопанства трябва да остане само един, от двете счетоводства - едно и т.н. Трябваше също и в Тъмрашкия участък да остане един началник. Кой? Ако остане Кръстьо Генов, аз трябва да отида някъде другаде. Къде? Свикнал бях с хората и с района. Но ако остана, трябваше да поема и работата по дърводобива, а тя не беше никак малка, както споменах по-горе. Разсъждавах, но не предприемах нищо от моя страна - както го решат. Та какво ли бих могъл да предприема? Кой ли би се съобразил с моето мнение? В себе си само исках да остана на място. Тъй и стана. Оставиха ме. Кръстьо замина в някаква кантора в града - пак по горите. Там се чувстваше добре. Останахме си приятели.

В стопанството настъпиха големи реформи. Петко Ганев отстъпи директорството на Борис Копчев - политическа личност, без лесовъдска квалификация и без лесовъдска /горска/ практика. Казваха, че в цивилния си живот преди

9.IX. работел като шапкар. Иванов се пенсионира и за главен счетоводител дойде Георги Назаров. Негови помощници бяха Сашка Налбантова и Ранчева. Плановата служба се оглави също от промишления плановик - Янко Кирчев. Димитрова стана втори плановик и т.н. Към стопанството бе назначен Димитър Янков, който до момента работеше в ОУГС, в отдела стопанисване на горите. При нас стана главен инженер. Генов, докато беше началник на Тъмрашкия горско-промишлен участък се занимаваше само с дърводобива и то само в Тъмраш. Аз продължавах да влача големия участък и дърводобива в него. В Тъмраш бяха съсредоточени почти всички работници секачи и извозвачи на Пловдивското горско стопанство. Работническите жилища в Чуренска река бяха претъпкани. Работеха на място магазин и фурна. Голям работнически стол обслужваше три пъти дневно работници и служители. Налагаше се да отделям твърде много време за дърводобива. Не можех да се прибирам всяка вечер или почти всяка вечер, както преди. Нощувах в "Чуренска река" или в Тъмраш /покъсно/, където биваха съсредоточени работниците. В Пловдив се прибирах само в събота и в понеделник пак го напусках - Запрян ни натоварваше на камиона и потегляхме нагоре.

Дърводобив бях работил преди десет години - на Чатъма. Имах установена линия на действие. Но тук почнах внезапно и някои от обстоятелствата не ми бяха познати. Други бяха създали порядките. Освен това, за десет години се бяха променили донякъде условията на работа. Налагаше се внимателно да проверя порядките и ги вкарам в релсите на моите виждания. Няколко месеца минаха в трудничко преустройство /за мене/. Не след дълго, овладях работата и поех изцяло и твърдо командата. Добре ми помагаше Георги Костадинов Пашев - мой съселанин, завеждащ сечище тук, с когото се бяхме срещали в Риломанастирското горско

стопанство. Помагаха ми също заведуш складовете Иван Хайтов и Иван Хорозов. Поради стръмния терен се наложи да работим с две въжени линии. По онова време те бяха на мода. Една заварих и аз курдисах още една. На едната работеше синът на Хорозов - Любен и вървеше като часовник, а на другата - зетят на извозвача Карашиков от Хвойна - Никола Петков. За съжаление линията на Никола беше винаги в авария. Постоянно се занимавахме с нея и все не можеше да се оправи. Колето бе добро момче, но нещо не му вървеше с тази пуста линия. Изглежда се беше изплашил и "засякъл" нещо и не можа да стъпи в крак. Тази линия пак отвори язвата ми, която от 1952 година не беше се обаждала.

Може би вината не беше само в Колето. Може би имаше някакъв дефект в този проклет механизъм. Още при монтажа и при обтягането на носещото въже една от подпорите се счупи и само по една щастлива случайност не загина стоящият край нея механик на Районната дирекция - Иван Маркович. Планът се изпълняваше, разбира се, но защо да има нещо, което да не е в ред? Освен въжените линии работеха и няколко чифта волове.

Като стана дума за воловете, не мога да се въздържа и да не разкажа един случай, свързан с тях. Беше зима. Хубав сняг беше покрил земята и кичеше боровете. Извозвачите бяха излезли на работа. Един от чифтовете - на бай Васил Карашиков, изглежда бил натоварен малко повечко, та като влязъл товара в по-стръмен участък на пътя, воловете не могли да го задържат. Трупите били тежки, на задния край излъскани - пързалат се и по такъв начин оказват неудържим натиск върху влачката и воловете. В резултат на това, цялата маса полетяла надолу, излязла от трасето на пътя, понесла се по стръмнината и спряла едва, когато се блъснала в един здрав, дебел бор. Влачката се счупила, трупите се разпилели, а единият вол - смъртоносно наранен и заклан на място.

Новината ми съобщиха към 11 часа. Към 12 Карашиков дойде при мене. Пребледнял, изплашен. И от случилото се и от това, което тепърва можеше да му се случи. Чувстваше вината си. Освен това познаваше и строгостта ми. Размина му се. Знаех, че никак не е лесно да возиш трупи по стръмни планински пътища, още повече при наличие на сняг и лед. Тази дейност, по начало, крие твърде голям риск в себе си. Доволен бях, че не беше се случило нещастие с хората. Бивола изядохме.

Копчев изглежда имаше свои хора в Тъмраш, които аз не съм забелязал като такива и съм ги карал с общата тояга. А те били научени да бъдат "галените деца" и им дотезало. Плакаха се на директора. Последният ми даде да разбере, че държи много на тях, но аз не промених тактиката си. Нямах реално основание. Започнаха да ме злепоставят пред него докато отношенията ни съвсем се изостриха. Оставих протезетата му и се захванах с него. След едно съвещание в Тъмраш го направих вечерта на "бъзе и коприва." Беше се оплаквал на другия ден пред някои хора на стопанството: "Какво съм му направил, та тъй се отнася с мене?". Но продължаваше да не ме зачита и да рови срещу мене. На друго съвещание /в канцеларията в Пловдив, направих достойни отношенията ни между мене и него на целия колектив, като същевременно го и разобличих. Ех, не беше Чекердека да го изкъшкам. Трудно беше, изпратен от партията. Разбира се, ако аз бях се помирил и покорил, можех да остана и да продължа да работя. Но не можех да сторя това. В знак на протест, си подадох оставката. Тя дойде като гръм от ясно небе. Копчев не очаквал такъв развой на нещата. Той просто искал само да ме посплаши и направи послушен. Едно мое демонстративно напускане би се отразило много зле и върху самия него. Много хора ме познаваха, знаеха как работя и бе трудно да се дадат обяснения защо бягам. Чаках заповед за освобождаване. Не

излизаше такава. Един ден дойде при мене в Тъмраш главния инженер - Димитър Янков. Кадрен, умен, но скромен и тих до плашливост човек. Заговорихме за туй, за онуй, докато дойде дума и за моята молба за напускане. Агитираше ме да изтегля молбата си, като ми намекуваше, че скоро щял да се пенсионира и съм щял да заема неговото място. Обясних му, че директорът "се е заял" с мен и не може да се работи нормално при такива обстоятелства. "Няма да те закача повече, ще те остави да си работиш спокойно" - ме уверяваше Янков. "Да, но вие така мислите! Я питайте него!" - му възразих. "Именно той ми каза това нещо и ме помоли да поговоря с теб. Освен това, аз те моля и за друго, не само за Копчето. Аз съм вече възрастен и уморен и нямам много сили за работа. А ако дойде някой новак, ще трябва да опъвам кайша. С тебе ще ми е лесно, защото се познаваме и ти много ще ми помагаш. Затова." - свърши Янков.

Уважавах Димитър Янков. Бях длъжник към него, но не можах да му отговоря нищо. Замина си.

В Тъмраш наново се занизаха безперспективни сиви дни. Обмислях нещата, оглеждах ги от всички страни. В началото на следващия месец отидох в стопанството, да си взема заплатата. Копчев ме извика при себе си. Разговаряхме. "Е, няма ли изтеглиш молбата си най-сетне?" - завърши той, стараяйки се да покаже някаква дружелюбна усмивка на лицето си.

Повярвах. Спомних си и за Янков. Взех си обратно молбата и се качих в Тъмраш с малко подобро самочувствие. Но то не трая много. Едва бе минало време месец-два и се оказа, че Копчев е забравил онова, което бе обещал.

Направих втора и последна молба за освобождаване. Никой вече не бе в състояние да ме разубеди. Напуснах.

ХОДЕНЕ ПО МЪКИТЕ

"Паркстрой" - Пловдив

Както посочих преди малко, бях вече твърдо решен да напусна Пловдивското горско стопанство. Ако не ме освободяха навреме, изтечеше ли срокът на предупреждението ми, напускам работа и без заповед за освобождаване, пък след това да ме уволняват по какъвто искат параграф.

Търсех си работа. Не е лесно лесовъд да търси работа в града и то с моя не много добър политически атестат. Нашата професия е предназначена предимно за извън населените места - в гората. Затуй не бях много претенциозен когато в Паркстрой /бившето "Градини и паркове"/ казаха, че имат място за технически ръководител на парковете, по чл.64 от Кодекса на труда. Подадох молба и веднага след освобождаването ми от ГС, на 3 май 1962 година, започнах работа в парковете. Титулярът - Иванов, мой колега-лесовъд, бе в болнични, вследствие някаква сложна операция.

Тук работата беше малко по-различна от тази в горите и далеч по-лека. Работата ми се състоеше в контрол по опазване на парковете "Острова," край Марица и парк "Родопи," около хижа "Здравец". Пазехме ги от незаконна сеч, паша и най-вече от пожари и замърсяване. В района на Марково се извършваха и залесявания. Масови залесявания с иглолистни двегодишни фиданки, както в горския фонд. Тук пряката работа на терена водеше надзирателят Германов, опитен в това отношение. В "Острова" залесявания не се извършваха. Там имаше паднала маса - пострадали тополи от снеголом и ветролом. Главно с нея бяха заети помощниците ни Кобиларов и Тотев. Отделно за "Острова" имаше един надзирател специално за охраната.

Следях хода на събирането на сухата маса и извозването ѝ на склад. Казвам следях, защото Кобиларов си знаеше много добре работата и изпълняваше много добре задълженията си. Правехме табели с профилактично противопожарно и хигиенно съдържание и ги поставяхме из най-посещаваните места на двата парка. Майсторяхме пейки за почивка, маркирахме местата за палене на огън и др.

Всички служители, без изключение, си гледаха добросъвестно работата, която имаха да вършат. Единствен надзирателят по охраната в "Острова" - Кифинчев кръшкаше. Не спазваше определеното работно време от осем часа, през най-натоварените часове на парка. Понякога идваше за час-два и си ходеше. Случваха се дни, когато изобщо не се вестяваше на местоработата си. Направих му забележка. Последва втора. Не се оправя. Принудих се да донеса с рапорт до директорката - Мария Гроздева, агроном по професия. Необходимо беше да се занимае тя с него. Вместо с него, Гроздева взе да се занимава с мене и да ме обработва. Първо ми съобщи, че Кифинчев бил възрастен човек и никак не е чудно, че прави пропуски. Този довод, разбира се, аз не можех да приема за нормален. И днес, когато съм на много по-голяма възраст от онази, на която тогава беше пазачът, все още не мога да асимилирам това твърдение. Гроздева не предприемаше нищо, надзирателят си караше както си знае и аз се вбесявах. Започнах да го преследвам и тормозя, дано се оправя. Уви! За него било много по-лесно и по-изгодно да отиде и се оплаче на своята протекторка, отколкото да ми се подчини и да гледа съвестно работата си. А той бил неин близък родственик - вуйчо или нещо подобно. И това бе достатъчно да си счупя главата и тук, защото и Мария Гроздева беше като Борис Копчев и много други ръководители по онова време, които не се интересуваха от работата ти, а гледаха какво е отношението ти лично към

тях и към техните близки и протежета, с които неминуемо се ограждаха. Нищо вече не беше в състояние да накара Гроздева да промени мнението и отношението си към мене. Дори главния инженер на предприятието - инж. Васил Петров, който възнамеряваше, след оздравяването и завръщането на колегата Иванов, да ме остави на работа в същото предприятие, в новото паркостроителство или в поддържането на старите паркове, градини и зелени площи. Не би! Иванов се завърна и аз бях освободен на 31.I.1963 година.

"Земеустройство" – Окръжен народен съвет Пловдив

Посред зима, на 31 януари 1963 година на моя имен ден - "Атанасов ден", се намерих без работа и без заплата. Лошото бе, че нямаше и никаква перспектива. А исках да остана пак в града! За какво бях строил тази къща, за какво бях докарал и семейството си? Тръгнах да обикалям и тропам по вратите, където имаше макар и малка вероятност да се открие подходяща работа за мен. Отидох в Техникума по озеленяване. Бях научил, че там има вакантна длъжност за преподавател по Дендрология /Наука за дърветата и храстите/. Влязох при директора и въпреки високомерният му поглед и студено държане, намерих сили да му кажа за какво съм отишъл. Който не е търсил работа в големия град, където няма близки и познати, при това безпартиен и непосредствено след уволнение, да знае, че не е пил още от най-горчивата чаша. Този дръвник изглежда беше обещал мястото на друг. Показа се изненадан и неподготвен за моята визита и тъпият му ум не можа да измисли друго, ами издрънка: "Това място е за специалист! - и с това разговорът приключи. "Какъв ли ще да е този специалист, по-добър от лесовъда?" - си мислех – може би някой "тесен," подготвен някъде в чужбина?" Празна работа!

След няколко дни бе назначен един агроном, Тодоров, който работеше към гара Пловдив и обикаляше ЖП гарите и съоръжения из Окръга, във връзка с озеленяването им. Самият той никога не бе изучавал Дендрология, а трябваше сега да обучава други. Този случай, както и случаят с Копчев, впоследствие на много места ми помагаша да намеря отговор на въпроса: "Защо еди къде си не вървят добре работите?" Но онези, които трябваше да си зададат подобен въпрос тогава, не си го задаваха.

Получихме покана от Павелско, да отидем на сватба. Сестра ми ще жени дъщеря си - Елена. Чудесен повод за веселба и отдих. Но как да се веселиш, когато твърда буца е заседнала наред гърлото ти и не мърда на никъде? Февруари тече и ще изтече, а аз не виждам къде мога да започна пак работа. Денят на сватбата съвсем приближаваше. Жена ми трескаво се готвеше. Очакваше с радост този ден. Мобилизирах цялата си мъжественост, която бе останала у мен и се постарях, докато мине това тържество да забравя критичното положение, в което се намирах. Донякъде успех. Не развалих настроението на Бояна, никой не можа да прочете истинското ми душевно състояние. Дори в процеса на самото тържество, подпомогнат от магията на алкохола, съвсем забравих реалността и дадох зелена улица на песните и веселието.

Сватбата мина и отмина. Прибрахме се в Пловдив и пак затърсих работа. Срегнах случайно моят колега - лесовъд Божидар Георгиев, бивш директор на ГС Лъки. Разговаряхме как е, що е, как вървят работите. Казах му, че съм без работа и съм затруднен да си намеря такава в града. "При нас май има едно свободно място, но е свързано с ходене извън града - по ТКЗС-ата. Устройват се блоковете и стопанските дворове. Ние, агролесомелиораторите, участваме в изготвянето на проектирането за озеленяване на стопанските дворове, най-

вече и за терасирането на селскостопанските земи, намиращи се на стръмни терени." - ме осведоми набързо Божидар.

С озеленяване вече бях се занимавал. Когато бях в Паркстрой бях командирован в Приморско, през месец декември, да довърша започната работа по озеленяването на района около почивната станция на Окръжния народен съвет - Пловдив. Там стоях две-три седмици. Получих и посадах много храстови видове, някои от които дотогава не познавах. Направих и плочник около постройката. За малко щяхме да се избием с камиона, който извозваше плочите. Бяхме го претоварили, поради грешно изчислен тонаж и по едно нанадолнище счупи полуоста. Счупената полуос заора в шосето и самата тя спря неуправляемия вече камион. Иначе щяхме да станем на кайма по деретата. Ходих няколко пъти в Бургас, при бащата на Златка, съпругата на моя шурей - Кольо. Сватът Димитър беше хрисим, добродушен и трудолюбив човек. Доста по-възрастен от мене. Един ден ме заведе в Несебър да си купим скумрия. И купихме, но страшен вятър ни гонеше из улиците на градчето.

"С озеленяването ще се справя някак, но терасирането? Никога не съм се занимавал с подобна дейност." "Проста работа! - ревна Божидар - Аз ще ти покажа, не бой се!" - ме успокои накрая.

Подадох молба с документи. Бях назначен, считано от 6.Ш.1963 г. Началникът на отдел "Земеустройство" при ОНС - Симеон Попов не разговаря много с мен, а направо ме прикрепих към землемера - инж. Георги Бояджиев от село Караджалово. Георги действаше в Първомайския район, а нямаше агролесомелиоратор. Прие ме радушно. Беше възрастен ергенин веселяк. Работеше добре. Бързо се сработихме. Скитахме из Първомайския край - от село на село, от ТКЗС на ТКЗС, търсехме временни квартири или

преспивахме в някой мръсен провинциален хотел и никога не изпускахме възможността да се доберем до Пловдив, макар че за да се явим навреме на местоработата ни на другия ден това да ни костваше груба кражба от съня.

Свикнах и на тази цигания. Ходех с Георги, помагах му при меренето, когато нямаше работници, рисувах красиви планчета за озеленяване на стопанските дворове на ТКЗС и за терасиране на стръмни терени, много от които останаха само на книга.

Но и това не бе за дълго. Живеехме в едно несигурно време, когато се търсеха пътища за подобряване икономиката на страната. Някой бе счел, че значително перо за икономии представлява съкращаването на част от административно - управленческия състав и от техническия персонал при ОНС и другаде. Пристигна подобен документ и Симеон Попов трябваше да изпълнява. Едва тогава ме извика при себе си. Въведе ме с няколко думи в новосъздадената ситуация и приключи. "Ти си последният, другарю Раденски, който е дошъл при нас. Какво да правим? Налага се теб да освободим!"

И ме освободи - 9 юли 1963 година.

Пак останах без работа и то с много по-мрачна перспектива.

Горско стопанство Снежана

Впрочем, вече не си правех илюзии, че ще намеря работа в Пловдив. Нито се опитах и не губих време. Заминах веднага за Пазарджик, в Районната дирекция на горите, където директор бе моят бивш началник - Янко Узунов. Намерих го, разказах му одисеята си. Той изглежда знаеше за някои от моите преживелици и не беше много изненадан. Извика заместник-директора Търпо Попов, обясни му набързо причината за

моего посещение и го попита: "Какво ще кажеш? Можем ли да вземем другаря Раденски при нас? Стар кадър е, познаваме го." "И аз го познавам - отвърна Търпо - и няма да е лошо да дойде при нас. Ето, в Снежана имаме вакантно място за главен инженер. Ако иска, още утре може да заmine." - завърши той. "Чу ли Раденски?" - ме запита Узунов. "Чух - отвърнах аз - ще замина". Нямаше място за шикалкавене, увъртане и още по-малко за преструвки. Изгледите за безработица този път бяха не за дни, а много по-сериозни. Взех заповедта и заминах за Снежана.

Горско стопанство Снежана, ми бе сравнително добре познато. Та нали преди няколко години щях да му ставам директор? То беше съседно на Беглика, Широка поляна, Антон Иванов, Батак и Девин, по лесоустройствения проект се водеха три ГТУ, но на практика първите два бяха обединявани в един, със седалище в "Светлоструй" /Чукура/, а другият в Дженевра. Директор бе инж. лесовъда Никола Попов от гр. Септември, главен счетоводител Неджиати Хаджийски от Нова махала. Помощник счетоводител бе Мандаджиев от Пловдив, а плановик Илия Нейчинов от Батак. С последния поигравахме табла от време на време.

Захванах се с работата си, с надеждата, че няма да остана за дълго там. При връчването на заповедта ми на четири очи Узунов ми каза: "Постой някой месец там, пък ще те преместим тук. Виж, др. Копаранов скоро ще излезе в пенсия и ти прекрасно можеш да го заместиш." Това обещание ме успокояваше и правеше малко по-поносими нощите ми в Снежана. Освен това през лятото всяка седмица, а през зимата по-рядко, се прибирах при семейството си в Пловдив. Улесняваше ме наличието на голям мотор "Балкан" и фактът, че и Мандаджиев беше кандидат за Пловдив. Дори той подготвяше мотора, наливаше бензин, осигуряваше каските и

на мен оставаше само да кормувам. Бях вече изпечен моторист. Когато бях в Тъмраш, в стопанството пристигнаха три-четири К58 /"Киевка модел 58 година/, а нямаше нито един подготвен моторист за тях. Предложиха на нас - началниците на ГТУ, да завършим курсовете и да ги ползваме в работата си. За мен това бе добре дошло. Курса завърших веднага, още през зимата и пролетта се качих на мотора. Да караш мотор по тесни планински пътища, като този от Храбрино нагоре, а така също и от Разклона до Тъмраш, се изискваше голямо умение и осторожност. Карах - и в дъжд и слънце, и в пек и студ, това ми даваше възможност да използвам и по-кратките паузи да видя семейството си. Затуй казах, че бях вече опитен моторист.

В това се убеди и Мандаджиев. На остър завой под разклона Батак - Нова махала пред нас изскочи кола, движеща се с голяма скорост и то в лявата страна на пътя. Запазих самообладание. Минах плътно вдясно - до скалите. "Убих" възможно най-бързо скоростта и зачаках. Оня, отсреща, се намери също на тясно: Удари спирачки - колата поднесе. Отпусна, изправи, пак спирачки, пак поднесе и накрая спря на метър от нас. Всичко мина благополучно, слава Богу. Остана ни само уплахата.

Преди това Мандаджиев може и да е бил малко неспокоен зад мене, но след този случай често го чувах да си тананика зад гърба ми или да разправя по Снежана за мен, че съм бил "голям" майстор.

На връщане от Пловдив се запасях с храна за няколко дни, особено с баници, които Бояна ми правеше.

В Снежана заварих не много благоприятни условия за работа. Администрацията, начело с директора, бе обхваната от опасната и вредна психоза, че няма работници. А работници още имаха и работеха. Но използваха паниката както на

ръководния, така и на техническия персонал, разбира се, и ушите им "растяха." Не давах да им направя забележка.

Отидох в едно сечище. Четири-пет души секачи работеха там - батачани, местни хора. Работеха лошо. А познавах тяхната работа преди това, в Чатъма и Беглика. Тук оставяха високи пъни, разкрояваха нерационално стъблата, не чистеха добре сечищата. Направих им забележка и ги предупредих, че няма да вземат премиални, ако не подобрят работата си. Ревнаха, като натъртиха на снабдителите слабости от страна на стопанството. Те ношуваха на обекта. Запитах ги от какво имат нужда и от какво не са доволни. Плаках се: "Хляб не ни се носи редовно, нямаме пили, вериги" - и не знам що си още. Записах си поръчката им. Върнах се в стопанството и извиках отговорника на сечището - Димитър Шундов, от Батак. "Вярно ли е, че не се доставя навреме хляба на еди кои си работници, че нямат вериги, пили и т.н.?" - го запитах. " Хъ-ка, мъ-ка ..., Вярно е!" "Защо?" "Ами, няма редовно превоз" "По колко хляб им е нужен на ден?" "По четири-пет кг." "Можеш ли ти да им го занесеш, ако няма превоз?" "Мога." "Ами какво чакаш тогава?" "Нима всеки ден?" "Ти всеки ден ядеш ли бе?" Мълчи Шундов. "Да не съм чул втори път работниците да се оплачат, че не са получили онова, което им е необходимо и го има в стопанството!" "Разбирам!" - измънка Шундов и наведе глава. Обърнах му внимание и за лошата работа в сечището.

Ела да водиш след това, Шундов носи ли хляб и вериги и работниците, секат ли добре. Днес една бригада, утре друга и тази психоза се поизчисти. Разбира се, трябваше да уверявам всички служители на съвещание, че опасенията им относно липсата на работна ръка са неоснователни и трябва да се освободят от тях. "Всеки трябва да иска от работника да даде онова, което е длъжен, но същевременно всеки от нас е длъжен да даде на работника онова, за което той има право. С една

дума - от нас се иска тичане, работа, възискателност" - им говорех. Работата се подобри значително.

В разсадника – с. Мокрище

На Снежана наближаваше пролетта, а в полето вече бе дошла. От РДГ нямаше никакви признаци за свалянето ми в Пазарджик. Очертавах се изгледите за дългосрочен престой. Копаранов нямаше намерение да се пенсионира. Чувстваше се още здрав и не желаше да сменя режима. При едно отиване в Пловдив през месец март, дядо Начо ми показа вестник в който имаше обява на Окръжно пътно управление /ОПУ/ - Пазарджик, че има вакантна длъжност за технически ръководител за разсадника - село Мокрище. Проучих обявата, ходих в Мокрище и в ОПУ. Разговарях. Мястото беше още свободно и бяха склонни да ме вземат. Отидох при Узунов и казах, че ми е много трудно горе /в Снежана/ без семейство и че не мога повече да издържам там. Той не бе забравил обещанието си, и не беше ми обещал, за да ме излъже. "Още няма възможност бе Раденски. Гледай го този Копаранов, не иска да се пенсионира. какво да го правя? Не уйдисва на сила да го изгоня!" "Така е" - отвърнах аз като бях сигурен, че Узунов говори онова, което мисли. Попитах го дали ще ми се сърди, ако си намеря другаде работа. "Няма да ни е приятно, но няма да ти се сърдя. По-добре ще е, ако можеш да изчакаш още."

Не можех повече да понасям раздялата със семейството си, в продължение на седмици. Пък а не би донесло нищо хубаво това – две невръстни деца, жена по цял ден на работа - не е лесно. От разсадника, ако не всеки ден, то поне през ден можех да прескачам до къщи. Карта за пътуване по влака, ми осигурявах. Имах хубав, здрав велосипед, който можех да

използвам за придвижване от разсадника до гара Пазарджик, по пътеката край самата Ж.П. линия.

Подадох документи и бях назначен в този разсадник. Работата тук беше по-различна от всички други обекти, където бях работил дотогава. Една площ около 400-500 декара плодородна земя в Златна Тракия, заградена от всички страни с жив плет, а освен това и с бодлива тел.

Около 30-40 декара от площта бе заета от овощна градина - възрастни и плододавачи сортове ябълки, круши, сливи, череши. Освен това по алеите бяха засадени праскови, мушмули, дюли. По на изток от градината бе лозето. Десетина декара - половината памид, другата половина - булгар. Други десетина декара се използваха за производство на ечемик или овес за конете, които теглеха каруцата или файтона на разсадника. Останалата площ се използваше за производство на посадъчен материал, с краен резултат - крайпътни дървета. Това означава, че аз трябваше да ръководя производството на фиданки от семката, докато стигне два метра височина - възможната максимална височина за обработване с ръка от земята. Отглеждахме семенища от всички овощни: ябълки, круши, череши, сливи, орехи; от декоративните дървета: бор, смърч, бреза, ела, ясен, гледичия, акация, тополи; от храстите: рози, очиболец, птиче грозде, пълзяща хвойна и други. Впрочем, за първичните производства на фиданки от топола и за по-голяма част от храстите, е правилно да се каже не семенище, а вкоренилище, тъй като тях ги произвеждахме не от семена, а от резници, които забучени в земята в подходящо състояние, начин и сезон и при съответни грижи, се вкореняват и разлистват, т.е. стават фиданки. Първият начин на фиданкопроизводство се нарича семенен, а втория - вегетативен.

След семенището, декоративните и овощните фиданки разсаждахме в школи за доотглеждане. При първата школа по-нагъсто, а във втората - на рядко. Овощните, освен разреждането им чрез засаждане в първа школа, на следващата година от изнасянето им ги облагородявахме тъй като подложките /семенните фиданки/, бяха от диви – издържливи, но не доброплодни майки. Присадките вземахме от нашата овощна градина или от другаде /калеми и пъпки/.

Всички работи в разсадника се извършваха от една почти постоянна бригада от 12-14 души, наполовина мъже и жени, предимно преселници от селата Долно и Горно Вършило. Те бяха с дългогодишна практика в този бранш, познаваха и извършваха много добре всички операции - от добива на семена и резници, до ваденето и експедирането на готовите за засаждане крайпътни декоративни или овощни фиданки. Неотменен бригадир беше Стоил Кадийски - симпатичен, разумен, точен и старателен работник. Справяше се акуратно и добросъвестно с бригадирските си задължения, като същевременно реализираше и заработка не по-малка от тази, като на най-добрия работник от останалите. Имаше един физически недостатък, който сега имам и аз - не дочуваше. Аз имах предвид това, говорех малко по-високо и се разбирахем както трябва, без да допуснем пропуски по тази причина.

Дълбоката и предсеитбена или предпосадъчна оран извършвахме с конете на разсадника, посредством плуг. С тях също подоравяхме редовете при някои видове, непосредствено преди ваденето на фиданките. Както споменах, извършвахме и много други операции и транспорт извън разсадника, които не е необходимо да изброявам. Оряха мъжете от бригадата. Всички можеха да орат и се сменяха.

За облекчаване тежкия труд на работниците не само при орането, а и при някои отгледни операции - прашене и други,

получихме едно тракторче "Булгар". За съжаление, от този трактор хаир не видях. Не че беше лоша машината, но друга беше причината - трактористът. Изглежда, че беше близък на Велю Ванчев или нещо друго го обвързваше с кадровика, та беше назначил този негодник. Тодор Вампиров се казваше. Но той се стараше да "изяжда" М-то и казваше Вапиров. Но не това бе лошото. Лошото бе, че докато бях там, не можа да свърши за пет пари работа и най-лошото, че не можах да го изгоня.

През лятото и есента хвацахме временно нощен пазач да пази овощията от крадци.

Работата в разсадника беше много разнообразна, интересна и увлекателна. Завладяваше ме изцяло и много бързо навлязох в нея. За това ми помогнаха кратките, но ценни упътвания, които ми даваше заведущ озеленяването в ОПУ - лесовъда Димитър Тошев /Марушката/. Жадно ползвах познанията и опита на помощника ми - Никола Хаджийски и на самите работници. Без, разбира се, те да усетят, че някои неща не са ми напълно ясни и че ги уча от тях. Още през първия сезон разсадникът се промени и даде отличен резултат. Марушката бе доволен и често ме спохождаше. Минаваше за началство в разсадника, макар че неговата заплата бе само с пет лева повече от моята. Аз имах 115, а той - 120 лв. Това, разбира се, нямаше никакво значение и аз се стараех да спазвам йерархията.

Семейството ми идва няколко пъти в разсадника и много хареса този малък рай. Но именно "рая" стана причина да не остана за дълго и тук. Красотите на "рая" се проявяваха най-вече наесен, когато започваха да зреят плодовете и гроздето. Тогава погледите на много хора се отправяха към него. И не само отправяха погледи, но се стремяха и да влязат в него и по някакъв начин да вкусят и занесат вкъщи от райските плодове.

Тогава настъпваха тежки дни и нощи за мене. От кого да се вардиш по-напред? От чужди или от свои? И как?

Най-напред Тошев ми направи забележка: "Ей, ти да не вземеш да се опитваш да внасяш тук горска дисциплина!" - ме предупреждаваше той. /По онова време дисциплината в горите още не беше стигнала днешното си падение./ Тошев считаше разсадника като своя собственост, по отношение ползването на благата, разбира се. Всяка година си бил взимал плодове и грозде, колкото са му необходими и каруцарят Мехмед Амузов, му ги е закарвал в дома. Не можеше да се помири с евентуално спиране на "чешмичката" и ме съветваше: "Набери малко грозде и изпрати Мехмед да го закара по домовете на служителите, да направи малко добро впечатление!" И аз изпращах Мехмед - на всички по една щайга или касетка, в зависимост от времето и вида на плодовете. Но освен Тошев и други бяха свикнали на по-голяма яма. Величко Банчев, партиен секретар и кадровик в ОПУ и кръгъл негодник същевременно, разпореждаше на Мехмед през главата ми да му закара еди какво си. Мехмед беше също негодник и негов човек - с удоволствие потегляше към тях. Намираха се и други, които - кой повече, кой по-малко, - се стремяха да отвлекат нещо допълнително у дома си. Но в такива случаи успех има онзи, който освен безочие и нахалство държи в ръцете си и по-голяма власт. Думата ми е за Тони Периновски, заместник началник на Главно управление на пътищата /ГПУ/.

Предстоеше седмична почивка - събота след обяд и неделя. /Тогава още не беше въведена двудневната седмична почивка/. Беше непосредствено преди девети септември 1965 година. В памидовото лозе вече се бяха появили червени гроздове. Преди да се кача на колелото намерих Мехмед и жена му Атидже и ги предупредих да не пускат абсолютно никой в

разсадника и да не берат за никого. Да казват, че аз съм им забранил и да ги връщат.

Сякаш самият дявол подслушвал разпорежданията ми и ето ти - пристига Периновски. Голяма клечка! Е как да му кажат на него, че ръководителят на разсадника не дава? Та този ръководител е цяло нищо пред зам. началника на цяло ГПУ в София. Още повече идва с черна волга със салтанатите му. "Иди да набереш малко памид!" – заповядал на Атидже. Спомнила си Атидже за моите указания, предъвкала и рекла: "То е още зелено, другарю Периновски." "Я ела с мене!"- заповядал отново оня и я повел към лозето. Влезли в него. Можеш ли да скриеш гроздовете - не можеш. Видял ги Периновски и на всеки узрял грозд питал "Ами това какво е? Ами това какво е?" Ключнала Атидже, върнала се, взела няколко щайги, обрала зрелите гроздове и изпратила ненаситното началство...

Не мога да изброя всички неприятности, които ми причиняваха гроздето, ябълките, крушите, черешите, дюлите, мушмулите. Пък и не е необходимо. Много бяха и станаха тежки, нетърпими. Още повече, че продължаваха и през зимата. Лагерувахме големи количества ябълки в избата на административно-битовата постройка в разсадника - тонове. И всички ставаха плячка на по-големи или по-малки хищници. На хищници!

От моето поведение много хора останаха недоволни. За това, че от 30-40 тона ябълки годишно преди това, през мое време бяха предавани по 120 тона на Булгарплод, никой не ме похвали. Напротив, упрекваха ме. Първ ме упрекна Марушката, като ми рече в очите: "Ти си луд бe!"

У мен назря мисълта да се махна час по-скоро и оттук и чаках сгоден случай.

Горско стопанство Кричим

Пътувах във влака. След приключване на работа в разсадника се прибрах към Пловдив. Във вагона, в който се качих срещнах моя състудент Никола Г. Сталев, който в момента работеше в Пловдивската районна дирекция на горите като някакъв специалист. Разговаряхме на разни теми. Между другото ми съобщи, че в ГС Кричим има вакантна длъжност /новооткрита/ за главен инженер, предложи ми да кандидатствам, ако желая, щял да ми съдейства. Не помня каква беше точно заплатата, но беше по-голяма от тази в разсадника. Помислих, че няма да сгреша, ако се върна в горите. И подадох документи. Дали е ходатайствал Сталев или изобщо не е научил за молбата ми не зная, но бях много бързо назначен. Напуснах "рая" и заминах за Кричим.

Пътуването и тук си беше пътуване, само, че с рейс. Няма удобен влак. Велосипеда прибрах в гаража. Освен мене от Пловдив пътуваше и Калин Марински - главен счетоводител на стопанството, мой съселанин. Калин бе много добър счетоводител и човек. Познаваше си добре работата, беше коректен в обноските си и приятен компаньон.

Директор на стопанството бе Любен Симеонов /Любчо/ - лесовъд пред пенсия. Началник участък беше Боньо Бонев - далечен пришълец, без горско образование, лаик-ментарджия. Бил завършил някакви курсове за поп, но се отказал от попството и завършил други за... Иначе бе пъргав, подвижен. Симеонов му възлагаше много от задачите си, а онзи се намърдаваше под кожата му. Щом се опитах да прокарам мойта дисциплина и ред, станах и за двамата "персона нон грата." Не ги "бръсних", разбира се, но Любчо започна много скоро да действа подмолно срещу мене. Аз си прокарах линията. Хората от дирекцията ме познаваха /познаваха и него,

естествено/ и ме подкрепяха. Длъжността "Главен инженер" бе създадена в това малко стопанство /като Лисичево/, за да дойде лесовъд, да навлезе в работата и замести Симеонов. Така че в Кричим ме виждаха като бъдещ директор на стопанството. Аз също имах предвид това, макар че като разбрах каква каша ще остави Симеонов, малко ми се отщя. Както и да е, аз вече работех там. Опознах района, хората, изобщо условията. Работата вървеше, макар и с трудности. Занимавах се предимно с дърводобива. Симеонов уж бе взел залесяването, но и там нищо не вършеше. През лятото аз си маркирах лесосечния фонд. През другото време, включително и зимата, всеки ден ходех до "Козница" - дърводобивния район, за оперативен контрол и ръководство. Следях относно поддържането на пътя в състояние годен за движение на камионите /чистене сняг, опесъчаване и др./ Следях също за редовната работа на обоза и работниците, за правилното подреждане на материалите на рампа, за работата в сечището и др. Придвижвах се с камионите на стопанството /две молотовки/, които изпълняваха домакински задачи.

Освен спомените от пътуването ми по рейсовете с Калин, имам още два-три други от това стопанство.

В западната част на стопанството, откъм страната на Въча, горе на високото, се намираше малкото селце Черешово. Налагаше се с една от молотовките да отида там. Повода за това съм забравил. По пътя Кричим - Девин, точно при административните сгради на строителството на язовир "Антонивановци," се отбива коларски път към него. В началото пътят беше добър и достатъчно широк за един камион. Когато наближихме обаче селото, минавайки през доста стръмен склон, пътят силно се стесняваше. Тошо караше и трепереше от страх. Изглежда, за пръв път минаваше оттук и изобщо за пръв път по такова тясно и неудобно шосе. Наложих се да го

окуражавам и успокоявам. За щастие, преминахме добре. Връщането беше уж по-спокойно, но като излязохме на по-широкия край Тошо хем изпсува, хем се закле, че никога вече на този път няма да стъпи.

Вторият случай бе пак с този шофьор, пак тежък случай, но при други обстоятелства. Бях излязъл с него една зима сутрин, към Козница. При отиването пътят беше черен и сух - нямаше никакви проблеми по движението. Веднага след пристигането ни на обекта обаче, времето бързо се развали. Заваля сняг, който бързо покри земята и пътищата. Докато се приготвим за връщане и натрупа пет-шест сантиметра. Току пред нас бе минал друг камион и бе направил дия. Именно това усложни нашето положение. Снегът бе влажен, не сух. За предния камион той бе послужил донякъде като спирачка, но за нас се превърна в пързалка. На един стръмен завой /то целия път си е стръмен, но на места стига до двадесет градуса наклон/ колата засили скоростта си. "Тошо, намали малко скоростта, дори спри!" - заповядах на шофьора. "Аз искам да я спра, но не мога. Сама си върви - пързала се" - ми съобщи разтревожен и изплашен той. А пред нас пропаст, която свършва долу в Кознишката река. Политнем ли натам, свършено е с нас. Занемях и не знаех вече какво да предприема. Стиснах зъби и зачаках. Късмет! За щастие, когато колата излезе от коловоза и се насочи към пропастта, опря в ивицата от стария сняг, който снегорина бе избутал встрани и полека-лека, спря. Въздъгнахме облекчено. Слязохме внимателно, да не причиним друсане и евентуално ново самозадвижване на колата. Най-напред я подпряхме с голям камък, който Тошо изкърти от ската. След туй извадихме лопатата и затърсихме място, откъдето може да се вземе пръст за опесъчаване на дията. Трудно и бавно беше това опесъчаване, но го направихме. Къде с лопата, къде с ръце - не ни се падаше в пропастта. Когато нахвърлихме пръст до

сами главния път, се върнахме обратно. Качихме се в камиона, който послушно заскрибуца надолу.

В резултат на непрекъснатото и продължително мръзнене, през пролетта усетих болки в кръста и десния таз. От ден на ден те ставаха по-силни, докато накрая ме отведоха в "Неврологичното отделение" на Държавната болница в Кючук Париж /кв. Въстаннически/. Бях заболял от дискова херния. Това е някакво прещипване на хрущялен диск в гръбначния стълб, което притиска и дразни нервните проводници свързани с крайниците, допуснали самото заболяване. Опасният студ в мен преминаваше през краката ми и именно те ме заболяха. Всяко заболяване носи страдание на болния, но тези от дисковата херния са едни от най-силните. Седнеш на стол - боли. Станеш - пак боли. Движиш се - още повече. Легнеш - сякаш някой звяр тук те е намерил и къса с клещи мръвки от тялото ти. Ад! Благодаря, че в болницата попаднах на добър главен лекар и добър персонал. Положиха много грижи и приложиха всички възможни методи и средства за лекуване, известни по онова време - инжекции /80 броя/, екстензии /разтягане/, няколко видове нагревки и др. Цял месец лежах в тази болница докато поизчезнат болките ми - от 1 до 30 май 1967 год. При изписването ми д-р Стефан Илчовски, родопчанин, запален природозащитник още тогава, ми препоръча незабавно да замина за Карловски бани, а след туй в Поморие, на кални бани. За целта ми съдейства с необходимите писма и документи. Съветите му бяха изпълнени най-точно. Да не чуе дяволът! - оттогава до днес, дисковата не се е обаждала и почти я забравих.

Третият ми спомен е от лятото на 1966 година. Предстоеше ми маркиране на лесосечния фонд в местността Карадаг /Черна планина./ Районът е изолиран, далеч от населени места. Прибирането в Пловдив или в Крчим всеки

ден бе невъзможно. Трябваше да се ношува там, в горския пункт. Добре, че в същото време имаше и работници по дърводобива, та бе уреден малък стол, който ни осигуряваше топла храна. Намирането на работници-маркировачи за такова откъснато място е трудна работа. Не искат. Заплащането за маркиране не е твърде стимулиращо. Използвахме ученици, сетих се, че и аз имам ученици у дома. Защо да не използвам тях? Хем ще изкарат по някой лев за идущата учебна година, хем ще се каляват и ще се учат на труд. Поговорих със синовете ми, предложих им сериозно. Приеха с радост, но трябваше да намерят още един. "Бинката"- рече Наско и изскочиха да го търсят.

Никой от тримата не бе работил такава работа, затуй в началото бе трудно и за мен, а за тях. След два-три дни свикнаха и така бързо и сръчно действаха, че не можех да ги догонвам. Налагаше се да ги възпирам. Вечер почивахме и следяхме някакво световно футболно първенство, на което нашите страхотно губеха и разваляха хубавото ни настроение. Децата много се вживяваха в това.

Маркирането завърши благополучно. Момчетата пораснаха през това лято, укрепнаха физически, самочувствието им се повиши.

В ПАЗАРДЖИК

Районна дирекция на горите – Пазарджик

Завеждащ техническата безопасност на труда /ТБТ/

Беше есента на 1967 година. Прибирах се, не помня точно откъде със софийския влак. С тоя влак пътуваше и моя бивш началник - Янко Узунов. Поздравихме се като стари познати,

заприказвахме се. Не ми се сърдеше, че бях напуснал Снежана. Ето, повече от три години минаха оттогава, място не се бе овакантило. "Сега имаме една длъжност, но не зная дали ще се съгласиш, да дойдеш за нея? Завеждащ ТБТ" "Много стана мойто търкаляне. Как я нямаше тази възможност тогава? И на нея с удоволствие бих дошъл. Сега тъкмо съм се устроил - срам ме е малко!" - се опитах да кажа нещо и аз и казах онова, което мислех, разбира се. "Помисли си! И за "търкалянето" /честото местене/. То не е хубаво. Но имай предвид, че при нас по ще имаш условия да се задържиш" - продължаваше Узунов, също съвсем откровенно и искрено. Когато слязохме на гара Пловдив, преди да си кажем довиждане, наставнически ме заговори. "Познаваме се добре. Помисли и ми се обади, но не закъснявай много - седмица, десетина дни - и подаде ръка - довиждане, ще чакам да ми се обадиш."

Разделихме се. Поканата, която ми направи да отида при него на работа ме овладя. Тя беше напълно чистосърдечна. Самият той се ангажираше безрезервно. Както казваше той - познавахме се. Познавах го и аз. Знаех, че думата му тежи като камък. Няколко дни обсъждах това излязло изневиделица ново положение. Претеглях плюсовете и минусите на едното и на другото, сравнявах ги. Перспективата за Пазарджик надделя, пред застой ми в Кричим. Най-много натежа един от минусите в Кричим. Симеонов бе получил парцел от съвета и бе построил къща на него. Парцелът, доколкото успях да науча, бил или безплатен или на съвсем ниска цена. Вероятно са му помогнали и при самото строителство, с едно-друго. С това нашият директор се бе ангажирал порядъчно към ръководството на селото и за реванш им даваше всичко, каквото поискат от гората, независимо от това, законно ли е или е незаконно. Веднъж научени да бъркат както си искат в "зелената" тенджера, не би била лесна работата на онзи, който

би се опитал да ги отучи. Натеза също и заболяването ми от дискова херния, именно в това стопанство.

Не дочаках дори и седмия ден от срещата ни с др. Узунов и отидох в Пазарджик. Когато ме видя да влизам през вратата на кабинета му, широката благородна усмивка се разля върху мургавото му лице...

Подадох молба. Уточнихме се, че датата на назначението ми ще бъде на следващия ден, от датата на освобождаването ми от Кричим. За последното също направих необходимото.

От Кричим ме освободиха на 19.X.1967 година, а в РДГ Пазарджик постъпих на 20.XI., тоест на следващия ден.

Тежестта на работата по Техническата безопасност на труда /ТБТ/, падаше предимно върху дърводобивната дейност. По-подробно за това ще се спра малко по-нататък. Сега споменавам този факт само за да изясня, защо ме поставиха в канцеларията на дърводобивниците. Тя се намираше вдясно, веднага след главния вход на сградата на Дирекцията. До моето идване в нея се помещаваха началникът на отдел Дърводобив - Димитър Бояджиев /от Пазарджик/ и неговият помощник, лесничей по дърводобива - Борис Димитров Костандов също от Пазарджик. С Бояджиев се познавахме. В Антониановското горско стопанство, когато аз бях там директор на Горското /Стопанисването/, той беше директор на Промисленото стопанство /Дърводобива/. Съпругите ни дружаха. Даже Недялка, неговата жена, е кръстница на моя син - Ангел. Кръстница в смисъл, че взеха с Бояна един ден малкия, занесоха го във Фотиново и отец Драги благослови името му, което той си донесе от Лисичево. Но Димитър ме отбягваше, и сега не мога да си обясня защо. Не общуваше и с другите. Докато Георги Методиев Стоянов - главен инженер на Промисленото, не отбягваше хората и контактуваше с всички. Сега в РДГ, в канцеларията по дърводобива Бояджиев се опита

да се държи отвисоко, чувстваше се нещо като и мой началник. По-късно разбрах, че досега е било така. Началникът на отдела възлага задачи, лесничите /аз също бях назначен на длъжност "лесничей/ - изпълняват. А той предимно държи да върви пряката производствена работа - сеч, извоз, транспорт, направа на пътища и др. На безопасната работа, в този наистина свързан с много рискове отрасъл, гледал формално. С мене обаче не се удаде. Аз си изясних задълженията като заведущ ГБТ, планирах си работата в близки и далечни срокове и непрекъснато я гонех. Поради това, когато понякога Димитър се опитваше да ми възложи "задача," никак не ми беше трудно да му кажа, че съжалявам, но нямам възможност.

Борката /Бог да го прости! Умря една година преди да се пенсионира/ беше човек с открита и широка душа. Държеше се колегиално с мене и ме уважаваше. Станахме приятели. Беше забавен, обичаше веселите компании. Почти винаги на тържествата /в столовата или другаде/, се напиваше, ставаше весел, пеще и играеше. Кулминацията му стигаше тогава, когато се качваше върху масите и играейки се провикваше: "Ах, тази пуста природа! Нямахте ли си работа, та ни създаде толкоз хубави?!" Беше здравеняк по рождение, но алкохолът скъси живота му.

Тук бяха на работа и други колеги, които познавах от рано, по различни поводи.

Димитър Иванов Шишков, родом някъде от Ихтиманско, живущ в гр. Пловдив. Състудент. Когато бях в Куртлуджа, един ден вървах по шосето край река Карлъшка. Вървах сам и пътувах пеш. Сега не си спомням целта на пътуването ми, но не това е важното. Друго ме накара да запомня този случай, а не онова, за което бях тръгнал. Край реката беше пусто, тихо, безлюдно. Бързах, но погледа ми шареше на всички страни и "опипваше" района, където минавах. Внезапно забелязах, че на

отсрещния бряг на реката, между храстите, нещо шавна. В първия миг помислих, че може да е някой едър дивеч. Спрях на място, затаих дъх и наблюдавах внимателно. След малко една ръка се показа от храстите и метна в реката въдицата, която държеше. "Рибар!" - си рекох наум, но не без яд и се отправих близо до мястото, точно срещу нарушителя. А че беше нарушител, нямаше никакво съмнение. В момента ловенето на пъстърва бе забранено, а освен това, риболовът по река Карлъшка, бе изобщо забранен. Онзи отсреща ме забеляза. Очаквах, че ще хвърли въдицата и ще побегне. Директор е това, не е някой горски надзирател. Нищо подобно! Не само, че не избяга, ами най-нахално продължи да хвърля въдицата. Щом е толкова смел, сигурно ще се реши да дойде при мен - си помислих и извиках - Ей, другарю, я ела насам!" Вместо да се реши макар и късно да бяга или поне да дойде и обясни поведението си, до ушите ми съвсем ясно стигаха думите му, препълнени с нахалство: "Ай сектир, бе пич!?! Преведено на по-разбран български език това означава: "Махай се отпреде ми бе, нищожество! "Ох, твоята мама!" - беше мойта безволева устна реакция и без да усетя как приплясках реката и право при него - син зелен. Още не бях го наближил съвсем и започнах да го ругая: "Какво търсиш тук, бе сине майчин?..." А онзи не само, че стои и не мърда ами се хили насреща ми. Като го погледнах - Митето /Димитър Ив. Шишков/. Забравих всичко. Отдавна не бяхме се виждали. Прегърнахме се. После седнахме на брега на Карлъшка река и дълго разговаряхме.

Шишков съвсем отскоро бе дошъл към нашето стопанство във връзка с ремонта на пътя, аз още не знаех това. Когато съм вървял край реката, той действително е браконьерствал и като ме познал решил да ми погоди номера, за който току-що разказах. След това с Митето се срещяхме често. Той бе на работа към "Горстрой" - Пещера. /Горска строителна

организация/. Седалището му беше в този градец. Когато слизах в Пещера не търсех хотел, а ходех при него.

През 1967 година, когато аз току-що бях поел ръководството на ТВТ-то, Шишков завеждаше отдел "Строителство" към РДГ. Беше един от здравите ни директори там. Почина на 53 годишна възраст, от стенокардия. Когато го посещавах в болницата в Пловдив се интересувах от хода на учението на моите синове. Разправях му за успехите им в учението и той се радваше. Желаше и се надяваше и неговите да успеят.

Борислав Николов Костов от село Крива бара - Ломско, женен за Пещерка. Заедно бяхме стажанти-лесовъди в село Чупрене. В РДГ заемаше длъжността "Завеждащ ТРЗ" /Труд и работна заплата/. Още от младини не беше добре с нервите. Кипваше от нищо. Един път с другите колеги-стажанти се наговорихме да го ядосваме безотстъпно, до край, да видим до къде ще стигне. И го направихме. Отначало писна, после се разгневи, после побесня и накрая... се засмя: "Виe нарочно ме впрягате!" - отгатна номера. Тук в РДГ нямахме особена дружба или контакти, но спомените от стажантството се пазеха още. В ТРЗ то нервите му бяха се опънали още повече. Според мене той сгрещи, дето се затвори в канцелария и то да борави непрекъснато с цифри, планове и отчети. Трябваше да вземе длъжност, която да го извежда в гората. Костов почина това лято /1988 г/ в Пещера, където беше семейството и местожителството му. И той като мен пътуваше всеки ден.

Като лесничей към отдел "Механизация" работеше Асен Михайлов Максимов, бивш началник на ГТУ Орловски, при ГС Ан. Иванов. От Орлово Асен бе оставил много добри впечатления у мене - дисциплиниран, внимателен, трудолюбив и аз го уважавах и ценях. Никога не бе изказвал упреци, камо ли недоволство срещу мен. Затуй ми беше много трудно да си

обясня защо в РДГ ме посрещна малко хладно, надменно и недружелюбно. Той беше по-възрастен от мен четири години и може би му е било неудобно да се подчинява на по-млад директор. Но не аз бях го направил началник на участък. Аз го заварих на тази длъжност. Вероятно се е надявал да направят него директор, но това не бе станало. Не по моя вина, естествено. Сигурно тайничко и неоснователно, разбира се, е изпитвал някаква неприязън към тогава, който го е "изместил." Сега в РДГ считаше, че неправдата е отминала, изравнили сме се, дори той минаваше за стар служител, а аз - новак. Мен това никак не ме смущаваше, нито му завиждах, че е на работа в Дирекцията. Както той, така и аз, бяхме от малките винтове на машината. Скоро и той си седна на... Нямахме допирни точки. Асен умря също на 53 годишна възраст /пет години преди Митето/. Бях на погребението му в Пещера. Още помня крокодилските съззи на съпругата му - Медичка. Тази есен /1988 г./, като ходих в Пещера за спортни обувки Тоско Билбилев /бивш горски надзирател във Фотиново/ ми каза, че се била омъжила повторно.

Тук продължаваше да работи още и Георги Копаранов - залесител от основаването на ОУГС. При реорганизацията през 1960 година бе дошъл с Янко Узунов в Пазарджик. Другарят Узунов възнамеряваше да ме назначи на неговата длъжност преди три години и половина, а той и сега нямаше намерения да се пенсионира. Като завеждащ ТБТ с бай Георги няхах почти никакви контакти. Към мен бе внимателен и дружелюбен. Не ми се сърдеше, че на времето го критикувах на едно съвещание в Пловдив пред шефа на горите тогава - Мако Даков. След една година нещата се поизмениха и се наложи да работим съвместно с Копаранов. Но за това, когато му дойде времето.

Дейността по опазване здравето на горските работници от трудови злополуки и професионални заболявания се оказва твърде широка. Най-напред трябваше да се заема с въвеждането на забравените дневници за инструктаж на всички работници, съобразно характера на работата им. Изпратихме образци до горските стопанства и наредихме да се попълнят за всички налични работници и всеки нов работник да бъде инструктиран, преди да бъде пуснат да работи. Инструктажът да се удостоверява с подпис - както на инструктирания, така и на този, който е извършил инструктажа - директор, главен инженер, началник ГТУ, завеждащ сечище или завеждащ склад.

Още с постъпването ми на тази длъжност стана първата трудова злополука. Не по дърводобивната, а по страничната дейност. На каменната кариера на ГС Белово, с шофьора Говедарски от село Малко Белово. Отишъл със самосвала за камък на тази кариера, намираща се до шосето, по средата между Гара Белово и село Голямо Белово. Дал колата за товарене и започнал да оправя документите си вътре в кабината. В процеса на товаренето започва обрушване /събаряне на камъни/ на кариерата, а тя бе висока над 80 метра. Дали обрушването бе станало по само себе си или част от работниците са работили над товарачите и камиона, не се изясни. Товарачите усетили събарянето още в самото начало и побегнали на безопасно място, викайки на шофьора да бяга. Как се бяга, като си затворен в кабина? Тук не секундите, а миговете са решаващи. Говедарски не посмял да излезе от колата, да я остави и избяга, а решил да се отстрани заедно с нея. Освободил спирачката, колата под собствената си тежест потеглила назад и на пет-шест метра спряла. Точно тук я настига голям каменен блок, скачащ стремглаво от високата стена и с трясък се забива в кабината на камиона. След като

пробил кабината, удря по рамото изплашения шофьор, който и не успял да види повече какво става, тъй като загинал моментално.

Това беше първият ми оглед на място, първият ми акт за трудова злополука и първият анализ на причините. Не беше много лесно. Нямах опит. Работниците се страхуваха и се стремяха да скрият някои неща, но колкото и да се стремяха, не можеше да се скрие, че кариерата работи без какъвто и да е план, че работниците са изпратени на работа без да са инструктирани за елементарните изисквания, които трябва да спазват при каменодобивните работи. Шофьорът също не бе инструктиран, че по време на товаренето трябва да е вън от кабината. На много обекти по горските стопанства, в системата на РДГ, в онзи момент се извършваха строителни и каменодобивни работи. Взривяваха се скали както за добив на камък, така и за отваряне или разширяване на пътни трасета. Тонове взривни материали се използваха годишно и за добив на пътна борина за завод "Кристал" – Велинград. Ръководството на РДГ разискваше с тревога този въпрос. Накрая бе решено да се проведе курс /в Пазарджик/ с всички лица, занимаващи се с взривни материали и взривна дейност - фугини, шофьори, товарачи и други работници. Този курс бе съвременно организиран с откъсване от производството за няколко дни. Лекторите не бяха много. От окръжно управление на МВР с желание участва офицерът Атанас Риджаков. От Профсъюзите също идваха някои, а през останалото време ги занимаваше моя милост. На края на курса всички курсисти положиха изпит пред комисия. На издържалите бе даден документ за правоспособни фугини. На стопанствата бе забранено да назначават хора, не притежаващи такъв документ.

В онези години горските работници все още квартируваха по обектите - на бивак в самата гора, по колибите на бившите чаркове и т.н. Особено през лятото. Много от тях излизаха със семействата си. За нещастие обаче някои работници, макар и рядко, заболяваха от болестта нефрозо нефрит, която атакува остро бъбреците, т.е. отделителната система на човека. Същите биваха закарвани в София, където подложени на изкуствен бъбрек се провеждаше лечението. Не се ли направеше своевременно това, болният скоро умираше. Ето ти нова тревога. Какво да се прави? Нещата пак стигнаха до мен.

Посредник и разпространител на болестта била кафявата горска мишка. А мишки из гората, колкото щещ. Из биваците и колибите - също. Достатъчно е само да има някъде малко зараза и веднага се предава на хората. Заразяването на работниците става обикновено чрез пиене на вода от открити водоизточници, каквито обикновено се ползват в гората, от които е пила мишка, носител на зараза. Чрез храната - също и най-вече чрез хляба, наяден от такава мишка. Налагаше се да се води борба срещу гризачите - мишки и плъхове по горските обекти. Кой? Нямаме подготвени хора, а няма и откъде да се вземат. Трябва да се действа бързо. Хайде още един курс - курс за дератизатори. Той също бе организиран и проведен в Пазарджик, в Дирекцията, с откъсване на курсистите от производството. Това бяха най-различни категории служители от ГС, проявили склонност и желание да поемат тази неблагоприятна дейност. Лектори имахме от Хигиенно-епидемиологическата инспекция /ХЕИ/ - Пазарджик, от МВР, Профсъюзите и аз. Една лекция изнесе един ветеринарен лекар, от Министерството на народното здравеопазване София, командирован нарочно за целта. Беше много забавен. Разказваше как плъхът "яде" олио от отворена бутилка, с помощта на опашката си. Курсът завърши по същия начин,

както за бомбаджии, като и на тях бяха дадени съответни документи за правоспособност. Май че пресякохме пътя на това заболяване. Не се чу повече някой да е пострадал.

Злополуките при сечта и извоза, повече или по-малко - не спираха. Изглежда в други райони са били много повече, та се бе наложило Министерския съвет да взема мерки за ограничаване броя им посредством икономическо въздействие. Беше разпределено за всяка трудова злополука да се санкционира цялата бригада, в която е станала злополуката. Лишаваха се от премия или се налагаше глоба на членовете ѝ, независимо от това, че причината за злополуката може да е само в пострадалия. Да внимават всички! Май че санкционирахме и ръководствата на стопанствата. Нямаше месец, през който да не се разправам с тези досадни санкции. Хората протестираха. Без друго, "халът" на нашия работник не бе на завидно положение както от гледна точка на битовите условия, така и по отношение на материалния стимул - заплащането. Много бригади, които бяха сполетени от злополука след санкциите напускаха. Според мен горната мярка не беше нито подходяща, нито хуманна. Кой би желал да падне дърво и да го притисне или пък да си посече крака с брадвата? Явно имаше нещо друго не в ред тук. Постарахме се да го открием и засилихме още повече превантивната работа - лекции по места, нагледна агитация, листовки и др. Времето не ми стигаше. Работата ме поглъщаше изцяло. Един ден Борис Костандов с нескрито възхищение ми рече: "Е, бай Атанасе, какво направи ти бе? Тая "умряла" охрана на труда я съживи, не - ами я направи толкова интересна!..."

При върхово напрежение в дърводобива Янко Узунов ме изпращаше в помощ на този отдел или ми възлагаше "пътгом" и задачи от такъв характер. По време на залесяването и маркирането на лесосечния фонд отивах в помощ на другия

отдел - Стопанисване и възобновяване с охрана на горите. Докато задачите по дърводобива изпълнявах по-неохотно, то в залесяването и стопанисването на горите се включвах винаги с удоволствие. Тук винаги се справях с вещина и умение. Растеше авторитета ми пред колектива на Дирекцията. Чувствах, че се стабилизирам, успокоявам се "Май дойде краят на ходенето по мъките," си мислех.

В отдела "Стопанисване, възобновяване и опазване на горите"

Три седмици още ми трябваша, за да навърша една година в Охраната на труда, но ръководството на РДГ бе счело, че достатъчно съм работил там и ме премести, пак в Дирекцията, но в отдела Стопанисване. Поприще за изява на лесовъда. От този жест на ръководството се чувствах много удовлетворен, а така също и много задължен. Щом ти дават, ти автоматически ставаш длъжник.

Отдел "Стопанисване" /за по-кратко именуване/, се състоеше от четирима души. Началник отдел - Стефан Спасов и трима лесничей: Георги Копаранов, Георги Мет. Стоянов и аз. Копаранов водеше залесяването, Стоянов - стопанисването, а на мен дадоха опазването на горите и разсадниците /производство на фиданки за залесяване./ Обикновено разсадниците се завеждаха от този, който има залесяването. За пръв път бе направена комбинацията "Охрана на горите" и "Разсадници" - заедно. Вероятно са имали предвид изчерпаните вече възможности на Копаранов и перспективата, един ден аз да го заместя изцяло. Освен хората в отдела, със задачите по стопанисването се занимаваше още един човек - Борис Димитров Марин, който заемаше длъжността "Заместник директор по стопанисването" при РДГ. С други думи, вместо един, имахме двама началници или един началник

и един помощник. Марин държеше пряка връзка с др. Узунов и възлагаше задачите на Спасов или сам идваше при нас и ни съобщаваше какво трябва да работим през седмицата или за някакъв друг срок.

Основната тежест на работата ми в отдела "Стопанисване" падна главно върху разсадниковото производство. Почти всяко горско стопанство си имаше разсадник. Целта беше всяко стопанство да се самозадоволява с необходимия му посадъчен материал. Произвеждаха се предимно иглолистни фиданки - двегодишни бял борови и чер борови и тригодишни смърчови и елови. Белият бор бе на първо място и заемаше повече от 60-70% от площите. След него идваха: смърчът, черният бор, обикновената ела, дългаската ела и др. Широколистните фиданки не представляваха повече от 10% от цялото фиданкопроизводство и бяха застъпени главно в ниските райони - Пещера, Белово, Пазарджик и Панагюрище. Разбира се, тези стопанства не произвеждаха само широколистни - напротив, между иглолистните имаше и някой друг квартал от бук, липа, бреза, горско-плодни, храсти, овощни и др.

Работата в разсадниците е много отговорна. Това представлява своего рода "Родилен дом" за горите, когато се прибегва към изкуствено възобновяване /залесяване от човека, а не от природата./ Особено капризни са пониците и младите фиданки на смърча, елата, бука и др. Оставени на слънце - прегарят, а на студ - измръзват. И в единия и в другия случай, загиват. Особено смърчът и елата. Налагаше се новите семенница веднага след поникването да се засенчват. Това се постигаше с помощта на специални скари или с най-обикновени клони, наредени върху ритловици, заковани на около половин метър над земята. Наближи ли зимата, скарите и клоните се прибират, а лехите се покриват със слой от слама,

гарантиращ предпазването на фиданките от измръзване /дебелина 7-8-10 см./ Това покриване, което вече е непосредствено върху фиданките, се нарича "Мълчиране." Фиданките зимуват мълчирани /покрити./ Пролетта, след стопяване на снеговете и преминаване на опасността от силни повратни мразове, мълчът се прибира и т.н.

При отглеждането на фиданките, големи грижи изисква борбата с плевелите, тъй като ако се изгърве подходящият момент, бурените се развиват силно, заглушават, дори понякога покриват изцяло семенището. В такъв случай отглеждането става много трудно и е слабо ефективно.

В сушави пролетни сезони се налага ежедневно поливане на новозасятите семенища, до поникването им.

Понеже смърчът расте бавно в млада възраст, залесен макар и тригодишен, бива често заглушаван от бурените на терена /не в разсадника/, започнахме да произвеждаме така наречените "пикирани" фиданки." Това са извадени две или тригодишни фиданки и засадени отново пак в разсадника, но на разстояние една от друга - в "школи." Тук остават за доотглеждане две-три години докато укрепнат.

Налагаше се да водим борба и срещу гъбни болести, насекомни вредители и гризачи, които често се появяваха в разсадниците. Покрай тези се явяваха още много други съпътстващи задачи, които е невъзможно да се изброят. Не се посрамах. Работата вървеше като по часовник. Дирекцията имаше достатъчно посадъчен материал за стопанствата от района, даже в отделни години с отделни дървесни видове сме услужвали и на други.

Имах обаче и един неуспех, който ще помня докато съм жив. Беше края на месец април. Горско стопанство Ракиново бе произвело отлична едногодишна ела в разсадника "Цигов чарк", на площ около два декара семенище. Беше добре

мълчирана и благополучно дочака пролетта. В последните дни на месеца греше приятно априлско слънце. Снегът отдавна се бе стопил. Фиданките започнаха вегетация и едно по-продължително държане под мълча, можеше да предизвика мухлясане и загиване. Преди да запразним за Първи май, минах през по-интересните /нуждаещи се от указания/ разсадници. Минах и през "Цигов чарк." Огледахме всички семенища с отговорника Георги Неделчев, спряхме се и на елата. Наредих да я открият т.е. да приберат зимния мълч.

Нея година /1969 или 1970/, Първи май карах в Бойково, при Кольо. След обяд времето се заоблачи, намръщи. Духна студен вятър, заваля сняг. През нощта се изясни. На мен вече беше ясно какво е станало в "Цигов чарк", защото в климатично отношение с Бойково си приличат. И празника ми се помрачи. Още на първия работен ден отидох. За съжаление, прогнозата ми се потвърди напълно - студът бе унищожил елата. Само дето не плаках.

За този неуспех, никой не ми направи дори и намек. Едно, че студът дойде много коварно, след хубаво слънчево време и второ, когато човек греши рядко, го изтърпяват.

Тогаво горите се охраняваха от горски надзиратели, на които бяха поверени охранителни участъци. Нямахте гора, за която да не отговаря, по отношение на опазването ѝ, въоръжено горско лице. /Дали днес е отменена тази постановка не зная, но не виждам абсолютно никаква охрана на горите около Павелско./

Работата по "охраната" на горите, извършвана от горския надзирател, се контролираше от прекия началник ГТУ, а така също от лесничея при стопанството, зам. директора по стопанисване на горите и от директора. Началниците на ГТУ представяха отчетни доклади за резултата от техния контрол в края на всяко шестмесечие на директора на стопанството.

Директорът пък, от своя страна се отчиташе пред РДГ. Аз имах задачата да се запозная и анализирам докладите от стопанствата за шестмесечните ревизии по охраната на горите, да изготвя и изпратя такъв в Министерството на горите. Освен това, всяко шестмесечие правех по няколко проверки на терена, за да установя достоверността на отчетите за предшестващото шестмесечие. Тогава горските служители още се срамуваха, ако им се направи лоша забележка и се стараеха. Ех, срещаша се и "зрънца," но те бяха единици. Такива предлагаша за незабавно дисциплинарно уволнение.

В рамките на отдела "Стопанисване" ми възлагаха задачи и по залесяването или маркирането. Така например, по време на залесяването през пролетта, извършвах проверки по правилното транспортиране, съхраняване на залесителните обекти и самото засаждане на фиданките. Есента пък извършвахме проверки на инвентаризацията на горските култури до три годишна възраст. Задължително във всяко горско стопанство се проверяваха минимум 10% от отчетените площи, за да се види има ли отклонение /разлика/ между отчетения процент на прихващане и действителния на терена. Големи различия не се констатираха. Малките бяха допустими, тъй като нашия контролен маршрут почти не съвпадаше с този, по който е инвентаризирало стопанството.

През есента извършвахме проверки също и на част от насажденията, в които е маркиран и отчетен лесосечния фонд за следващата година, все със същата цел - да се пресича пътя на нереалната отчетност.

В проверките някога се включваше и Спасов. Копаранов бе доста остарял, не му спореше работата и ние със Стоянов не можехме да смогнем. Бай Георги имаше желание да работи както някога, но вече не можеше. Физическата му мощ бе паднала, та като забърза, току се спъне. Паметта и разсъдъкът

също му изневеряваха. Веднъж бяхме на проверка във Велинградския район - той във Велинградското стопанство, а аз в Ракивовското. Трябваше да разясняваме някакви нови форми във връзка с отчетите по стопанисването. Сутринта пристигнахме почти заедно. Към обяд, когато аз вече бях приключил, той ми се обади по телефона да пита нещо си там, как да го разбираме. Обясних му и си свърши работата, но сам вече не можеше. Уважавах бай Георги, затова досега не съм споделял с никого за този и други подобни случаи. Уважавах го, защото беше строг и взискателен, но не бе злопамятен, а последователен и принципен.

Един ден Димитър Шишков тръгна из канцелариите с лист в ръка да събира волна помощ от колегите. Дойде и при мен. "Бай Атанасе, в събота ще изпращаме бай Георги Копаранов в пенсия. Събираме пари да му купим подарък. Ти колко ще дадеш?" Това ме изненада малко. Друг път подобни кадрови случаи се разискваха, обсъждаха. А сега - изведнъж. Както и да е, дадох и аз моята скромна лепта. Качихме се в събота на язовир "В. Коларов" /ГС Беглика/ и се настанихме в столовата. Поканени бяха хора и от стопанствата. Присъствахме около 30-40 души. Началството Н. Узунов, пръв държа реч и пожела на Копаранов спокойни старини. Изказаха се и най-официално го поздравиха и други, след туй почна разкошен обяд, придружен с пийване. Малко по-късно заиграхме. Изобщо, стана голямо изпращане, голямо тържество. Вечерта с бай Георги заедно се прибрахме в Пловдив /и той като мене, пътуваше./ Във влака си говорехме общи приказки. Когато обаче влязохме в подлеза пред Централна гара и трябваше да се разделим – всеки към дома си, той ме спря и с натежала от тъга душа, сподели: "Цялата работа я направи началството" - подаде ръка и си замина. Той вече беше изчезнал от подлеза, но още го виждах в онзи момент, когато изричаше последните думи. Как

гърлото му леко се позадави, а очите му навлажняха. Пищната церемония, която му бе устроена и подаръците, които му бяха направени, не го стоплиха. Така стана, че повече не го видях. Някоя и друга година след това, почина.

След този случай, изглежда Янко Узунов често се е замислял и за своето, приближаващо вече, пенсиониране. Червейчето бе започнало да го яде. Една сутрин, като идвахме на работа, между другия разговор стана и следния: "Раденски, колко години ти остават до пенсиониране?" - ме попита той. Този въпрос ми дойде изневиделица. Никога не бях си го задавал дотогава, нито пък някой друг ми го беше задавал. "Не знам! - вдигнах рамене. - Не съм мислил още." "Кой набор си?" - продължи Узунов. "Двадесет и втори" - отговорих. "Значи, още 12 години" - пресметна веднага той. "А на вас колко ви остават до пенсия?" - попитах сега аз. "Само шест" - отговори със съжаление. "Не са малко!" - се опитах да го окуража. "Като ти останат и на тебе шест, ще видиш какво е!"

Янко Узунов също работи две-три години след пенсионирането си като директор на Горско-промишления комбинат в Пловдив. Това лято /1988 г./, го срещнах на бул. "Г. Димитров", срещу сладкарница "Венера." Не ме позна и не ме забеляза. Обадох се. Разменихме няколко думи. Бяхме с Бояна. Много се зарадва, че му се обадох. Аз също отдавна изпитвах желание да го видя. Носи същия умен поглед, но вече е много остарял.

Изглежда, че Янко Узунов като директор на РДГ - Пазарджик, не харесвал много работата и поведението на заместник директора по Стопанисването - Борис Марин. Честичко му се е поскарвал. Какви са били причините, не успях да науча, но че му се е карал, съм сигурен. Веднъж Марин ме изведе от канцеларията на салона, за да не слушат останалите и ми рече: "Раденски, не е хубаво това, което правиш спрямо

мене!" - започна той. "Ето ти булка Спасовден!" - си помислих. "Какво не е хубаво бе, др. Марин?" - запитах с недоумение аз и зачаках с нетърпение да науча, какво съм му направил. "Говориш на началника във влака против мене. И като дойде тука, веднага ме заяжда!" - се изясни Марин. Какво му беше дало повод да мисли така, не зная. Но изглежда не познаваше добре нито Узунов, нито мене, нито дори и себе си. "Веднага да отидем при него на очна ставна!" - предложих възбудено аз, решен още в момента да се втурна в кабинета на Узунов. Марин обаче отчете много добре моята възбуда и знаеше още по-добре, че едно влизане при началника по един такъв нелеп въпрос, съдържащ не малка доза клевета, би му се отразило много зле. "Сакън! Моля ти се! - изговори набързо той, а след туй добави - Считам въпроса за приключен. Никому нито дума!" - и влязохме пак в нашата канцелария.

Този случай изглежда, изигра голяма роля, за оформяне мнението- на Марин за мен. А от тук нататък, то не беше без значение...

Съвещанията, в събота или в понеделник, правехме в кабинета на Узунов. Той беше най-широк и най-подходящ. Събирахме се доста народ. Направи ми впечатление, че като седна на задните столове, не мога да разбера какво говори. Той /Узунов/ и без това говореше тихо, но и аз вече не чувах добре. Стоящият до мене Борис Костандов, веднага ми съобщаваше какво е казано, а аз не съм чул, въпреки съсредоточеното ми внимание. Започнах да сядам по-напред. Същевременно потърсих лекарска помощ. Предписаха ми някакви инжекции и хапчета. Не помогнаха. Бавно, но сигурно, слухът ми се влошаваше. По-късно, към края на 1978 година, д-р Петков ми предложи, да ме вземе и лекува в болницата. Отидох и стоях 15-20 дни. Този човек вложи всичките си познания, умение и средства, за да ми помогне. Изглежда имаше резултат, защото

темпът на влашаване чувствително спадна. Дето се казва, и до ден днешен не чувам добре, но все таки, върша си работа. Имам слухов апарат. Но тези апарати още не са усъвършенствани. Ползвам го само при по-специални случаи - на събрания, при разговор с длъжностни лица в тихи канцеларии и т.н. Неудобството и несъвършенството се състои в това, че едновременно с усиливане на говора, изобщо звука, който искаш да чуеш, увеличава най-безпристрастно и всички други шумове наоколо.

В инспекциите

РИГ - Районна инспекция по горите

В началото на 1971 година в Министерството на горите стана нова реорганизация на основание Разпореждане № 590 на Комитета за стопанска координация при Министерския съвет от 16.XII.1970 г. /Държавен вестник брой 8 от 21 януари 1971 година./ В резултат на нея, районните дирекции на горите бяха закрити, а на тяхно място бяха създадени две нови единици: Горско-промишлени комбинати /ГПК/ и Районни инспекции по горите /РИГ/. Комбинатите трябваше да се занимават с традиционната горскостопанска дейност - залесяване, стопанисване, дърводобив и опазване на горите т.е. поемаха изцяло функциите на РДГ, а на инспекциите се възлагаха чисто контролни функции, свързани изключително с дейността на комбинатите и техните горски стопанства. Както комбинатите, така и инспекциите, бяха подведомствени на Министерството на горите и горската промишленост.

Всъщност, новото при тази реорганизация, бяха районните инспекции, контролът. Защо се наложи създаването на инспекциите? В Министерството на горите по най-различни

пътища се била натрупала информация за влошаване на дисциплината сред поделенията му и най-вече дисциплината на ползването в някои ГС и РДГ. Имало сигнали за опити тук-таме да бъде заблудено Министерството относно действителното състояние на някои неща. Апаратът при самото Министерство на горите вече не бил в състояние сам да извършва множество и при това детайлни проверки, наложило се създаването на допълнителни, помощни органи по места - инспекциите.

Най-напред бяха определени лицата, които ще оглавяват новите служби - началниците, а на тях бе възложено понататъшното комплектуване на кадрите. Дадено им бе указание инспекторите, т.е. лесовъдите, които ще влязат в инспекциите, да са преди всичко добри специалисти, познаващи добре всички действащи нормативни актове в горите. Да са дисциплинирани, добросъвестни, строги и последователни. За началник на нашата инспекция - в Пазарджик, бе назначен лесовъда Борис Димитров Марин, бивш зам. директор по стопанисване на горите при РДГ. Първият инспектор, който влезе в същата РИГ, бе инж. лесовъда Кръстьо Илиев Жупов, дотогава лесничей при Панагюрското горско стопанство. Кръстьо имаше построено ново жилище в Пазарджик, а съпругата му учителстваше там. Затова, когато научи за възможността да се прибере в окръжния град, незабавно направи постъпки. И бе назначен. Борис Марин ми предложи своевременно, но аз още се колебаех. Не можех още да асимилирам добре обстановката в момента. Знаех вече от скромния ми опит, че контролната работа не е много благодарна. Освен това, Стефан Спасов, който ставаше сега зам. директор по стопанисването, настояваше да остана в отдела, за да работя по залесяването и стопанисването. Работата в ГПК ми беше много добре позната

и ми беше присърце. Претеглях, обмислях. Накрая надделя едно сравнително голямо предимство в инспекцията - възможността по-спокойно да пътувам от Пловдив до Пазарджик и обратно и по-често да се прибирам при семейството си.

Аз бях вторият инспектор по реда на назначаването. Доколкото си спомням, след мен дойде Иван Георгиев Вандев - директор на Ракивовското горско стопанство. После - Георги Петров Костов и Ставри Димитров Кутрянски - началници на ГТУ при ГС Велинград. След време Иван Вандев напусна Инспекцията и се завърна пак в Ракивовското ГС като директор на същото, където продължава да служи и до днес. На негово място бе назначен Иван Христов Цаков, директор на Велинградското ГС, завоювал званието "Герой на социалистическия труд" при това стопанство. Защо бе принуден да го напусне една-две години преди пенсионирането си, не зная.

Към новата инспекция имаше още две длъжности: касиер-домакин-деловодител и шофьор на лека кола. На първата длъжност бе назначена Стефка Стоянова от Пазарджик, а шофьор стана Христо Христозов от село Черногорово.

И така, в срок от един-два месеца, съставът на РИГ - Пазарджик, бе попълнен. Счетоводител няхахме по щат. Документите се изпращаха в министерството на горите за осчетоводяване.

Желаещи да работят в Инспекцията имаше много. Да дойде при нас на работа голям мерак имаше Иван Илиев Шаламанов, лесничей при ГС Велинград. Хвалеше се дори наляво и надясно, че работата му е сигурна, предварително потриваше ръце и се заканваше, че "Ще има да си му трябва някой..." За щастие на колегите от стопанствата, той не бе назначен. За това много допринесе и предварителният протест

на колектива на новоотделения комбинат във Велинград. /Освен в Пазарджик, ГПК бе обособен и във Велинград. Това накара Янко Узунов да напусне Пазарджик и да стане директор на Пловдивския ГПК. "Във Велинградския комбинат оставихте бърбрека..." - казваше той, т.е. най-хубавите гори и районът с най-здрави горски традиции. За директор на ГПК Пазарджик бе назначен Асен Халачев, директор на ДДЗ "Ан. Иванов" - Пещера, а на Велинградския - Иван Арабаджиев, директор на ГС "В. Коларов." След загиването на Арабаджиев при автомобилна катастрофа, бе заместен от Никола Кондев - зам. директор по стопанисването към същия комбинат. Така или иначе, този комбинат не просъществува повече от 4-5 години. Бе закрит и присъединен към ГПК - Пазарджик. Асен Халачев и до днес си е директор на Пазарджишкия вече не ГПК а ГСК.

Съществувахме вече. Трябваше да се действа. Познания по практическите въпроси имахме, но липсваше елементарна методология за начина на организирането и провеждането на проверките, анализиране на констатациите и предприемане на съответни мерки. Трябваше да се учим от собствения си опит без да допускаме грешки и слабости, тъй като това би означавало провал на самите нас. Скоро на помощ ни дойде "Временен правилник за организацията, дейността и задачите на РИГ," но и в него не можеше да бъде дадено всичко.

Характер на нашата работа - извършване проверки в ГС и ГПК, относно спазване и правилно прилагане на горските закони, наредби, правилници и други нормативни документи, касаещи горите. В началото на седмицата или в края на предшестващата седмица се спускаха задачите по инспектори и по горски стопанства. Обикновено един инспектор през една седмица /2-3 до 4 дни времетраене/, проверяваше само едно горско стопанство по един или по няколко от следните

въпроси: дисциплина по сечта, извоза и смолодобива, освидетелстване на сечища, маркиране на лесосечен фонд, опазване на горите и дивеча, подготовка на почвата за залесяване, самото залесяване, производство на фиданки в разсадниците и др. Не убягваха от погледите ни дори мероприятията като: събиране на суха маса, издаване на позволителни за сеч, приходите от горите и това, дали трупите, които се превозват от временен склад до дървообработващото заведение са маркирани по съответния ред.

Например, в заповедта за командировка на инспектора е посочено да се извърши проверка по дисциплината на сечта в ГС Белово, да речем. Това значи, че ще трябва да се проверят няколко сечища относно сеч само на маркирани дървета, ниска сеч, правилно разкройване, почистване на сечищата след сечта и извоза, опазване на подраста и оставащите неотсечени дървета и т.н. Проверява се също има ли издадено редовно позволително за сеч за всяко сечище, спазват ли се сроковете за сеч и извоз по него и т.н. Ако обаче проверяващият се натъкне на паша в горски култури или на поява на горски вредител в горски разсадник, той е длъжен да отрази непременно и тези констатации.

След приключване на проверката, инспекторът изготвя констативен протокол за резултата от нея. Редно е с протокола да бъде запознат колективът на проверяваното поделение. Протоколът се подписва от инспектора, който извършва проверката, от присъстващия представител на ГС /или друго поделение към горите/ и се запознава срещу подпис, директора на стопанството /поделието/. Ако има констатирани нарушения, подлежащи на санкциониране, съставя актове на съответните длъжностни лица и ги предлага за подпис на същите. Евентуален отказ за подпис се заверява. След като е свършил всичко това, инспекторът си заверява

командировъчното и се прибира в инспекцията. Тук, в канцеларията, става продължението и довършването на проверката, което се състои в следното: ако не е имало възможност за съставяне на актовете по време на проверката, се съставят сега. За по-малките нарушения /до определена сума на щетата, нанесена на държавата/ въз основа на актовете, началникът на РИГ издава наказателно постановление за налагане наказание - глоба /също до определен размер./ В нашата практика инспекторът, като най-осведомен по проблема, подготвяше постановлението и предлагаше размера на глобата, които в повечето случаи началникът приемаше без възражение, подписваше го и го изпращаше на директора на ГС за удържане сумата и внасяне в приход по съответния ред. За по-големите нарушения актовете се изпращаха /от началника,/ на прокуратурата за търсене наказателна отговорност. За констатирани нередности, които можеха да се отстранят или за които бе нужно да се вземат някакви профилактични мерки, началникът изпращаше предписания до директорите, които също ние подготвахме.

Борис Марин много разчиташе на моята помощ и не предприемаше нищо по-сериозно, отнасящо се до Инспекцията без да сподели с мене. Дори искаше мнението ми и по някои впечатливи го факти в протоколите или в проекто-постановленията и предписанията на другите инспектори. Полека-лека, работата стигна до там, че аз подготвях седмичните задачи на колегите, като им определях и обектите, съгласувано с тях, разбира се. Давах им препоръки как да свършат работата си. Не случайно Марин ми казваше, че съм "старши инспектор" и въглпяваше това и в главите на колегите. Последните ме признаваха за старши. Съвсем непринудено идваха при мене, съветваха се. Аз не бях виждал щата и мислех, че това "старши" го има и там писано, та веднъж като изпратих

един материал да вестник Септемврийско знаме, се подписах "Ст. инспектор: Ат. Раденски." Статията излезе със същата титла. Тогава Марин ме извика и ми обясни, че той просто ме е издигнал пред другите инспектори като по-опитен, а щатните ни длъжности на всички са еднакви - инспектор. Повече не се подписах така, но "старши" си останах.

Струва ми се, че докато бяхме Районна инспекция, при нас в Пазарджик нещата вървяха добре. Това си го обяснявам със субективния фактор. Голямо значение има подходът, последователността, принципността и вискателността на ръководителя. Не знам дали от смяната на ръководството в комбинатите или от вискателността и детайлността, с която извършвахме нашите проверки, но най-вече излязоха много "кирливи ризи" из ГС. Почти нямаше проверка, която да не завърши поне с един акт и предписание. Това започна да тежи на нашите колеги – лесовъди в стопанствата. А когато на един човек му тежи нещо, той търси начин да се освободи от бремето. Започнаха явни и тайни протести, декларации пред МГПП, че при това положение не може да се работи пълноценно и плановете не могат да се изпълняват. Ропотът на нашите под контролни растеше заедно с усъвършенстването на нашата находчивост и строгост. В крайна сметка, Министерството бе принудено да признае, че инспекциите откриха такива факти и представиха такава информация за състоянието на нещата в ГС, каквато никога досега не е получавала. Но същевременно взе мерки, да бъдат сложени "намордници" на инспекторите. Стамен Димитров, който отговаряше за инспекциите, започна да казва, че при проверките трябва да се помага на стопанствата, а не да се наказват, и т.н. От страна на Министерството се правеха намеци на инспекциите, че вече са попрекалили в някои насоки и пр. Отнасяше се и за нас. Ние станахме силна, дейна

инспекция, бързо набрахме скорост. Отначало МГПП ни сочеше като положителен пример в организацията и провеждането на проверките. Дори още на третия месец от създаването ни - месец юни 1971 година, командирова всички наши инспектори в Благоевградски окръг, тъй като тамошната инспекция едва креташе още и не можеше да даде информация за състоянието в окръга.

Не мога да не разкажа някои спомени от тази командировка. На мене се падна да проверявам ГС Беслет. Това е съседно стопанство на ГС /горско стопанство/ Селище, от Пазарджишки окръг. Там прекарах най-дългата си командировка - около десет - дванадесет дни. Не можехме да свършим в рамките на една седмица. Трябваше да надзорнем в почти цялата горско-стопанска дейност. Нямахме да дойдем и утре, я!

Беслетчани ме посрещнаха доста изплашени, но се стараеха да скрият страха си. По онова време директор на стопанството беше Тодор Манов от Велинград, бивш горски т.е. без лесовъдско образование. Издигнат по политическа линия. Заместник директор беше Иван... сравнително млад човек, техник-лесовъд. Също от Велинград. И двамата бяха любезни и не проявиха никакъв опит да клинчат, лъжат или отхвърлят констатирани нередности. До известна степен проявиха чистосърдечност. Тяхното поведение, както и това на началниците на ГТУ, ме обезоръжи. Когато човек си признае грешката и прояви готовност да направи нещо за отстраняването ѝ, аз съм безсилен тогава. Не мога да наказвам. То и не намерих драстични нарушения, но и за това, което видях, се стремях по-скоро да ги поуча, да им обясня къде им е грешката и как трябва да действат по-нататък. При това си давах сметка, че от един горски надзирател /станал директор/, не може да се иска повече. А като го сравнявах с Копчев, оня и

"Добро утро" не може му каза. От самата проверка друго нещо особено не е останало в главата ми. Разделих се добре с моите приятели и бях, колкото бе възможно, снизходителен към тях.

Друго съм запомнил. Тъй като командировката бе дълга, а Пловдив далече, наложи се да прекарам в Беслет и седмичната почивка - събота след обяд и неделя. А точно в тази неделя се случиха избори за народни представители /юни 1971 год./ В стопанството останаха само постоянно живеещите там работници и служители и аз. В квартирата си няха никакви хранителни запаси. Манов бе разпоредил на готвачите да не ме оставят гладен. В събота вечер се присламчих към стола. Дежурната готвачка и помощничката ѝ бяха там. Влязох. "Какво има за вечеря?" - попитах, след като поздравих. Казаха ми, че има само суха храна и изброиха: кашкавал, сирене, яйца, консерви, компоти. Много обичам пържени яйца, бъркани /по панагюрски/, а отдавна не бях ял такива. "Пържени яйца!" - отсякох и зачаках. Яйцата бяха много вкусни, ядох с голям апетит. Един-два часа след вечерята усетих леко замайване на главата, гадене. Веднага се сетих какво е станало - преди това се бях натровил в Панагюрище. Не с яйца, а с банички със сирене. Баничките бяха подгрявани и непродавани няколко сутрини и сиренето бе станало много отровно. Излязох да се раздвижа из района на Беслет, дано мине. Уви! След други час - час и половина, положението се усложни. Започнах да се лекувам. За целта ми бяха необходими две неща: да повърна, което много лесно направих и да пия оцетена вода, което беше проблем. Оцет можеше да се намери само в стола. Как да викам пак хората, та те току-що са се прибрали. А си имат и други грижи, няма само с мене да се занимават. За щастие, още с влизането ми в двора, някой от живущите ме забеляза, разбра, че не съм добре и ме заговори. Обясних му какво се е случило, казах му и какво е нужно. След десетина минути имах и оцет на

разположение. Сутринта се събудих здрав и сравнително бодр.

Цялата беслетска "колония", во главе с мене, трябваше да отидем да гласуваме в старинното планинско селце - Ковачевица. Към 9-10 часа пристигна едно камионче с брезент, качихме се и заслизахме надолу, по левия бряг на Беслетското дере. Веднага си спомних нашето пътешествие с Тошо от Кричимското ГС, за село Черешово. Само че за разлика оттогава, аз бях изплашеният. Добре че никой не разбра това. Другите бяха свикнали. Не веднъж бяха се возили със същия камион по този път. А то път ли беше като път? Чист коларски, а върви камион по него! Особено страшно ми стана, когато приближихме вече селото - пътят е толкова тесен, че наведен от каросерията настрани, пак не се вижда път от гумите навън. А надолу се е проснала една урва, на 100-150 метра - спиране само в реката...

Гласуването така протече, че не можах да видя за кого гласувам. След няколко дни разбрах, че сме избрали Кръстьо Тричков за народен представител.

Беслетската и изобщо Благоевградската история, беше почти в началото на съществуването ни. Повече не ни изпратиха никъде. Станахме излишни - не, а пречка за дърводобива. Чудеха се какво да правят с нас.

РИГОПС - Районна инспекция по горите и опазване на природната среда

В началото на 1972 година се случи нещо важно и интересно. Докато МГПП се чудеше как да се отърве от своите вътрешни "спирачки," във връзка с по-свободното и безпрепятствено изсичане на горите т.е. за по-спокойното унищожаване на един основен елемент на природната среда, взеха, че му възложиха

и цялостното опазване на природата. От МГГП, стана на МГОПС - Министерство на горите и опазване на природната среда. Като замисъл - отлично, точно така трябва да бъде. Но като реалност - гротеска. Направили котката председател на профсъюза на мишките?! В Министерството малко се пообъркаха, дето са им гласували това незаслужено доверие. Но нищо не казаха. Дори се престориха на истински природозащитници и започнаха уж да правят нещо. Извикаха някакъв специалист по водите - Стамен Стаменов, направиха го зам. министър и му казаха: "Ха оправяй сега природната среда!"

В резултат на тази реорганизация се поизмени положението и в Инспекцията. От РИГ, станахме РИГОПС - Районна инспекция по горите и опазване на природната среда. Вътре, в инспекцията, се оформиха два сектора - "Сектор гори" или както се шегувахме и казвахме сектор "А" и сектор опазване на природната среда /шеговито сектор "Б"/. В инспекциите към някои по-големи градове съществуваше и трети сектор - "Комплексно използване на водите." За новия сектор бе отпуснат допълнителен щат от трима души. Освен това, дадена бе и нова бройка и длъжност "Отговорен счетоводител." Престанахме да изпращаме документите в София, имахме вече собствено счетоводство. Каква ирония! Вместо да изчезваме, ние се развивахме, растяхме...

Все пак МГГП /сега вече МГОПС/, спечели малко от тази реорганизация. Нашите началници не бяха никак компетентни по задачите на сектор "Опазване на природната среда." А това беше борбата срещу замърсяването на водите, въздуха и почвата. Да ги подменят с други хора беше нито подходящо, нито лесно осъществимо. Налагаше се бързо да навлязат в новата материя, именно това беше "кярът" от реорганизацията - отклони се вниманието им към задвижване работите в новия

сектор и позабравиха малко горите. Ежеседмичният "артилерийски обстрел" по горските стопанства малко позатихна.

Нашия сектор "Горско-стопански и ловно-стопански мероприятия" се състоеше от пет души лесовъди - един ръководител и четирима инспектори. Ръководител сектор бе моя милост. Разликата между моята заплата и тази на инспекторите, бе само пет лева, но най-сетне официално и документално бях признат за "старши." Инспектори бяха: Кръстьо Илиев Жупов, Георги Петров Костов, Ставри Димитров Кутрянски и Иван Георгиев Вандев.

Секторът по опазване на природната среда се състоеше от трима души: ръководител сектор и двама инспектори. Този сектор бе оглавен от Бързьо Иванов Боянов. Май че произхождаше някъде от към Кричимския край. Химик, висшист. Бе работил като съветник към СИВ. Притежаваше и доста голям политически актив в миналото си. Като младеж /ученик в гимназията,/ е задържан, съден и т.н. Но Бързьо не бе пожелал, а още по-малко се бе постарал, да оползотвори този си актив. Скромнен до наивност и културен човек, той бе избутан в периферията на живота, там, където пребивавахме ние – простосмъртните. На всичко отгоре, Бързьо не бе успял и в семейния живот. Беше разведен и живееше сам-самичък в една скромна квартира. За съжаление, някои от тези неща за него научих много по-късно, когато него вече го нямаше при нас. Може би и аз съм му причинил някаква болка при установяване на ежедневните ни контакти, нямайки предвид всичко около него. Помощници на Боянов бяха две инспекторки, две Росици - Росица Петрова - отговаряща за чистотата на водите /хидроинженер/ и Росица Тотева - за останалата дейност: въздух и почва. "Шумът" още не бе получил заслуженото внимание.

Ние, от сектор "Гори" си знаехме работата. Не беше необходимо Марин да отдели много сили и време за нас. Имахме опит и познания, а освен това, аз имах вече възможност и официално да си ръководя работата. Не мога да твърдя защо се получи така, но Марин изцяло се обърна към сектор ОПС /опазване на природната среда./ Считаше, че там работата е много по-важна и по-тежка и се стараше да отклони някой от нас в помощ на ОПС-то. Вероятно МГОПС съзнателно е давало тежест към другите дейности, за да облекчи горите от проверки. Дори един ден с дълбока загриженост и съчувствие ми каза: "...Другия сектор се задъхва, Раденски! Много е работата там!" Пък аз не виждах задъхани хора. Както Бързьо, така и Росиците, си идваха спокойно на работа и то често пъти след мен, въпреки че пътувах от Пловдив. Разхождаха се в и около Пазарджик, без нотка на притеснение и безпокойство. А в същото време инспекторите от нашия сектор скитаха "немили - недраги" с дни наред из горските стопанства. Самият аз - също. Именно тези мои впечатления ме накараха да отговоря на Марин: "Не виждам някой да се е запъхтял много." Но и това не помогна - продължаваше да взема хора от нас. А ние можехме с немалък успех да участваме и там. Първата проверка по водите например, в Комбината за малограмажна хартия /КМХ/ - Белово, извърших аз, с малко помощ от специалиста Зарчев, при Пловдивската РИГОПС. Втория сектор още не бе попълнен със специалисти, а задачите бяха започнали да никнат. С работата на другия сектор свикнаха и останалите колеги.

Все пак, работата потръгна и в другия сектор. Марин бе амбициозен и не желаше да го поставят в недобре справилите се. И в двата сектора се редуваха: проверки, протоколи, актове,

наказателни постановления, предписания, пак проверки и т.н. Понякога доста досадно и неблагоприятно ежедневие.

От онзи период силно впечатление ми направи един случай, за който ще кажа няколко думи. Като малочислен колектив, РИГОПС не можеше да има самостоятелна профорганизация. Представявахме "Профгрупа" прикрепена към профорганизацията на ГПК, т.е. в това отношение бяхме поделение и зависими от него. Не си спомням точно годината. По случай Първи май в профкомитета при ГПК бяха изпратени значителен брой ордени за награждаване на първенците. Нямаше как да ги раздадат на хората си, без поне да запознаят нашия профгрупорг - Росица Петрова. Повикали я, казали и каква е работата. "Ами на нас?" - попитала тя. "Че на вас какво? Вие нямате хора за награждаване!" След известен спор, другарите от ГПК се трогнали и отстъпили един бронзов орден за нас. Росица го взела, направихме събрание на Профгрупата и обяви, че счита за правилно ордена да се даде на мене. Като имах предвид, че Асен Халачев и други като него, получават златни ордени, орден "Червена звезда" и т.н. за това, че в много случаи изпълняват и преизпълняват плановете за сеч с цената на сериозни нарушения, ми стана обидно. Още на профсъбранието заявих, че се отказвам от този орден и няма да го взема. Това беше подигравка с нас от страна на ГПК. Росица се опита да ме застави да го взема, но не успя. Принуди се да докладва писмено на Марин за случая и да иска неговото съдействие за довеждане въпроса до край. Няколко години покъсно, когато Марин не бе вече при нас, а далече в Коми, не си спомням по какъв повод, Росица ми показа резолюцията върху нейния доклад: "Да се даде на мене!" /става дума за бронзовия орден./ Същевременно тя обясняваше, че Марин имал намерение след като го получи, да иска от Окръжния съвет на

профсъюзите - Пазарджик, да му го сменят със златен или поне със сребърен.

Каква е била по-нататъшната съдба на този злополучен орден, не зная.

Организацията и задачите на РИГОПС бяха регламентирани с "Правилник" от 1972 година, който вече не беше временен.

РИОПС - Районна инспекция за опазване на природната среда

Първата инспекция, създадена през пролетта на 1971 година, имаше за обект само горите. Не просъществува дори и една цяла година. Нейсе! Това не е най-лошото, нищо че към "Г" бе прибавено и ОПС. Все пак "Г" съществуваше. Лошото стана през лятото на 1976 година, когато от МГОПС бяха иззети природозащитните му функции. Образуван бе КОПС /Комитет по опазване на природната среда/ при Министерския съвет. А нашата инспекция стана РИОПС - "Г" то изчезна. Напълно! И не само в наименованието. "Де факто" тежестта на единствения инспектор по горите /ландшафта и защитените природни обекти/" олекна.

Провали се още един положителен опит /според мен на Мако Даков/, да се тури някакъв ред в изсичането на горите. През 1960 година контролът в горите бе ликвидиран чрез обединяване на горските и горско-промишлените стопанства. Сега, с излизането на природната среда от горите и създаването на КОПС и РИОПС, бяха избити зъбите и на инспекциите. Не можа Мако Даков да се пребори с "Държавния връх," въпреки че и самият той влизаше в него.

КОПС и РИОПС започнаха да функционират горе-долу през първата половина на месец юли 1976 година. На 22.VII. с.г., бе проведено първото съвещание в КОПС, в което

участвах и аз в качеството си на заместник началник на Пазарджишката инспекция. Марин пак бе заминал за Коми. Още не бяха намерили "подходящ" човек за новата инспекция. Росица отдавна беше вече партиен член и се натискаше за това. Държеше връзка с Георги Павлов и той бе готов, не, а я предпочиташе пред всички други възможни кандидати. Окръжният комитет на партията обаче, не бе съгласен за нея. За мен, естествено, никой не се сещаше - аз бях безпартиен, а длъжността бе "номенклатурна" т.е. за партийни членове.

Най-сетне, на 19 октомври 1976 година бе представен новия началник - Петър Иванов Чолаков. Чолаков бе родом от село Долно Левски - Пазарджишко. По професия - агроном. До момента на идването му при нас бе директор на Консервния комбинат "Марица", близо до гара Пазарджик. Ново, голямо предприятие. Имаше някакъв провал в производството, за който изглежда, не е бил само той виновен, но той стана изкупителната жертва. Поради това окръжното ръководство в Пазарджик се считаше задължено да се погрижи за уволнения директор, на КК "Марица". И ето, че той се оказва "най-подходящия", за длъжността началник на РИОПС.

Ръководител на единствения сектор стана Росица Петрова. Инспектори бяхме: аз - гори, ландшафт и защитени природни обекти. Росица Тотева, а след нейното напускане в началото на месец март 1977 год. Соня Николова Вучкова - по почвите и въздуха. По-късно дойде и Александър Александров Удварев, който пое само чистотата на въздуха. Към РИОПС бе прикрепена и групата от Баташкия язовирен район, която дотогава се водеше към сектора "Комплексно използване на водите" при РИГОПС - Пловдив. Началник на Язовирния район бе Димитър Тодоров Ганев от Батак.

Чолаков нямаше понятие от опазване на природната среда. Нямаше и настроение за работа в инспекцията - бе дошъл по

принуждение. Разчиташе на Росица Петрова най-много. Тя естествено, усети веднага намерението му и си предлагаше услугите, като се стараше да му влезе под кожата. Колкото може по-дълбоко! И успя. Стана така, че Чолаков беше само една пионка - Росица командваше. Издигаше себе си, а другите се стремеше да постави по-ниско. Колкото може по-ниско! Вярваше ѝ нещастникът и я издигаше в култ.

На едно съвещание в РИОПС, на 3.I.1978 година, Росица и Чолаков излязоха с предложение всички служители, от чистачката до инспектора, да бъдат премирани с еднакъв процент, само те – двамата с друг и то доста по-висок. Накрая стана така, че пред КОПС Чолаков излиза негодник, а Росица пак най-добрата. Чолаков бе подгонен и през 1979година напусна, но дали излезе в пенсия не си спомням. Мястото за началник пак остана вакантно. Росица - пак кандидат. Окръжният комитет пак не е съгласен. Георги Павлов я назначава И.Д. /изпълняващ длъжността/ началник с надеждата и за двамата, че един ден окръжното ръководство ще "легне" и ще признае началничката.

Времето, през което Чолаков беше началник на РИОПС съм запомнил и с някои други неща. Никога не ми даваше джипа да отида някъде, макар и да е било спешно. Считаше, че аз мога да са оправя някак. По този начин той също спомагаше да не се извършват проверки в горите.

Есенните и летните бригади на служители от предприятия и ведомства в помощ на селското стопанство и тогава бяха повсеместно явление у нас. Ходехме и ние цялата инспекция, с джипа и с началника.

Беряхме грозде. Решихме да си тръгнем малко по-рано. Впрочем, това бе решение на началника и на ръководител сектора. Качихме се на джипа и се залюшкахме между блоковете. На едно място джипът спря да си наберем по малко

грозде. Какво ти малко брате? Втурнахме се като хуни! Изпомачкахме лозето, изпочупихме филизите му от бързане и алчност. Това стана ежедневна практика до края на бригадата. За по-удобно някои взимаха от блока празни щайги, за да берат в тях. Вместо празни, веднъж Росица задигна пълни. В същия ден Ганева - счетоводителката, не успя да напълни своите и ги понесе празни. Из пътя се поведе спор кое е по-лошо - да откраднеш празна или пълна щайга с грозде? Ръководител сектора твърдеше, че да откраднеш празна щайга е много по-голямо престъпление, защото когато е пълна няма как да не я вземеш, а празната - значи крадеш щайга. Логика!

Сградите на ГСК /ГПК,РДГ/, в които се помещавахме и ние, бяха на края на града. От тях на север почваше полето. Непосредствено до тях беше изоставена една овощна градина със стари ябълкови дървета, не повече от десетина декара. Дотогава никой не беше ѝ обърнал внимание. Чолаков обаче я забеляза. Предложи да я засеем с царевица. Хем царевица ще добием, хем ще опазим и ябълките. Всички ще участваме на равноправни начала. Беше пролетта на 1978 година. Започна работа: оране, сеене, сечене върлини за ограда, по-късно поливане и т.н. Дойде есента. Берем царевицата - всичката отива у Чолакови. Обадиха се тук-там някои: "Няма ли и за нас?" "За какво ви е?" отговаряше Чолаков. Какво да правиш? Началник! И то "подходящ," "номенклатурен"! Слава Богу, от ябълките взехме по малко.

През пролетта на 1979 година, Чолаков пак намекна за градината, като отправи поглед към мене. Нямахме срам този нахалник! Смяташе, че може и тази година да ни застави да му работим ангария. Спомних си веднага непосилния труд миналата есен, при брането и пренасянето на гръб царевицата. Как няма да си го спомня? Та нали вследствие на него, в самото начало на следващата година, само два-три месеца по-късно

при една кашлица, получих херния от дясната ми страна. Отслабването на организма ми там, бе резултат именно на тежките чували царевица, които аз и Удварев носехме. Струва ми се, че и Сашо придоби там същото заболяване. Още бях в инспекцията и той предприе оперативно лечение. За моята херния освен жена ми и близките ни покрай нея, никой друг не знае. В момента, когато пиша тези редове, се навършват десет години от появяването на това заболяване, но до днес за него на лекар не съм ходил нито веднъж. Не ми беше трудно да се сетя, че ако има нещо постоянно да притиска леко това място, болката не се проявява. Наех се да се оправям сам. Изработих си собствено ръчно коланче. Просто, леко, практично. В него важна роля играят еластичните връзки, с които много фино се регулира силата на стягането. В продължение на няколко месеца направих и необходимите подобрения в него: относно "врязването" му в тялото ми, като му поставих две микро възглавнички и относно проветряването и не събирането /несвиването/ на притискащата част, като щитчето изработих от парче от вътрешна автомобилна гума и перфорирах около 30-40 процента от площта му. После по мое указание Бояна ми изработи 5-6 коланчета, които продължавам да нося и сега, съвсем сполучливо. Доказателство за това са строителните и много други тежки работи, които съм извършил след това без ни най-малко да ме смущава хернията. Надявам се, че за себе си съм решил този проблем един път завинаги.

"Който желае, нека сее! - отвърнах на Чолаков. - Аз няма да участвам." Това беше достатъчно, да не се отвори повече въпрос за градината. Не след дълго, Чолаков изчезна от Инспекцията.

По-късно живота на Петър Чолаков се разви много трагично. Съпругата му беше секретарка на първия секретар на Окръжния комитет на партията в Пазарджик. Изглежда, че тя не е била съгласна с много неща, които мъжът и е вършил,

осъждала го е. В крайна сметка напрежението между тях толкова много се засилва, че една нощ той взима чифтето, зарежда го и както тя спи я застрелва в леглото и убива моментално. Това стана като че ли към 1982 година. Изкараха го психически не в ред и го прибраха в някоя лудница.

И така, както казахме, някъде по средата на 1979 година длъжността началник РИОПС - Пазарджик е отново вакантна и Росица Петрова става ИД началник. Същевременно си завежда и ресора "Опазване чистотата на водите." От време на време върши нещо, но в повечето случаи използваше мене и Сашо Удварев. Получаваше се така, че тя отчиташе повече дейност от нас - хем ИД началник, хем най-добрия инспектор. На възраженията ми се правеше на не чула и забраняваше ние да отчитаме дейност по водите. Като ИД взе много неправилен курс към колектива. Стремеше се със средствата на подгисничеството и деспотизма да ръководи. Самообяви се в култ. Когато не бяхме в командировка ни караше да стоим непрекъснато в канцелариите. Въведе присъствена книга и ни задължаваше при всяко влизане и излизане да вписваме в нея часът и минутата къде сме ходили и по каква работа. Другите го правеха. За мене беше обидно. Нито веднъж не се разписах. На едно съвещание тя ми поиска обяснение. "Не съм арестантин, да се разписвам на всяко влизане и излизане!" - ѝ казах и приключих въпроса. А в същото време нея я няма с часове в службата. Понякога и по цели дни отсъства и никой не я знае къде е и какво прави. А тя каква била работата? Работила "частно проекти" и ни затваряла, да не можем да разберем, че я няма изобщо из града, че си е вкъщи. За едно кратко време с нейния съпруг си купиха и лека кола, и апартамент.

Налагало се е да ходим заедно в КОПС за представяне отчети и други. Когато сме из отделите, ходим заедно. Когато дойде време да се влезе при Павлов /председателя на КОПС/,

ме предупреждаваше, че тя трябва да влезе сама. Защо? Винаги съм идвал само до един извод.

През 1980 година с помощта и благословията на КОПС Инспекцията закупи една стара къща, на изживяване, намираща се на булевард "9^{ТИ} Септември" № 17. Много труд хвърлихме там, много прахоляци събрахме, но влязохме. Инициатор за това беше началничката /ИД/, но няма късмет да повластвува повечко и тук. На 3.ІІ.1981 година, Окръжния комитет представи нов началник - Иван Стоянов Георгиев. Пак агроном, но доста по-различен от Чолаков. Притежаваше известно чувство за отговорност, имаше желание да работи, макар че и за него Инспекцията беше нещо като спасителен кораб. Преди това той бе работил в Окръжния народен съвет – Пазарджик като зам. началник на "Управление селско стопанство." Живееше в Пловдив и пътуваше, та се бяхме виждали из влака. По физиономия се познавахме. Поради някаква неудовлетвореност в ОНС, бе заминал на работа в Либия за две години. Току-що се бе върнал и... при нас.

Иван Георгиев бе посрещнат радушно и с надежда от целия колектив, с изключение на досегашния ИД началник. Смятахме, че ще се заработи малко по-нормално. Наистина промениха се нещата, но не много. Докато ние го посрещнахме с радост и надежда, както казах, Росица и Георги Павлов не можеха да се поберат в кожата си. Бяха готови да се хванат и за най-дребния факт, за да го zlepоставят. Росица го дебнеше. Естествено, Георгиев не можеше да не се съобразява с тази обстановка, при която човек не може да се изяви спокойно и пълноценно. Още повече, че и за него тази материя, особено в началото, беше почти непозната. Компетентен бе само по опазване чистотата на почвата.

По отношение на моята дейност като завеждащ ресора "Гори, ландшафт и защитени природни обекти," нещата

продължаваха да се задълбочават все повече, в ущърб на горите. Разбира се, вината на Георгиев за това беше нищожна. Конюнктурата беше такава. Работата в ГС се влошаваше все повече и повече, а контролът там ставаше все по-слаб и по-нарядко. Самият аз вече се страхувах да вляза в гората, знаейки, че и да искам, не може да не се натъкна на безобразия. И актовете вече не помагаха. Никой не вземаше мерки за подобряване на работата. Горскостопанските комбинати и горските стопанства /ръководствата им/ смятаха, че с излизането на инспекциите от горите е свършил и контролът в тях. И не само те. Може би аз бях единственият останал "Дон Кихот," който се мъчеше да разбие стената с празната си глава. Всичко вървеше стремглаво по наклонената плоскост. Само дете си спечелих неприязънта на много мои колеги от ГС и ГСК, макар че във всички случаи съм действал основателно и обективно.

Като пример на падение, ще посоча един случай. Бях констатирал сенокос в резерват Беглика при ГС "В. Коларов" през предшестващата година. През текущата година реших да проверя дали няма да се повтори пак нарушението. Абсолютно точно! Никой не си бе мръднал пръста да вземе някакви мерки. Не съставих акт, а подписах на директора на стопанството да издири и накаже нарушителите и да ни уведоми. След известно време получихме писмо, с което директорът на стопанството - Христо Петричев, ни уведомяваше, че "...със заповед еди коя си са наказани, така и така виновниците." Отидох в това стопанство, за да проверя изпълнението на цитираната заповед. Какво падение! Нямаше издадена никаква заповед. Цитираният номер на заповед в писмото с което ни "уведомяваше" Петричев, беше хвърчащ. Директора на стопанството е разчитал, че с това съобщение ще ни приспи и изобщо не му е минало през ум, че ще отиде някой да провери

точно за реалността на тази негова информация. За подценяване и бездействие при опазване на защитен природен обект съставих акт лично на него. Актът и постановлението бяха придвижени по съответния ред. Петричев обжалва наказателното постановление пред Пещерския народен съд. Делото бе насрочено и се явих в съда. Провал! Никой не се интересуваше от характера и автентичността на нарушението. Председателката на съда /жена/, бе попаднала под влиянието на юристконсултката на ГСК - Пазарджик, също жена, - Росица Иванова, която в момента бе в съда и на един от съдебните заседатели - Илия Пейчинов. Пейчинов беше плановик в Снежана през 60-те години. След напускането му на това място, продължавал да се чувства "вътрешен." Лятно време изпращал сина си там, да работи и изкара някой лев. В това, естествено, няма нищо лошо. Лошото бе, че при една проверка в Снежана констатирах разстроено младо насаждение, в което бе извършвал отглеждане на млади насаждения синът на Пейчинов. Ръководството на стопанството обвини много сериозно и малкия Пейчинов, затуй съставих и на него акт.

Това, в Снежана, бе отдавна история, но Илия Пейчинов не бе забравил и сега считаше, че е момент да си отмъсти. И отмъсти. В комбина с Иванова бяха успели не само да спечелят съдийката, но и да я настроят против мен. Петричев бе оправдан /по ходатайство./

Другият дял от моите обязанности - ландшафт и защитени природни обекти, на които както КОПС, така и РИОПС държаха много, според мен също беше само една игра на бумащина и наливане от пусто в празно...

С един пример ще се опитам да илюстрирам отношението на няколко инстанции и длъжностни лица към опазването на природната среда.

През месец февруари 1981 година /още през зимата/, Смолянски окръг започва строителство на рибарник в местността "Кемера," на границата между Смолянски и Пазарджишки окръг. Официално строителството се извършва от АПК село Борино. По онова време Смолянски окръг бе "запален" на тази тема. Първи усещат нарушението стопаните, които са на място – ГС Широка поляна. От тях веднага научава и другото засегнато стопанство - Антон Иванов, чието седалище е далеч от Кемера и през зимните месеци този полудив район почти не се наблюдава. Стопанствата съобщават в ГСК без самите те да вземат никакви мерки. ГСК изпраща свой служител - лесничей Кръстьо Жупов /бивш инспектор в РИГОПС/ да провери случая, тъй като се касаело за нарушение в защитен природен обект - Защитена местност "Кемер и резерват "Дупката." Отишъл Жупов на място, срещнал се с боринци и започнал проверката. Най-напред съвсем естествено ги запитал защо са започнали това незаконно строителство, имат ли разрешение и кой им е разрешил. Онези му отговорили, че нищо не знаят и че ги е изпратил секретаря на Окръжния комитет на партията в Смолян - Величко Караджов. Всичко ставало по негово нареждане, под негов общ контрол и ръководство. Това било достатъчно Жупов да прибере незабавно бележника и химикалката в джоба си и да им каже довиждане, без да отрони нито дума повече по въпроса. /Жупов е син на лице, осъдено на смърт от Народния съд непосредствено след Девети септември 1944 година./ В Пазарджик той докладва в Комбината за случая, заявявайки им, че не е в състояние да извърши тази проверка. Да изпратят друг. Ръководството на ГСК Пазарджик не изпратило друг специалист или друго отговорно лице. Решило, че това не е за неговата уста лъжица и сигнализира писмено в МГПП. Като получило сигнала им, ръководството на Министерството си

рекло: "Тези тарикати, дето са на място и това им е работата, не правят нищо, та ние ли ще идем да им вършим работата," - и пишат обратно писмо до ГСК, с копие до РИОПС /до нас/ да извършим съвместна проверка. Именно от това писмо научи Инспекцията ни и самият аз, разбира се.

Случаят ме потресе. Не поведението на ГСК и на ГС. Нито на МГПП. Тях ги познавах и не се изненадах. Потресе ме невежеството, варварското отношение към един почти девствен кът от природата, единствен по характера си в този район, пък и в страната. Пригответих се незабавно за проверка, като се обадох на Комбината да дадат техен човек. Казаха ми, че техният представител ще бъде от горските стопанства и ще ме чака там - на обекта.

Към обяд пристигнах на Кемера. За представител на ГСК бе дошъл помощник лесничей от Широкополянското ГС - Тодор Тумбев, батачанин. Случайно там бяха и представители на АПК Борино - неговият председател и партийният секретар на селото - Кукудев, техни работници. Събрахме се всички /без работниците/ в една барака и започнахме работа. Обясних им кой съм, защо съм дошъл и т.н., макар че те вече знаеха всичко от Тумбев. Започнах разговор-дознание за изясняване на обстоятелствата, при които е извършено нарушението. Аз питах, те отговаряха, а Тумбев слушаше. Казаха, че са започнали още през февруари с направа на пътища, основни изкопни работи, следвани от превоз на материали и т.н. На въпроса ми "На какво основание - план, проект, разрешително?" – ми показаха скица на самия рибарник, изготвена от някакъв хидроинженер, която сама по себе си не бе никакъв документ, разрешаващ строителство и не бе свързана с никакъв друг официален документ, доказващ законността на строителството. Просто един чертеж и отивай да изпълняваш. Обясних им, че този чертеж не е документ

узаконяващ строителството и ги попитах имат ли друг документ и кой им е разрешил или изпратил да строят. Казаха, че друго нямат и се повтори историята с Жупов. Повтори се, доколкото се касаеше до обяснението им, че в общи линии цялата работа се движи и ръководи от секретаря на ОК на БКП в Смолян - Величко Караджов. Изслушах всичко до край, огледахме заедно и описах състоянието на строителството до момента и изготвих констативен протокол, в който описах нещата така, както ги видях и както те ги обясниха. Включително и това, че главен отговорник на строежа е еди кой си. Пописах аз протокола, подписа го и Тумбев и го предложих на боринци за подпис. Но те се запънаха и не искат да го подпишат. "Защо? - питам ги - кое не е вярно или е неточно?" "Всичко си е така, както е написано - поясниха моите събеседници и под контролни в момента – но... не можем да го подпишем" - и свиха рамене. Ясно беше, че се страхуват да подпишат протокола, в който сочат секретаря на ОК на БКП като основен нарушител. Считаха вероятно, че той би им наложил такова наказание, каквото не може да измисли никоя друга инстанция. Те посочиха Караджов като главен отговорник, не за да го обвиняват, а да сплашат мене.

Двамата с Тумбев заверихме техния отказ да подпишат протокола и си тръгнах.

В Пазарджик съставих акт на председателя на АПК – Борино. Тъй като нанесената щета беше голяма, акта изпратихме на Окръжна прокуратура в Пазарджик. От своя страна, Окръжна прокуратура не възбуди углавно преследване, както бе редно, а препрати материала в Главна прокуратура в София. Какво е ставало в София, не ми е известно, но един ден в Пазарджик пристигнаха двама души от "Главно управление по архитектура и благоустройство" - София. Обясниха ми, че са дошли по повод съставения акт за нарушението в Кемера.

Поговорихме, описах им начина по който могат да стигнат до там и им казах, че поддържам всичко така, както съм го писал. "О не! - заяви единият от тях - без тебе няма да мръднем от тук!" Хванах се на тясно. Че нямаше да мръднат ми беше съвсем ясно, затова - волю-неволю, тръгнах с тях. И без туй се бях "натопил" здраво в този случай, поне мъжки да понеса всичко до край. Минахме през Кемера - видяха. Оттам в Смолян - Окръжен народен съвет, отдел "Архитектура и благоустройство" при главния архитект Петър Петров. Проверка по документацията. На тръгване от Пазарджик за Кемера, те ми казаха така: "На нас ни е ясно, че природната среда е пренебрегната. Ние с това няма да се занимаваме. Искаме да видим как са спазени законните разпоредби относно самото строителство." След направената проверка в Смолян, бе установено по безспорен начин, че същото строителство е напълно незаконно и по отношение на всички строителни канони, включително узаконяване на строителната площадка и финансирането. На следващия ден другарите от София си заминаха. С тях се прибрах и аз до Пловдив. Една нощ прекарахме на Пампорово, в един от най-добрите хотел-ресторанти. Покрай представителите на "Комитета по А и Б" и аз се ползвах от голямото внимание на главния архитект на Смолян, който се смята за "баща" на новия център на града.

От тази проверка по-нататък не научих никакъв конкретен резултат. Не можех и да науча - преписката се движеше по върховете.

Последна и заключителна проява по Кемера-феномен направи Георги Павлов - председател на КОПС при МС.

На 10.VII.1982 година той събра една голяма комисия в Кемера със задача да уреди въпроса. Освен него присъстваха: първия секретар на ОК на БКП в Смолян - Величко Караджов и негови сподвижници; боринците, участвали при моята

проверка и преки инвеститори на обекта; секретаря на ОК на БКП - Пазарджик, Марко Загорски; началника на РИОПС – Пазарджик Иван Георгиев и моя милост. Когато пристигнахме на Кемера, Караджов още не беше дошъл. Георги Павлов и Загорски трябваше да го чакат. Не бях виждал Величко преди това - висок, снажен хубавец, с голямо, самочувствие. Ръкува се с всички /включително и с мен/, казвайки: "Драго ми е!" или "Много ми е драго!" Отлеждахме, разговаряхме. Не се оказа нищо ново.

Трябва да поясня нещо друго. Няколко седмици преди това, не помня точно по какъв случай /може би специално/, бях в КОПС при Г. Павлов. Той ме пита: "Кажки как ще оправим случая в Кемера?" "Ах - възкликнах аз, не разбрал точно въпроса му - та нима остана на мен, аз да кажа как да се оправи този сложен случай, от който всички бягат?" След това Павлов поясни, че се касае за това какви мерки да се вземат, какви мероприятия могат да се предвидят там за да се поправи доколкото е възможно нарушението. По-нататъшния разговор не помня.

Та обикаляхме всички подобекти на рибарниците - от баражната стена над тях, преграждаща река Дамлъ-дере /Девинска/, водопровода от нея до басейните, самите рибовъдни и утаителни басейни, та до риболопилнята най-долу и "набелязахме" някои "мероприятия." По-интересни от тези мероприятия бяха: Изключването на четири декара от Резервата, в които бяха построени преградната стена на реката и част от водопровода; направа на рибни прагове на въпросната стена, за да не се спира пътя на рибата отдолу на горе и обратно; осигуряване минималното необходимо количество вода, за да не пресъхва коритото на реката в мястото на рибарниците. С това срещата - съвещание "на високо равнище" завърши. Казаха, че сме свободни. Аз и Иван

Георгиев се качихме на джипа при Марко Загорски и си тръгнахме за Пазарджик.

Георги Павлов остана след нас, но никъде не ни застигна с леката си кола. После научихме, че смолянци, начело с Величко Караджов, му подготвили угощение в някоя вила около Доспат.

Накрая, вместо наказание, Павлов отпусна /от резервите на КОПС/ няколко хиляди лева за изпълнение на "набелязаните мероприятия," на десети юли 1982 година.

Така "строго" и "добросъвестно" бе приключено едно "дребно" нарушение в защитен природен обект от международно значение.

Цялата тази бюрократична каша, при която колкото по-добре работиш, толкова по-зле за тебе, ми омръзна. Чаках с нетърпение момента на пенсионирането ми. На 30.VIII.1982 година навърших 60 години. Необходими ми бяха обаче още два месеца след това, за да направя три години с еднаква /повишена/ заплата. Още малко! Мобилизирах силите си и до последния ден си гледах добросъвестно работата. Въпреки всичко, въпреки противодействието от всички страни, въпреки че последната ми проверка в ГС Батак бе организирано провалена от ГСК, а рапортът ми за това проваляне остана глас в пустиня.

Когато приближи краят на месец октомври, подадох молба за освобождаване от длъжност поради навършване на възраст за пенсиониране. С Иван Георгиев ми предложи доста сериозно и струва ми се чистосърдечно, да остана да поработя още. Бях категоричен.

Колегите ми съобщиха, че колективът на ГИОПС иска да се разделим малко по-тържествено и предлага това да стане на 29.X. вечерта. Това съобщение ме трогна, разбира се, и приех.

На уречената вечер се събрахме, доколкото си спомням, в инспекцията при "домашна" обстановка. С мене беше и Бояна. Колегите бяха приготвили достатъчно храна и напитки. Повиши се настроението, прекарахме добре. Онази вечер отдавна отшумя. Дори сега не мога да си спомня точно къде бяхме. Но подаръците, които ми направиха другарите ми, не мога да забравя. Художествен тирбушон за отваряне бутилки с коркови тапи. Чудна картина "пейзаж" - букова гора в пониския район. В средата река, край нея воденица /вижда се само червения ѝ покрив и улея./ Подказва се, че над воденицата съществува голяма ливада - сякаш е вкаран в рамката жив кът от Средногорието. И едно хубаво родопско одеяло. Тях пазя като ценни реликви, особено картината.

НАКАЗАНИЯ И НАГРАДИ

През цялата си служба от 33 години, три месеца и седем дни, съм наказван само веднъж. Бях директор на ГС Антон Иванов. Налагаше се да отида до ОУГС, вероятно във връзка със строежите, които проектирах и извършвах тогава. Качих се на един трупчийски камион до Пещера, а оттам до Пловдив - с влака. Беше месец април. Горе още властваше зимата, а Пловдив целият бе потънал в пролет. Вървя по улиците като опиянен. И точно в този миг на приятно пролетно опиянение, ето ти насреща "кадровика" на ОУГС - Георги Сивков. Поздравих го. Той отговори с кимване и се спря пред мен. Подадох му ръка, но той не подава своята. Постоя миг-два, погледа ме в очите, сякаш изчакваше да премине опиянението ми и да слезе усмивката от лицето ми и процеди през зъби: "Защо си тук?" "Идвам в Управлението" - му отговорих спокойно и съвсем непринудено. "Взел ли си разрешение да напуснеш стопанството?" последва вторият въпрос. "Не съм -

му казах - та нали ще се явя пред ОУГС, ще ме видите?" "Няма значение. Щом напускаш стопанството, трябва да се обадиш, да ти се разреши!" "Глупости!" - си помислих, но не го казах. Нито дотогава, нито след това бях искал разрешение, когато напускам стопанството за да отида при прекия си началник. Не го е искал никой друг, освен Георги Сивков. Но той бе предложил на Янко Узунов заповед за наказание "строгово мъррене" и за да не го засегне, началникът бе я подписал.

Малки награди, признания и други, правени ми от преките началници не помня и не мога да цитирам. От друга страна, моралните и материални стимули намериха по-широко приложение след като отидох в Пазарджик. Докато бях в стопанствата, още нямаше такова нещо.

За пръв път бях награден със значка "Отличник на Министерството на горите" в РИГОПС - Пазарджик. Втора значка "Отличник" получих от КОПС. С медал "1300 години България," бях удостоен от Пазарджишката общественост, когато бях в РИОПС - Пазарджик. Медал "35 години от победата над фашизма" ми дадоха военните в Пловдив.

Горните отличия пазя и до днес в една малка дървена кутия. Заповедта на Сивков за строгото мъррене, хвърлих веднага в коша.

ПЕНСИОНЕРСКИ ГОДИНИ

ПРИВЪРЗАНОСТТА НИ КЪМ ПАВЕЛСКО

Както вече обясних, службата ми беше станала вече доста неприятна, поради което я напуснах само с два месеца надслужване над възрастта, заради тригодишния срок на новата заплата. На 29.X.1982 година се разделих с колектива и бях вече свободен човек.

В първите дни не можах да повярвам в това, че мога днес да не стана рано и изобщо да не замина за Пазарджик. А още нямах ясен и строг перспективен план за предстоящото ми съществуване. Два-три дни се наскитах из Пловдив, че все не ми оставаше време по-рано и бях го позабравил. Поназяпах се на витрините. Но това беше съвсем временно и незадълбочено. Някакъв тих и далечен глас ми подсказваше отвътре, че мястото ми от тук нататък е в Павелско.

След като започнах работа като лесовъд, аз почти се откъснах нацяло от село. Местоработата ми беше все надалече, а с мен бяха семейството и имуществото ми. Работа колкото искаш, проблеми – също. Случвало се е по пет-шест години да не стъпвам в селото. Някои наши близки са ни посещавали, но твърде рядко. Може да се каже, че и те ни бяха забравили.

Като наближих петдесетте, нещо започна да ми напомня за родното място и близките ми и да ме накара по-честичко да ходя там. Майка ми беше доста остаряла и едва креташе. Живееше сама. При едно отиване в началото на 1971 година ми се оплака, че не може повече сама. Не може да си сготви, да се опере, да стопли стаята си зимно време. В миналото се говореше, че на старини ще живее при сестра ми. Още повече, че и тя бе сама. Зетят, Петър, бе починал отдавна, дъщерите и не бяха при нея. Затова я попитах: "Защо не отидеш у сестра

ми?" "Не мога сине, не мога да ида у нея. С нея не мога да живея. Ние сме се сине скарали" - изплака тя. Срецах сестра ми, поговорих и с нея като и разказах и за срещата с майка ми. "Не можем, право ти е казала майка ми. Отношенията ни не са добри" - потвърди сестра ми. Не разпитвах нито едната, нито другата защо са стигнали до това положение. Причините може да са били дребни, но бяха отворили голяма пропаст между двете и не можеха да намерят мост да минат по него. Безполезно беше да ги убеждавам и склонявам. В себе си реших и казах на сестра ми: "Майка ми е "паднала" /не може да се самообслужва повече/ и тъй като вие двете не можете да се съберете, ще я взема при мене." "Вземи я брате!" - се съгласи сестра ми. "Няма да ми се сърдиш, нали?" - я попитах още веднъж, все пак. "Няма!" - отвърна спокойно.

На 21.XI.1971 година, майка ми си приготви най-необходимите за ежедневния живот неща и с Бояна я заведохме в Пловдив, у дома. Трябва да отбележа, че жена ми без всякакви уговорки и увъртания се съгласи да гледа майка ми. А това беше много важно. Защото ако се запънеш, хем нашия /моя и нейния/ живот щеше да се похаби, хем майка ми вместо на по-хубаво щеше да "падне" на по-лошо. От едно подобно поведение на Бояна можеха да произлязат хиляди неприятности. Слава Богу, тя прояви пълно благоразумие, търпение и мъдрост. Не случайно след това чичана Мария Йолгова ми каза един ден, оплаквайки се от нейната снаха /съпругата на сина ѝ Петър/: "Ни ще да ма гледа, Начкоооо! Катуга е от не знам какво си колянуга. Виж, твона жена е от Китипувън рот, ама гледа маке ти!"

Действително, за Павелско родът на съпругата ми минаваше за знатен. Един доста преуспял по онова време. И то по-конкретно - бащата на баща и - дядо Тольо, както му казвахме. Не зная как, но беше понатрупал доста пари и създад

стопанство - градини, ливади, мелница, дарак. Минаваше за голям чорбаджия, а след 9.IX.44 г, - за голям фашист. Макар че нямаше никакви фашистки прояви. Просто - заможен и трудолюбив човек. Този факт се отрази зле не само на неговите преки наследници, но и на мене, макар че никога не съм се съобразявал какво има дядо Тольо.

Майка ми бе доволна, не, а щастлива с Бояна. Бояна я гледаше като дете, с любов и уважение. Майка ми имаше тънък усет и остър ум и много добре долавяше това. Заявяваше го пред мене и навсякъде. Затова много хора, които имаха възможност да виждат по-отблизо нещата в нашето семейство изказваха почит и уважение към съпругата ми, а покрай нея - и на мене.

Баба Лика /майка ми/, прекарваше спокойно дните си в Пловдив някъде до началото на месец март. Тогава в Пловдив замирихва на пролет, а в Павелско е още зима, има сняг. Но тя вижда само това, което е пред нея и започва да напъва да върви в Павелско. Едва я удържахме до април. Впрочем, това съм го казвал в глава "Наследници на Янко и Неделя Хубенови."

Важното е това, че майка ми стана и повод и причина често да ходим в Павелско. Загълхналите чувства се възвърнаха, изстиналата обич към бащино огнище се стопли и съживи. Всяко отиване до там бе за нас един малък празник. Почнахме да споделяме с Бояна, че старините си май най-добре ще прекараме в Павелско. И то именно в моята стара родна къща, която не зная по какви подбуди, майка ми вече беше прехвърлила на мое име. Прехвърлянето бе минало и по съответния съдебен ред.

ПЧЕЛАРСТВО

След майка ми, пчеларството бе втората нишка, която ме потегли към Павелско. Пчелар станах през пролетта на 1972

година, след взимането на майка ми при нас. Правехме доста пътни разходи за отиване и връщане през лятото. Това ставаше почти всяка седмица. Мислех какво да направя, та едновременно с отиването ни там да покриваме по някакъв начин поне част от разходите. Бях на работа и ми предстояха още десет години. Значи трябва да е нещо, което може да се работи от време на време. Стигнах до извода, че това може да бъде само пчеларството. Пчеларството, за което преди това не исках и да чуя. Родителите на Бояна имаха пчели и често са се опитвали да ме "запалят," но не успявах. Понякога съм се включвал в работа, но механически, без мерак. Споделих с Бояна за идеята ми. Тя се зарадва и от своя страна споделила с майка си - баба Христина. Старата сякаш това и чакала - веднага ни даде пет кошера. Бояна сега твърди, че сме ги били заплатили. Няма значение! Започнах. През лятото ги закарах в Тъмраш, а през зимата 1972/1973 г., в Пловдив - на двора. През пролетта на 1973 година закарах кошерите в Павелско, в нашата градина, под плевнята и къщата. Мястото е много хубаво, с източно изложение. След обяд от запад се засенчва от постройките. Пчелите се развиха добре още пролетта. Извадихме само пет кг. мед, на който много се радвахме с Бояна. Цедихме го с центрофугата на Атанас Г. Семерджиев и го донесохме в малкото котле, в което навремето майка ми доеше кравата. Зимата на 1973/74 година изкараха на същото място. Когато през пролетта на 1974 година цъфна ябълката стана това, което никой пчелар не желае. Местността "Баня" не е далеч от нас, особено за пчелите - горе-долу един километър въздушно. Ябълковите насаждения там са няколко десетки, а може би и над сто декара. Случи се хубав, пълен цъфтеж, който предлага обилна паша на животинките. Летяха като луди натам - всички. Именно оттам дойде голямото зло. Нашите невежи агрономи чули, че се води борба срещу насекоми и гъбни

вредители в овощните градини, но не разбрали кога и как. Казаха на някой си тракторист да отиде да напръска. Дали отровата на работниците да подготвят разтвора. Трактористът отива и зарежда пръскачката на машината си. Самото пръскане в блока става от 10 до 16-17 часа. Точно когато всички пчели са по дърветата. И то не един ден - цяла седмица продължава това пръскане! Сякаш целта е да бъдат унищожени пчелите. Всеки ден на прелките и около кошерите, се нагрупваха стотици, хиляди умрели мухи /пчели./ А тези дето не са успели изобщо да се завърнат? Ужас! Семействата много наслабнаха. Ако ги оставях още няколко дни на това бедствие, можеше и да загинат! А не исках да стане това. Трябваше да ги спася. Тръгнах да търся място за евакуирането им. След двудневно обикаляне се спрях на това място, на Мината, където са и до днес. Само че в двора на Шалапатовата къща. Още на следващия ден ги закарах. Успокоих се, а пчелите бързо се съвзеха и дадоха добър медобер.

Можете ли да си представите какво означава да живееш в Пловдив, а да пчеларстваш в Павелско и то на 12 км. от него? Това означава през активния сезон - април-октомври, почти ежеседмично пътуване. Отначало беше доста трудно, понеже разполагахме само с един цял почивен ден - неделя. Когато обаче почивните дни станаха цели два - и събота и неделя, отиването до пчелите вече беше удоволствие. Имаш време да отидеш по-рано, та да можеш и да се завърнеш по-рано, да не се притесняваш и да не отсъстваш от работа. А смяната на екологичната обстановка, особено за Бояна, бе много благотворна. За мен пък бе благотворно самото - "ровене" на пчелите, занимаването с тях - преглеждане, подреждане, оправяне, хранене, слагане магазини, пак проверки, роене, центрофугиране на мед, лекуване, ограждане и т.н. и т.н. Забравях къде се намирам. Не се сещах, че съм прегладнял.

Забравях всичко, което до преди два часа ме е вълнувало и тормозило. Отлично средство за психическа отмора! Веднъж нагазиш ли в живота на пчелите, запознаеш ли се с "конституцията" на тяхната република, ти ставаш винаги неин почетен член. И като че ли това е най-голямата печалба от пчеларството. Особено като се има предвид, че се случват години, когато произведеният при нашите условия мед струва много по-скъпо от този, който се продава на пазара. Искам да кажа, че онзи, който се захваща с пчеларство, с разчет да печели много пари от този занаят, пчелар не може да стане. След три-четири години най-много продава кошерите или ги струпва /празни/ на камара.

Всеотдайният пчелар никога на губи. Най-напред, както казах, той е доволен от хобито. Всеотдайният пчелар прави всичко, което може и знае, за да е добре на пчелите и не може да няма, макар и минимални добиви. Медът е отлична храна и многопосочно лекарство. Нашият, родопски букетен мед, според мене е най-полезният. Не защото е наш, а защото е "букет" от всички нектародайни билки, дървета и храсти в гората и горските поляни, от крайпътните насаждения: подъбиче, мащерка, риган, здравец, детелина, салвия /бабушка/, шипка, люляк, акация, липа, явор, дива череша, ябълка, слива, дрян, дъбова мана и много други, особено тревисти и полу-храстови видове, срещащи се в изредените насаждения или по оголените места, та и по скалите. При използването на меда за лекарство на болен, ако детелината и подъбичето не помогнат, здравецът и липата може да направят нещо, ако и те не свършат работа, риганът и мащерката може да действат. Ами като се случи три-четири вида нектар да действат в една посока? Колко пари струва в такъв случай монофлорния /едноцветния/ мед? Който е събран само от липа или само от акация или слънчоглед, да речем.

Монофлорния мед може да е по-приятен на вкус в някои случаи, но в никакъв случай не е по-лечебен. Логиката е съвсем проста.

През последните десетина години поопознах по-добре живота на пчелите и почти всяка година получавам достатъчно мед, за да покрия направените разходи за тях и да имаме достатъчно мед за консумация "на корем" /кой колкото иска и може да яде./ За съжаление измежду членовете на моето семейство /смятам синовете и техните семейства,/ аз си оставам най-стабилния консуматор. Внуците понякога се мръщят, не налитат. И Бояна се въздържа. Като споменах Бояна искам да кажа, че тя също стана много добър пчелар и незаменим мой помощник и съветник по пчеларство. Струва ми се, че ако подложим павелските пчелари на изпит и Бояна едновременно с тях, тя ще ги сложи всички в джоба си.

Имам чувството, че докато притежавам от малко малко сили, ще се мъча да поддържам пчелите. Същевременно съм убеден, че ако прекратя консумацията на мед, здравословното ми състояние ще се влоши. Освен това, добива се и по малко восък.

За сега при нас най-голям проблем си остава акарът "Вароа Якобсони." Не се ли води ежегодно с него борба - биологична и химична, за три, най-много за четири години, пчелите напускат кошера. Отначало водех борба срещу него само с "Фенотиацин" /чрез пушене,/ а сега ползвам масово /през май и юни/ и строителната рамка. Винаги поддизмам с дървесинен гнилок. Той също действа неблагоприятно върху акарите.

СТРОИТЕЛСТВО

Дали по наследство или под влияние на други фактори, но строителството винаги ме е привличало. Както вече споменах, в Антон Ивановското ГС, имах доста сериозна дейност в това

отношение. Ех, не като пряк изпълнител, но като пряк отговорник, ръководител и пряк проектант в първия случай. Там не можех и да бъда пряк изпълнител, та нали бях директор? И все пак при добива на пясък от изветрели скали край пътя - кипир, взех участие и аз, та да не се ушендисват /да не кръшкат/ служителите ми. Тогава за малко щяхме да обърнем джипа на милицията. Пясъка добивахме чрез взривяване. Правехме дупки в изветрелата скала, зареждахме ги с взрив и с помощта на фитил и капсул ги възпламенявахме. Както при обикновените кариерни работи. Само че тук детонацията е много по-глуха и взривната вълна - по-слаба. За всеки случай бях наредил да се направи отцепление - Илия Павлов от към Куртлуджа, Черното - от към Кьошка. Черното обаче, по свое усмотрение решил, че от към Кьошка няма да дойде никой и не отишъл, хайлязинът му. Точно оттам се задава милиционерски джип с две-три служебни лица вътре. Започнахме да му махаме да не минава, та го спряхме точно срещу бомбата. Хубаво, че беше дълъг фитила, та остана време да му кажем да преминава бързо напред. Джипът се бе изтеглил едва 15-20 метра и бомбата изгрухтя и засипа пътя.

Втори път се сетих за строителството, когато се разделях с моя "любим" директор Борис Копчев. В един разговор моят колега Кръстьо Генов ми съобщи, че в Пловдивската Строителна организация имало възможност да си намеря работа. Изпитвали нужда от технически ръководители за обектите. Началникът на същата му бил познат и можел да ми ходатайства. Явихме се с Кръстьо при шефа на строителната организация и си направихме устата - за мене. Мисля, че се казваше Кърпачев този човек, от Розово - Пещерско. Кърпачев изглежда наистина имаше нужда от хора, реши да не ме изпуска и ми обеща - технически ръководител на обект в Хисаря. Уточнихме следващите процедури и си излязохме двамата.

След два дни занесох молба за назначаване. Хисар не бе по-зле от Търнава. Движеше се редовно мотриса от Пловдив, която сутрин отиваше и вечер се връщаше. Но когато му подадох молбата, Кърпачев не я взе веднага. Позакна нещо и обясни, че обстоятелствата се били изменили и той не бил известен, та сега се оказало, че в Хисар мястото било заето. Ако съм искал - в Карлово, там можело веднага. "Благодаря - му казах на глас, а в мене си довърших - че ми дадохте възможност да ви разбера каква сте стока, още в самото начало" - пуснах-молбата си в джоба и си излязох. Не е изключено, Кърпачев да бе взел "информация" от Копчев относно мойта кандидатура.

Първото ми самостоятелно строително изделие е пчеларската барака, която още ми служи отлично на Мината. Мисля, че обясних по-горе, че първата година кошерите сложих в двора на Шалапатовата къща. С негово съгласие. Пусна ни. Не защото е пръв братовчед на Бояна, а защото си направил една тънка сметка: "Ако може да ми пробута къщата - да ми я продаде де!" Не бяха минали още два месеца и започнаха да ми дотягат негови близки, съсобственици и неznam какви си, преминаващи оттам. Само заради тях реших да се махна от имението му. Огледах района, сега по-спокойно и се спрях на свободното място, непосредствено от северозападната страна на къщата му. Започнах подготовка. Отидох в Пещера при моя кумец - Георги Атанасов, който работеше в Топливо. Купих един кубик дюшеме. Ще правя подвижна барака. И я направих до края на зимата. Остана само да я закарам и монтирам. Бараката изработих в Пловдив, къщи - в избата. Точно в този момент ме срещна веднъж на улицата Шалапатов и ми изпя: "Братовчед, знаеш ли, че мястото, дето си оставил пчелите ще ми е нужно и ще трябва да ми го освободиш?" - и замълча малко. Изчаква да види реакцията ми. "Знам - му отвърнах - това го разбрах още през

лято. Подготвил съм се и най-късно до края на май ще ти освободя всичко." Остана като гръмнат! Успя само да произнесе: "Е, хубаво тогава" - изчерви се малко и се разделихме. На 1.V.1975 година закарах бараката с Костадин Тодорински, таксиметров шофьор в Пловдив. На място ми помогнаха свиневъдите от Хасково, бай Кольо и сина му Делчо. За един ден я монтирахме. За да забравят Шалапатовото място и да не обикалят около него и търсят кошерите си, ги вдигнах и ги закарах в Голяма ряка, край воденицата на дядо Тольо. След две-три седмици ги върнах обратно.

Шалапат, разбира се, изобщо не се сети за къщата си, поне пет-шест години.

Същинското строителство започна след пенсионирането ми. С Бояна сметнахме, че трябва да направим нещо в старата къща /Радинската/, че да може и през зимата да се живее в нея. След известни умувания решихме да отвършим една ниска стая в празното помещение под съществуващата голяма стая. "Голямата стая" беше стаята, в която съм израснал, в която навремето живееше цялото наше семейство. А празното помещение под нея тогава беше обор /ляв/ за мулето. "Само да стане топла стая! Друго няма да гледаме." - си говорехме двамата. Все пак ще трябва да има дюшеме, ще са нужни тухли, поне за подпиране на мястото на изгнилия чит /плетеница/ в средата на къщата. Не може също без вар, пясък и т.н. Започнах подготовка още през зимата на 1982/1983 година. Най-напред закупих, разковах и прибрах старо дюшеме от разваляните къщи по улица "Генерал Колев" и "Силистра" близо до нас в Пловдив. И тухли взех оттам, но купих и нови - бели четворки. Пролетта закарах материала и започнах.

Захванах с прозорчето. То беше една амбразура, която е имала за задача да пропуска по малко светлина, колкото да може да се вижда добичето вътре и яслата - пълна ли е със сено

или е празна. Умувах за отваряне на още едно прозорче, понеже и след ремонта, на мястото на съществуващото, пак не можеше да се постави много голям. Но имайки предвид, че основната цел е не много светлина, а топла стая реших да я оставя само с един. Още повече, че пробиването на каменна стена е трудно и опасно, а е вредно и за сградата. Разширение на съществуващия отвор направих нагоре - до таванския гредоред, надолу до първия кушак /дървен пояс в каменната зидария/ и в страни - на юг до стената на комина. На север почти не разширявах, тъй като старият отвор бе твърде близо до северната стена на къщата. Съобразявах се и с прозореца, който бях докарал от Пловдив /също от развалена къща/. На ширина ставаше добре, но бе дълъг. Добре че майстора, когато бе го правил го разделил на две неравни части, та можеше сполучливо да се скъси с около една трета като се отреже годната му част. Тази работа свърших самичък. Излезе сполучлива и ме насърчи.

Цялата преградна стена между бившите чичова и наша половина бе от плетеница – от земята до покрива. В етажа горе-долу още се държеше, макар и произдута на места. Но долу, между оборите, бе почти свършила: с големи дупки /отвори/, силно издута, с изгнили подпори и паянти. Невъзможно беше нито изкърпване, нито измазване. Трябваше да се махне и замени с нова, тухлена стена. По този начин ще се получи една хубава, равна стена за стаята и едновременно ще се подпре солидно конструкцията на плетеницата в етажа и целия покрив. Изобщо, ще стане едно укрепване в средата на къщата.

Но за да се постави на мястото на чичова нова стена, трябваше да отстраня първо самия чит, подпорите и паянтите, които го носеха и все пак подпираха донякъде къщата. Едно изчистване на същите, без взимане на необходимите предпазни мерки може да доведе до счупване на носещите греди в етажа и на тавана, до срутване на покрива. А върху него лежат тонове

каменни плочи. Опасно е! Затова първо подпях гредата от етажното дюшеме с две-три допълнителни подпори, които ми даваха възможност да работя при събарянето на чита, а щяха да подпират и при иззиждането на новата стена също без да пречат. Разчистих. Дойде времето за зидане. А не съм зидал никога. Само съм гледал. Беше неделен ден. Пристигна бе Ангел със семейството си. Когато му съобщих, че смятам да зидам, той прояви голям интерес и се включи най-активно в помощ на този мой пръв майсторлък. Наистина, не искаше той да бъде майсторът, но пое носенето на вар и тухли, а ми каза и някои теоретически постановки, които бе учил. Нали е завършил строителния институт в София. Поставих аз двете основни тухли /бели четворки/ в двата края на стената и опънах конеца по тях. Започнах да редя тухли по конеца. Редя и се вълнувам както не бях се вълнувал и на Държавен изпит преди 34 години за оня момент. Съединиха се тухлите. По същия начин започнах втория ред само че крайните тухли поставих с отвес. Опънах пак конеца, изкарах и него ред. До обяд изкарахме пет-шест реда и се вдигна стена близо 80 см. Не можех да ѝ се нарадвам. Та тя беше права, гладка, отвесна, сякаш беше я правил най-опитния майстор. Не сдържах радостта си и извиках на сина си: "Ще стане стената!" Действително, до вечерта стана - все така хубава. Накрая "набих" парчета и подпях здраво гредата от етажното дюшеме, на която лежат подпорите към тавана и покрива.

Каменните зидове на нашата бъдеща зимна стая също носеха доста сериозни дефекти - вдлъбнатини, издатини и наклон в една или в друга посока. Особено чувствителни те бяха в южната стена, която в горния си край бе 8-10 см. по-навътре от долния /наклон на вътре./ Опасност от падане почти не съществуваше. Стената бе дебела 60 см, като на замък, и бе издържала повече от сто години. Понесла бе и много

земетресения. Но не е естетично. Грозно е да оставиш в стаята си наклонена и неравна стена. Всички тези дефекти по каменните зидове заличих, като на няколко пъти направих попълване и подмазване с разтвори - циментов и варов, които ми оставаха от другаде. Тук ги оползотворяха. Крайният резултат бе идеално гладки и отвесни стени.

Дойде времето на южната стена на къщата. Въпреки че беше външна и тя цялата бе измайсторена от плетеница, също като вътрешните разпределителни. От вътрешните изключение правеше, както обясних, само наклонената южна стена, на новата ниска стая. Южната плетеница не бе в подобро състояние от главната разделителна, която вече бях сменил с тухлена. Напротив, по нея времето беше отворило такива дупки, че котките спокойно си влизаха и излизаха, а за плъховете и мишките - да не говорим. Именно тази стена ме караше да се замислям - да се захващам ли въобще с ремонт на тази къща, или да я събарям. Та тя е една от най-старите къщи в селото. Като нея да съществуват най-много още две-три и то почти необитаеми. Доказателство за нейната архаичност са "циганските" пирони, с които е строена. Дори и пантичките на прозорците бяха заковани с ръчно направени гвоздеи, от ковача. И понеже през онази епоха с ковашкия занаят са се занимавали предимно цигани, и пироните изработвани ръчно са наричали "цигански."

И нещо друго. Ребрата на покривната конструкция, които не са били ритловици както сега, а цели дялани греди, в долния край, където лягат на хоризонталната греда върху стената, не са били заковавани а са "връзвани" чрез засичане, та по този начин да са устойчиви и да не се плъзгат. Действително, притиснати от тежкия товар на каменните плочи на покрива, с векове не са мръднали. Само когато започнала да прониква дъждовната вода между плочите и да мокри ребрените греди, в мястото

на засичането процесът на загниване на дървесината протича най-активно. Това е тъй, защото между двете греди, долната от които е хоризонтална, водата трудно се оттича, не може бързо да изсъхва и в дървесината дълбоко прониква влага - обстоятелство, което стимулира гниенето.

Така. Предстоеше ми да решавам един от най-отговорните и най-опасните моменти при ремонта, който вече бях започнал. На този чит, въпреки неговата негодност, все още лежах два гредореда - на етаж и таванския. Все още ги носеше. За да се разруши и изхвърли бе необходимо преди всичко да се подпрат и укрепят предварително гредите на двата гредореда. Защото не се ли направи това, с отстраняването на конструкцията на чита и по-конкретно на онези две хоризонтални греди, върху които лежат гредоредите, двата гредореда, заедно с покрива и плочите му, ще се сгромоляшат изведнъж, като капан. Започнах предварително укрепване на въпросните гредореди. Близко два дни се занимавах с това. Сам. Не исках да викам Бояна да ми помага. Тя нямаше никаква вина в моите решения и действия. Ако станеше нещо, нека само аз си плащам греховете. Тя, горката, ако знаеше на какъв риск се излагам, сигурно щеше да се опита да ме спре. Приключи този крепеж. Започна разчистването на чита. Но и то не бе много проста работа. Дървената му конструкция, както обясних, бе свързана с гредоредите. Налагаше се чукане, действие с лостове и т.н. Обстоятелство, което може да доведе до неефективност на крепежа. За щастие, последният издържа. Беше открит фронт за зидаването. Това вече ми беше позната операция, но изискваше много труд и време. Току-що бях започнал да наливаам бутобетона в основата и пристигна Наско със семейството си. За повече време. Искаше ми се да го използвам да помогне. Карах го да ми носи камъни, разтвори, тухли и да приготвя разтворите. Това не беше малко, но като

започнах да работя с малките /единичните/ тухли, той бързо се справяше и започваше да скучае и да протестира, че губи напразно времето, си. Принудих се да го включа в самото зидане. Бяхме вече на етажа. Обясних му теорията и му дадох отвес и една мистрия. На единия край работя аз, на другия - той. Опъваме конец, редим тухли и т.н. Върви, расте бързо стената. Гледам от страни - стената права, отвесна, хваща око. Като слязохме за обяд, погледнах отдолу - дълги отвесни непрекъснати линии в неговата част. Редил е тухлите, без да спазва правилото а не се допуска /отвесна/ фуга върху фуга! Бях му изпял и това, но той кое да запомни по-напред? Вината беше моя, че не проверих по-навреме. "Ще я събаряш ле сега?" - ме запита обезпокоен той, като му казах какво е направил. Не я развалих тази зидария, но я довърших нагоре аз. Прекъснах фугите. Не е опасно. Независимо от направеният пропуск, който не е само негов, неговата помощ се почувства. Но си замина. Довърших сам стената. Заклиних я накрая с парчета, както онази на ниската стая и беше вече готова да поеме ролята си. И двата гредореда бяха "стъпили" на нея. Трябваше само да демонтирам крепежа. Ами ако новата стена се окаже дефектна и не издържи на внезапния натиск на товара? Примката в такъв случай би била много по-опасна и по-коварна, отколкото при извършване на крепенето, защото сега има и огромна маса тухли. Свалях подпорите една по една, от горе надолу и ми се струваше, че се намирам на фронта: врагът се е стаил оттатък телената мрежа, а аз режа телове и навлизам в непознатата и опасна негова територия. Слава Богу! Не мръдна нито стената, нито гредите. Все едно че бяха стояли години върху тази стена.

Успешното завършване на южната стена ми даде още по-голям импулс за по-нататъшна работа. В предварителните ми фантазьорски планове бях определил място и за баня. Нея трябваше да оформя в чичовата изба. Нещо като продължение

на нашето салонче /подслона./ Вратата към банята трябваше да се отваря от към същото салонче.

Работата по изграждането на банята започнах без всякакъв страх и съмнение. Та това беше нищо, спрямо двете стени, които бях иззидал с помощта на подпори. Удълбах малко пода на бъдещата баня, очертах и изкопах основите. В момента пак беше дошъл някой от синовете, май че беше Ангел. Изградихме я без каквито и да било затруднения.

Есента настъпваше, а ми се щеше да измажа ново изграденото през това лято. Излязох да търся мазачи. Поне за стаята. Срегнах се с по-възрастни съселяни, с които добре се познавахме, разказах им мерациите си и ги запитах какви са възможностите да се намери мазач в Павелско. "Борис Макаков" - ми съобщи без колебание един. Да, но аз вече бях говорил с него. Отказа. Каза, че не може вече да работи. Имал кръвно, и иначе не бил добре. Нямам ни сили, ни желание за работа. Налагаше се да намеря друга възможност. "Има още един, но той е всеки ден пиян и само ще се ядосваш с него без да ти свърши работа" - се обади друг. "За кого все пак става дума?" - се заинтересувах. "Марин Макаков, човалановия зет" - ми обясниха. Най-сетне се обади Атанас Тошев /Бог да го прости!/: "Само турците ще държиш! Ако те не ти свършат работа, няма кой друг" - заяви той, уверен напълно в това, което казва. Познавах го, беше добродушен и сериозен човек. Намерих турците. Това бяха работници от Кърджалийско, известни тогава като турци. Преди години тези хора се срещаха навсякъде, където се строяха пътища, особено в горските стопанства. Сега се бяха преквалифицирали във високото строителство - сградите. В момент работеха към една допълнителна постройка /столова/, към училището, а в събота и неделя предимно, работеха "частно." Разказах и на тях защо ги търся. След като чу всичко, старшията им ми рече: "Сега

след девети ще си ходим в отпуск по двайсетина дни. Като се върнем, сме обещали на едни хора. Щом оправим тях, тогава ще дойдем на тебе. Ти пак ще ни потърсиш!"

Върнах се вкъщи отчаян. Бяхме в началото на септември. Двадесет дни отпуск след Девети, значи до края на месеца. Поне две седмици за онзи, дето са му обещали - средата на октомври. Докато ги срещна отново, докато дойдат - в най-добрия случай в края на октомври, началото на ноември. Трудна работа. Далечна. Понякога зимата си показва лицето през ноември тук. Току рекли: "Нека остане за пролет!" Можеш ли да ги задължиш? Не. Какво да правя? Да ходя другаде да търся/? Да доведе майстор тук, трябва квартира да му стягам и ядене да му осигурявам и т.н. То ако намеря веднага защо да не го направя това, ами ако не намеря? Само губене на време. Па по едно време нещо току се обади в мене, пак отвътре: "Ами ти драги, защо не се опиташ сам да си свършиш тази работа? Нали виждаш колко е запъната хавата?" А един друг, малко по-басов глас, от срещната страна му възрази: "Ти си луд! Кога е пипал той мазилка? Ами ако не успее? Да не мислиш, че това е като зидането?" „Че защо да не опита, - се обади пак тенорчето. - За един месец, на корем да лази една стая всякак ще измаже! Не е ли тъй?" "Да ама ако изобщо потръгне работата" - настоя пак на своето басът. Оставих двата гласа да спорят докато кандисат. Слушах най-внимателно доводите и на единия и на другия. Накрая, тенорчето ме спечели. Казах на баса да се прибира и започнах да стягам мистрии, мастари, пердашки и маламашки. Впрочем, мистрия си имах, но другите неща си ги направих аз, собственоръчно. Когато Бояна разбра, че започвам ме погледна с изненада и недоверие. Не можеше да си представи мене като мазач.

Наковах летвите на тавана. Намазах ги с чоп. Но да нямаш нито опит, нито теоретическа подготовка и да правиш нещо,

значи да се луташ, да търсиш, да се мъчиш. Страхувах се да не пада мазилката от летвите, та правех разтвора много гъст. А такъв разтвор се маже трудно. Изморява те бързо - не спори. Започнах да разреждам разтвора, докато намерих оптималната гъстотата. За два-три дни таванът бе измазан с чоп. Започнах стените с хоросан. След работата на тавана, тук ми се видя много по-леко. Затрудняваше ме това, че стените бяха все още неравни. Въпреки предварителните попълвания, на места се налагаше да се прави дебела мазилка, а тя не стои - движи се, пада. Докато разбере, че трябва постепенно да запълвам дълбоките места, а не наведнъж, доста време и труд загубих. За около две седмици стените бяха измазани и четирите. Остана тавана, с хоросан. Не беше дошъл още края на септември и стаята бе измазана. Имах още време подходящо за работа. Очакваше се октомври да не бъде студен. Макар и с много труд, резултатът който постигнах в стаята ме стимулираше за по-нататъшни действия. Най-важното беше, че мога. С течение на времето, с по-нататъшния опит, ще се усъвършенствам все повече и повече. За всеки случай, тенорчето от вътре пак се обади: "Помниш ли какво ти казвах в началото на септември? Нима още се съмняваш? Напред и само напред. Не виждаш ли, че можеш?" Облякох пак мазаческите одежди. Трябваше да се измажат южната стена от вътре - цялата, долното салонче /подслона/, банята. Много работа за един начинаещ, самоук мазач. А не се знае дали утре няма да се влоши времето. Иди работи тогава, ако можеш. Трябваше да се бърза, с оглед до края на октомври да приключа с тези мазилки. Работех трескаво по цял ден. Борех се насила срещу умората. За да печеля малко от малко време пък и труд, ангажирах и Бояна. Накарах я да ми носи вар, а понякога и да приготвя разтвора. Ако за мене мазилката беше трудна работа, онова, на което аз я карах, за нея беше адски трудно. Нямахме ни опит, ни похват към тези

работи. Но се мъчеше, напъваше, въпреки че много ѝ тежи. За общото благо! Не я разбирах добре тогава. Мъчех нея, мъчех и себе си. Народната поговорка обаче, казва: Без мъка няма сполука. Много е мъдра тази поговорка. Не може да не е мъдра, щом я е казал народът. До края на месец октомври 1983 година планът за предвидените ремонтни работи, бе далеч преизпълнен.

Преди започване на мазилката, положих електрическата инсталация и вкарах водата вкъщи. През ноември прикачихме тока. При изкопаване траншеята за водопроводните тръби помогна и Наско.

Електрическата инсталация изработи елтехника към "Цеха" - Ангел Стоянов Петканов. Нарязването на водопроводните тръби и навързването им, т.е. монтажа на водопроводната инсталация, направихме с Иван Щинов. Той има винторезна дъска. Монтажа и свързването на тоалетното казанче, на тоалетното гърне и цялата обратна водопроводна мрежа /мръсни води/, направих сам.

През 1984 година, ремонтните работи продължиха. Още през месец март се захванах със стълбата от подслона до потончето /горното салонче/. Старата стълба бе изгнила, разкривена. Слизането и качването по нея ставаше трудно и със страх. Скърцаше, сякаш искаше да предупреди, че всяка минута може да рухне. Избрах най-подходящия материал - греди и дъски, които имах, мерих, рязах, ковах и за десетина дни стана чудна стълба. Пак дървена, но нова и с парапет за хващане. Оградните дъски на салончето, над стълбата, смених с декоративна ограда от обелени чер борови угнетени и "изкарани" стъбълца. Закърпих и загладих дюшемето на потона и бате Ангеловата стая.

Миналата година, като почивах на обяд в леглото си в голямата стая, нещо хладно, падащо по лицето ми, ме събуди.

Бе завалял дъжд. Покривът бил толкова разбит, че съвсем бързо го пропусна и през цепнатините на тавана закапа върху лицето ми. "Що за жилище е това, щом в леглото ти вали!" - зароптах аз срещу себе си и реших, на всяка цена да оправя този негоден покрив.

Затова, главната цел за предстоящото лято бе смяната на покрива и доизкусуряване на етажa в чичовата половина. Най-напред покрива! Тази работа обаче не може да се върши през всяко време. Да разкриеш къща ами ако завали силен или продължителен дъжд? Реших да изчакам "сухо време." Знае се, че при нас месец юни е най-дъждовен. Значи, разкриване не по-рано от Петровден /12.VII./ Дотогава има с какво да се занимавам. Първо изкопах септична яма и закарах обратните води там. После купих много найлон и приготвих покривало, на което разчитах в случай на дъждове. Найлоновите платна бяха широки пет метра и много дълги. Отрязах две платна с дължина, достатъчна да покрие цялата къща, от източната стреха, до западната. Двата им края /изток и запад/, заковах на тънки ритловици, дълги също пет метра. Понеже къщата бе дълга около осем метра, бяха необходими две такива платна, които да се застъпват едно върху друго в посока от север на юг. Необходимата ми ламарина, с която мислех да завия новия покрив, беше вече на двора. Не можах да намеря тикли. Бай Стефан Батинков каза, че ще му трябват за плевнята. Борис Макаков не ме извика, когато развалял неговата, както бе обещал и т.н. Керемиди не намерих. Щях да взема от Гена Петровска само 1000 броя но те бяха толкова лоши /избрани, останали след покриването на тяхната нова къща,/ че се отказах и ги свалих от камиона, преди още да натоваря всичките. Намерих решение в ламарината. Бях обмислил как ще я работя. Шестдесет листа, с размери един на два метра, лежаха на двора и чакаха. Взех ножица от Иван Щинов. Сковах станок за

свиване и започнах предварително да обработвам онези листове, за които това бе възможно. Това бяха предимно цели листове - вътрешни, а не периферни или парчета. Край комините и т.н. Към средата на юни бях готов, но дъждовете още не спираха. Към края на месеца времето се оправи. Огря хубаво лятно слънце, обещаващо, че скоро няма да завали. Защо да чакам 12 юли, това са още две седмици? На 28 юни започнах разкриването. Пак сам. Всички тикли спусках по предварително приготвен улей от ритловици и дъски, от северната страна на къщата. Там беше най-удобно за складирането им. Но тиклите трябваше да се отстраняват, след като паднат на земята. Защото следващата ще се удари върху предшествашите и ще станат всички на сол. Помолих Бояна да ги отстранява, нямаше кой друг. Съгласи се. И не само, че ги отстраняваше, но ги и пренасяше, до мястото на складирането им за по-дълго време. За два дни я разкрих. Захванах демонтажа на дървената част от покривната конструкция. Гнилото хвърлях долу, а здравето оставях горе, настрана, за да го използвам за новия покрив. И това свърших добре. Един ден край мене мина Димитър Шопаров - строител бригадир, зет на съсед, та и той бе станал съсед. С недоумение ме гледаше и кимаше с глава, сякаш искаше да каже: "Какво си започнал бе, ти как я мислиш тая работа? Това не е за всяка уста лъжица!" - и без да продума /и без туй нямаше да го чуя, бях високо/ отмина нагоре. Отговорна и трудна работа наистина предстоеше от тук нататък. Да направиш покрив. Та той е най-трудната работа на една къща. Никога не съм работил такова нещо, а няма и с кого да се съветвам, нито има кой да ми помогне. Да държиш, да подпираш, да слагаш и друга греда отгоре, да отвесиращ и да ковеш. Сам! И най-опитният майстор не го прави сам. Бояна не можеше да ми помогне с нищо, по простата причина, че не можеше да се качи на покрива. Поставих първо двете

междинни била, които трябваше да подпират ребрата-ритловици някъде по средата им. Бях започнал да вдигам главното било и дойде, доколкото си спомням, Наско. С негова помощ по-бързо го направих. Но той бързо си замина. Ребрата започнах да редя сам. След ребрата следваше коването на хастара. Започнах от източната страна. Точно привършвах хастара и предстоеше коването на ламарините, пристигна Ангел. Тук той ми оказа голяма помощ. По начина, по който бях започнал тогава, беше невъзможно да свърша тази работа сам. Двамата нагласяхме листа, после аз го крепях, а той ковеше пироните. Наложиха се някои дребни прекроявания на отделни листове, понеже се оказа, че постройката не е правоъгълна, а има форма на паралелограм. Ангел ми помогна и на част от западната страна, след което сам довърших в южната част и "връзването" на самото било. На 11.VIII.1984 година, покривът бе готов. На 12 завала проливен дъжд, сякаш да го подложи на изпитание. Обикалях по тавана да видя къде е прокапало, но навсякъде... беше сухо.

За найлоновите покривала ли? Използвах ги, разбира се. Много не валя, но много често ги опъвах. Често бях подплашван - и от времето и от метеоролозите. Последните винаги се презастраховат. Щом кажеха, че е възможно на места да превали, опъвах шатрите. След като завали е късно вече. Не можеш да се качиш и да опъваш огромен найлон - от една страна вали, от друга - мрак. Без да работиш, не можеш да се движиш горе. Не допуснах наводнение въпреки преваляванията на три-четири пъти. В това отношение най-паметен ми остана онзи ден, в който преди дъжда излезе силен вятър, който наскоро се превърна в буря. "Наду" найлоновите платна и започна да повдига саръците. Саръците бяха завързани за къщата, но едната връзка се скъса и саръка се изправи, вятърът го пречупи на две и отметна платното

нататък. И откри тавана. Благодарение все пак, че беше през деня и бурята отмина, преди да завали силно, та успех навреме да оправя разваленото.

Вече имах здрав и сигурен покрив. Можех спокойно да продължа довършителните работи вътре. Предстоеше затварянето на чичовия вход /от към западната страна/ и присъединяване на салончето на този вход към малката /бате Ангеловата/ стая. Тази промяна имах предвид още при извършването на реконструкцията на покрива и се съобразявах с нея при поставянето на носещите греди и на поповете. Сега оставаше само да изчистя излишното, да зазидам вратата и да пробия дупка за тръбите на печката към чичовата стая. Това свърших пак сам, без особени затруднения. Есента още не беше пратила предизвестие. Разполагах с достатъчно време за измазване на разширената стаичка горе, в югозападния ъгъл. Най-слънчевата и най-хигиеничната стая. И това направих. Още имах сили. Заех се да измажа и горното салонче, така че като влезеш от външната врата на къщата, като се качиш по стълбището и преминеш през горното салонче, да не виждаш никъде неизмазано, неподновено. Това не беше въпрос само на естетика, а и на удобство. И с измазването на стените, особено на външните и на тавана, се затваряха здраво всички пукнатини и резки. Къщата ставаше по-топла. А това е от много голямо значение през зимата.

Така оползотворих лятото през 1984 година и се приготвих за зимна почивка.

Строителния сезон на 1985 година, посветих изцяло на Ангеловата вила.

Някога под "Мегдана" /Батковица/, в така наречената местност "Герчовица", родителите на Бояна бяха наследили част от дядо Тольовата нива, която най-често засявах с люцерна. След напускането на Павелско, те бяха поизтървали краищата

и не знаеха в какво състояние се намира този имот в правно /юридическо/ отношение. При едно посещение на баба Христина в Павелско /дядо Начо отдавна беше починал/, разбрала, че нивата е станала парцел /строително петно/ и включена в регулацията на селото. Водеше се на нейно име. Ето ти проблем! Защо и е? И какво да го прави? А го има. В крайна сметка, решила да го даде на дъщеря си /на Бояна/. Но ние вече си имахме и къща и вила. Не става - законът не позволява. Тогава измъдрят с Бояна становището да се даде /подари/ на Ангел, на сина ни. Следват съдебни процедури и формалности, в крайна сметка на което Ангел се оказва съвсем неочаквано, с парцел в Павелско. От бабата, проблемът скочи на Ангеловата глава /а по-късно и на моята/. По едно време бе решил да го продаде и с парите да си купи кола. Не се съгласила Нина, съпругата му. "Парцел в Павелско - ценно нещо е туй. Как тъй ще го заносаш? Лесно ще го продадеш, но не можеш го купи после!" И така, макар и в последния момент, се разминало.

След разговори, обсъждания, предложения и отхвърления, със шушу-мушу, в което не останала настрана и баба Бояна, се взело решение на този парцел да се построи вила. На Ангел и Нина, разбира се. Дали съм знаел аз? Не всичко, естествено. Нямах време, нали ремонтирах усилено старата къща. Само ме беше попитала баба Бояна, дали бих помогнал на Ангел с труд, ако започне строеж на вила. Не е трудно да се отгатне отговорът ми, още повече, че в основни линии вече бях приключил ремонта на нашата къща и спокойно можех да живея в нея. С други думи казано обещах, че ще помогна.

Зимата на 1984/1985 година бе използвана най-рационално за набавяне всякакви строителни материали от къщите, които продължаваха да бъдат събаряни в нашия квартал. Събрахме сума дъшеме, греди, летви, тухли, дограма и други. Тухлите бяха извозени направо на парцела, а дограмата

и дюшето прибрахме в нашите неизползваеми гаражи в Пловдив.

На Първи май 1985 година Ангел направи първата копка за основите на избата. Отначало го наблюдавах. После взех да се включвам по малко - да изхвърлям изкопаната пръст и т.н. Докато взех да копая и изхвърлям земните маси наравно с него.

Изкопите бяха вече готови. Планчето беше в ръцете ни, материалите - до нас. Оставаше само да се започне строежът. Как? Кой? Кога? Въпроси, които чакаха своето неотложно решение. Ангел беше човекът, който трябваше да ги реши. Той беше "инвеститорът". Аз бях в помощ там, работник. Но в същото време, той беше на работа. Можеше да идва само в почивните дни. Какво може да се направи за един-два дни през седмицата, като в това време се включва и пътуването от Пловдив до Павелско и обратно. В крайна сметка приехме такъв вариант. През седмицата аз да направя кофража за бутобетона на основите, а в неделя когато пристигне Ангел, да положим бутото. Така и стана, но не за една седмица. Бутобетонът трябваше да стигне до ниво първи етаж. А това от долната страна е над два метра. Необходими бяха три-четири седмици, три-четири покачвания на кофража като пълзящ. Изляха се основите. Хубави станаха. Нямаха поне външни видими дефекти и недостатъци. По същия начин процедирахме и за плочата на първия етаж. Аз приготвям кофража, а в един уречен ден наливаме плочата. И това мина благополучно. Обектът заприлича на строителен. Следваше зидарията. Вече се смятах за майстор в нея – две стени и половина бях изградил и то при обстоятелства с повишена трудност. Това наистина беше така, но тук се прояви друг проблем, който много ме изтормози. Ангел превозваше тухлите с едно шофьорче, което можеше само нощем да върши това. След като се стъмни, двамата натоварваха камиона и

тръгваха за Павелско. Не беше самосвал, а с каросерия. Като отидат там и започнат да разтоварят не свалят тухлите една по една и не ги оставят кротко на купа, ами и двамата хвърлят от камиона върху грамадата без да му мислят за последствията. Бързат юнаците! По това време ние с Бояна бяхме в Пловдив. Един ден Ангел ми рече да отида и подреда малко тухлите, че са позадръстили пътя. Като започнах да ги реда, какво да видя? Тук-там останала здрава тухла. Повечето бяха разполовени на две, а някои бяха надробени и по на ситно. Ето, с тия тухли трябваше аз да зидам и да се представям пред света. Да работиш с такива парчета, при това сам да си и майстор и общ работник, е мудна и неприятна работа - тормоз. Ако при зидане със здрава тухла е необходимо внимание един път, при работа с парчета и вниманието и търпението ти трябва да са пет пъти по-големи. Разходът на труд, време и нерви също се умножава в петорен размер. Строежът вървеше добре, стените ставаха, въпреки всичко здрави, но много бавно - пълзеше. Това ме гнетеше и психически. В събота и неделя малко живнуваше, когато пристигаше Ангел. Пренасяше ми вар, тухли, прислужваше бързо. Аз само зидах. Мръдваше малко по-чувствително. Натискаше се и той да зида. Пусках го от време на време. Но много бързаше, не спазваше изискванията. А се качвахме нагоре, беше опасно и трудно поправимо, ако сгрешеше. Спрях го.

Освен строшените тухли, много неспокойни часове ми причини и витата стълба. През живота си бях направил само една права дървена стълба /на старата къща/, а сега трябваше да измайсторя бетонна, и то вита. Ха сега де! Мерих, чертах, пресмятах. Размерях на "терена." След това кроих, ковах. Уж стана, а аз все не вярвам и ми се струва, че кофражът не е в ред. Пристига Ангел в неделя, видя го и рече: "Ще наливаме"

"Дали ще стане Ангеле?" "Ще стане." Наляхме и стана. Идете да я видите, ако искате. Чудна е.

Със значителни трудности, по-скоро със значителна трудоемкост бе съпроводено иззиждането на камината. Още от основите, от буто-бетона. Но Ангел държеше да има камина.

Строежа зазимихме през ноември, с брата на Бояна - Кольо. Ангел беше на курсове по френски език, приготвяше се за излизане в чужбина.

През 1986 година трябваше да продължи строителството на Ангеловата вила и да се покрие. Първата строителна операция, която следваше да направим, бе изливането на плочата за втория етаж. Поръчахме пясък. Иван Борисов Макаков докара един камион. Бояна поръча чакъл на Апостол Илиев Марудов. И той докара. Когато обаче един ден проверих качеството им, както пясъка, тъй и чакъла се оказаха силно замърсени с кал. Не промивани. На Макаков бях вече платил. На Марудов не дадох нито лев. Вместо да ми направят услугата и двамата такава работа ми отвориха, че стойността на курсовете им в никакъв случай не можеха да ме обезщетят. И това при положение, че забелязах мръсотията им. Ами ако им бях се доверил? Значи трябваше да направя плоча от чакъл, пясък, цимент и... кал. Такава плоча е в състояние да донесе и най-неприятната изненада и да нанесе щети или причини нещастия, които биха имали далеч по-голяма стойност от техните печалбарски курсове. Пролетта настъпваше. Можеше да се работи, но замърсеният материал спъваше работата. Да беше нещо, което можеше лесно да се хвърли и изчисти, не бих се поколебал. По-лесно беше да се доставят нови и чисти, отколкото да се занимава човек с почистването им. Но изхвърлянето им беше също твърде трудоемко. Затуй предприех варианта - почистване чрез измиване на място. Две седмици краката ми киснаха през април във вода - една за

пясъка и една за чакъла. Срам ме беше от съседите, като ме гледат как ги мия. Мислех си, че ме съжаляват, а то? Знаете ли, намериха се такива, които ми завидяха. Да! Завидяха ми за това, че харча много вода за миене на пясък и чакъл. Не че нямаше вода. През месец април вода колкото щеш. Ей тъй, просто завист човешка, завист на павелското простолудие. Този факт от една страна ме ядоса, от друга ме успокои малко - все пак не бях се мокрил напразно, предизвиках завистта на някои.

След като бяха готови пясъкът и чакълът, пристъпих към направата на кофража за плочата. През месец май събрахме бригада и я наляхме. Отзоваха се хората, които бяхме поканили. Особено отзивчиви се оказаха двамата Ангеловци - Пашев /баджанака/ и Биков /Гъльо./ Те взеха участие на първата плоча, дойдоха и сега, а присъстваха по-късно и при наливането на поясите, колоните и гредите след завършването зидарията на втория етаж.

След наливането на плочата последва зидарията на втория етаж. Вече позната и изпечена манипулация. При това натрошените тухли намаляха. На разположение имах и нови, дори и малко червени четворки. Работеше се по-леко. Но без проблеми няма нито една работа. Сега възникналия проблем бе от особен характер, субективен. Зидарията приближаваше някъде към средата на стената, когато... „Ангел събщи, че има заповед да заминава за Алжир. Нали зимска завърши курсовете по френски. Ето ти ново "двадесет и пет!" Да го спираме - нито можехме, нито бе уместно. Впрочем, ако питаха мене, аз не бих му разрешил да си троши главата по чуждия свят. Обаче никой не ме пита. Само се обади, че еди кога си трябва да замине, необходимо му е време да се подготви за пътуването, поради което не може да дойде повече в Павелско. "Здраве да е!" - си рекох и не изпуснах чука и мистрията.

Изпратиха го на Аерогара София и се върнаха. Казах на баба Бояна да си плюе на ръцете, че работа я чака. Ангел го няма вече, а вилата трябва да се покрие. Прие сиромашката, имаше реална оценка към ситуацията. Стегнахме се и двамата и слисахме работата. Ежедневно беше при мене. Бърка разтвор, носи го до където може. Свободна ли е, носи и тухли. По малко, но носи. Целта ни беше аз да губя по-малко време, колкото може, за не майсторска работа. Това обстоятелство тя осъзна много добре и много ми помогна. Иззидах стените до край. Тухлите точно стигнаха. Свикахме пак малка бригада. Наляхме поясите, гредите и колоните. Целият кофраж за вилата мина през ръцете ми. Кофраж за колона правех за пръв път. Преди самото наливане мина Иван Щинов, просто да погледне какво работим. Не бях го викал този път, за разлика от много други. Посочих му кофража на колоната - там се съмнявах. Той предложи да направя допълнителни обръчи, с дъсчици заковани с тясната страна към кофража. Така поясите, стягащи кофража, са по-яки. Имаше право. Предложението бе логично. Изпълних го. За десетина минути, докато се приготвяше бетона, приковах новите пояси. Наливането излезе съвсем сполучливо, ако не се смята не доброто набиване и уплътняване на места. Но това не е опасен дефект.

Преминах към направа на покривната конструкция. Също позната вече манипулация. Направих една стълбичка и Бояна се качваше да ми помага. Купих от Кирил Христов, от Пловдив, малко греди, които му бяха останали. Същите ми свършиха много хубава работа. Стана чудесен гредоред. При това бях го вързал със жезла за бетонния пояс срещу ветрени бури, тъй като ламаринения покрив е лек. Иззидах и комините доколкото може от гредореда, а след наковаването на ребрата, ги довърших нацяло. При зидането им ползвах дъсчен шаблон, отвесирам. Стегнах и чатмата /същинската покривна

конструкция - била, ребра, попове и др./ Оставаше да се кове хастара и ламарината след него. За хастар имах малко дъски /старо дюшеме./ Необходими бяха още. Бояна отиде в Чепеларе, в ДИП-а и поръча капаци. Докато пристигнат капациите, ползвах старото дюшеме в източната част на покрива. Оттам започнах. Тъй като Ангел го нямаше, трябваше да намеря начин да мога сам да се справям със заковаването на ламарините, особено на най-долните редове. Измислих тези ламарини да бъдат тесни - листът цепнат на две по дължината му. След като се направят огъванията, остава ширина доколкото помня 38 см. При тази ширина човек може спокойно да стигне и с ръката и с окото си всяка точка на листа, при нагласяването и заковаването му. Тази идея, това хрумване, ме спаси. Облекчи ме много също и хрумването, да не кова наведнъж целия хастар, а по малко - толкова, колкото е нужен само за заковаване на редът листове, които се коват в момента. Стъпилият на тавана и опрял се на корема си майстор работи много по-спокойно и по-резултатно, отколкото ако е накован предварително целия хастар. В такива случаи трябва да стои от страната на листа или да се "беси" с главата надолу върху накования широк хастарлък. Вярно, Бояна беше покрай мене и помагаше с каквото може, но ако не бях приложил тези две изобретения, не можехме да направим покрива.

Вилата бе покрита преди падането на снега.

Бях заел ясно становище, през 1987 година да не предприемам никакво голямо мероприятие. Чувствах се изморен от ремонта на къщата и от строежа на вилата. Освен това съществуваха някои по-дребни, по належачи работи, които трябваше да бъдат свършени. Каменното зидче в горния край на градината, което десетилетия, а може би и цял век бе подпирало онази междинна ивица земя между двора и градината където на времето беше торището, се беше

изгърбушило. Не искаше повече да служи. Рано пролетта, преди разкопаването и засяването на градината се захв с него. Всички камъни които бяха останали в основата му ги извадих и отстраних. Почистих самата основа до здраво и го изградих. Груба и много тежка работа. Добре, че не беше в големи размери. Надявам се да върши работа поне 30-40 години.

Веднага след този зид се пренесох на Ангеловата вила. Демонтирах външната стълба-мост, по която качвахме бетона и други материали. Едно оставяне през лятото на дъжда и слънцето, би означавало похабяване на дървесината, от която бе направена. А не биваше да се допусне това.

Със стълбата се справих сравнително бързо и не много трудно. Тук повече ме затрудни и забави ограждането на парцела. От останалите дъбови подпори за кофражите приготвих колове. Купих две рула бодлива тел от Иван Щинов, останали му от някога. Имах пирони и инструмент, имах и малко опит - от пчелина. Липсваше ми само едно - другият човек. Приготвяне и забиване на коловете, приковаване на паянтите-подпори към тях, правех горе-долу без големи затруднения. Но дойдеше ли ред да се опъва и кове тела, напрежението се покачваше веднага с няколко градуса. Да опъваш бодлива тел, да я държиш опъната и да я ковеш същевременно сам, е много трудна и неприятна работа. Може и да нареже ръцете ти. Служех си с разни лостчета, вкарвах в действие и ръце и крака та дори и цялото тяло, докато забия пилона и фиксирам опънатата тел. Няколко дни продължи това заграждане ала не успях да свържа двата края на оградата. В северната част на долната /западната/ страна съседът Любен, бе заградил своя парцел с кокоша мрежа. Нямах намерение да възразявам срещу тази ограда и считах, че в този сектор нямам работа. Предвиждах свързване с кокошата мрежа. До нея планирах и подготвих материали. За мое голямо учудване

и изненада обаче, когато наближих оградата на Любчо, той взе, че я демонтира. Мотивира се с намерението и желанието си да няма на това място ограда между нас, че му се виждало грозно. "Ама ще се сърдиш ли, ако на същото място продължа оградата с бодлива тел?" - го запитах съвсем естествено аз. "Няма" - отговори ми лаконично съседът ни. Колове и тел можех да подготвя - намираха се, но времето бе много напреднало, тревата растеше. Не биваше да я мачкам повече. Нямах и психологическа нагласа да работя непредвидената част на съоръжението. Бях се и поизморил, а имах и други задачи.

Оградата остана несвързана.

Покрива на плевнята, откак съм се пенсионирал ремонтирах текущо, всяка година. Качвам се есента, запушвам някак капките, прекарвам зимата. Идущата есен - пак на тиклите. И този покрив се бе разкапал. Нужен беше малко по-сериозен ремонт или както казват нашенци - "претърсване". Това претърсване отлагах, понеже нямах необходимите плочи за целта. След смяната на покрива на къщата от тикли на ламарина, всички здрави плочи сега ми бяха на разположение, можех спокойно да си опитам шансовете. И на този фронт. Качих се. Разкрих първо източната страна - най-далечната. Изгнилите и негодни плочи хвърлих на земята. Годните складирах на купчина на място - горе. При новото нареждане употребих първо запазените горе здрави плочи, а след това качих необходимото количество за довършване страната. От онези, свалените от къщата. Технологията на покриване с тикли /каменни плочи/ ми се удаде бързо. За четири-пет дни претърсих целия покрив на плевнята и на сачака. Впоследствие, при дъждовете показа съвсем малки дефекти, дължащи се предимно на "заоблени" ръбове на някои тикли и в резултат на това, "подлизване" /връщане назад/ на водата. Същите бяха отстранени. Този ремонт извърших през втората

половина на май. Бързах, защото през юни започва коситбата и сеното трябваше да влезе при сигурен покрив.

Настъпи един малко по-свободен период, без напрегната допълнителна работа. Косях, преглеждах и подреждах пчелите и т.н. Но пак ми оставаше малко свободно време и живеех спокойно. Сестра ми изглежда усети и ме намери. Предложи ми да направя покрива и на нейната къща. Поприказвахме, обсъдихме този проблем и стигнахме до извода, че е необходим ремонт, иначе покривът ще падне скоро. Това означава изгубване на цялата къща като сграда, като жилище. Новият покрив трябва да е от ламарина - траен и сигурен, лек при това.

Но в момента сестра ми още нямаше готовност. Най-важното, не разполагаше с ламарина. Тя се зае да достави ламарината, а аз докато чакам, започнах една друга работа.

Нашата къща в Павелско е построена на една височинка, т.н. "Радинската чука". Това от архитектурна гледна точка е много естетично. Свързано е обаче с един проблем, на който досега почти не е обръщано внимание и той бе успял да свърши доста голяма работа. Става дума за ерозията на Чуката и откриване темелите /основите/ на къщата. Твърде заплашително беше това откриване в северната и особено в северо-западната част на сградата. Ерозията се причиняваше и активно поддържаше предимно от добитъка. Под нас площадчето е широко, а точно при нашата къща пътят се стеснява. Отивайки нагоре на паша, част от кравите, козите и т.н., неволно преминават през чуката. Същото продължаваше и в момента. Трябваше да се вземат някакви мерки. Точно тогава нашият съсед Христо Крачанов /закупил Йолтовата къща/, събаряше развалините от сгради в ю.з. част на парцела му и изхвърляше масите /камъни и пръст/ със самосвала, където намери място из околността. Аз бях загатнал на кака Петя за намеренията ми евентуално да направя зид около чуката, да

я подпра. Тя съобразила с новата обстановка и каза на Крачанов. От една страна той ще бъде облекчен, че ще изхвърля по-малко отпад, от друга аз ще се снабдя с камък на място и без пари. Крачанов приел положително информацията-предложение на кака Петя и ме покани да взема колкото мога камък от онази маса, която е изхвърлена извън двора му и подлежи на извозване със самосвала. Отделих и пренесох доста камък, който наредих край Чуката. Сега вече трябваше да извърша самата зидария. Малко опит имах от стената, която ремонтирах същата пролет в градината. Трябваше да бъде закръглена, като полуелипса. Направих я. Считам, че стана добре - ще държи, но има нужда да се заздравя с едно бетонно поясче отгоре. Досега не съм имал възможност да го направя, въпреки наличието на необходимите материали, главно поради недостиг на време. Дано скоро мога да сторя и него.

Оправил не оправил стената на чуката, ето ти, сестра ми докара ламарината. Беше се запасила с малко дървен материал, можеше да се започне.

"Само да не капе! - каза сестра ми, когато разговаряхме как трябва да извършим ремонта и добави - и да стане колкото може по-икономично, че нямам материали пък и парите ми са малко". Покривната конструкция беше изгнила, а не искаше да я свалям нацяло и да я направим отново, ами да сме я подсилили така както си е без разваляне. Направих "спускало" за плочите, спуснах ги по познатия вече начин. Долу ги поемаше тя и ги редеше. Най-напред от северната, най-отдалечената страна. Понеже билото беше изгнило най-много, го укрепих и от двете страни. Смених гнилите ребра на северната страна със здрави и започнах ламарината. Най-долния ред пак с тесни листове, хастара се кове само за един ред ламарина. След северната страна бе наред западната, а след нея южната. Източна няма, там е калкан. За 40-45 работни

дни или общо около два месеца време покривът стана. Едновременно бе заздравена покривната конструкция, като бяха извадени всички гнили и наслабнали ребра и сменени със здрави. Заздравени бяха и комините. Поставени им бяха нови бетонни "шапки". Дървените части на покрива бяха завързани помежду си с тялото на къщата, посредством железни скоби. За отводняване на горния зид на къщата, който е в дълбок изкоп и държи много влага в избата, изработих ръчно и поставих улуци на стрехата от горна страна. Считаю, че с този покрив, къщата на сестра ми ще оцелее докато не е проядена и не пропуска вода ламарината. От гледище на качествено изпълнение на строителните работи, давам гаранция за сто години.

Нашата стара къща се измени много след ремонта и стана много по-уютна и по-удобна от преди. Отоплението през зимата също не е такъв проблем както по-рано, когато за една зима бяха нужни по 10-12 кубика дърва. Външният и вид обаче все още ме дразнеше. А чувствахме с една външна мазилка ще се постигне голям ефект. Тази мисъл бая отдавна ме привлича, но не смеех. Работата е много трудна. Чаках момент, дано да мога да хвана и някой друг, та поне двама да сме. За съжаление, времето си вървеше, а изгледи да се "хване" някой - нямаше. Предстоеше 1988 година. Ако не се смяташе Ангеловата вила, друга належаща работа, няхах. Но там бе същото - мазилка. А за нея Ангел ще участва всякак. А върнеше ли се той /от Алжир/ и започнеше ли вилата, за къщата вече никога нямаше да остане време. Затова реших: "През лятото на 1988 година ще се опитам да измажа старата къща отвън."

През месец януари превозих 25 торби цимент от Пловдив, а през февруари три самосвала варов разтвор /хоросан/ и един самосвал бяла гасена вар, от Карбидният завод - Асеновград. Времето през този месец на годината бе сухо, а пътищата здрави и удобни за транспорт. Всички материали качих горе до

мрежата, през която ги стоварвах в двора. В началото на март имах готовност да започна мазането, но бе много рано още. Една мазилка вън можеше да замръзне. За да не губя време, предприех измазване на голямата стая в етажа на нашата къща. Нашата стая, на баща ми. Само тя не бе измазана. И чичовата не е, но тя ще служи за склад, може и да не се измазва. През втората половина на месец март започнах, в началото на април свърших. Позната манипулация - нищо особено. Опъване на мускули. Когато навлезе април, можеше вече да се работи и отвън, но сега пък време не стигаше. Трябваше да се извършат редица други текущи или предварителни /подготвителни/ работи. Градината не бе копана, а трябваше и да се засее. Бояна отсъстваше. Беше в Пловдив при Ленка, която учеше там. Ангел и Нина очаквахме да се завърнат по средата на годината. Действах сам. Оградата на пчелина бе паднала. И за нея отделих 4-5 дни. Бях поръчал паметна плоча за гроба на родителите ми. За докарване и поставяне на същата бяха необходими поне три-четири дни, и т.н. Преди да започна измазването на стените отвън, трябваше да ги заздравя в основите им, особено в северо-западния ъгъл, където направих бетонна подпорна стена. На северната и източната стена направих бетонни цокли. На южната е направен по-рано, едновременно със зидането ѝ с тухли. Едва на края на месец май можех да започна работа по самата мазилка. Особен проблем представляваше направата на скеле. Къщата е висока около седем метра в най-високата си част. Скелето трябваше да е на три етажа /с три дюшемета/. Ритловици имах, но не стигаха за едновременно опасване на цялата къща със скеле. Трябваше да се свърши една страна, най-много две и да се премества. Започнах от южната стена. Както казах вече, основното беше скелето. Стане ли то и мазилката ще стане. Дали ще успее сам? Как именно? Това бяха мисли, които ме

вълнувана и денем и нощем. Уж систематизирах реда на работа и започнах, а все още не вярвах, че ще успея. От всички работи досега, скелето беше с най-висока трудност. Да вдигнеш едновременно две дебели здрави ритловици, да ги държиш вертикално и върху тях да заковеш други. След туй да изправиш други две, на три-четири метра разстояние от първите, да ги оставиш и след това с друга ритловица да ги съединиш и т.н. И всичко това сам-самичък. Да няма кой да ти подаде теслата, ако я изгървеш. Просто невероятно за изпълнение, но стана факт. Къде с връзване, къде с временни подпори или паянти и т.н., с много труд и упорство в срок от три дни скелето се изправи. Здраво и стабилно, отговарящо на всички изисквания. Поради липса на талпи, го настелих с капаци. А понеже капациите са сравнително тънки и слаби, под тях наредих напречни гредички. Именно когато направих скелето на южната страна, дойдох до важен житейски извод: "Човек винаги може много повече от онова, което самият той знае, че може. За да се прояви е необходимо само да бъде поставен при съответните условия, които обикновено са малко по-специални." След южната, последва източната стена. Като измазах двете, ги и боядисах. С варно мляко, варосах ги. Боядисах блажно челни дъски, улуци, прозорци, врати - отвън. Демонтирах скелетата и ги преместих на северната и западната част. Забравих да уточня че едновременно с южната стена, измазах и част от западната /южно от пещта/. При демонтажа ми помогнаха Бояна и Лика /дъщерята на сестра ми/. През това време пристигна Ангел от Алжир - прибра се. С негова помощ вдигнахме скелето за северната стена, за един ден. После аз сам си го довърших и вдигнах скелето на северната част от западната стена. И тук историята се повтори: бъркане разтвор, носене и качване на кофите по дървена подвижна

стълба, мазане, мастарене, пердащене, препердашване. Боядисване постно и блажно, демонтаж на скелетата.

Разбира се, мазилката също бе прекъсвана на няколко пъти, за извършване на други неотложни задачи около градината, пчелите, сеното и особено - за насичане дърва за зимата. За последните отидохме с Ангел, след като направихме северното скеле. На Мината в Зло усое. Бях се обадил на директора на горското стопанство и той ме насочи натам. Дойде горския и определихме едно младо широколистно насаждение, за голосек - реконструкция. Работата вървеше бавно и с много усилия. Голяма част от стъблата бяха тънки и не ставаше нищо от тях, а трябваше да се отсекаат и хвърлят на купчината, да се освободи терена от тях. За осем дни - осем кубика. Домашни кубика, разбира се. Газката ги извози на два курса. Та външната мазилка завърши след дървата, към края на октомври.

Още по време на брането на дървата, Ангел ми заговори за измазване на една стая във вилата, та да има къде да отседат, когато дойдат. Бях капнал от умора, но бях обещал вече. А той не се отказваше, чакаше. Самият той не можеше да ми помогне много. Бе започнал работа и идваше само през почивните дни. Превозваше варов разтвор от къщи /останал от външната мазилка/ и пак си отиваше. На следващата седмица - пак. Добре че успях да го накарам, та измаза летвената обшивка с вар и чоп, та поне с нея не се занимавах. Наложих се да превозваме и ние с Бояна малко разтвор. Освен при превозването, Бояна се включи да помага и при пребъркването и носенето на разтвора. За зла врага, в края на октомври започна необичайно зимата - студ, сняг, лед. Надявахме се, че това е една студена вълна, която ще премине и ще се установи отново топло слънчево време. Уви. Зимата се бе загнездила здраво. При зимни условия приключих в началото на месец ноември. Голямата спалня на втория етаж бе измазана.

И така, през 1988 година - измазване на една голяма стая в старата къща, външна мазилка на цялата стара къща, плюс измазване на още една голяма спалня на вилата. Освен това - текущи задачи. Не беше малък маратон.

СЕЛСКО СТОПАНСТВО

Освен пчеларството и някои други скромни дейности от областта на селското стопанство представляват постоянен източник на грижи и работа. Тук на първо място трябва да отнесем площта на градината и част от двора, временно ползваната ливада в "Света Неделя" и Ангеловия парцел /поне досега/. Градината се копае и засява -половината с картофи, останалата половина - с фасул. По краищата и слагаме по малко кромид, чеснов, домати, моркови, гъзум. Има две черешки, а в долния край - няколко дръвчета местни дребни сини сливи. През лятото културите се окопават поне два пъти. През есента се обира реколтата, а ако има време и възможност, се обръща земята с бел. Ливадата в Св. Неделя се коси обикновено един път. Понякога е възможна и втора коситба, но с малък добив. Тук е необходимо пролетно почистване на ливадата от сухи треви, клони и от камъни. Унищожават се, чрез изкопаване и бодлите. Сенокоса, на ръка, трае ден и половина - два. Суши се още толкова най-малко и се превозва. От Ангеловия парцел също добиваме сено. На него сме разкопали и няколко квадратни метра, където това лято /1988 година/, за пръв път засяхме картофи. Преди 4-5 години са засадени тук и няколко овощни дръвчета, част от които започнаха да плододават.

КНИГАТА

След като се пенсионирах ми се искаше нещо да напиша, но не се сещах какво. Съчиних няколко разказа и спомени, които завинаги ще си останат в личния ми фонд. Можех да напиша

нещо за защита на природата, нещо, което би имало шанс да види бял свят, но ми се виждаше слабо и без особено значение. При едно идване на Наско и Румяна споделих с тях, като им загатнах за защитените природни обекти и изказах мнението, че няма да е интересна една такава тема. "Как няма да е интересна? - възразиха и двамата - не е важно за какво ще пишеш, а как ще го напишеш!" Позамислих се върху казаното от тях. Спомних си и предложението на част от колектива на РИОПС - Пазарджик да напиша книга за тези обекти. Дори началникът Иван Георгиев предлагаше да я напишем двамата. Може би точно това предложение ме възпря тогава доста сериозно. За новата 1983 година бях поканен от профорганизацията на Инспекцията, да присъствам на празненството по случай посрещането. Ходих. На връщане за Пловдив пътувахме заедно с Георгиев. Бяхме пийнали по малко и двамата. Езиците ни бяха напълно развързани, откровението - също. Тогава му казах: "Знаете ли другарю Георгиев? Когато ми предложихте да напиша книга за защитените природни обекти в Окръга, отказах по простата причина, че нямах време. Задачите ме гонеха тогава. Сега съм свободен, мога да се заема с това, но сам. Какво ще кажете?" "Не е лошо - започна Георгиев. - И сега не е късно. Аз ще внеса официално въпроса в ОК на ОФ, да видим какво ще кажат те и ще ти се обадя." "Добре, ще чакам!" - завърших аз и сменихме темата. Не мина много време и ОК на ОФ - Пазарджик бе взел решение да ми се възложи да напиша такава книга. Започнах. Събрах всички възможни източници за сведения и данни за защитените обекти. Занесох ги в Павелско и започнах обработката им. Имах и мои лични впечатления за болшинството от тях. Зимата почти си отиваше, а аз бях още в началото. Започнах ремонта. През деня майсторя по къщата, вечер работя върху книгата. Разработвах схемата на материала,

който ще изложат, скицирах раздели, глави, заглавия, оформях текстовете за всеки обект поотделно. Чувствах, че наистина може да стане нещо интересно, хубаво. Нужен беше обаче и снимков материал, поне -за част от обектите. А те всичките бяха интересни, колкото повече се покажат, толкова по-добре. През месец юли същата година 1983, към Наско и семейството му се присъединих и аз, когато те си взеха отпуските и тръгнаха из планините. Самите те ми предложиха да се насочим към Пазарджишкия край на Родопите - Баташката планина и Чепинското корито, та да снимаме и някои от защитените обекти. Осъществихме сравнително добре този замисъл. Направихме доста снимки, а освен това аз събрах още фактически материал за тях. До октомври ръкописът беше готов /на пишеща машина/. Предложих го на тогавашната председателка на ОК на ОФ - Мария Петренцева, от Велинград. Тя очакваше да излезе вече в пенсия и слабо се интересуваше за съдбата на моя скромен труд. Задачата бе възложена на един от сътрудниците и - Здравко Забуртов. Той ходи в София, носил го в Националния съвет на Отечествения фронт, докладвал там. В резултат на това, се обади секретаря на Общонародния обществен комитет за защита на природата /ООКЗП/ при НС на ОФ - Неделчо Христов. Изказа мнение, че едно подаване на ръкописа в издателство, ще отиде най-малко две-три години. Да сме потърсили друг вариант на място. И предложи да влезем във връзка със смолянската печатница "Кирил Маджаров". В същото време Петренцева се пенсионира и не след дълго за председател бе назначен Георги Янкулов. Това ме зарадва доста. Той дали ме познаваше не зная, но аз го познавах много добре. Навремето беше заместник председател на Окръжния народен съвет в Пазарджик. Имахме някакви контакти с него и бях останал с много добри впечатления. Отидох да му се представя и да го

запознава със съвместното ни начинание. За моя изненада беше се информирал вече за всичко и направо ми каза: "Заминавай за Смолян! Виж може ли да се направи нещо там и веднага ни се обади, независимо от резултата!" Още на другия ден се намерих в Смолянската печатница. Влязох при директора, обясних му защо съм при него. "Не можем - съвсем спокойно и дружески - отговори той - Да е за нашия окръг /Смолянски/ - иди дойди, по-малко ще ни се карат, но за други окръзи... Помолете директора на вашата печатница" /имаше предвид Пазарджишката/ и назова името му - Радев или, нещо близко до него. Уведомих Янкулов за разговора ми в Смолян. Тогава той написа писмо до Националния съвет на ОФ, с молба да ни окаже съдействие, за даване материала в някое издателство. Писмото занесох аз лично, на ръка, и го дадох на Неделчо Христов. В момента още бе предложено на тогавашния председател на ООКЗП при НС на ОФ - Николай Георгиев и той сложи резолюция: "Да се изпрати до "Стопанско обединение българска книга и печат" с молба да определи то издателство. Взех писмото и го занесох в това обединение, близо до площад "Славейков". Там имах работа с Цветан Пенев, който от своя страна ми даде препоръчително писмо до Държавно издателство "Земиздат". Занесох ръкописите и писмото в Земиздат. Секретарката на директора ги прегледа набързо и позвъни по телефона. Обади се някоя си Ружкова, която бе помолена, но с началнически тон, да ме приеме - мене и ръкописа /в два екз/. Ружкова взе писмото от СО "Българска книга и печат", ръкописа и снимките. От своя страна тя позвъни на художника на издателството да дойде и прегледа снимките, дали изобщо може да стане нещо от тях. Човека се яви незабавно, видя всички снимки и за около 16-17 броя даде добра оценка. След това Ружкова ми каза да си взема снимките и да ги представя, когато ги поиска, че при нея можело да се

изгубят. Това беше през първата половина на месец юни 1984 година. Взех си всички снимки и малко поуспокоен, а много изморен от тичането, напуснах издателството. От София се отбих първо в Пазарджик и запознах Янкулов с "напредъка". Ружкова искаше писмо от Окръжния народен съвет, че издаването на книгата е включено в програмата му за 1985 година. Иначе не можело да планират книгата за печат. С това започна голямото скърцане на тежката и несмазана бюрократична машина на ДИ "Земиздат". Докато представим горното писмо, Ружкова напусна и на нейно място бе назначена Нели Мянкова. От тук нататък трябваше с нея да деля радости и скърби. За съжаление, радости почти нямаше. Мянкова намери писмото на ОНС - Пазарджик за нередовно. Искане към него да е приложено копие от програмата на ОНС, одобрена от СО "Българска книга и печат". Нещо, което не можеше да стане, нито пък беше необходимо. Но тя държеше на своето и работата отиваше на провал. Отидох при главния редактор - Емил Кръстев, запознах го с това затруднение и го помолих да уреди този въпрос. Кръстев извика веднага Мянкова. Тя продължи и пред него надълго и нашироко да обяснява за необходимостта от пустото заверено копие на Пазарджишката духовна програма. Не се стърпях, избухнах и несдържано я запитах: "Защо ви е това копие?" Смути се Мянкова, не очакваше такава остра и смела засечка. Опита се нещо да каже във връзка с финансирането, хартията и т.н., но несвързано и неуверено. "На вас такава копие може да ви е нужно само за едно..." - намекнах и дадох да се разбере, че искам да кажа, да провалят издаването на книгата. И продължих: "Защото всички тези въпроси, които Мянкова изтъкна, ще бъдат обект на договора между Издателството и ОК на ОФ - Пазарджик, който хората от Пазарджик са готови да сключат всеки момент, приемайки всички условия на

Издателството. Кажете чистосърдечно сега, ще вършим ли работа с вас или да не си губим времето напразно?"

Тези мои думи, изглежда, решиха съдбата на книгата. Кръстев каза на Мянкова да изготви проекто-договор за целта и да го изпрати в Пазарджик за подписване и т.н.

След няколко седмици договорът бе получен, проучен и подписан в Пазарджик, като един екземпляр бе върнат в Издателството. Същевременно др. Янкулов и главния счетоводител - Табаков, направиха необходимото за обезпечаване на парични средства - пет хиляди лева и хартия. Трябва да добавя също, че още през есента на 1983 година, когато представих ръкописите в ОК на ОФ, същите са били дадени в ОК на БКП и в Окръжния народен съвет - отдел "Култура" за предварителна местна проверка /рецензия/. За моя изненада и радост, както началникът на отдел "Култура" при ОНС - Цвятко Събев, така и секретарят на ОК на БКП, отговарящ по тези въпроси - Марко Загорски, дадоха ласкави оценки. Разбира се, материала в ръкописите бе действително богат, сочен - още не беше паднал в хищните ръце на редакторките. Можеше да се чете като роман. Именно това бе отбелязал Цвятко Събев: "...четох с увлечение". И двамата "рецензенти" бяха отбелязали мнението си на отделни листчета, които станаха неразделна част от досието на книгата.

Договорът бе сключен за 1986 година. Ръкописът бе даден за предварителна издателска рецензия на Катя Павлова, от Научния център на Комитета за опазване на природната среда /КОПС/. Целта на тази рецензия беше да се вземе мнението на специалист дали представения труд заслужава по-нататъшно внимание. За щастие и Павлова даде добра оценка с предложение да бъде издадена книгата като правеше и някои дребни забележки. Въпреки това, въпреки договора и въпреки ежегодното и включване в плановете на "Земиздат," книгата не

излезе нито през 1985, нито през 1986, нито през 1987 г. Мина и през официалните рецензенти /доколкото си спомням през 1986 г./ - н.с. Владимир Асенов Велев от Института за опазване и възобновяване на природната среда при БАН и инж. лесовъда Павел Кръстев, специалист при МГТП. Рецензията на Велев беше безпристрастна и културно изработена, каквато може да даде един незаинтересован и не познаващ автора човек, но познаващ и обичащ природата. Рецензията на Кръстев бе явно тенденциозна и целяща да компрометира издаването на книгата. Вероятно се бе свързал с някои хора от ГСК-Пазарджик, преди да я напише, та беше я наблъскал с маса отрицателни "констатации", голяма част от които се оказаха измислица и клевета. Наложих се да опровергам много пунктове от тази рецензия и то в доста строга форма. На възражението ми, което след написването представих в издателството, никой не отговори. С Павел Кръстев и до днес не сме се виждали.

Издателството обаче, продължаваше упорито да отлага и след рецензията. Бях извикан за преработка след рецензент, като ми бе даден срок един месец. Преработих я за една седмица. И това не помогна. Мянкова се хвана за турските наименования на някой от обектите. Искаше решение от ОНС-Пазарджик за преименуване на тези обекти. Направихме докладна записка с др. Янкулов до ОНС за целта. Записката подготвих аз. ОНС взе решение. Но там един "специалист" съобщил, че ОНС не бил компетентен да взема такива решения за защитените природни обекти, понеже между тях имало и такива от национално значение. Трябвало решение на Държавния съвет. И изпратили преписката там. Това беше върхът на бюрокрацията, което доживях да видя. Държавният съвет изобщо не отговори, разбира се. Вероятно е хвърлил писмото на ОННС в коша, без дори да му се обади.

Но "Земиздат" спокойно чакаше. Изгубих търпение. Ходих пак при Емил Кръстев - гл. редактор. Но той е мекушав човек и не е в състояние да задвижи тромавото бюрократично колело. Напомни нещо на Мянкова. Уж се забързаха пак. В същото време и Наско бе ходил при Мянкова и нещо се бе поскарал с нея. Решиха вече да я издадат през 1988 година. Но сега друга беля. Все в духа на новото време - преустройството. Закриваха окръзите и създаваха области и общини. Пазарджик ставаше община към Пловдивска област. Добре че Георги Янкулов се оказа твърд, последователен и честен човек. На запитването на "Земиздат" съгласен ли е ОК на ОФ-Пазарджик /още съществуваше до края на 1987 г./ да поднови договора за книгата, той бе категоричен със своето "Да!" и изпрати Здравко в "Земиздат", да уреди на място въпроса.

Най-сетне, макар и доста жестоко окастрена спрямо ръкописа, през есента на 1988 година, книгата излезе. Бях поръчал на Наско с едно писмо, да проверят в издателството да не би да се е провалила работата. След няколко дни пристигнаха с Румяна с колата. На въпроса ми: "Какво става с книгата?" - те мълчаха. Румяна бръкна в чантата си, казвайки: "Татко, днес си купих една интересна книжка. Виж, дали ще ти хареса!" - и ми подаде едно книжле. Зачетох корицата... Атанас Раденски... "Земиздат"... "Моята книга! Излязла е!" - се изтръгна от устата ми.

ДНЕВНИК

През живота често съм си водил дневник. В повечето случаи - служебен. Но до днес съм запазил неголяма част от тях - за последните няколко години в инспекциите. Между тях пак липсват няколко години. Непрекъснат е дневникът ми след пенсионирането. Ден не липсва. Това, което съм отразил тук, в раздела "Пенсионерски години," го има и в дневника и ако има

различие по някои факти, да се знае, че вярното е в дневника. Докато съм в състояние да пиша и имам на разположение тетрадка и химикал, ще продължавам да попълвам дневника си. Ех, знам, моя дневник не е от никакво особено значение. Но за сметка на туй пък, не иска кой знай какъв труд или средства. На мен дори ми прави удоволствие и сякаш удовлетворява някаква душевна празнота, когато седна. Късно вечер или на другия ден, да отбележа какво ми се е случило този ден, как съм го прекарал. Това сякаш ме кара да се старая всеки ден. Да правя нещо, да осмислям съществуването си.

ЗА ВОДАТА В МЕСТНОСТТА "БАНЯ"

За заболяването ми от язва в дванадесетопръстника, вече говорих в заглавието "Чатъма." Редовната употреба на неутрацида започнах през 1973 година. Оттогава, със съвсем малки изключения, почти ежедневно съм ползвал по една таблетка. На обяд, а при невъзможност да я взема на обяд - вечерта. Знаех, че неутрацида не е много опасно лекарство, но знаех също така, че съдържа и тежкия метал "Бисмут," а така също и неизбежния му спътник - "Арсений". И все бях нащрек - очаквах тяхната проява и евентуална атака. Дори, за да я посрещна по-подготвен, бях направил запитване до списание "Народно здраве," какви могат да бъдат последиците от прекомерна употреба на неутрацид. Но те ми отговориха твърде уклончиво и резервирано т.е. не ми казаха нищо съществено. Този отговор нито ме смути, нито ме успокои. Носех си аз обичаята на ухото - чаках. И този момент дойде.

През месец април 1988 година, преди да започна мазането на къщата отвън, една вечер като си легнах, някакво главозамайване люшна за пет-шест секунди главата ми и отмина. Сутринта като станах, това явление се повтори. Направих си няколко самонаблюдения. При всяко сменяване

на вертикалното положение на тялото ми с хоризонтално и обратно се повтаряше замайването, свързано със загуба на равновесие за пет-шест секунди. Това ме стресна. Замислих се. От какво може да произлиза и какво трябва да предприема за оправянето му. Та аз не бих могъл да измажа къщата! Как ще се кача с такава глава на скелето? След няколко дни размишления и наблюдения, дойдох до заключение, че това е "номера" на неутрацида. Неговите тежки метали са се натрупали накъде в центъра, който командва равновесието и си играят с мен. Непрекъснато ме преследваше въпроса: "Какво мога и какво трябва да правя?" Нищо. Просто трябва да прекъсна употребата на неутрацида. Ами това нищо ли е? Нали още утре онзи стомах ще "ревне" и ще започне всевъзможни скандали, загдето съм му спрял неутрацида? Ревне, не ревне - няма що. Ще трябва да го залъгам с нещо друго.

На първи май същата година спрях употребата на това "невинно" лекарство. До края на месеца главата ми се нормализира, замайването при лягане и ставане изчезна. Значи, добре съм диагностицирал. За да угодя на стомаха, започнах да му предлагам всевъзможни други средства, като особено налитах на газирано. В началото то даде добър ефект. Впоследствие обаче, действието му се измени. От него започна да ме боли, а не го ли взимах, червата ми се подуваха от газове, които не можех да изпусна. Често явление за мен стана и стомашното разстройство. Особено силно се прояви последното, когато брахме дървата с Ангел. Тежък физически труд, чист въздух, студена планинска вода, апетит - вълчи. Но нали стомахът ми не е в ред, не може да се справи с нужното ми количество храна, което съм поел. Ето ти - или повръщане или разстройство. Така продължих до края на строителния сезон и то при прекомерна физическа експлоатация на силите ми. Изсъхнах. Станах кожа и кости. Просто няха време да се

занимая със здравето си. Трябваше да свърша мазилките тогава. Допусках, че донякъде се дължи и на преумора. Както казах по-горе, в началото на носември вече бях свободен. Почивах, хранех се внимателно, самонаблюдавах се. Следях при различните храни как реагира стомахът ми, за колко време и т.н. Бояна и децата настояваха да отида на лекар. Отидох в Пловдив, в нашата поликлиника. Прие ме доктор Василева. Разказах ѝ историята и настоящето на моя стомах и я помолих, ако може да ми даде нещо, което да замести неутрацида. Тя ме изслуша и накрая каза: "Щом неутрацида ви действа благоприятно, продължете да го взимате, но с прекъсвания. Да речем, взимате го 30-40 дни и спирате, докато ви се наложи да започнете отново. Вярвам, през това време организъмът ви ще успее да изхвърли евентуално натрупали се тежки метали." С този съвет си излязох от поликлиниката, купих си кутия неутрацид и се прибрах в Павелско. Започнах употребата му както по-рано. Получи се известен ефект, но не както преди. Стомашните смущения пак ме спохождаха. Това вероятно се дължеше на ненаситния глад, който изпитвах и ме караше да консумирам значителни количества храна, с която вече и с неутрацида, стомахът ми не можеше да се справи. Опитах със системата: "По -малко, по -често!" - нищо. После обърнах другата - ядене само един-два пъти на ден - още по-лошо. Малко надежда даваше само третата система - три пъти дневно, но по малко. Значи, трябваше да се боря с глада. Мъчех се да направя това, но ми беше много трудно и в повечето случаи не успявах. Въпреки всичко, само в третата система виждах изхода.

Един ден ме потърси Лесов - набора. Купил си нова печка и тръби, а не може да ги сглоби. Тръбите бяха безобразно изработени. Онази част от едната тръба, която трябва да влезе в следващата, широка колкото своята приемница. Възмутително,

наистина. Тези тръби бяха изработени в един град със златно име...

Както и да е, монтирахме печката, свързахме тръбите, закрепихме ги с тел както си му е редно, за да не падат от сътресение или евентуално побутване. Набора каза, че иска да почерпи и ме вкара в кухнята. Там бяха неговата Мария и мойта Бояна. Бояна изглежда им разправила нещо за моите стомашни неблагополучия. Още седнал, не седнал и ме заядоха за здравето. Опитах се да отклоня тази неприятна за мен тема, но не ми се удаде. Заговорът бе як. Откриха си картите. Мария ми обясни, че миналата година и тя имала същите страдания, като моите. Ходила на лекар /дъщеря им е лекарка/, прегледали я, правили рентгенова снимка на стомаха и. Отначало я изкарали раково болна. Добре я подредили! Жената се изплашила, та чак и умът си забравила. Та нали рак значи умирачка? Отишли на друг рентген. Там се установило, че не е рак, а силно разстроен стомах, страдащ от гастрит. Нещо, което напълно съвпаднаше с мойто - състояние. Препоръчали и да пие минерална вода от Хисаря - изворчето "Момина сълза". Докато отбягвах темата в началото, сега ми стана интересно. Просветна някаква слаба надежда. Пихме ракията и се поделихме.

Вкъщи продължихме коментарите с Бояна, по този голям за мене проблем. Между другото тя ми каза, че и в нашата местност "Баня" имало никакво чучурче, от което си наливал вода бай Георги Пашев и пиел от нея. Да, но Лесови говореха за минерална вода, а тази в "Баня," си е най-обикновена. Така разсъждавах и много не ме привличаше тази чешмичка. При това си мислех, ако има такова нещо, може ли да не се знае? Като не го знам аз, значи ли че го няма и че не представлява нищо? Тези размишления ме подтикнаха към разузнаване, към проба. Ако не спечеля нищо, загубеното от едно отиване в

Баня пък ще е съвсем нищо - ей го къде е. Сложих в торбата една дамаджана и тръгнах. Снежецът още се белееше по Баня. Бях поразпитал каква Петя, къде точно се намира тази чешма и се намерих точно на местото. Като че ли бях ходил хиляди пъти преди това.

Преди 25 години на това място е правена сонда за търсене минерална вода. Счели бяха, че сондата е несполучлива, та бе изоставена. Сега аз стоях пред нея. От тръбите, които бяха забити на 500-600 метра дълбочина в земните недра непрекъснато и равномерно изтичаше вода, колкото от една чешма, при не особено голямо налагане. Не носех часовник в себе си, та засякох дебита чрез броене. Показа се приблизително около 8 литра в минута. На мястото на изтичането се белееха някакви повлечени петна и нишки. "Такива нишки се появяват само при минерална вода" - си помислих, като си спомних и други случаи, където бях наблюдавал това явление. Извадих дамаджаната и налях малко. Отпих - мирис на сероводород. "Наистина минерална!" - произнесох втори път, развълнуван. Мирише неприятно, но именно тази лоша миризма търсех аз. Такава вода ми трябваше. Ех, може да не ми е полезна, но все пак по-близо съм до целта. Напих се хубаво, напълних дамаджаната и поех стръмното нагоре. Още не бях изминал 300-400 метра и сякаш, нещо погали стомаха ми, намаза го с нещо и той се отпусна, успокои се. "Може да е внушение или случайно съвпадение - си помислих - бъдещето ще докаже".

Това се случи на 24 ноември 1988 година. Водата наистина се оказа много благодатна за моя стомах. Още не можех да се справям напълно със страшния глад, но пропускателната способност на храносмилателната ми система се повиши далеч повече, отколкото преди да започна консумацията на тази вода. От онази светла дата до днес когато пиша тези редове, няма и 40 дни, но състоянието ми се подобри невероятно много.

Започвам вече да командвам глада си. Надавам се, че не след дълго време, храненето ми ще се нормализира напълно.

Да са благословени златоградските майстори, направили нескопосаните тръби, които Лесов бе купил!

ДОПЪЛНЕНИЕ ПЪРВО: ОТ 1. I. 1989 ДО 31. XII. 1994 г.

Изтекоха шест години от написването на спомените ми под горното заглавие. Шест години не са много, но не са и малко за един човек отначало клонящ, а впоследствие преминал седемдесетте. Освен това, този период беше достатъчно бурен и наситен с интересни събития и заслужава да бъде допълнително отразен. Да чакам да мине по-голям период, например десет години или края на века, не смея, тъй като никой не е сигурен кога и как ще дойде края на живота му, особено при напреднала възраст. Ако е рекъл Бог, около две хилядната година мога да направя още едно допълнение.

При изложението на материала съм използвал същата схема, като съм застъпил само онези подраздели и заглавия, при които е имало някои по-интересни изяви, събития, случаи и т.н. Не са застъпени подраздели, заглавия и подзаглавия, които безвъзвратно са изминали, като: Детство, Студентство, Лесовъдска трудова дейност и др. Новият материал се събра предимно в подраздела - Пенсионерски години и отчасти в подраздела Наследници на прародителите ми. Основен източник на данни са дневниците, които съм водил.

НАСЛЕДНИЦИ НА ПРАРОДИТЕЛИТЕ МИ - ПРЕКИ И НЕПРЕКИ

АТАНАС АТАНАСОВ РАДЕНСКИ

Насковото семейство продължава често да ни гостува в Павелско. Ангеловото - също. Децата им оставаха при нас за повече време, когато бяха във ваканция. Един ден през лятото на 1989 година бях приятно изненадан, но и много озадачен, когато видях Боянка и Вихрен да пристигат при мен на Мината при пчелите, по една полупроходима пътека през гората. Без водач, без оръжие, дори и без хляб.

Всяко посещение е оставяло своите следи и приятни спомени.

Няма да забравя обаче един случай, който ни завеща горчивина. Синовете ми може би са го забравили вече, но аз го помня.

Наближаваше Новата 1990 година. Стигна се до общото намерение да я посрещнем всички заедно в Пловдив. Наско със семейството си пристигна още на 30.XII. На 31.XII. обаче, двамата братя се срещнаха в нашата кухня и водиха кратък, но остър разговор. Наско след това заяви, че не може и не желасе да посреща Нова година при тези обстоятелства и натовари багажа на колата си. Преди да си тръгне ми се обади. Разговоряхме. Изказах моите огорчения от развоя на нещата и на поканата им да отида с тях в София, отказах. Казах им, че аз ще се прибера в Павелско. Съгласиха се и те да дойдат там. Товарихме и нашия багаж на колата и тръгнахме. Боянка и Вики заминаха с рейса. Ангел си остана в Пловдив.

През лятото на 1990 год. децата им пак бяха при нас. От "посрещането" на Новата година и помен не беше останал.

Имаха си други занимания сега, от които най-интересното бе кръщението на Яна. Понеже като малка тя не е кръщавана в черква, а само в съвета, един неделен ден баба ѝ Бояна и братовчедката ѝ Ленка я завели при павелския поп. И така Яна стана истинска християнка.

На 10.XI.1989 год. се случи едно събитие, което доведе до много сериозни промени в живота както на Насковото, така и на Ангеловото семейство, та и на нас с Бояна. Наближаваше краят на Съветския съюз и на неговата КПСС. В резултат на това, в много страни на Соцлагера ледът започна да се пропуква. У нас също стана нещо неочаквано – свален бе Тодор Живков и на негово място застана Петър Младенов с Добри Джуров и др. Заговори се за демокрация. Много хора повярваха и заработиха за това. Макар и съвсем плахо, България тръгна по демократичен път. Една от възприетите демократични порядки бе свободата на излизане извън пределите на страната, за неопределено време, без опекунството на държавата. Това именно беше факторът, който раздруса нашата фамилия.

Още преди пропукването на ледовете, Наско ми бе заявил, че желае да напусне страната. Имал къде да отиде, но напускането на България трябваше да стане нелегално. Посъветвах го да не прави това, а да изчака момента, когато може да стане по законен ред. Не мина много време и дойде 10.XI. Сякаш заради Наско. За няколко месеца той установи връзка с чуждия свят и на 21 август 1990 год. го изпратихме в САЩ – гр. Уъстър, щата Масачузетс. Там той бе приет за преподавател по информатика със срок за една година. Перспективата не беше много сигурна, но той замина с цялото си семейство.

Апартаментът им в София - Младост-3, блок 317, ап.117, остана заключен цяла зима. Пролетта на 1991 год. ние с Бояна решихме

използваме, като го дадем под наем. Все щеше да има някакви приходи. При тези ни намерения, до нас стигна вестта, че братовчедата на Нина - Добрин Парцунев, зъботехник в София, търсел квартира за семейството си. Повече не се и колебахме, още повече, че Наско нямаше никакви други намерения в момента и изобщо още не знаеше какво би могъл да направи с този апартамент.

На 11 май 1991 год. с Бояна заминахме в София, подготвихме апартамента за даване под наем и дадохме ключовете на Добрин веднага, макар, че той щеше да влезе на 1.VI., дотогава ще нанася багажа си, а до 30 юни май бил платил наем за старата си квартира. От 1.VI.1991 год. Добрин заживя със семейството си в апартамента.

Още с установяването си в Масачузетс, Наско започна да ни предлага да отидем да ги видим. Естествено, ние не бяхме подготвени за едно такова дълго пътуване, нито финансово, нито психически, но той ставаше все по-настоятелен, изпрати ни покана, визи, а след туй и билети и на 28.VIII.1991 год., излетяхме от София за Америка, откъдето се завърнахме на 4.III.1992 год. /Подробности по пътуването и престоя ни в САЩ - гр. Маршал, щата Минесота, виж в глава Б-VII.7-А-пътуване до Америка/.

През същата 1992 год., през месец юни, за Минесота заминаха родителите на Румяна. Те са престояли там 5-6 седмици и в края на м. юли се прибраха в България.

Непосредствено след прибирането на сватовете, в началото на месец август 1992 г., Наско пристигна сам в България. След известен престой в София и Русе, на 20 август пристигна в Павелско. Пребиваването му тук трая десетина дни. Първият

ден с Ленка ходиха из Павелския кър – до Селища и Тепавицата, а след обяд - на плажа на Нареченски бани. Надвечер от баните ги прибраха Ангел и Нина, с колата. Вечерта всички заедно - Наско, Ангел, Нина, Бояна и аз вечеряхме, разговаряхме, гледахме снимки. Беше хубава вечер.

На 22 август с Наско тръгнахме за Пловдив, с разчет да стигнем до Търновския край, където имах да направя снимки на някои горски обекти за новата ми книга "Ще отрежем ли клона на който седим?" /Кратка история на горите в България/. Останахме да нощуваме в Пловдив. Маршрутът е дълъг и не бива да се тръгва късно. След обяд гледахме мач: Ботев /Пд/ - Левски /Сф/, който завърши 2:2, с две подарени дузпи на Левски от съдията, според Наско. Обядвахме и вечеряхме в частното аперитивче "Бяло конче", на ул. "Дим. Карадимов", до нас. На 23 август станахме рано и тръгнахме в 6 ч. и 5 минути за София, а оттам в 9 часа с Горнооряховския влак, продължихме. Видях красивото и безлесно Искърско дефиле. Обядвахме в Горна Оряховица, в РСВ, Едно кебапче - 5 лв. Обяд общо за двамата - 55 лв. Към 15 ч. и 30 мин., стигнахме - във Велико Търново. Вечеряхме и нощувахме у братовчедката на Румяна - Виолета Нейчева. Съпругът ѝ се казва Милко.

На 24 август тръгваме от В. Търново за село Скътовци – Плачковска община. Пътуваме близо два часа с колата на Милко. Той ни кара. Минахме през Дебелец, Царева ливада, Дряново, Дряновски манастир, Трявна, Плачковци. В Скътовци започнах да снимам. Пред обектива бе един хубав връх. Самото Скътовци е разположено в много живописен район. Братовчедката на Румяна тук се казва Мими. Стояхме около два часа при тях и си тръгнахме /гладни/. Хората не знаеха, че ще отидем и не бяха подготвени.

От вечерта се опитваше да вали, но едва около 15 часа в Дебелец /на връщане/, ни заваля проливен дъжд.

В 17 ч. и 26 минути, се качихме на бързия влак за София, на гара Горна Оряховица. Десет-петнадесет минути преди това, се разделихме с Милко - широката душа. Той се качи на колата си и се отпрати за Търново. Вечерта ношувахме в Младост-3.

На 25 август преди обяд излязохме с Наско из София, да си свърши някоя и друга работа. Отначало той смяташе да ходим в Павелско, но Впоследствие се отказа и реши да се опита утре - 26 август - да си замине за САЩ. Вечерта ни гостуваха, в Младост-3, Лъчко /Насков колега/ и жена му. Постояха до късно, поради което като се опитаха да се приберат, не успяха - превозните средства бяха спрели и се върнаха да спят при нас. Опитът на Наско да си замине на 26 август остана безуспешен. Цял ден го лъгаха от Джес Еър, че може да има места, да чака, та едва в 16 ч. Наско се убеди, че има работа с лъжци и се прибрахме в Младост.

На 27.VIII. се приготвихме за път за Павелско. След закуска поправих отворената със взлом врата на избеното помещение, откъдето е откраднато колелото-бегач. До вечерта успяхме да се приберем в Павелско. На 28.VIII. почивахме.

На 29.VIII. с Наско направихме голяма екскурзия - пеш. Маршрутът беше: Павелско, Пашалийца /през Ечименища/, Нареченски бани /през Люти дол. От Нареченски бани до Павелско се прибрахме с рейса. И този ден снимах.

На 30.VIII.1992 год. навърших 70 години. Вкъщи бе уредено малко тържество, на което присъстваха: Наско, Ангел със семейството си, сестра ми и кака Петя – съседката. Тържеството протече от 14 до 16 часа, без особености, т.е. нормално. Преди тържеството с Наско направихме един маратон: Павелско, Тепавицата, Хвойна, Павелско - общо два часа и половина бърз ход.

На 31.VIII. Наско, Бояна и аз заминахме за София. Когато пристигнахме в София, Наско веднага влезе в банята и се

изкъпа. Като излезе, пулса му се ускори до 99 удара в минута. Викахме лекар въщи. Всичко мина благополучно. Вечерта дойдоха и сватовете от Русе.

На първи септември и на втори септември до обяд всички работихме по освежаването на някои помещения на апартамента в Младост. Поставихме тапети, боядисахме тавани с латекс и др.

След обяд на 2 септември изпратихме Наско за САЩ, със самолет на Джес Ъър, който пак направи традиционното си тричасово закъснение.

Въпросното освежаване на апартамента съвсем не беше случайно. Наско имаше вече намерение да го продава, дори при заминаването си ни постави недвусмислено тази задача. Ние с Бояна трябваше да я реализираме.

За да стане продажбата обаче, апартаментът трябваше да бъде освободен от Насковия багаж и да се търсят клиенти същевременно. Тази работа започнахме на 27 декември 1992 год. - неделя. От Пловдив до София пътувахме с влак. След обяд започнахме да шетаме из апартамента, ровейки се из изоставеното и напуснато жилище. Всяка вещ навява тъжни спомени, сякаш е останала от умрял човек. А знаем, че са живи и са добре. Ние сме изоставени като вещите. Тъгата се подсилва и от това, че и Ангел се готви най-усилено да ни напусне след няколко месеца. С цялото си семейство и пак в Америка - в Канада. Никога сълзите ми не са напирали, както в този ден. Идваше ми да ревна с глас С усилие се въздържах да не направя това.

От дадената обява във вестника започнаха да се обаждат някои кандидати. Първият кандидат ,с който започнахме по-сериозни преговори, беше Симеон Венев, живущ на ул. Евлоги Георгиев 41-А /бивш бул. България-64/. През това време подготвихме необходимите документи - оценки, разрешение от

фин. министерство за продажба и др. Смятайки, че е единствен кандидат, Венев започна да ни притиска за отстъпки. Друг кандидат беше Даниел Дим. Лилов. Той пък се опитваше със заплаха за Насковото пребиваване в САЩ /да го отзове/ да вземе евтин апартамент. Обаждаше се и един либиец. В края на краищата се яви истинският кандидат - Антоанета Попова. Всъщност, кандидати бяха семейство Попови, но сделката стана на името на Антоанета, със съдействието на фирмата на адвоката Владимиров, намираща се на ул. Оборище, пряка на Клемент Готвалд. На 3.ІІ.1993 г., след превеждане на сумата 22000 щатски долара на Наско, подписахме нотариалният акт. Между впрочем, на Попови продадохме и част от мебелите, срещу които те за платиха отделно още 4000 лв.

През 1993 год. Наско пак започна да настоява да отидем при тях. Сега вече в Сев. Каролина, където му предстоеше преместване. Преди да заминем, се заехме със завещаване половината къща в Пловдив и цялата стара къща в Павелско на Наско. Успяхме. Дори нотариалният акт за пловдивската къща занесохме в Каролина. За Павелския имот го изпратихме след завръщането ни, понеже Чепеларския съд закъсна с изготвянето му.

На 31 юли 1993 год. Наско и семейството му са заминали за Каролина. Багажа си е превозил с нает голям товарен камион "Райдер" /Яздач/, шофиран от самия него. Част от по-нежния им багаж е превозен от Боянка, с леката им кола.

На 17 септември 1993 год. направихме второто си пътуване до САЩ - гр. Уинстън Сейлъм, щат Северна Каролина. След шестмесечен престой, на 14 март 1994 год. се върнахме в България. /Подробности относно заминаването ни за Каролина, престоят ни там и завръщането, виж в по-нататъшна глава./

Кореспонденцията между нас и синовете ни никога не е прекъсвала. Та това е било най-голямата ни утеха, след обстоятелството, че знаем, че са живи. По едно време помолих Насковите деца да си пишем на английски. Те се съгласиха и до започването на учебната 94/95 год., си разменихме с Яна и Вихрен по 2-3 писма. Първото писмо на английски от внуците, получих на 1 юли 1994 год.

По аналогия на посещението в Минесота и сега сватовете ходиха след нас в Каролина. Пак през лятото и пак за кратко време, не като нас. На 23 юли 94 год. аз ги посрещнах на летище София, за да получа някои подаръци, които ни изпращаха децата, между които и един апарат за мерене кръвното налягане на Бояна. Тук те ми предадоха още едно писмо на английски, от Вихрен и Яна. А за 72-рия ми рожден ден – 30.VIII.94 год., получих много художествено оформена и с отлично съдържание честитка, от цялото Насково семейство.

АНГЕЛ АТАНАСОВ РАДЕНСКИ

На 1 август 1989 год. се роди втората дъщеря на Ангел - Бояна в родилния дом в гр. Пловдив. На 5 август я посрещнах вкъщи с една торба орехи, която разлях пред нея, за да стане бърлива и да ѝ тропат ченетата като орехите.

При наличие на малко дете, Ангел и Нина често търсеха Бояна да им помага и тя ходеше.

На 29 септември 1990 год. правихме кръщение на малката Боянка в черквата "Св. Апостол Петър и Павел" - Пловдив /в южната част на Бунарджика/ и в съвета ритуал /до дома на младоженците/.

От 1 ноември 1990 год. Ангел вече имаше фирма и не работеше държавна работа.

На 23 ноември 1990 год. Боби /Боянка/ получи гърч. Едно заболяване, което преболекува и сестра ѝ. Вече имаме опит. Започна даване на барбитал, правене на АЕГ и др.

Наближаваше зимата. Ангел си купи едно прасе от Илия Шумков, нашият съсед по пчели. Заклахме го там.

През зимата 90/91 год. ние с Бояна сме в Пловдив. Аз чета, пиша, вземам храна за Боби. Бояна шета. Няма продукти из магазините. Не достига масло и хляб. Цените се качват. Градския транспорт е нередовен, електрическият ток - също. Кольо и Златка често ни идват на гости. И ние ходим при тях. Играем карти.

Ангеловото намерение да замине за Канада, започва да се осъществява! На 30 май 1992 год. получи покана да се яви на интервю по горния повод, на 2 юли в София.

През лятото на 1992 год. Ангел и Нина често идват при нас в Павелско. Децата стоят по-дълго. С Ангел се занимаваме с някои довършителни работи по неговата вила, с подготовка на зимнина и др.

На 16.I.1993 год. Ангел получи виза за Канада. Твърдо е решен да замине до пролетта. Сълзите пак напират.

Но за да замине, са му необходими пари. А той няма такива, нямаме и ние в количество, което да му свърши работа. Решава да продаде апартаментата си в Пловдив. Аз лично, не одобрявам това решение, но не му преча. За целта той дава обява във вестника. В резултат на това не след дълго, апартаментата се продава на сем. Иван и Радка Черепови. Получаваме сумата в долари.

Но ето, че и тук трябва да изнасяме багаж и освобождаваме апартаментата. На 17.III.93 год. го превозихме в Павелско - в Ангеловата вила. Само който не е ликвидирал домовете на децата си за по-малко от една година време, само той не знае силата на болката от това!

Настъпват приготовления за дълъг път, суматоха, прощални срещи, стягане куфари, багажи...

На 25.III.1993 год., със съдействието на д-р Димо Григоров и неговия трабант, ги изпратихме на летище София. Заминаха. Ние се върнахме като пребити. Прибрахме се в Пловдив. Вкъщи е-тъжно. Особена тъга ми навяват дрешките на Боянка, куклите, книжките.

Започнаха да идват писма и от Канада. Канадци ги устройоха като безработни. Дадоха им помощи. Нашите се мъчат да се измъкнат от неудобното положение, но не може бързо.

На 5.VI.93 г. ми направи впечатление, че дечицата са вече дошли в махалата, по случай ваканцията. Само нашите ги няма!

На 15.IX.93 год. закрих Ангеловата фирма, след дълги разкарвания на баба Бояна, от страна на чиновничките в кметството.

На 10 април 1994 год. Димо се обади, че Ангел е назначен на постоянна работа в същото предприятие с минимална основна заплата 1300 канадски долара. Впоследствие обаче се оказа, че не е за постоянно, а само за срок от 6 месеца. От м. октомври 94 год. Ангел пак е безработен. Кураж му държат парите, които му изпратихме през лятото на 94 год., останали в Пловдив от продажбата на апартамента му.

За щастие, все още са живи и здрави, имат самочувствие и продължават да се обаждат. Главно Ангел.

ДРУГИ НЕПРЯКИ НАСЛЕДНИЦИ

Мария П. Костова

В живота на сестра ми и нейните дъщери, през отчетния период няма никакви особени промени. Лица продължава да учителства, сестра ми през зимата ходи при нея, а на пролет се връща в Павелско. Ленка бе съкратена от ОТП-то в Хвойна и се наложи да потърси друга работа. Понастоящем работи в Здравната служба, като санитарка. През свободното си време поддържа доста интензивно лично селско стопанство. През лятото на 94 год. ни снабдяваха с прясно краве мляко - всяка седмица по 5 литра, което докарваха до сестра ми, та често пъти го донасяха и въщици. Плащахме им го на много ниска цена, по тяхно настояване. С Начо - съпруга ѝ, често играем карти. Изобщо, отношенията ни със сестра ми продължават да са много добри.

Тотка Д. Иванова /Хубенова/

На 22.IV.1989 год. Тотка и Рангел Иванови омъжиха дъщеря си /осиновената/ - Савина. Женихът е от Пловдив и се казва Иван Недков Недков. Сватбеното тържество бе в ресторанта "Ленинград" - Пловдив.

На 4.XI.1990 год. загина съпругът на Тотка, при автомобилна катастрофа. Както си карал велосипеда по шосето, край село Момино, една лека кола връхлетяла върху него и го убила. Колата била шофирана от жена с дете при нея. Тотка не търси обезщетение.

Костадин А. Радински

През 1994 год., а и преди това, Костадин идва няколко пъти в Павелско, във връзка с реституцията на земята. Престоите му в селото са били съвсем кратки. Ако се наложи да ношуват /със съпругата му/, това прави в Хвойна, при Инджови.

Близки на Бояна

Никола и Златка Кетипови.

Както споменах по-горе, с тях си гостуваме често в Пловдив. Много пъти те са обещавали да ни гостуват в Павелско, но по различни причини се е проваляло. Най-последно, през есента на 1994 год., осъществиха обещанието си. Много весело прекарахме, но бе за малко време, само за 3-4 дни.

Стефан Костадинов Кетипов

І братовчед. Почина на 23.XII.1989 год. С Бояна ходихме на погребението му в Асеновград.

Георги Г. Шалапатов /адвоката/

Също І братовчед на Бояна. Георги почина на 18.III.90 год. Бояна сама присъства на погребението му на 19.III. в Пловдив.

Люба Апостолова Вягова

Леля на Бояна /сестра на баща ѝ/. Почина на 30.IV.1992 год. Помня я с добротата и и с гостоприемството, което ни устройваше, преди да се оженим с Бояна.

Христина Николова Кетипова

Майка на Бояна, починала на 16.X.92 год.

Борис Ангелов Макаков

Съпруг на моята първа братовчедка - Запряна Николова Хубенова /Макакова/. Той е починал на 3.V.1992 год., след като прекара няколко явно нещастни години, след смъртта на Пенка.

ПЕНСИОНЕРСКИ ГОДИНИ

ПЧЕЛАРСТВО

Към края на 80-те години пчеларството стана много трудно занимание. Появиха се опасни болести - ахар и каменно пило. Без редовна употреба на лекарства, не можеше да се отглеждат пчели. Освен това, през 1990 год. в района на нашия пчелин се появи мечка. На два пъти напада пчелите на Росенови и унищожи няколко семейства.

На 25 срещу 26 май 1991 год., при едно трайно разваляне на времето - дъжд, студ, мрак - мечката напада и нашия пчелин. Съборила бе първия кошер от горната редица, изпочупила бе рамките и кошера и бе изяла всичкия мед. По една щастлива случайност не бяха пострадали още два кошера, засегнати и изместени от унищожения. Мечката сякаш е съзнавала и се е старала да не прави излишна пакост.

Възникна проблема - какво да правим при новата ситуация? Около 17 години пчелинът съществува на тази площадка. Да ги връщам ли пак в Павелско или да ги продам? Явно, тук не могат да останат повече. След двуседмично дежурене на пчелина, оцелелите десет семейства бяха продадени на някой си Иван Стоянов Ангелов от Пловдив, който ги натовари и превози на 9.VI.91 год., след като ми ги беше заплатил по 300 лв. кошера.

В полза на становището за продажба, освен болестите, претенциите на Шалапатови за мястото и мечката, допринесе и обстоятелството, че на нас ни предстоеше отиване до САЩ през есента и оставяне пчелите без надзор. Претенциите на Шалапатови, които Виктория, съпругата на покойния Георги Шалапатов депозира пред нас две-три седмици преди нападението на пчелина от мечката, почти не оказаха никакво

влияние за решението ни за продажба. Те искаха да освободим мястото, като ни заявиха, че било тяхно. Вярно, че пчелина беше в непосредствена близост до тяхната сграда и адвоката /съпругът й/ може да се бе сдобил с някакъв документ. Но те изпускаха из предвид, че в случая аз съм по-големият адвокат, понеже се касаеше за абсолютна горска площ, предоставена ми с документ от горското стопанство. Наличният картен и друг материал в момента, говореха категорично в полза на това.

На 22 юли 1991 год. продадох и бараката - на Илия Шумков за 1200 лв.

СТРОИТЕЛСТВО

През този период /89-94 год./, макар и по-ограничено от преди, съм продължил да се занимавам със строителни работи, особено през първите години. По принцип започнах да отбягвам строителството, но не навсякъде и всякога това бе възможно. Разбира се това, което ще посоча е основното, позначимото, което съм извършил. Между него има още много други дребни работи, които също изискват квалификация, но на тях няма да се спирам.

Струва ми се, че най-много време за строителни работи съм отделил за Ангеловата вила. Вярно е, че през м. юли 1990 год. измазването на малката стая и антрето на горния етаж и част от стълбището бе извършено от наети работници - мазачи от Кърджалийско, но с това не свърши моето участие в довършване на вилата по-нататък.

След заминаването за Канада Ангел бе оставил някой лев в Пловдив. Становището му бе да се използват за довършване на вилата. Решихме да използваме част от тях за довършване мазилката на вилата отвътре. За целта аз извърших необходимата подготовка, включително и набавяне на вар. Потърсихме мазачи. Едни искат и майка си, други обещават да

работят, а не започват и т.н. Накрая аз се ядосах и започнах мазилката сам. Ще мажа долния етаж, част от стълбището и избата. Това е изключително труден обект, който изисква не само повече време, но и твърде висока квалификация. Трудностите, които срещнах, се състояха предимно в това, че работех сам-самичък, а във варовия разтвор имаше много камъчета. Освен това, времето беше много горещо, бързо съхнеша хоросана и трудностите по пердашенето се увеличаваха. По едно време повиках циганина Сашо, да ми помага. Но той си е циганин и шмекериите са нещо вродено в него. След два-три дни го изгоних. За да подобря хала на хоросана, от който се бе разляла рядката тлъста част при слизането на камиона до вилата, добавих пресят ситен пясък и гасена вар. След 30-40 дни упорит труд всичко бе измазано - целият първи етаж, избенното помещение, част от стълбището и около прозореца със стъклените тухли на втория етаж, който кърджалиите бяха изоставили.

От миналото строителство бе останала гасена вар. Трябваше да се употреби, че беше вече доста застаряла. Решихме да я употребим за боядисване на вилата /вътре/. Боядисването за мен не беше много трудна операция, но бях много изморен, а имах и друга работа. Само в краен случай ще се захвана с това. За щастие, Спас Мечкаров се съгласи и то доста на сметка - за 1500 лв. да я боядиса. Разбира се, Спас иска терена да му е чист, подготвен. Той само да боядисва. Разчистихме с Бояна, изнесохме багажа от едно място на друго, а след това обратно. Спас, с помощта на жена си, се справи само за три дни. Добре свърши работата си.

Значително време ми отне поставянето на врати и прозорци и боядисването на същите, а така също и направа на изкопи за водопровод, после и за електрификация, през 90 и 91 год. Участвал е и Ангел, когато е бил в Павелско. Направа

на дюшеме на вилата беше също сериозен проблем. През 1993 год. получихме писмо от Ангел, с което пак напомня да се усвоят парите му, като се закупи дюшеме и др. материали за вилата. За майсторлък по поставянето му не ставаше дума. На 19 август същата година, с Бояна ходихме в Чепеларе и купихме 2,5 м³ необработено дюшеме - само избичено. Дъските бяха сурови и не можеха да бъдат скоро обработени. Сухи дъски в ДИП-а нямаше. Решихме и натоварихме необработено дюшеме и го закарахме на вилата. През 1994 год., след преговори с Ив. Щинов, закарах дъските за обработка - рендосване и шпонтиране. Заедно с дъските закарах и ритловиците, за бичмета, върху които да се кове дюшето. След доста чакане, най-после Щинов реши да започваме. Аз трябваше да му помагам на машината - подаване или поемане. Условихме се да му плащам по 70 лв. на час. Моето участие не се зачита. След 3-4 дни, дюшето бе готово. Някои от дъските бяха се поизметнали - едни в избата на вилата, други на Щиновия двор, където престояха близо две седмици на силно слънце, недобре подредени и недобре покрити. За тази изметнатост Иван често ми мрънкаше-и още повече ме притесняваше. В края на краищата, обработените дъски бяха добри. Ритловиците обаче, отказа да обработи - били много лоши /криви и т.н./ Платих му и прибрах всичкия материал обратно във вилата. Бояна настояваше да хванем майстор да накове дюшето. На нея, разбира се, не беше ѝ ясно, че този майстор ще иска всичко да му е подготвено и той само да нареди дъските и да удари пироните. Работата по подготовката на дъските и бичметата е много повече от самото наковане. Затова аз и не мислех да търся майстор, на който да ставам калфа. Стегнах един станок за дялане на ритловиците и друг за ръчното им рендосване и започнах.

След 10-15 дни, също упорит труд, дюшемето на горния етаж беше готово. Тук затруднения имах от багажа, който бяхме внесли във вилата, след продажбата на Ангеловия апартамент в Пловдив. За изнасяне и после внасяне на същия, ми помагаше само Бояна. Най-тежкият шкаф си остана на място в голямата стая и го манипулирах сам. Поради напредване на есента и предстоящите неотложни селскостопански задачи, наковаването на дюшемето на първия етаж ще стане евентуално през идущото лято, ако е рекъл Бог.

Къщата в Пловдив бе другият наш обект, с който се занимавах от време на време. През 1991 год. направих ремонт на изгнилите дюшемета в двете стаи на сутерена. Преди това извърших боядисването им. По искане на Ангел, затворихме тавана и горния апартамент с една обща врата. Иззидах едната стеничка на стълбището /другата бе иззидана по-рано/. След това, където имаше нужда мазах, боядисвах постно и блажно.

През 1989 год. покрива на къщата прокапа. Заех се с ремонта му. Смених 15-16 счупени керемиди. Събрах капациите от билата, равното и наклонените, почистих ги от старата вар и ги наредих отново с нова вар /хоросан/. Ангел ми помагаше през цялото време.

Старата къща в Павелско отдавна не беше пребойдисвана. Стените бяха потъмнели, на места и изцапани. През пролетта на 1994 год. започнах освежаването ѝ, пак с варно мляко /варосване/. Минах всички стени варосани по-рано, с изключение на голямата стая, която бе сравнително позапазена. След варосването последва блажно боядисване на прозорци, врати, шкафове, стълбище и др.

Освен работа по нашите къщи и вилата, отзовавал съм се и на някои други покани и молби.

-
На 19 юли 1989 год. Наско и Яна ме заведоха в м. Урвич. Това е една красива

местност, недалеч от София. Наско искаше да построи там чешма, за улеснение на посетителите. Трябваше да огледаме обекта и да преценим какво и как може да се направи. Той бе готов да финансира цялото строителство и да достави на място необходимите материали. По време на нашето посещение, лесопарк "Урвич" беше безлюден, тих и приятен. Но и двете чешми при "вечният меандър", се оказаха просто безводни. Някои ентузиастични са се опитвали да правят чешма без вода, като са се лъгали, вероятно, по най-обилните пролетни води на терена, когато и от камъните извира вода. Жалко! Чешма не може да се направи нито на едното нито на другото място. Наско потича малко, после се качихме в колата и се прибрахме.

В края на м. юни 1990 год. Атанас Инджов - зетя на сестра ми - ми показва едно навесче над обора в неговия двор, което искал да покрие с ламарина. Пита ме дали е възможно да стане това и бих ли се наел аз с тази работа. След като го огледах добре и прецених, му казах как може да стане, какви материали са необходими и т.н. На 27 юни започнах работа и до 2 юли покривът бе готов. Проблем бе слабият наклон на плочата, който реших много сполучливо с оставяне хоризонталният подгъв на горната ламарина по-къс от този на долната.

Един от най-сериозните обекти, ако не и най-сериозният, беше ремонта или по-скоро смяната на покрива на къщата /вилата/ на Асен Павлов. Тя е с четиристранен покрив и беше покрита с каменни плочи /тикли/. С тяхна помощ очистихме тиклите, ремонтирах дървената покривна конструкция и хастара и започнах най-съществената работа. Трудността идеше оттам, че се запази четиристранния покрив и има нестандартни чупки в източната част. Играта беше голяма, но и до ден днешен Асен не се е оплакал, че новият /ламаринен/ покрив му капе. Беше също през 1990 год.

1990 год. бе много производителна по отношение на строителството и по-конкретно - направа покриви с ламарина. Още не бях довършил Асеновия покрив и бащата на Румяна Неделчева - Димо /Гьоргов/, ме покани да оправя покрива и на тяхната плевня при вилата им /бившата Човаланова къща/. Тук работата бе много по-проста, понеже покривът на плевнята е двустранен и работех с профилирана ламарина, която ме освобождава от множество подгъви и рязания, неща, които са неизбежни при гладката ламарина. Въпреки че за пръв път работех с такава ламарина, Димо също не се оплака, че му капе. Тук правих още едно нещо, което никъде другаде не съм правил. От северната страна сложих боядисана мрежа, с дължина дължината на страната на покрива и ширина около 1 м. Целта беше снегът да не се плъзга, а да се задържа и топи на самия покрив. Такива претенции имаше съседката им Велика Големанска. Мрежата бе боядисана, за да не ръждясва, тъй като веднага от нея ще ръждяса и ламарината. Старият покрив и тук беше с тикли.

Есента на 1990 год. вече беше настъпила и затова не смеех да се захвана с по-големи обекти. Не можех обаче да откажа на братовчеди Грозданови да им оправя капандурите на къщите. Пръв ме помоли Борис - шофьора. Къщата му е покрита с керемиди, но около капандурата му нещо капело. На 20 и 21 октомври разчистих старата капандура, скроих и поставих нова и я облицовах с ламарина, след което наредих и керемидите около нея. Оплаквания - няма.

Ангел Ив. Грозданов, синът на Митка ме помоли да му "облека" капандурата на новата къща. Тя е вече покрита с ламарина цялата, но самата капандура майсторът не е могъл да направи. Не се е наемал. На 13.XI.1990 год. свърших и тази работа.

През 1991 год. се отървах само с два чужди обекта. Впрочем, те не бяха съвсем чужди - единият бе на сестра ми, а другият, на приятеля ми Ангел Кърнев.

Преди 1989 год. смених покрива на къщата на сестра ми, от тикли на ламарина. Тя остана много доволна и съжаляваше, че не е направила същото и с плевнята, която започна много да капе. Умувахме с нея какво може да се направи и дойдохме до решението да "претърсим" покрива т.е. да я препокрием. Понеже по-голяма част от плочите бяха силно повредени вече, се наложи да ги хвърля, а годните да оставя на купчини - горе. Позакърпих покривната конструкция и започнах. За качването на необходимото допълнително количество плочи ми помагаше Инджов. Използвахме годните плочи, останали от покрива на къщата. Да не чуе дявола, до днес сестра-ми не се е оплакала. Работата свърши за три дни – от 9 до 12 юли 1991 год.

В началото на м. август 1991 год., покрих с ламарина навеса на Ангел Кърнев. Това е едно покрито пространство от двадесетина кв.м., между къщата и плевнята му. За този обект отделих три дни, като последния ден ми помагаша 3-4 младежи, негови хора.

Започнахме да ходим при синовете в Америка, където престоявахме доста време, както ще видим по-нататък. Като се върнехме в България, ни чакаше много работа, предимно от селско-стопански характер. Нямахме време за чуждо строителство. Отказвах. Само в краен случай и то за дребни работи, съм правил услуга на стари и самотни жени, без да търся някакъв кър от това. Няма да ги изброявам.

СЕЛСКО СТОПАНСТВО

Нашите занимания със селско-стопански характер, са изключително скромни по размер. Въпреки това, те за нас имат

доста голямо значение, тъй като чрез тях си осигуряваме част от необходимите хранителни продукти, чиито качества ни са добре известни. Освен това, тези занимания ни карат неволно да извършваме известни физически тренировки, необходими за поддържане добър тонус на позастарелите ни вече организми. Благодарение на тях голяма част от времето през летния сезон прекарваме на полето, дишаме активно чист въздух, понякога правим слънчеви бани и т.н.

Обектите на нашата селскостопанска дейност са предимно следните:

Градината при старата къща. Обработване на почвата, засяване, отглеждане и прибиране на културите. Основните продукти, които произвеждаме в нея, са картофите и фасула. Понякога застъпваме в съвсем малки количества кромид лук, чеснов, домати, моркови, спанак. Обработваме я изключително на ръка. Трудности срещаме при набавяне на тор и при напояването ѝ през сушавите летни периоди. Да носиш вода на ръка в кофи и да поливаш, май не си е много ефективна работа.

Друг подобен обект е разработеното място при Ангеловата вила. Откак съществува това място, го обработваме ние с Бояна, дори когато и Ангеловото семейство си беше тук. Особеностите му са както на градината. От неработената площ кося сено.

Преди да започне реституцията на селскостопанските имоти, 4-5 години ползвах едно парче ливада, чиято собственост от преди създаване на ТКЗС в Павелско, не знаех. Разпрявяха, че била на Васил Семерджиев /Батко/, който отдавна е починал, а наследниците му са напуснали окончателно Павелско. Площта и е около 1,5 дк. Стръмна е и сенокосачните машини отбягват косенето ѝ. И тук върша всичко на ръка и в повечето случаи - сам. При косенето през

1991 г.- м. юни, Ангел настоя да коси, за да ми помогне. Виждаше, че работата изисква доста усилия. Дадох му косата и аз седнах да поотдъхна малко. Драго ми беше да го гледам как здраво натиска косата. Но за беда, след десетина минути дръжката на косата изпраця в ръцете му и... дотук му беше косенето. Прибрахме се вкъщи, за да пригоя нова дръжка, за следващия ден. На сушенето на сеното понякога ми помагаше Бояна. Добитото сено балирах ръчно със сено преса мое производство. Извозването на балите ставаше с ръчна, импровизирана количка, също мое производство. С тази количка превозвам всички селскостопански продукти, когато има подходящи пътища.

След 1990 год. оставих ливадата в Св. Неделя като чужда и започнах да кося тази в м. Селища, останала от родителите на Бояна. Дотогава я ползваха други, случайни хора, на принципа по който ние ползвахме в Св. Неделя /отстъпена временно от ТКЗС/. Тази ливада е по-равна, по-влажна и по-голяма от Св. Неделя. В нея има доста стари овощни дървета - ябълки и сливи. Тя не е само наша. На нея имат право и братята на Бояна, но засега не търсят нищо и ни я предоставят цялата за временно ползване. Всичко върша и тук на ръка. От една-две години сме я предоставили за косене на Ангел Ник. Кърнев /Комитата/, а ние берем само плодовете от дърветата.

Градините в Голяма ряка също са наследство от родителите на Бояна. Три парчета са по два-три ара и не са разделени между наследниците. И тук както в Селища, са предоставени на Бояна временно да ги обработва за себе си. Ние ги ползвахме две-три години, в началото на 90-те и ги изоставихме. Много ни е трудно, понеже са далече, прибирането на реколтата трябва да става по доста дълъг и стръмен път /нагоре/, а нямаме подходящ превоз за целта. През 1995 год. възнамеряваме да засеем само едното парче.

Другите ще предоставим на някой, който има нужда от земя, само и само да не се изоставят и буренясват.

Реституцията на земята в Павелско, както в по-голямата част от страната, вървеше с "наслушване", т.е. нашите хора имитираха реституция, изчакваха, бавеха изкуствено колкото можеше повече, дано в края на краищата да се размине. Местната мини номенклатура още властва и се надява пак на Божията мана, която течеше от ТКЗС към тях. След изборите – XII.1994 год., куражът им е още по-голям.

През 1991 и 1992 год. имаше много хора, които вярваха, че земята ще стане частна пак, както беше преди 9.IX.44 год. Дори и брат ми повярва в това. Той идва на няколко пъти да си търси подарените ниви на партията и за разделяне на малкото нивички, останали от майка ми. На 24.V.1992 год. направихме вътрешен /неофициален/ разделителен протокол. На него бе дадена равната нива в Буковдол - около 1.5 дк., на мен, под Камъка и в Дерето Буковдол – 0.7 дк., а на сестра ми ливадата в Ръжен дол - около 2 дк.

На 5.IV.1994 год. участвах в земеразделителна комисия в м. Ветърне, където ми бяха отмерени три ара за дядо Начовите наследници, а на връщане привечер, още два дк. в м. Кръстец /Равне/. И двете места са обрасли с хвойни, дори има и по някое борче. По-късно, на 22.VI.94 год., братовчедката на Бояна - Гана Хр. Кетипова, по мъж Сотирова, ми даде пълномощно, за да получа дела и на наследниците на нейния баща, при земераздаване на комисията в м. Игрища и в м. Средня. За съжаление, такава комисия не се състоя, въпреки усиленото говорене за това. "Наслушването" бе доловило вече вълната, че реституцията ще бъде провалена.

Бране плодове. Това е едно от най-приятните селско стопански занимания. Разполагаме със следните плодни дървета: череша - 3 бр. в градината при старата къща в

Павелско и 2 бр. в Ангеловата градина при вилата. Имахме и две череши в двора в Пловдив, които нашият нещастен съсед - Гърка, усърдно и тайно унищожи. Добивът от черешите в Павелско е достатъчен да направим необходимото ни количество компоти и да ядем в прясно състояние. В градината /Павелско/ има и няколко дървета ситни сини сливи, които са много вкусни и при урожай стават за сушене, за мармалад, та и за ракия. Ябълките и кюстендилските сливи са в Селища, в ливадата. Не раждат всяка година като черешите или раждат по малко, но има години когато раждат масово. Тогава има за всичко и едвам ги прибираме. През 1994 год. ябълките бяха родили слабо, а сливите - средно. Събрахме около 150 кг. ябълки за лагеруване за зимата. Направихме достатъчно количество сушена ябълка за ошав, около 30 кг. сливов мармалад и 7-8 кг. сушени сливи. За съжаление, нямаме си дърво за орехи. Засега обаче, този проблем аз разрешавам сполучливо, като след обирането на орехите в землището от техните стопани, успявам да събера значително количество т.наречения "Баберък", което тук, в Павелско, се счита за напълно нормално и законно явление. През 1994 год. събрах около 60-70 кг. орехов плод, който, както казва Бояна, ще ни стигне за три години. За три не знам дали ще стане нужда, но за две - често сме ги използвали, поради слаб или поради липса на урожай през следващата година.

Тук трябва да се изповядам, че събирането на баберък обикновено от 15.X. до края на ноември, за мене е едно своеобразно празненство, което извършвам с най-възвишено удоволствие, т.е. хоби от най-висока степен. През този период се стремя да не пропусна подходящ ден да изляза на къра. За отбелязване е, че през 1994 год. сезона на баберъка продължи необичайно дълго - чак до 1.I.1995 год., до падането на големия сняг. От статистически мои наблюдения идвам до извода, че

при дъждовна /кишава/ година, ореховият плод опадва рано от дърветата - до края на октомври или началото на ноември. И обратно - при сушава година плодът се задържа до късно - до края на ноември, та и до края на декември, какъвто беше случаят с 1994 год.

Освен орехи, бродейки късно из къра, събирам още: дренки, шипки, трънки, диви круши, диви ябълки и др. Винаги съм готов да тръгна за гъби, та ако ще да са и в най-отдалечената част на землището ни, стига да има шанс да ги намеря - да е превалял хубав дъжд и да е топло време, особено пролетта, ранно лято и есента - септември-ноември.

Домашни животни. Понякога се опитваме да гледаме дребни домашни животни - птици или зайци. Така например, през 1992 год. приготвих птичарник, а Ангел донесе 15-16 бр. пилета, които отгледахме за месо и есента ги напълнихме в буркани. През 1994 год. решихме да опитаме със зайци. Бояна донесе два женски заека от Пловдив и ги затворихме в кошарата. Великанът се оцени, но незабавно и с голямо усърдие унищожи рожбите си до една. Другата зайкиня изобщо не можа да се оплоди. Беше безсмислено да се занимаваме повече с тях и още през лятото ги заклахме и консервирахме месото им. Двата бяха закупени за 500 лв. Горедолу - квит.

След смъртта на кака Петя Къдринска, на 2.V.94 год., се налагаше Бояна да гледа известно време зайците, с които се занимаваше приживе покойната. За тази услуга наследниците на кака Петя ни дадоха едно малко бяло зайче, което още не се познаваше женско ли е или мъжко. Когато по-късно се отличих мъжкият му пол, решихме да си купим и едно женско и да ги гледаме през зимата, за да са готови за идущата пролет. Женско зайче /сиво/ Бояна купи от братовчед си Георги Д. Кисьов. Дано да сме живи да видим какво ще стане с тях.

На 19 август 1994 год. Бояна излезе за покупки, а малко по-късно излязох и аз. Уговорката ни беше да се срещнем пред магазините. Когато се видяхме, тя с голям интерес ми събщи, че на площада се продават кокошки и че едната струва 130 лв. Първо купихме само една, а след малко решихме да са поне две, та да е скучаят. Платихме ги, донесох една касетка, сложихме ги в нея и ги понесох нагоре, както бих понесъл един най-обикновен не много лек товар. Поставихме ги в големия обор. Още на следващия ден снесоха яйца. Общо взето, оперението им е червено, но едната имаше няколко бели петънца на гърба, поради което я нарекохме "Лиса", а другата - "Червената" или "Малката". Лиса беше много лакома и снасяше по-често. Дори по едно време Червената престана да носи. Тя беше поизостанала в развитието си. Изглежда, че е била подтисната в ятото. След не много време се съвзе и започна отново да носи. Нова година дойде, а те нямат намерение да спират.

Тези две животинки обикнах много. Когато ходех при тях, им говорех и те сякаш ме слушаха и разбираха. Бояна ги гледаше много добре, но не им приказваше. По начало бяхме ги купили за месо, но положението коренно се промени.

НОВАТА КНИГА

Не помня как се роди идеята за написване новата книга "Ще отрежем ли клона на който седим!" /Кратка история на горите в България/, но скоро тя стана толкова силно мое желание, че вече нищо не бе в състояние да ме спре.

СЪБИРАНЕ НА МАТЕРИАЛИ

Литературни, статистически и структурно-управленчески.

Днес да се види ползваната литература, е много проста работа. Достатъчно е да се обърне книгата на последните

страници и да се прочете. Но събирането на тези материали изискваше доста продължителен и упорит труд. Освен книгите и списанията в личната ми библиотека, се наложи да почета и да потърся данни още в някои други библиотеки, читалища, ведомства, по-важните от които са следните:

Народна библиотека "Кирил и Методи" - София. В нея съм прекарал над книгите общо 30 пълни дни, на два периода - веднъж от 17.II. до 7.III.1989 год. и втори път от 22.XI. до 2.XII., също 89 год. Прегледах почти всички книги, годишници и периодични издания, в които допусках, че мога да намеря нещо ценно. И намерих много.

Народна библиотека "Иван Вазов" - Пловдив. В нея съм се занимавал не по-малко от 40-50 дни, на няколко периода през 1990 и 1991 год. Намерих доста подходяща литература. През м. март 91 год., библиотеката нямаше отопление. Събираха всички посетители в една читалня и се мъчеха да импровизират електрическо отопление. Падна голямо треперене.

В Павелското читалище не можах да намеря интересна лесовъдска литература. На 8.XII.1989 год. отидох в чепеларското читалище "Родопска искра". То се оказа по-щедро и по-важното е, че има добър каталожен ред. Взех 4 книги, между които и "Горското стопанство през годините на народната власт", от Ангел Илиев и Георги Пешев, "Одисеята на първите" от Петър Манджуков и "Богатствата на нашите гори" - от Петър Костов.

Много ценни данни за Горския фонд можах да извлека от архивите на Централно статистическо управление /ЦСУ/, благодарение на отзивчивостта на колегата Людмил Даскалов, които взех на няколко пъти през 1990, 91 и 92 год.

На 9.VI.1992 год. отидох в Комитета по горите, с цел да взема оттам някои данни. От иззора, както се казва. Намерението ми беше да се срещна с инж. Богдан Богданов, с

който се познавахме много добре от съвместната ни служба и считам, че той ще ми помогне най-добре. Уви! Бях изненадан много неприятно, когато др. Богданов ми отказа най-категорично каквото и да било съдействие. В този момент ми се отпътя всичко. Прибрах се в квартирата на сина си в Младост-3.

На следващия ден - 10.VI.92 год. най-напред отидох във Висшия лесотехнически институт. Влязох при зам. ректора и му обясних за какво съм отишъл. Той се обади на началника на Учебната част, който се оказа жена, която беше твърде акуратна, благодарение на което бързо излязох оттам.

Набрал малко кураж от първия успех, без да губя време отидох в Института по гората при БАН. Там свършихме работа с д-р Боян Роснев, който се оказа много отзивчив.

След обяд на същия ден, реших да отида пак до Комитета по горите. Не при Богданов, разбира се. Започнах със зам. председателя на Комитета - инж. Карамфилов. Изслуша ме и ме насочи към инж. Иван Попсавов и при професор Никола Колев. И двамата бяха много любезни и експедитивни, особено Попсавов - земляка. Той е родом от с. Момчиловци - Смоленско.

НА ТЕРЕНА

За набиране данни от терена и направа на снимки, съм използвал колите на синовете ми - Наско и Ангел, а така също и обществен превоз - рейсове и влакове.

Първото ми пътуване в това отношение беше с Наско на 21.VIII.89г. Сутринта тръгнахме от Павелско през Асеновград, Новаково до Кърджали. Целта бяха извършените залесявания и състоянието на културите в Кърджалийски окръг, но по пътя не изпуснах нито един по-интересен горски обект. Върнахме се през Смолян. Бях много очарован от залесяванията в

Кърджалийския край - Йончево, Комунига, Паничково, яз. Кърджали и др.

На следващия ден - 22.VIII., пак с Наско, но в присъствието и на Румяна, ходихме до Велинград и района.

За пътуването ни с Наско през м. август 1992 год. до Велико Търновския край /Скътовци/ и до Пашалийца - Нареченски бани, разказахме преди.

На 5.XI.1989 год. тръгнахме с Ангел, Нина и Ленка от Пловдив за Благоевград, Сандански, Гоце Делчев, Доспат, Девин, Чепеларе, Павелско, Пловдив. Пак с него, само двамата, на 19.X.92 год. посетихме района на Тъмръш, а на следващия ден - 20.X.92 год., тръгнахме за по-голям маршрут. Най напред спряхме при залесяванията край Стара Загора. После посетихме залесяванията край Казанлък - Енина и др., поровихме се из Троянския Балкан и накрая стигнахме до Копривщица, където ношувахме. Върнахме се през Пазарджик и имяхме възможност да видим районите около Стрелча и Панагюрище и Тополовото стопанство край Пазарджик.

Доста пътуване имаше и с обществен превоз. На 12.X.1989 год., с рейс от Пловдив посетих Девинския и Смоленския район. Вечерта ношувах в Смолян, в апартамента на моята племенница - Величка. На следващия ден се спрях на Пампорово и на Широколъшките гори.

Най-голям преход с обществен транспорт направих в края на м. октомври 1989 год. Където има ж.п. линия пътувах с влак, а където липсва такава - с рейс. Тръгнах на 24.X.89 год. с влака от Пловдив. Минах през Чирпан, Ст. Загора, Ямбол и стигнах до Сливен, където ношувах. На 25.X., с рейс от Сливен заминах за Кипилово. Тук основната задача беше да проверя състоянието на естественото слово насаждение в резерват "Ардашлъка" /Керсенлика/ - Кипиловско горско стопанство, землище на с. Боринци. След резервата обиколих и някой друг

район при с. Стрелци, Ръченица и др. Нощта на 25 срещу 26.X. прекарах на една пейка на гара Ямбол. Много рано сутринта на 26.X. потеглих от гара Ямбол с Варненския влак до гара Комунаре, където направих връзка за гара Каспичан. От Каспичан с рейс - до с. Хърсово. От Хърсово до м. Горска барака пеш, за да видя вековни церови дървета в "Дядо Васильовия гьол". Но началникът на II ГГУ при Ново пазарското горско стопанство /в м. Горска барака/, отклони намерението ми и ме закара при опитните култури на Желяз Дончев. Оттам в Козлево, Каспичан, гр. Разград, където ношувах. На 27.X.89 г. пътувах от гр. Разград за с. Здравец. Пътьом разглеждам горската обстановка в този край, минавайки през гр. Самуил, с. Розино. В с. Здравец прекъснах пътуването, обиколих част от района, след което се отправих за Русе, където ношувах у сватолете. На 28.X.1989 год. разгледахме със свата Велчо някои особености на гр. Русе, отидох до къщата на Любен Йовчев на "Гладстон" - 9, а след това сам разгледах парка Липник. Вечерта ношувах пак у сватолете.

На 29.X.89 год. сватът Велчо ме изпрати до гарата. Слязох на гара Полски Тръмбеш, за да отида до село Обединение, където констатирах, че вековният дъб е изсъхнал. Видях също едно изкуствено тополово насаждение. След туй, пак с влака от Полски Тръмбеш продължих на юг - В. Търново, Дряново и ношувах в Трявна.

На 30.X.1989 год. от автогара Трявна тръгнах за с. Вонеща вода на автостоп, понеже изгървах рейса, по недоразумение. Разгледах и снимах около с. Вонеща вода, след туй се отправих за м. Савчов чаир – горско стопанство В. Търново. До с. Войнежа отидох с хлебарския камион, оттам до с. Кладни дял с частната копа на един военен, който случайно пътуваше до там. От с. Кладни дял пак пеш до Горския бивак /останки от

бараки/. Оттам нагоре из отдели 43, 44 на В. Търновското горско стопанство. До с. Войнежа се върнах пеш. Голям маратон беше. Там хванах рейс до Вонеща вода, а от Вонеща вода друг - за Трявна. Част от нощта прекарах на гара Трявна. Към 1 ч. и 5 минути на 31.X. се качих на влак за Пловдив. Така приключи най-дългото ми пътуване на терена - една седмица, за набиране интересни материали на място.

На 4.IX.1992 год. направих еднодневно плодотворно пътешествие с влака от София за Лакатник. Посетих района край Реброво и Своге, а оттам с рейс до с Искрец.

Малко по-късно, но пак през м. IX.92 год., с влака ходих до гр. Сливница, във връзка със залесяванията в този край в миналото. Между другото, направих снимка и на завода за Дървесно-влакнести плочи в гр. Сливница.

По време на престоя ми в София по различни поводи съм използвал случая да направя снимки на сградата на Висшия лесотехнически институт, на дъбовете в парка на свободата и др.

Не е без интерес да спомена едно рисковано еднодневно пътуване до резерват "Червената стена," който се намира на няколко км. южно от Бачковския манастир - горско стопанство Асеновград. Там исках да проуча състоянието на елата след Чернобилската авария. И ходих - на 15.X.89 год. Ако не бях посетил този обект, за мой срам, нямаше да знам какви диви и труднодостъпни места има в нашите, иначе гостоприемни, Родопи. Задачата за деня си изпълних, но си загубих новата жилетка, която бях облякъл почти за първи път. Потърсих я малко, но не я намерих. Остана там, завинаги! Добре, че не останах аз. Имаше такава възможност.

На други пътувания около Пловдив, Пещера, Батак, Павелско, Хвойна, свързани с горната задача, няма да се спирам.

Използвам съм някои материали и впечатления, останали от подготовката на книгката "Защитени природни обекти в Пазарджишко", излязла през 1988 год. - Земиздат.

Използвах също впечатления от службата ми по горите, установили се ясно и трайно в мен.

ПИСАНЕ НА ЧЕРНОВАТА

Съставяне на схема за съдържанието на книгата, редактиране на текста в отделните глави, заглавия и подзаглавия, сглобяване на същите по схемата и написването им в първичен ръкопис /с химикал/, започнах в България, през зимата на 1990/91 год., когато успях да обработя близо половината от материала. Другата половина довърших в щата Минесота – гр. Маршал, през следващата зима 1991/92 год., когато с Бояна гостувахме на Наско. Останаха само отделни малки текстове, които трябваше да довърша в България след завръщането ми, понеже не бях взел изходния материал за тях - списания и др., поради обемистостта им.

Писане на машина. Машинният ръкопис е извършен изцяло от мене. За целта използвах пишещата машина, която си купих чрез моята братовчедка Тотка Иванова /Хубенова/ през 1988 год., а Ангел ми я докара с колата в Павелско на 3.I.89 год.

Писането на машина започнах на 12.IV.1992 год., след завръщането си от Минесота. Основният текст завърших към 16 юли 92 год., а корекция на първи и втори екземпляр, към 25 юли същата година.

Предлагане за печат. В началото на м. септември 1992 год. реших да направя необходимото за даване книгата за печат. Давах си сметка, че е много трудно, затова се опитах да се срещна и съветвам с Владимир Ас. Велев - научен работник

към Института за възпроизводство и опазване на природната среда, към БАН. За съжаление, не можах да открия този институт. В случая не ми помогна и бюро справки. Трябваше да действам по мое лично усмотрение.

На 7.IX.92 год. отидох в Земиздат и разговарях с г-жа Ружкова. Тя каза, че книгата може да бъде издадена, но издателството няма пари. Трябва да се намерят спонсори. Оставих молба в издателството, на която ми отговориха писмено, какво е необходимо да се направи. Започнах да търся спонсори. На 6.X.92 год. отидох в Комитета по горите, при председателя му Иван Раев. Много бях изненадан от отказа му и от препоръката да вляза във връзка с горските комбинати. След една седмица си обясних причината - Раев беше уволнен. Когато съм бил при него, той е знаел, че си отива, но аз не знаех.

Още същия ден и час тръгнах към МОС /Министерство на околната среда/. Разговарях с колегата Мишо Михайлов, който каза, че нямат пари. Независимо от това, аз оставих един екземпляр от ръкописа, с рапорт. На 25.XI.92 год., ходих пак в МОС, да разбера какви са изгледите. Срещнах се с министър Валентин Василев и разговарях с него. Каза, че е прегледал ръкописа лично той и има желание да помогне за отпечатването му. Но... политическата обстановка /след 30 юли - Боянските ливади/ е малко объркана и трябва да поизчакаме. Не мина много време и правителството на Демократичните сили падна.

На 2.II.93 год. бях пак в МОС. Валентин Василев го няма. На неговия стол стои Валентин Босевски. Той не е проявил интерес към ръкописа и го е дал на подчинените си при разчистване на архивата, която му е оставил Василев. Прибрах си ръкописа.

Другият екземпляр от ръкописа бях оставил в Комитета по горите На 19.I.93 год. До 30.III. същата година никой не

се бе интересувал от него и благополучно събираше праха при главния счетоводител - Борислав Денкин. Няма т пари. Взех си и този ръкопис - 30.III.93 год.

На 31.III.93 г. уведомих писмено Земиздат, че не мога да намеря спонсор. Ще чакаме по-благоприятни времена. Заминах си веднага за Пловдив и до вечерта успях да разговарям с едно лице от "Полиграфия" - АД. Отговорът беше както при Земиздат - спонсори! Само че те се съгласиха заедно да търсим спонсори. След като размислих малко, дойдох до извода, че това не изменя нещата. Все едно - трябваше да се върна пак там, откъдето си бях дошъл с празни ръце.

В момента, когато пиша тези редове в болницата на Пещерско шосе - етаж 9, стая 12, легло 1, нямам много ясна перспектива за в бъдеще. Но ми се ще да оставя някъде ръкописите и снимките, където евентуално могат да бъдат използвани, макар и след моята смърт.

ДНЕВНИК

През отчетния период - 1989 - 1994 год., непрекъснато съм си водил дневник, с неотслабващо желание и упоритост. Отразявал съм по-интересните явления и случаи от природен, обществен и личен характер. В дневника материалите са дадени много по-подробно.

ЗА СУШАТА

Последната дъждовна година през периода беше 1992. Годаината 1993 беше много сушава - слаб сняг през зимата и още по-слаби превалявания през лятото. Лошото беше това, че 1994 не се различаваше от 1993. Наредиха се две сушави години една след друга. Почвената влага изчезна нацяло. Дебитът на изворите, включително и на вододайните, силно намаля. Още от ранна пролет на 1994 год., след завръщането

ни от Каролина, водата от основния водопровод е под режим. Чешмите вкъщи са сухи. Банята не работи поради липса на вода. Цяло лято нося вода с кофата от "Дерето" и от "Върбанската." Заболя ме тазът и бъбреците. Да носиш с кофи вода, та да поливаш градина!? Кмета не обръща внимание. Залъгва ни с празни разкопки и с паянтови помпи. Отначало помпата заработи добре, но точно от това се изплаши той и... помпата се "повреди" и изчезна.

ПЪТУВАНЕ ДО АМЕРИКА

ПРЕЗ 1991/1992 ГОДИНА

Не беше изминала още половин година от установяването на Наско в Америка и започна да ни кани да му идем на гости. Отначало ни канеше, а след туй започна да настоява да отидем през пролетта на 1991 год.

Естествено, ние нямахме нито психическа нито техническа нагласа да направим това. Казахме му, че можем да отидем след няколко месеца, към есента. Но подготовката започна. Най-напред подадохме документи за задгранични паспорти, в Пловдив. Казаха, че ще бъдат готови за 25 юли 91 год. Докато чакахме паспортите, на 2.VII. получихме от Наско покана за гостуване в САЩ. След това ни се обади, че е изпратил самолетните билети, за пътуване с авиокомпания Джес Ъър, които взех от авиокомпанията на 15 август 91 год. На 21 август се придвижихме от Павелско до Пловдив. Някои от необходимите ни неща бяха там и без тях не можеше да се приготви багажа. На 27 август същата год., към 8 ч. преди обяд, тръгнахме с Ангеловата кола за София. Нощувахме в Младост-3 и на 28 август 91 г. излетяхме вместо в 14 - в 15 ч. През цялото време на полета бях на едно прозорче /люк/, наблюдавах навън и записвах впечатленията си в дневника. Особено интересно беше летенето над Атлантическия океан. Необятна, затрогваща водна шир! Тук-таме параходче, другаде - ледници, на места неизвестни /за нас/ бели петънца. Какво ли е? Няма кой да обясни. Помолих стюардесата да покани екипажа да съобщава къде прелитаме и какво има под нас, но напразно. Били съобщили в началото по важните опорни точки на маршрута. Записвах както виждам. Иначе казано, правех снимки с думи.

Наближихме бряг. Оказа се Канадски - ще кацаме в Отава, столицата на Канада, въпреки, че по начало маршрутът беше за директен полет София – Ню-Йорк. Към 12 ч. и 40 минути, бълг. време, кацнахме. След около час и половина престой, излетяхме за Ню Йорк и след около един час летене, кацнахме на летище Кенеди. Наско ни чакаше на летището. Взехме такси и потеглихме за Нюарк, където нощувахме в хотел Комфорт. Легнахме в 11 ч. местно време /бълг. време - 6 ч. сутринта/. Това беше най-дългият ден досега през живота ми - 19 часа. На 24 август, в 11 ч. и 15 минути местно време, излетяхме и в 12 ч. и 8 минути кацнахме на летище Питсбърг, щата Пенсилвания. В 12ч.и 30 мин. бяхме вече в самолета за Минеаполис – Сейнт Пол и в 14 ч .и 30 мин. Нюаркско време или в 13 и 30 Минесотско време, кацнахме в Минеаполис. Наско бе гарирал колата си на паркинга при летището. С него отидохме да я вземем. Доста се полухахме докато я намерим - голям паркинг. Товарихме багажа и потеглихме за Маршал.

Гр. Маршал е разположен в югозападната част на Минесотското поле. Има 12000 жители, но е университетски град. Добре е благоустроен и е изключително чист, какъвто и целият щат. В САЩ мръсотия, като Пловдивската и Софийската, видях в Ню-Йорк, особено в Китайския квартал и по пътя за летището. В Маршал има завод за сладолед.

Минесотското поле е чудно, през всички годишни времена, та даже и през зимата. Когато ние пристигнахме, то беше заето главно от две култури - царевица и соя, като царевицата имаше голямо предимство пред соята. Тук-там се забелязват люцерни и други сенокосни площи, но в съвсем ограничени количества, предимно покрай фермите. Земеделието в САЩ е частно, но в уедрени ферми. По моя преценка /окомерна/, една ферма обхваща около 1200 - 2000 ак. Има семейства обаче, които обработват по няколко ферми, с площ до 10-12000 ак. Всичко

се извършва механизирано. Границите между отделните ферми са невидими за пътуващия по американските шосета. Затова царевицата изглежда, че е засята сякаш в един безкраен блок море. Колкото по-на север се отива, царевицата и соята отстъпват място на пасбища, гори, езера. Животновъдните ферми са навсякъде, но на север има чисто животновъдни, без зърнено производство или производство до толкова, колкото да се самозадоволяват със зърно.

След обирание на царевицата, полята незабавно се превръщат в угари. Използва се всеки слънчев ден за престой на добитъка навън, включително и през зимата. Толкова много добитък никога не съм виждал и то от прозореца на колата. Понякога сеното не може да се събере в сеновалите и остава навън - на купи или на големи цилиндрични бали, подредени или разхвърлени по канавките.

В Минесота, Дакота, Уисконсин и др. северни щати няма овощни и зеленчукови градини, поне за цял.

Градове, села, реки и пътища. Първият град, който посетихме в Минесота, беше Пайпстоун - градът на свещените /каменни/ лули. Има музей на тези лули, който също видяхме.

Един-два пъти ходихме в столицата Минеаполис - Сен Пол. Тук теренът е по-хълмист и по-горист. Езерата също са повече. Има и по-високи сгради. Озеленяването е богато. Колите са безброй, като река и то в няколко редици. Тук видях "Кучешка баня" - къпят кучетата като деца. Посетихме парка за растения и животни. В търговската фирма "Понтиак", Наско остави старата кола и взе нова - Хъндей, на изплащане. В центъра на града /Минеаполис/ има средни - 8-12 етажни и много високи сгради - 30-40 до 50 етаж. Има много надлези, свързващи сгради от двете страни на главната улица. Пешеходният поток по тях пресича улицата, без да пречи на автомобилното движение и без да се излага на опасност.

Селата са малки, чисти, спретнати. И тук всички пътуват с коли. Човек не се вижда по улиците, пътищата, полята.

Минесота е богата на вода. Има много реки и още повече езера. Хваща дебел сняг през зимата и често превалява през лятото. От Минесота извира една от най-дългите реки в света - Мисисипи. Ходихме на извора ѝ - езерото Итаска. Намира си в северната част на щата. Втората по големина река - Минесота, е дала името на щата. Минесота не знае суша.

Както в цялата федерация, така и в Минесота, пътищата са идеално устроени и отлично поддържани. Чистите и прави асфалтирани платна, губещи се в далечината, оградени от свежа зеленина, радват окото. Главните пътища се пресичат само с надлези. На много места има автомати или дежурни служители, за таксуване на колите, нещо като пътен данък. Автоматите таксуват по 40 цента, а дежурните - по 1 долар.

От дивеча, най-много е разпространена сърната. Развъжда се предимно между нивите и речните корита. Виждали сме стада от по 30-35 броя. Доста е разпространено също и миецото се мече. Развъжда се по полето и край пътищата. Нощно животно е и често става жертва на орлите, при пресичането на шосетата. Тук - Америка - е родината на пуйката /мисирката/.

Гората в Минесота е съсредоточена, както споменахме по-горе, в северната част на щата и по стръмните речни корита из целия щат. По-голямата част от нея е обособена в паркове. Типичната гора е малко.

При завръщането от Минесота в България, до Ню Йорк пътувахме с колата - 3 дни. Наско и Боянка се сменяха на кормилото. От това пътуване получих следните впечатления за гората. Огромната Минесотска равнина не се повтаря никъде, където минахме. Най-планински и гористи са щатите Уисконсин и Пенсилвания. Индиана и Охайо са по-слабо

планински и имат освен гори и земеделски площи и ферми. Естествените гори навсякъде са предимно широколистни - дъб, бреза, топола, ясен, явор, липа, бряст и др. Иглолистните гори са предимно изкуствени - борови. По високите планински части има и естествени масивчета - бор, кедър и др. Общо взето, горите са млади и средно възрастни, но с пълнота 1,0 - джунгла. Не се отглеждат. Секат се на голо. Контрабандата в горите е изключена! Сече се малко и то предимно на места, където гората е пострадала нещо или е показала някакъв дефект в развитието си.

Парковете са устроени най-често в красиви речни корита, край езера, красиви планински райони.

Най-напред ходихме в "Камдън парк" - на 16 км. от Маршал. Разположен е по двата бряга на едно дълбоко дере. Има и равни места, където са устроени къмпингите. На къмпинга има няколко места за палене на огън, в едно със скарите за печене пържолите и пейки и маси близо до тях, за хранене. При евентуално влошаване на времето, има заслони за укриване.

В горната част на едното било има хиляди декара равна площ, обрасла с буйна трева - пасище за дивеча. В средата на тази равнина е разработено едно блокче от 200-300 дк. и засято с царевица, също за храна на дивеча. Никога няма да забравя часовете, прекарани в Камдън парк.

Подобен на Камдън е паркът по коритото на р. Минесота. Тук видях огромното стадо сърни. Ходихме и до парковете при езерото Шитек и при езерото Сибли. Езерата са ядрата на парковете, около които е включена и горска площ. Освен другите развлечения, тук може да се прави и риболов. Итаска, както споменах по-горе, е малко езеро при извора на Мисисипи. Дървесната растителност в лесопарковете е

предимно широколистна. Иглолистни видове има при Игаска парк.

За нашата домашна обстановка и някои преживявания в Маршал.

Това, което най-много ни разнообразяваше и представляваше голям интерес за нас, бяха екскурзиите, които Наско и Румяна не забравяха да ни устроят, почти всеки техен почивен ден. Чрез тях имахме възможност да се запознаем с Американската природа и начин на живот /донякъде/. Когато си бяхم въщи, запъвах отлично времето си, като дописвах книгата "Кратка история на горите в България". Над нея работех усилено и успях да я довърша там, с малки изключения. Разбира се, когато имаше да се свърши някоя работа около къщи - косене, събиране тревата и шумата в чували, чистене сняг от терасата и алеите, се включвах с удоволствие. Това допринасяше за умствената ми отмора. Често разхождах кучето, но на това ще се спра по-нататък. Съседите от N 212 на Дешепер стрийт, ме спираха и заговаряха понякога, когато разхождах кучето. Тогавя знаех съвсем малко английски и ми беше много трудно да разговарям, но успях да им обясня, че Наско ми е син и работи в университета като професор. А за професорството в Софийския университет дядо Велчо събщи на 6.XII.91 год. За Бояна разнообразие представляваше ходенето за покупки с децата. Аз оставах въщи --пиших.

Заплатата на Наско не беше много голяма и друг никой не работеше от семейството. Румяна се опитваше да хване работа, ходеше на интервю, но все не ставаше нищо, докато бяхме там.

Голям празник бе посрещането на Новата 1992 год., но... преядох и след 6-7 часа повърнах.

Връщането ни в България бе определено за началото на месец март 1992 год. Наско не се съгласи да се върнем през м. ноември 91 год. – искаше му се да останем по-дълго.

Самолетните ни билети пристигнаха на 17.I.92 год. На 21.I.92 Наско ни купи голям стенен термометър, а на 29.II.92 год. ни дадоха голяма прощална вечер.

Самото тридневно пътуване от 2 до 4 март - от Минесота до Ню Йорк с колата, беше неописуемо за мен пътешествие.

Магазини и търговия. Първото ми посещение на магазин в Маршал, беше един "Март" - нар маг, огромен магазин с различни индустриални стоки. Купихме на Румяна някакво подаръче за рождения ѝ ден и след това заминахме за Камдън парк. Близко до нас имаше един "Шопко", също за промишлени стоки. До него с Бояна ходехме пеш. Хранителните магазини бяха по-далече и до тях се ходеше само с кола. Два големи бяха, на различни места. Не им помня имената. Аз почти не ходех за хранителни продукти.

Търговията е изключително в ръцете на едри частни фирми. Амбулантна търговия /сергии на дребно/ - няма. Търговските фирми имат голяма реклама. Издават си и свой вестник, пак със същата цел. Вестника се носи на клиента безплатно и то сутрин много рано, докато хората още не са излезли от къщи. В този труд участват и жени.

За здравето и операцията. Язвата в дванадесетопръстника е старо заболяване у мен - още от 1952 год. На времето пещерските лекари отказаха да ме оперират и аз много години се влачих с лекарства. Повръщането беше най-обикновено явление и сякаш най-важното средство за облекчаване. Преди да замина за Минесота, също повръщах през ден през два, та даже и всеки ден понякога. Поддържах се главно с неутрацид. Но поради натрупване на бисмут и получаване загуба на равновесие, бях го прекъснал за известно време. Но за САЩ си бях приготвил една цяла кутия. За щастие или за нещастие, забравих да я взема. Остана си в Павелско. Заминах без неутрацид. Там ядох и повръщах. Храната беше обилна и

оставаше и за мене. На 15.IX.91 год. Румяна ми донесе хапчета за стомах – Ролейдз /екстра стрент/. Не даде добър резултат. На 16.XII.91 год. за пръв път усетих силно бучене в дясното ухо. Главата ми дрънчеше като куха. На 18 декември 91 год. уринирах кръв. На 26 декември същата год. ме прерязва стомах вечерта. Към 6.I.92 год. ям много, като че ли стомахът ми започна да пропуска повече. Но ушите ми продължават да свирят, а главата ми да дрънчи /при почукване с пръсти/. На 12.I.92 год. сутринта, имах за пръв път някакви подкожни болки от дясната страна на главата, над ухото - горе, сякаш върху възглавницата имаше телена четка. На 16.I.92 год., стомахът ми се влаоши. Повръщах два пъти за един ден. Наско и Румяна ми донесоха ново лекарство – Антицид, Антигас /Маалокс плус/. И то не помага. Положението ми се влаоши много. Вкъщи настъпи тревога. Сутринта на 28.I.92 год., се събудих от "взривяване" на стомаха, което ме накара да подскоча с разиграно сърце. Още същия ден Наско ме закара в "Уейнер мемориал медикъл Сентър", където останах за изследване. След два три дни лекарите установиха, че имам силно стеснен пилур и нова язва около него. Необходима е операция. Оперираха ме на 3.II.92 год. -д-р Уйлям Уегнър, с асистент д-р Лойд. Лекуващ лекар - д-р Уилет. На 9.II. ме изписаха, но през два-три дни Наско ме караше на проверка. Отначало вкъщи повръщах често, но след около три седмици след операцията, започнах редовно да се храня.

Операцията струваше 30000 долара. Огромна сума за нас! Направихме молба до "Уелфегър" /благоденствие, нещо като нашите "Социални грижи"/. На 19.II.92 год. вечерта празнувахме решението на Уелфегър да плати изцяло разноските по лечението ми. На следващия ден плаках два пъти от вълнение за проявена човештина.

Спарки /Искра/, се казваше кучето – кокер шпаньол - което хазиянът бе оставил на Насковото семейство, заедно с къщата. Изключително умно и добро куче. Бързо и силно се привързваше към тези, които го удостояваха с внимание - милувки и храна. Боянка беше на първо място, следваше я Наско и т.н. За пръв път ми я дадоха на 3.IX.91 год., за да я разходя. Освен кучето, Румяна ми връчи един найлонов плик и салфетки, та ако направи нещо на улицата, да го събера, че иначе може да ни глобят. Аз малко се по изкалпазаних и не събрах нищо, понеже не беше на улицата, а в някаква площадка за паркиране, всред тревна площ. На 5.IX. пак излязох с кучето да го разходя. От тук нататък това стана мое почти ежедневно задължение, освен ако не пожелае някой друг да го вземе или да го водим с колата на разходка. Когато се върнах от болницата след операцията, скачаше радостно около мен и само дето не можеше да каже: "Какво стана с теб? Къде се загуби? Знаеш ли колко те чаках?"

Някои впечатления за живота на американеца. Последният четвъртък на м. ноември всяка година се празнува като "ден на благодарността". Никой не работи. Главната улица е украсена със светлини и друга украса. Много жилищни /частни/ сгради, също са украсени със светлини и гирлянди. Където и да минеш из града вечер, е феерично.

Ползването на техниката е дълбоко залегнало в живота на американеца. За да теглиш сума от спестяванията си, не е нужно да ходиш в касата или в банката, да търсиш касиер, да чакаш и т.н. Наско един ден направи така: Спря пред една колонка, подобна на тези при нашите бензиностанции. Аз дори помислих, че ще зарежда бензин. Извади едно картонче, пхна го в една цепнатина, след подаден знак от апарата натисна няколко копчета и от апарата се изсипа желаната сума долари.

Взе доларите, взе след това и картончето. С подобно картонче можеш да се обадиш от всеки обществен телефонен апарат.

На 21.X.91 год. с Бояна отидохме до "Супера", да ми покаже изкуствени елхи. Видях ги, но ги приех за естествени. Привечер стана дума за тях. Аз възразих, че това са изкуствени елхи. Качихме се веднага на колата Наско, Румяна, Вихрен и аз и право в магазина. Каква беше изненадата ми, като видях кутиите, в които се продават. После взех от пода паднал "лист" /иглица/ - по външен вид разлика няма, но здраво, не можеш го скъса. Клонките са от тел, по всяка вероятност. Така сполучливо имитират съответния дървесен вид, че са в състояние да заблудят дори и специалиста.

Жилище. Типичната американска къща, жилище на обикновения американец, в града и селото /без фермите/, е етаж и половина т.е. етаж и сутерен. Половината сутерен е вкопан в земята и става и за живеене и за изба. Ние с Бояна живеехме в една такава сутеренна стая. Къщите строят така: долният етаж в основите обезателно е с бетон, а над земята може да бъде и с камък или тухла. Горният етаж е изцяло с дървена конструкция. Стените се облицоват с дървени плоскости, които се боядисват или се облепват с тапети. Пространството между облицоващите плоскости се запъва с някакъв термоизолационен материал /вата/. Строителството е много прецизно. Всички детайли се изработват с машина и с много голяма точност. Готовата къща не е барака, а мебел - красота. Не пуска студ. За хлад, има климатична инсталация. Уредбата с мебели и удобства е богата. В големите градове - столицата и др., хора живеят и в многоетажни масивни сгради.

Учебни заведения. Най-забележителното учебно заведение в Маршал е университета. Университетският комплекс е много голям. Строен е с голяма перспектива и разкош, през 1966 год. Изящно е уреден. Към университета има учебно поле,

състоящо се от естествена и изкуствена горска растителност и естествена тревна площ /прерия/. Тук студентите от природните дисциплини получават известни практически познания относно флората и фауната.

В Минеаполис има няколко университета.

Мисля, че пред университетските училища са в две степени. Към първата степен са и детските градини. И училищата са много добре уредени.

Поща. Както всичко друго и пощенските услуги са съобразени с автомобила. Пред всеки дом, на определено място край улицата, е поставена пощенската кутия, чрез която става както получаването така и изпращането на пощата. Пощаджията е шофьор и не слиза от колата, нито в единия нито в другия случай. Спре край кутията, отвори вратата на колата и пусне писмата в кутията. Ако стопанинът е оставил от своя страна поща за експедиция, е длъжен да вдигне поставения за целта знак - червена метална стрела, дълга около 30-40 см. Тогава пощальонът знае, че има за прибиране поща за експедиция и я прибира, независимо, че няма поща за оставяне. На 30.XII.91 год. ходихме с Бояна в града. Между другото, искахме да пуснем и едно писмо за Нина и Ангел. Никъде не се вижда обществена пощенска кутия, в която да пуснем писмата. Набрах сили и думи и запитах, на английски, първият срещнат гражданин: "Къде е пощенската станция, моля? "като вместо "офис" употребих "станция". Човекът ме разбра и ни посочи. Намерихме пощата и пуснахме писмото. На връщане много се смяхме за случилото се.

Транспорт. Най-популярното превозно средство в Америка /САЩ/, е собствения автомобил. Тук-таме се мярка някой мотоциклет по шосетата или някой велосипед по улиците. Автобусът, като превозно средство, се използва само от училищата, за превоз на учениците. Май че само в

Минеаполис видях автобусна градска мрежа. За пътници, както в България. Ж.П. превоз е само за стоки. За по-далечни пътувания, макар и в страната, американецът използва самолета /еърбус/.

Население. Северните щати, в това число и Минесота, са също рядко населени. Минесота има около 4400000 жители. Сегашното население на САЩ е от преселници от цял свят, но най-много са от Западна Европа - Англия, Германия, Испания и др. Индианците са незначителен процент от общото население.

Бит. В Минесота най-стилно впечатление ми направи образцовата чистота на града и на целия щат и начина по който постигат това. Никой не хвърля отпадъци на улицата. През седмицата отпадъците се събират в съдове, в домовете. В уречен ден, точно определен и задължителен за даден квартал, отпадъците се изнасят на тротоара вечерта на предишния ден, като се сортират по видове, с оглед вторичното им използване. Не подлежащите на вторично използване се третират като общ отпадък /боклук/. Рано сутринта на определения ден, минават колите на "Чистота". Една кола се обслужва от 3-4 работници, които изпразват всички съдове, пред всеки дом, като ги сортират в отделни вместилища на колата по видове, а празните съдове оставят на мястото им, за да бъдат прибрани от стопанина им. И най-лошото - студено или дъждовно време, не е в състояние да наруши този ред. Може би затова Минесота е получила прякор "Щат северна звезда".

Други щати. От Минесота посетихме един-два пъти щата Южна Дакота. Първият път ходихме в гр. Воденград /Уотъртаун/. Направи ми впечатление, че почвата в Дакота не е така черно-маслена, както в Минесота. В магазините на града се продава и почва за цветя, в пакети. Второто посещение беше в град Индиански водопад /Сиукс фолс/. В този град най-много ме впечатли огромния търговски комплекс, разположен

/застроен/ на площ от около 10 дк. В него можеш да намериш и от пиле мяко.

Завръщане. За България потеглихме на 2.ІІІ.92 год., в 4 ч. сутринта, от Маршал. В 8 ч. бяхме в Минеаполис. Минеаполис напуснахме към 10 ч. и след като минахме по моста на Мисисипи, навлязохме в щата Уисконсин. Пътувахме с наета кола. Към 15 ч. и 50 мин., навлязохме в щата Илинойс, а към 19 ч. - в щата Индиана. Нощувахме в гр. Саут Бенд /Индиана/. От хотела в Саут Бенд потеглихме към 8 ч. и 20 мин., на 3.ІІІ.92. Сутринта времето е както вчера - мъгливо и хладно. Към 9 ч. 45 мин., стъпваме на територията на щата Охайо. Точно в 16 ч. пресичаме границата му с Пенсилвания. Слънчево е. Пенсилвания е много красива страна и на места много прилича на България с планинските си нивички, ливади и синурчета. Само че тук никъде не видях някой да съсипва гората и да я превозва с мулета и магарета. Нощувахме в Страдсбърг.

4.ІІІ.92 год. е последният ни ден от пътуването с колата до Ню Йорк. Сутринта пак е мрачно и студено. В 9 ч. и 30 мин. местно време, напуснахме "Бъджет Мотел". В 10 ч. и 30 мин. навлязохме в щатчето Ню Джърси. Също горист щат. Гр. Ню Йорк няма ясна граница, но по знаците, в него влязохме в 11 ч. и 10 мин. местно време. Градът е построен върху гора, която на места е запазена. През Ню Йорк тече огромна река - Хъдсън ривър. Мостът над нея е на два етажа. Източно от реката започва същинският Ню Йорк.

Крайпътното и улично озеленяване с единични дървета – на голямо разстояние едно от друго в САЩ като че ли не е популярно. За сметка на това изобилства масивното озеленяване, навсякъде - и край пътищата, и в дворовете и в парковете. Оставихме колата в един от етажите на музейния гараж и разгледахме някои особености на Ню Йорк – най-старият небостъргач, търговския център "Манхатън",

висящият мост над океана, под който минават параходи и др. Излитането на самолета от летище Кенеди трябваше да стане в 21 ч., а излетя в 23 ч. и 55 мин. Самолетът "Марица" на Джес Еър кацна на летище София в 8 ч. и 40 мин. /15 и 40 бълг. време/. Към 17 и 40 се качихме в колата на Ангел и отидохме на Младост-3, при Добрин /в Насковия апартамент/. Вечерта имаше нещо като банкет. На 6.III.1992 год., към 17 ч. се прибрахме в Пловдив, преуморени. В Пловдив останахме до 21 март и на 22 март 92 г., пак с Ангеловата кола, заминахме за Павелско.

ПРЕЗ 1993/1994 ГОДИНА

На 18.VIII.1993 год., взех билетите от "Балкан" - София, за 17.IX. същата год. – до Ню Йорк. На 8.IX.93 год. с рейс от Павелско отпътувахме за Пловдив. До рейса ни закара Васил Ат. Драганов, вместо Ил. Шопарев. В Пловдив до къщи взехме такси.

На 16.IX.93 год. след обяд, с Димовата кола, потеглихме за София. Ние с Бояна ноцувахме у Лъчезар, а Димо – при свои познати. На 17.IX., след закуска, пак с Димо, тръгнахме за летището. Лъчезар дойде с рейс. След 45 мин. закъснение, излетяхме в 11 и 45. Бяхме във вътрешни седалки и не можех да виждам навън. В Ню Йорк кацнахме в 21 ч. и 50 мин., бълг. време. Тук стана една малка задръжка с Бояна. Аз излязох с багажа навън, а нея я "забравих" в Митницата. Наложих се да се връщам да я търся. Слава Богу, намерих я лесно, освободих я и излязохме заедно. Багажа ни чакаше в чакалнята, сам, изоставен... Никой не беше го пипнал. Срещнахме се с Наско. В 17 ч. и 15 мин. местно време, потеглихме за Уинстън-Сейлъм. Ръми ситно. Минахме през висящия мост на Ню Йорк. Дъждът усили, започна да се стъмнява. В хотела в гр. Манасас пристигнахме в 24 ч. местно време. На 18.IX.93 год.,

напуснахме Манасас, прекосихме Виржиния и в 14 ч. и 35 мин., се включихме в път номер 40, за Уинстън-Сейлъм. Към 15 ч. пристигнахме. Около 16 и 30 ч. - 17, ядохме. След това оправихме багажа. Играхме табла с Яна. Паднах.

Гр. Уинстън-Сейлъм също е построен върху гора, която на места, дори и в центъра на града - в едно дере, е напълно запазена. По краищата и по някои била - също. Теренът е хълмист, пресечен от няколко рекички.

Както полето в Минесота е свещено, така е тук с гората. Освен в огромния планински масив в северозападната част на щата, гора има навсякъде другаде, където няма селище, път, работни земи, реки, езера. Няма голи пустеещи земи, както в България. Всичко произвежда. Преобладават широколистните видове, но има и иглолистни. Тук за пръв път в САЩ е започнал смолодобив, в Апалачия. Затуй Северна Каролина има прякор "Смоларски щат". Посетихме много части от Апалачите - Пайлът маунтин, Джеферсън маунт, Хангинг рок парк, Мичел маунт, парка с ябълките и др. Преобладаващ широколистен дървесен вид е дъбът, следван от явор, ясен, бреза, бряст, габър, липи и храста рододендрон - вечнозелен. Иглолистни: Бял бор, чер бор /три иглен/, дългазка ела, ваймутов бор и др. Също млади и средно възрастни гори, девствени. Стопанисват се както в Минесота. Браконьерството в гората е немислимо. Най-красиво е т.н. "Самодивско дърво" - ацер маунтин /планински явор/.

Паркове. Пайлът маунтин е характерна с природното черковно кубе, широко около 120 м. и високо около 30 м. Отвесна скала, плюс 25 м. конусообразна зелена площ, имитираща покрив на камбанария.

Хангинг рок /висящата скала/, е скалиста местност, от която се открива красива гледка на север, с планински вериги

в далечината, една от които съвсем хоризонтална, сякаш е нивелирана при формирането ѝ от Природата.

Най-близкият парк до града е Тангъл Ууд - Непроходимата гора. Има ботаническа градина, с надписи на храсти и цветя, на латински. Дърветата нямат надписи.

Много интересно и вълнуващо за мен беше посещението на "Мозес Х. Кон Мемориъл парк". Този парк е образуван предимно от-бивше селско стопанско имение на един американец, чиито наследници са го подарили на държавата след смъртта му. Оставихме колата и Бояна горе. Аз, Наско и Румяна тръгнахме пеш надолу към езерото "Бас лейк". Минахме край овощна ябълкова градина, включена в парка. Дърветата са отрупани с червени плодове, земята под тях - също. Наско не дава да си вземем. Хеле по едно време успях да хвърля един окрепак и съборих 10-15 ябълки. Взехме си и тримата по някоя ябълка и докато слезем до езерото, ги изядохме.

За да се отиде до парка "Стоун маунтин" /Каменна планина/, трябва да се мине през водопада т.е. водослеза, висок /дълъг/ 50-60 м. После по билото, по скалите и между дърветата - до оголеното каменно било. Това е едно от редките безлесни места в САЩ, където се е показала основната скала и затуй е получило името "Каменната планина". Уморихме се. Много бързо вървим.

От връх Мичел се открива чудна гледка, но тук иглолистните съхнат. Американецът няма друг начин за общуване с природата, освен да посещава парковете. И това става масово, особено в почивни дни. Разбира се, до парковете се стига само с кола - има обширни къмпинги.

Градове. Не е много голям град Уилксбъро, но е твърде забележителен с дъбът-бесилка. На този стар дъб всред града, са били бесени пленниците от северните щати, през време на

войната между Севера и Юга, за премахване на робството в южните щати..

В гр. Шарлът /нещо като "Карлово"/, ходихме на 14 октомври 1993 г. за зелени карти за нас с Бояна. Казаха ни, че зелени карти ще можем да получим, само когато Насковото семейство добие американско поданство. Но за сметка на това пък видяхме най-големият град в Северна Каролина, макар, че не е столица. Има няколко сгради по 20-25 етажа и една - 56 ет. Минахме по "Оувъстрийт" - надлез, мост над улицата, който съединява две сгради от двете страни на улицата. Най-силно ме впечатли гаража в града - на 9 нива - подземен, един приземен и 7 надземни етажа. Място за нашата кола намерихме на 9 етаж.

В гр. Солсбъри, на 2-3-часа с кола от Уинстън-Сейлъм, живее българското семейство Стефан и Таня Кишеви, от Ихтиманско. Той е бил лекар там. Няма деца, сега са пенсионери. Гостувахме им на 18.XII.93 год. Бяхме посрещнати много любезно и отлично нагостени. Насковото семейство и Кишеви, взаимно си гостуват. В триетажната къща, в която живеят Кишеви под наем, има игрална зала на партера - тенис на маса, бiliarд. Поиграхме малко бiliarд. Хареса ми, но иска свободно време. Кишеви са имали собствена малка къща, но са я продали, за да се отърват от грижи по нея. Сега плащат по 480 долара месечен наем. Това не ги притеснява - доволни са.

Посетихме още градовете: Ашвил, Хикори, Грийнсбъро, Хай Пойнт и др. В последния град гледахме футболния мач между САЩ и Украйна, в който победиха гостите.

Домашна обстановка и някои преживявания.

За разлика от Минесота, в Каролина Наско живееше в собствена къща, която беше купил на изплащане, непосредствено преди да се премести там.

На 21.X.93 г. излязохме с колата на покупки - жените за хранителни продукти, а ние с Наско за строителни материали. Купуването стана на две ходенета. Впечатление ми направи купуването на боя. По парче дъска, боядисана с ясно синя боя, компютъра определя по какъв начин да се получи този цвят, от кутия бяла боя, т.е. какви добавки да ѝ се сложат жълта, синя и т.н. - в грамове. След смесване и разбъркване в специална машина, желаната боя е готова.

Много тревожно преживяхме нощта на 28 срещу 29 октомври 93 год., когато Боянка се прибра и плачейки ни съобщи, че си е изгубила портмонето с чековата книжка, кредитната карта, шофьорската книжка и ключа за колата. Добре, че на следващия ден се намериха. Оказа се нелеп гаф, но все пак поучителен за Боянка.

На 21.XII.93 год. ни гостува Насков колега – професор – индиец Роджър Маршал. Ние с Бояна играехме карти и само за малко го видяхме.

На 23.XII.93 год. празнувахме Насковия рожден ден.

На 24.XII.93 г. пристигна Ангел със семейството си. Ще останат някой ден. Вечерта ходихме на Тангъл ууд, да видим парада на светлините. После, няколко дни Нина, Румяна, Ангел и Наско, бяха на екскурзия към Атлантическия океан.

На 5.II.94 год. ходихме вечерта на ресторант "Майски цвят" (Мейфлауър, бел. РР) в града. Ядохме печена риба с разните му гарнитюри, салати и печени кравайчета. Беше много хубаво!

На 12.II.94 год. ни гостуваха Кишеви. Богат обяд. Кишеви ни дадоха една бутилка уиски и една кутия шоколадови бонбони за добър път.

На 18.II.94 год. ни гостуваха Росен и Веселина Митеви, от Шуменско, сега живущи в Минесота - Уилмар, на 70 мили от Маршал. На 24.II.94 год. Наско ме помоли да поразчистя и опривя тавана. Качих се, започнах. Имаше доста разхвърлени

дъски и други дървени плоскости. Опитах се да ги поставя така, че да не пречат и същевременно да може да се ходи по тях. По едно време Бояна ме извика. Казах ѝ, че имам още работа, но тя беше настоятелна и аз разбрах, че трябва да сляза. Случило се е нещо непредвидено и важно. Слязох от тавана в етажа, а оттам - на двора. Гледам група от 3-4 души, между тях и полицаи. Беше ми неудобно, че се явявам в такъв неугледен вид пред тях и сякаш за извинение, казах: "Айм он дъ силинг, клиъ" /Аз съм на тавана, чистя/. Полицаят веднага разбра всичко и за него свърши акцията - отиде си. Аз обаче, по-късно разбрах майтапа - съседите се изплашили, че на тавана ни има крадци и алармирали полицията.^[i]

Магазини и търговия.

Най-близкият търговски комплекс - Тойс, Маршал, и др., беше до кръстовището "Бърк мил и Сайлъс криик кросинг". От къщи до него отивам само за 35 минути, пеш. Тук има: детски дрехи и много играчки, растения, елхи, лекарства, мъжко и дамско облекло, обувки, книги и книжни материали, часовници, бижута, запалки, писалки и др. Отначало ходех сам до този комплекс, но после взех да вода и Бояна с мене. На 2.1.94 год., например, с нея ходихме пеш до тези магазини и купихме 6 порцеланови чаши за три долара и на нея един бастун, също за 3 долара. Върнахме се пак пеш. Доволни бяхме от разходката. На 13.1. пак бяхме там и купихме някои дреболии, подаръци за България.

На 3.1.94 год. присъствахме на интересна изложба-базар на лодки в гр. Грийнсбъро. Цял панаир! Като се почне от кану, каяк, та се стигне до малък параход.

Най-големият търговски обект в Уинстън Сейлъм беше т.нар. "Хейнс Мол" /Мола, нещо като Пазарището/. В него имаше почти всичко. По-далече е от комплекса при Сайлъс криик Кросинг и освен това, много по-трудно е за пешеходци.

Движението на автомобили по главната пред него, много интензивно и изобщо несъобразено с пешеходеца. Въпреки всичко, аз намерих едно сравнително удобно място за пресичане и често ходех там, а накрая започнах да водя и Бояна.

Друг търговски обект е фирмата "Сам'с" Това е магазин на някакво сдружение и е достъпен само за неговите членове. За да купиш от тук, трябва да имаш членска карта. Аз обаче не знаех това и се вмъкнах гратис. Дежурният на вратата не ме спря. Но не купих нищо, само разглеждах. Има всякакви стоки и промишлени и хранителни. По-евтино е.

Най-посещаван от Насковото семейство беше магазинът за хранителни стоки - "Лайън Фууд".

Строителство. Един от претекстите да отидем втори път в САЩ, беше този, че къщата, която са купили имала нужда от ремонт. Че имаше нужда - имаше, но съвсем не беше това, което Наско ми пишеше. Най-належащ се оказа ремонта на навеса около къщата, който в южната част служеше и за гараж. Подпорните стълбове, които носеха навеса от външната страна, бяха изгнили - едни повече други по-малко, но всички подлежаха на смяна и ги смених. Това беше много важна, трудна и отговорна работа - една грешка и навеса можеше да клекне на земята. Слава Богу! Подмених всички до един, без грам авария. Освен че ги смених, но ги и подигнах 10-15 см. над земята, като им подложих поставки от цимент (бетон с пясък/, тухла и дъска. Работех изключително сам.

Ремонт направих също на отводнителната система - улици, водосточни тръби, наземни водостоци. Тук всичко бе занемарено и водата от дъжда и снега, течеше безпризорно. Всичко отиде на мястото си.

Покривът също се нуждаеше от ремонт, но не защото го е "вдигнала" бурята, а защото е стар и много плочки /ламели/

се бяха отлепили и някои от тях скоро щяха да изхвърчат от вятъра. Издирих всички лабилни ламели и ги залепих с лепило, специално за целта, което Наско ми купи от магазин "Лоус".

Подобен кърпеж направих и на облицовката на външните стени със "шинди" - дървени дъсчици. Много от тях бяха счупени, полуразковани или изчезнали /паднали/. Навсякъде поставих нови и здрави дъсчици, които купихме от същия магазин и ги боядисах със същият цвят боя /по компютър/.

Наско настояваше да ремонтирам тоалетните в баните и да сложа плочки вместо тапети. Но тук не стана нищо. Напротив, получи се авария в тоалетната на децата. Тогава Наско викна майстор, който смени гърнето, но... стана по-лошо. Плочки не смеях да започна да слагам, защото няма основа за тях- стените са дървени /дървена обшивка/ и технологията за лепене на плочки в такива случаи не ми е позната. Никой и не можа да ми обясни нещо. Но сигурно е трудно или невъзможно, щом американците слагат тапети.

Бетонните плочи на алеята, от улицата до навеса, се бяха напукали /счупили/ от товара на минаващите върху тях тежки коли. Опитах се да залепя тези "фуги" с цимент, но не стана сполучливо - плочите "играят" при минаването на колите и замазката се орони.

За живота на американеца.

Денят на благодарността - последният четвъртък на м. ноември, се празнува във всички щати, без изключение.

В щатите има много религиозни секти и много черкви. Черкви има дори и извън населените места. Забелязах два вида гробища - едни с каменни плочи с надпис и други- само с цветя. Изкуствени трайни цветя, поставени в метални фунийки.

И тук коледното и новогодишно украшение на улиците, къщите и дърветата, е разкошно. Подобно украшение

наблюдавахме в гр. Моксвил - 4 бр. грамадни дървета, по две от двете страни на улицата, целите обкичени със светлинни гирлянди. Улиците и къщите - отделно.

И тук техниката намира широко приложение, както в Минесота. Жилищата са същите. Дисциплината сред населението като че ли е малко по-слаба. Видимо това се изразява главно в допускане на замърсяване до известна степен на улиците и особено на пътищата с бутилки, кутии и др. подобни, хвърляни от колите в движение.

Телевизията в САЩ е кабелна.

В Уинстън Сейлъм има два университета, единият от които е държавен, а другият - частен. Наско работи в държавния, а Боянка учи в частния. Румяна също работи в библиотеката на частния.

На 13.II.94 год. Наско, Бояна, Румяна и аз, посетихме два университета: "Дюк" край гр. Дъръм и държавния университет в столицата Роли. Първият е с много оригинални сгради - каменна зидария в готически стил. На едно място са и учебните сгради и спортният комплекс и черквата и студентските общежития всичко. Вторият е с тухлени сгради и май не е в пълен комплекс помощни постройки.

Пощенските услуги са устроени по същия начин само че тук не всички домове имат пощенски кутии край улицата. Нашата кутия например, си беше пред входната врата на къщата и пощальонът трябваше да слиза от колата, да отиде до кутията, за да остави или вземе поща. А не беше само при нас така.

Ползването на леката кола и изобщо ползването на транспорта, не се отличава от Минесота. Тук интересното е това, че три съседни града - Грийнсбъро, Хай пойнт и Уинстън-Сейлъм, си имаха летище с вътрешни маршрути. Населението

също е от преселници, като тук има и значително количество негри. Негрите са почти равноправни с белите.

Разходки из Уинстън-Сейлъм. През първите месеци след пристигането ми, имах достатъчно работа из къщи и не усещашкука. Но още през ноември работата намаля и се чудех какво да правя. Започнах да излизам и по малко да опознавам града. През декември, януари и февруари, това беше абсолютно необходимо. По-важни маршрути:

Бърк мил роуд /североизток/, Болтън /край Болтън парк/. По този маршрут наблюдавах добре боядисани фасади на къщичките, с контрастиращи цветове - черно и бяло, жълто и черно, червено и жълто и др.

Ню Касъл, Лондон лейн, Ибърт - все вдясно, до игрището за голф в кварталчето "Хедър хилс" /Пиренови хълмове/. В този район край пътя се вижда бук в гората.

Сандърстед - източно от Бърк мил и Болтън и преките на нея Лулингтън и Шарлууд.

Ню Кясъл има много катерички - по 7-8 на едно място в един момент.

До търговския комплекс Маршал, Тойс и др., пак по Бърк мил. На 1.ІІ.94 год. тук намерих един долар.

Ибърт стрийт, Сайлъс криик, Кен ууд, Чероки, Кловърдейл, Кловърдейл плаза /магазините/. Обратно: Мелроуз, Чероки, Ибърт,... Общо за 3 ч. и 20 минути, от които за връщане - един час и 20 минути.

Ибърт, Ардмор, до стария път за Солсбъри и обратно. Времетраене на прехода - 3-4 часа. Без спиране и без почивка.

Бърк мил роуд /северозапад/, Страдфорд на запад, до края на града, през индустриалния квартал. Тук, в края на Бърк мил, малко преди Страдфорд, най-много ме лаеха американските кучета.

Ходих и до баш центъра, при Художествената академия, но забравих имената на улиците. Както този маршрут, така и предшествващият го, траят по 3-4 часа.

В Америка /САЩ/, е ненормално да се ходи пеш по улиците и по пътищата. Затуй, където имаше вързано куче, винаги ми се обаждаше. Много хора ни предлагаха доброволно и благожелателно услугите си, да ни превозят с колите си, особено когато и Бояна беше с мен. Трябваше да им обяснявам, че сме на разходка.

Други щати. На 13.III.94 год., последният ден от престоя ни в САЩ, решихме да отидем до щата Южна Каролина. Тръгнахме в 10 ч. и към 15 ч. и 15 мин., навлязохме в Южна Каролина, движейки се към гр. Ланкъстър. В 16 ч. сме в "Андрю Джаксън парк", който носи името на бивш президент на САЩ, роден тук. Видяхме училището, в което е учил президента, което доскоро е ползвано като училище, а днес е музей. Това е една барака с десетина стола и чиновове, за десетина деца. Построена е през 1776 год., а от 1976 год. е музей.

Някои занимания по къщи и двора, без строителството. Първият обект, който ме предизвика, беше вентилаторът в нашата баня /къщата има три бани/. Много скърцаше и аз трябваше на два-три пъти да се занимая с него и накрая май Боянка го оправи.

Почти редовно мое задължение беше изнасянето на боклука до улицата и прибиране обратно на празните съдове.

На 29.X.93 год. почистих и обърнах градинката в двора, за чушлета, краставички и др. Шест кв.м. ги обърнах за 5 часа. Никога не съм работил такава корава почва. Но е много плодородна – червена глина.

Изучаването на английски език, беше много често занимание тук. Само занимавах се - с речници и текст или отделни думи. В това отношение доста ми помогна и

необходимостта да превеждам указанията за прилагане на разни строителни материали - цимент, лепила, монтаж на плочки.

Поради липса на гаечни ключове, които можеха да ми потрѣбват, направих няколко от стар чембер, който донесох от сляпата уличка, пряка на Ибърт изток.

В началото на м. I.94 год. започнах да обръщам нови площи в двора. Първо разширих с три кв.м. споменатата по-горе градинка. След туй направих ново обръщане край оградата - изток, за засаждане ягоди и малини. Площ- около 18 кв.м. Там на отделни места с Вихрен засяхме семена от праскови и бучнахме някои храстови резници. Обърнах и 7-8 кв.м. за цветя, пред западния прозорец /над дървеното-водосточе/.

От време на време пишехме писма на близките в България. Едно от-тях - на Димо, писах на английски.

Здравето. На 3.XI.93 год., пак пропиках малко кръв. На 8.II.94 год. пак се появи и то повече. На 8.III.94, обилно пикая кръв.

Климат. На 10.XII.93 год. листата на-плачущите върби стоят още, но малко са поизбледнели, а на розите са съвсем свежи и зелени, сякаш нямат намерение да падат.

На 3.III.94 год. времето е меко, облачно, с максимална температура +8 градуса по Целзий. Работя на двора. В същото време по крайбрежието на Атлантика вилнее щорм /буря/. Движи се на север, към Канада, но Ангеловото семейство върви малко преди щорма и няма да го застигне.

На 4.I.94 год. осъмнахме с малко сняг, който след 2-3 часа изчезна и по обяд температурата е +4 градуса по Целзий. Имаше случай, когато през нощта бе навалял малко сняг, но аз се събудих късно и не го видях.

На 15.I.94 год. топло време като пролет.

Случва се и неприятно време. То се изразява във валеж на дъжд и сняг или просто и е много студено. Метеоролозите го определят като "Дризъл," "Колд" /лапавица, студ/. Такова беше на 27.I.94г. Цял ден не излязохме от къщи. Това трая до 2.II. една седмица. То всъщност беше зимата. На 3.II. пак слънчево и плюс 4 градуса, по Целзий.

Завръщане в България. На 11.III.94 год. започнахме стягане на багажа. Румяна ми подари кутия с клечки памук. На 14.III.94 год. заминаваме за България. От местното летище в Грийнсбъро със самолет до летище Лагуардия, край Ню Йорк. Летяхме около 1 ч. и 15 мин. Самолета за София е в 18 ч. и 30 мин., от летище Кенеди. При излизането на пистата за излитане, самолетите се редят на опашка и излитат един след друг. Излетяхме към 18 ч. и 50 мин. В 2 ч. и 45 мин. пристигнахме в София. В 5 ч. и 15 мин. /бълг. време 12 ч. и 15 мин./, се качихме на бързия влак за Варна, през Пловдив. На 24.III.94 год., се придвижихме от Пловдив до Павелско, с рейс в 10 ч. и 30 мин. Имам кръв в урината. До гарата ни изпрати Радка Черепова, а от спирката в Павелско, до къщи - Илия Тодорински. И единия и другия, не взе пари.

На летище София ни посрещнаха Велчо и Веска /сватовете/ и някой си Биров - Насков колега, който чакаше от Наско някаква пратка. Сватовете също си получиха подаръците.

В Пловдив на 16.III.94 год., Димо ни покани на вечеря в сутерена. Ходихме. На 17.III. Кирил Христов ни посети със шишенце гроздова, а на 19.IV. в село, същия ни покани на вечеря. На 19.III.94 г. дойде Верка Радинска, но повече да постави въпроса да разрешим на Ана да си монтира барака на двора в Павелско, на мястото, което някога е било тяхно. Отказах ѝ.

Преди да се прибера в Павелско, се срещнахме и със шуретата - Кольо и Тольо.

НЕПРЕДВИДЕНИ СЪБИТИЯ

Домакинска техника и украса. Пуснахме си телефон вкъщи в Павелско - № 2757. При монтажа Наско помогнал на техниците. Аз отсъствах. На 8.III.1989 год. платих за монтаж сумата 121 лв. и 7 ст. Още работи.

Чрез Ленка Инджова си купихме хладилник за 300 лв. На 18.IV.90 год. го докараха вкъщи.

На 19.V.1992 год. взех слуховия апарат - нов със шнур. Безплатно.

През 1993 год. монтирах голямата автоматична пералня в избата в Павелско. Тя остана от Наско. Пере, плакне, цеди.

Есента на 1989 год. донесох от "Ямите" две смърчови фиданки и ги засадах на Чуката, пред къщи. През лятото ги поливам. Още са живи.

На 2.VIII.94 год. намерих експлодирала малка любителска бомбичка, върху ритловиците под терасата на Ангеловата вила. Най-вероятно е да е детска играчка.

За религията. На Велика събота, непосредствено преди Великден 1989 год., Бачковския манастир е блокиран от милицията и не разрешава на леки коли /с богомолци/, да спират в района. Камо ли да влязат в манастира. След заминаването на децата в Америка, установихме сравнително близки връзки със семейство Влайкови - Владо и Дана. Между другото ни подариха една библия - Новия Завет.

На 25.XII.1990 год., за пръв път след 46 години, се празнува свободно Коледа.

Общуване с близки и познати.

На 24.III.1990 год. бяхме на сватбата на Ева Христова и Атанас Недков, в ресторант "Новотела"; зала "Москва".

На 9.V.1990 год. си загубих ръчния часовник. След 4 дни Бояна ми го донесе. Намерили са го децата на Борис Грозданов. Браво! Пратих благодарствено писмо до училището.

През м. май 1991 год. бях в Асеновград, за честване 50 години от завършването на гимназията.

Зимата на 1992/1993. год. прекарахме с Бояна в Пловдив. Само че аз се върнах малко по-рано от Бояна и посрещнах Великденските заговезни сам.

Природа и екскурзии.

На 29.VII.93 год. камбаната в селото заби за пожар. Запалила се е гората. Приготвих се и излязох в центъра на селото. С един камион ни закараха на "Малко корито". Оттам пеш – на посоки. Водач няма. Стъмни се. Намерихме пожара, гасихме. Слязохме в "Голяма рязка", м. "Чернаки". Прибраха ни с друга кола, посред нощ през Хвойна.

Голяма екскурзия направих на 16.V.94 год., из Павелските лабиринти: Ямите, Маре, Кръстопът, Глухи връх, Зряла, деретии и скали, Бранището, Голубица, Павелско.

Голямо хоби за мен е събирането на гъби. Често те ме карат да правя големи непринудени преходи.

През м. май - юни, сека черешите в м. "Буков дол", засадени някога от баща ми. Голяма жега беше.

Снабдяване.

На 13.X.94 год. купихме една тенекия сирене от Хвойна, за около 1700 лв. /95 лв. кг./ Някой ден след това купихме от Бикови една овца, за 2775 лв./по 55 лв. живо тегло/.

Както споменах по-горе, за зимата направихме доста компоти, туршии и др. Набрахме различни плодове. Това се повтаря почти ежегодно.

/П

През лятото на 1989 год. не достигаше хляба. Чакаш два часа

пред фурната /Павелско/, без да можеш да купиш. Много нередовен бе станал и автобусният транспорт за Пловдив.

НЯКОИ ПО-ИНТЕРЕСНИ ПОЛИТИЧЕСКИ СЪБИТИЯ

Във връзка с БКП. На 10.XI.1989 год., Тодор Живков - генерален секретар на ЦК на БКП, бе сменен, уж революционно от Петър Младенов. На 11.X.II.89 год. се провежда пленум на БКП. Младенов изнася доклад. Прочита се писмо от Цола Драгойчева. На пленума се изнася, че България дължи на несоциалистическите страни 10 милиарда долара!.

През нощта на 26 срещу 27 август 1990 год., е подпален партийния дом на БСП /БКП/ - София. И досега не е известно, кой е свършил тази работа и защо. Има съмнение, че това запалване прилича на пожара в Райхстага или, че някой е желал да унищожи някаква документация.

На 9.VII.1992 год. по радиото съобщават, че Андрей Луканов е арестуван. СДС. Непосредствено след 10.XI.1989 год. бе създаден т. нар. Съюз на демократичните сили /СДС/. На 8.IV.1990 год. в Павелско се състоя митинг. Присъствах и аз. Около оратора бяхме 100-150 души, заедно с децата. Мнозина гледаха от "неовиняващо" разстояние.

През 1992 год. председателят на Народното събрание - Стефан Савов, си подава оставката, поради гласуван вот на недоверие. Същият е лидер на Демократическата партия при СДС.

През 1993 год. депутатът от СДС - Едвин Сугарев, обявява гладна стачка. Иска оставката на президента Желев. Пуснал е открито писмо.

Турското малцинство в България. Веднага след 10.XI.1989 год., ЦК на БКП, Държавния съвет и Министерския съвет

обявиха решение за осъждане на възродителния процес спрямо турското малцинство в България и разрешиха на покръстените да си върнат старите /турски/ имена. Възстановиха им и други права. По този повод, на 5.I.1990 год. на много места в страната, особено в райони със смесено население, е имало протести и реални стачки /от страна на българското население/.

След спечелването на изборите есента на 1991 год., СДС в съюз с ДПС, състави свое правителство. Но без участие на ДПС в кабинета. Ахмед Доган беше недоволен от това и социалистите много лесно го прибраха при тях, като му обещаха заедно да унищожат България - кой както може, като се използва най-рационално марионетното правителство на Любен Беров.

Лелеещата мечта на Доган беше и е - активизиране и засилване на исляма, с цел бързо турцизиране на колкото може по-голяма част от населението в България и подготовка за прикачването ѝ към Турция. В много райони с турско и помашко население бързо бяха сменени кметовете-българи с турци или фанатизирани помаци. В Русе през 1994 год. е съществувало голямо училище за ходжи. За преподаватели са докарани турци от Истанбул, без необходими официални документи за престоя /живота/ им в България.

Виждайки слабостта на правителството, Доган и хората му поискаха турският език да се въведе официално в армията. Със закон! Не им стигаше, че е въведен за изучаване в българските училища, като "матерен".

Избори. На 10.VI.90 год. гласувахме за Народно събрание, в Пловдив. Общо за страната, БСП печели спрямо СДС - 2:1. СДС има предимство в големите градове.

През есента на 1991 год. СДС спечели изборите за Народно събрание, с минимално предимство пред БСП. Ние сме в Минесота тогава.

На 18.XII.1994 год. гласувахме в Пловдив за 37 Народно събрание. Социалистите печелят с абсолютно мнозинство - 42-43%. Правителства. След спечелване изборите през м. юни 1990 год., на 19.IX – същата година, Андрей Луканов представя новия –кабинет / БСП/. Още същата година обаче, през м. ноември, има протести срещу това правителство. Положението му е нестабилно, изнася пресата на 26.XI.90.

През нощта на 19 срещу 20.XII.1990 год., е съставено ново правителство от Димитър Попов, който се води уж като безпартиен. СДС участва с три стопански министерства и един зам. председател на Министерския съвет.

Към края на 1991 год. в Минесота научихме, че СДС след спечелване на изборите есента, ще съставя ново правителство. Още от началото на 1992 год., различни сили започнаха да драскат с крака и с нокти, за да провалят правителството на СДС. Мъчат се да създадат смут и недоволство. Дори лекарите саботират мълчаливо. Д-р Андреева - УНГ на Пещерско шосе, разкарва пациентите за нищо, само и само да ги настрои зле към властта. Поощряват се кражбите и другите престъпления. Шофьорите на държавните автобуси вземат пари от пътниците, без да им издават билети. Слагат в своя джоб. По-нататък идва моментът, когато синдикалистите попадат под влиянието на БСП и ѝ сътрудничат - Кръстьо Петков, Константин Тренчев и др. Организирана е стачка на работниците от столичния градски транспорт. Стачкуват учителите. Когато считат, че моментът вече е дошъл, социалистите внасят в Народното събрание предложение за гласуване вот на недоверие на правителството на Филип Димитров. Заедно с ДПС, социалистите имат мнозинство в парламента и вотът на

недоверие е гласуван някъде към есента на 1992 год. Във връзка с това, НКС на СДС определя Ал. Йорданов за председател на Народното събрание и пак Филип Димитров, за съставяне на ново правителство.

Ал. Йорданов е избран за председател на 36 Народно събрание. Филип Димитров не успява да състави нов кабинет - мнозинството го отхвърля. БСП също не съставя правителство. Идва ред на третата, т.нар. "балансираща" парламентарна сила - ДПС. Ахмед Доган, с помощта на президента Желев и поддържан от социалистите, съставя кабинета на Любен Беров, който е утвърден от Народното събрание.

Това правителство просъществува около две години, въпреки некадърността му и въпреки 7-те протеста и предложения на вотове за недоверие, от страна на СДС. Към втората половина на 1994 год., моята лична преценка за цялостната политическа обстановка в страната, изразявах с една дума - хаос.

Най-после, през м. септември 1994 год. бе гласуван и приет предложеният вот на недоверие на този кабинет. Беров подава оставка на целия кабинет и парламента я приема на 8.IX. с.г.

Президента назначи ново временно /служебно/ правителство, до провеждане на изборите на 18.XII.94 год., с премиер - Ренета Инджова. Това правителство работи много добре, но само за два-три месеца.

Следващият кабинет ще бъде социалистически.

Президент. На 1.VIII.1990 год., Жельо Желев е избран за президент на Република България, а Атанас Семерджиев - за вицепрезидент.

Желев до толкова е прикрит и таен, че човек се обърква като анализира поведението му и съпоставя делата с думите. Дано да съм жив, да разбере ролята му един ден.

Събитията в чужбина. Есента на 1989 год. в Румъния започва гражданска война, срещу режима на Николае Чаушеску. На 25.XII.89 год., чрез бърз военен съд, са осъдени и екзекутирани Елена и Николае Чаушеску. Управлението на страната приема Илиеску. Работите и тук обаче, вървят мудро, както в България.

В Съветския Съюз начело застава Михаил Горбачов. Опитва се да провежда демократична политика. Много бивши съветски републики правят опити да се отцепят от бившия Съветски Съюз и да се обявят за независими и самостоятелни държави. Първи в това отношение са прибалтийските републики- Литва, Латвия и Естония. Към 15.I.1991 год. Съветският съюз употребява оръжие срещу Литва, която се е обявила за суверенна държава.

През 1991 год. възниква и кризата в Персийския залив. Садам Хюсеин иска да завладее Кувейт. САЩ го предупреждават, че ще се намесят със сила, ако не се оттегли. Настава война. Ирак е бомбардиран, Кувейт - освободен. Там е част от американския петрол.

На 19.VIII.1991 год., Михаил Горбачов е свален от власт, от сталинистите. Следва разпадане на Съветския съюз. Борис Елцин е избран за президент на Русия. Горбачов увисва. Образуван е нов съюз - "Общност на независимите държави" /ОНД/, който е малочислен и много крехък още.

На 3.X.1993 год. комунистите в Русия се опитаха да вземат властта с "народен" бунт, с оръжие. Бяха своевременно респектирани и разкарани. Няколко дни след това, окупиралите се опортюнисти в сградата на Народното събрание в Москва, бяха бомбардирани, сградата - разрушена, а КПСС - забранена. Елцин продължава да управлява при много трудни условия. Косата му набързо побеля.

ЗДРАВЕТО

Най-сериозното страдание през този период е било в стомаха ми. Язвата остави тежки последици. Вземам Неутрацид. Въпреки това, през ден, през два, а понякога и всеки ден - повръщам. Храната отива на вятъра. Бързо се изморявам. /Подробности по развитието на тази болест и операцията на язвата, са дадени в раздела за Минесота/.

Вторият, също стар недостатък у мен - слуха - не само че не се подобрява, но се влошава. Не зная, от първия слухов апарат ли беше /с дълга гумена втулка в ухото, дразнеща тъпанчето/ или нещо друго стана, но дясното ми ухо, което уж беше поздравно, заглъхна нацяло. Сега слушам само с лявото. Като се върнах от Минесота, реших да си купя нов апарат и започнах да търся из Пловдив. През м. май 1992 год. получих, както посочих по-горе, джобен апарат с батерия. С него продължавам да си служа. Трудно е изобщо да си глух, но е много по-леко, отколкото да си сяп.

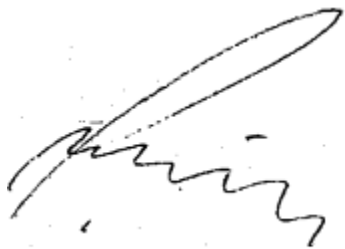
От две-три години ми се случва от време на време, да се появят шумове в ушите, особено в дясното. Понякога и в главата. Кръвното налягане ми е нормално. Все пак, това го търпя.

Друго слабо място в моя организъм е в тазобедрената област и кръста. Преди около три десетилетия прекарах лумбаго и дискова херния. Лекувах ги добре, но на старини започнаха пак лекичко да се обаждат. Един път усетих болки в кръста, на 30.IX.1990 год. Мина от само себе си, но през 1992 год. през лятото - работния сезон, пак ме заболя, секнах се. Годината 1993 мина без приключения от този тип. През м. октомври 1994 год. обаче, най-изненадващо и при много висока физическа активност, усетих болки в дясната тазова става и дясното коляно. Към края на годината попреминаха, но тазовата става вече не е подвижна както по-рано. Малко ми

пречи при обуването па чорапи и връзването на обувки, но си ходя добре. Бях принуден на 18.XII.94 год., да отида на лекар за целта. Прие ме д-р Захариев, на Пещерско шосе, с препоръката на Димо. Прегледа ме и ми даде "индометацинум". Изглежда, че помогна.

Зъбни протези имам отдавна. Долната ми стана неудобна. Бояна също чувстваше неудобство от нейните протези. През лятото на 1993 год. ходихме в дома на една Боянина братовчедка - Нели Конзова, която за една-две седмици, ни направи челюстите. Моята стана много добра. Храня се спокойно.

От началото на м. I.1979 год., имам херния /изсипване/. До ден днешен, не съм занимавал лекарите с нея. Изобретих си едно коланче /в няколко екземпляра/ и с него карам. Струва ми се, че тъй мога да изкарам още 16 години, ако и Бог помогне...

КРАЙ

23.III.1995 год.

С. Павелско.

[1] *Всичко се пресече на извара* – Идиоматичен израз, който означава, че нещо не се е получило както трябва. Прясно мляко, което е оставено за подквасване може да се премине в субстанция, подонма на извара, т.е. да се пресече на извара, по различни причини – когато е старо, когато съдът не е чист и т.н. (Бележка на редактора)

[2] *Само досежно* – само относно (Бележка на редактора)

[3] *Бягат от човека като зайци* – Според някои ловци, мечките са опасни през пролетта именно защото са гладни (Бележка на редактора)

[i] Съседите чули, че Бояна Раденска вика, докато имало силен шум на тавана (тя разговаряла така с Атанас Раденски, който недочува). Затова решили, че има крадци на тавана (бел. РР)

